

**ÇEVRE, SOSYAL VE KURUMSAL YÖNETİM (ÇSY) KRİTERLERİ İLE  
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE YÖNELİK AÇIKLAMALARIN  
FİNANSAL PERFORMANSA ETKİSİ: BİST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK  
ENDEKSİNDEKİ İŞLETMELERE YÖNELİK ANALİZ**

**Doktora Tezi**

**Seda DOĞAN**

**Eskişehir 2024**

**ÇEVRE, SOSYAL VE KURUMSAL YÖNETİM (ÇSY) KRİTERLERİ İLE  
SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE YÖNELİK AÇIKLAMALARIN  
FİNANSAL PERFORMANSA ETKİSİ: BİST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK  
ENDEKSİNDEKİ İŞLETMELERE YÖNELİK ANALİZ**

**Seda DOĞAN**

**DOKTORA TEZİ**

**İşletme Ana Bilim Dalı/Muhasebe Bilim Dalı**

**Danışman: Prof. Dr. Ayşe Banu BAŞAR**

**Eskişehir**

**Anadolu Üniversitesi**

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü**

**Ocak 2024**

## JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Seda DOĞAN'ın “Çevre, Sosyal Ve Kurumsal Yönetim (ÇSY) Kriterleri ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Yönelik Açıklamaların Finansal Performansa Etkisi: Bist Sürdürülebilirlik Endeksindeki İşletmelere Yönelik Analiz” başlıklı tezi **29 Ocak 2024** tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek “Anadolu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği”nin ilgili maddeleri uyarınca, **İşletme (Muhasebe)** Anabilim dalında **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir.

	<u>Unvanı Adı Soyadı</u>	<u>İmza</u>
Üye (Tez Danışmanı)	: Prof. Dr. Ayşe Banu BAŞAR	.....
Üye	: Prof. Dr. Seval SELİMOĞLU	.....
Üye	: Prof. Dr. Gülşen Serap ÇEKEROL	.....
Üye	: Prof. Dr. Emin ZEYTİNOĞLU	.....
Üye	: Doç. Dr. Halil Cem SAYIN	.....

**Prof. Dr. Saime ÖNCE**  
Enstitü Müdürü

## ÖZET

### ÇEVRE, SOSYAL VE KURUMSAL YÖNETİM (ÇSY) KRİTERLERİ İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNE YÖNELİK AÇIKLAMALARIN FİNANSAL PERFORMANSA ETKİSİ: BİST SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDEKİ İŞLETMELERE YÖNELİK ANALİZ

Seda DOĞAN

İşletme Anabilim Dalı

Muhasebe Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ocak 2024

Danışman: Prof. Dr. Ayşe Banu BAŞAR

İşletmelerdeki gelişmeler ortaya çıkan ekonomik, çevresel ve yönetsel sorunlara neden olmaktadır. Bu sorunların sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH) ve ÇYS (çevre, sosyal ve yönetim) kriterleriyle çözülebileceği düşünülmektedir. Çalışmanın amacı, ÇSY kriterlerinin ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin finansal performansa etkisini incelemektir. Çalışmada, karma araştırma yönteminin keşfedici deseni uygulanmıştır. Desende öncelikle, işletmelerin SKH'ler hakkında açıkladıkları bilgi düzeyi (SKH skoru) nitel analiz yöntemlerinden içerik analizi ile belirlenmiştir. Veriler, işletmelerin sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarından elde edilmiştir. Bu bulguların nicel analizinde korelasyon ve Granger nedensellik analizi uygulanmıştır. Analizde kullanılan finansal göstergeler ÖKK-öz kaynak kârlılığı, VK-varlık kârlılığı, TBNQ-tobin'in q, FVÖK-faiz ve vergi öncesi kâr, NKM-Net Kâr Marjı, ve F/K-fiyat/kazanç oranlarıdır. Finansal olmayan göstergeler ÇSY genel, çevre, sosyal, yönetim ve SKH skorlarıdır. Analiz, BİST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan 27 işletmenin 2018-2022 dönemini kapsayan 135 işletme/yıl gözlem ile gerçekleştirilmiştir. Sonuçlarda, ÇSY genel ve Sosyal skorlarının ÖKK ve NKM ile pozitif, F/K ile negatif ilişkili olduğunu göstermektedir. Çevre skoru ÖKK ile pozitif, F/K ile negatif ilişkilidir ve Çevre ile FVÖK, NKM ve F/K arasında nedensel bir ilişki gözlenmektedir. Yönetim skoru VK, ÖKK, TBNQ ve FVÖK ile pozitif, NKM ve F/K ile negatif bir ilişkiye sahipken, VK ve ÖKK ile nedensel bir ilişkiye sahiptir. SKH skoru NKM ve F/K ile negatif ilişkili iken, VK ile nedensel bir ilişkiye sahiptir.

**Anahtar Kelimeler:** ÇYS (çevre, sosyal ve yönetim), Sürdürülebilir kalkınma hedefleri, Finansal performans

## ABSTRACT

### THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL, SOCIAL AND CORPORATE GOVERNANCE (ESG) CRITERIA AND DISCLOSURES ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS ON FINANCIAL PERFORMANCE: AN ANALYSIS OF COMPANIES IN THE BIST SUSTAINABILITY INDEX

Seda DOĞAN

Department of Business Administration / Programme in Accounting  
Anadolu University, Institute of Postgraduate Education, January 2024

Supervisor: Prof. Dr. Ayşe Banu BAŞAR

Developments in businesses lead to economic, environmental and governance problems. It is believed that these problems can be solved with the sustainable development goals (SDGs) and ESG (environment, social and governance) criteria. The purpose of the study is to examine the impact of ESG criteria and sustainable development goals on financial performance. The explanatory design of the mixed research method was applied in the study. In the design, firstly, the level of information disclosed by the enterprises about the SDGs (SDG score) was determined by content analysis, one of the qualitative analysis methods. Data are obtained from sustainability, integrated and annual reports of the enterprises. Correlation and Granger causality analysis were applied in the quantitative analysis of the findings. The financial indicators used in the analysis are ROE-return on equity, ROA-return on assets, TBNQ-Tobin's q, EBIT-earnings before interest and taxes, NPM-net profit margin and P/E-price/earnings ratios. Non-financial indicators are overall ESG score, environmental, social, governance and SDG scores. The analysis was conducted with 135 business/year observations of 27 companies in the BIST sustainability index covering the period 2018-2022. The results show that overall ESG and Social scores are positively related to ROE and NPM and negatively related to EBIT. The Environment score is positively related to ROE and negatively related to P/E, and a causal relationship is observed between Environment and EBIT, NPM and P/E. The Governance score has a positive relationship with ROA, ROE, TBNQ and EBIT and a negative relationship with NPM and P/E, while it has a causal relationship with ROA and ROE. While the SDG score is negatively related to NPM and P/E, it has a causal relationship with ROA.

**Keywords:** ESG (environment, social and governance), Sustainable development goals, Financial performance

## ÖNSÖZ

Çalışmanın her aşamasında bilgisi ve tecrübesiyle beni yönlendiren, desteğini ve anlayışını benden hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım, değerli hocam Prof. Dr. Ayşe Banu BAŞAR'a en içten duygularıyla minnettarlığımı bildiriyorum. Tezin gelişimine tanıklık eden, sundukları fikir ve öneriler ile teze önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. Gülşen Serap ÇEKEROL, Prof. Dr. Arman Aziz KARAGÜL ve Doç. Dr. Halil Cem SAYIN'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tezin savunma aşamasında sundukları fikir ve öneriler ile tezin tamamlanmasında ve son noktanın konulmasında önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. Seval SELİMOĞLU ve Prof. Dr. Emin ZEYTİNOĞLU'na yine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Çalışmanın uygulama bölümündeki yardımı ve desteği için çok kıymetli ve bir o kadar da değerli sayın hocam Prof. Dr. Mustafa ÖZER'e minnetlerimi ve şükranlarımı sunmayı bir borç bilirim.

Doktora eğitim sürecim ve tez çalışmam esnasındaki sabırlarının, desteklerinin, anlayışlarının ve bugünlere gelmemde emeklerinin karşılığını ödeyemeyeceğim canım babam Muhittin DOĞAN'a, canım annem Hülya DOĞAN'a, sevgili ağabeylerim Önder DOĞAN ve Kükre Kul DOĞAN'a sonsuz şükranlarımı sunarım.

29 /01 /2024

## **ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ**

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

.....

Seda DOĞAN

## İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET .....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ .....	vi
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vii
İÇİNDEKİLER .....	viii
TABLOLAR/ÇİZELGELER DİZİNİ .....	xii
ŞEKİLLER DİZİNİ .....	xiv
GRAFİKLER DİZİNİ .....	xv
FORMÜLLER DİZİNİ .....	xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
1. GİRİŞ .....	1
1.1. Sorun .....	5
1.2. Amaç .....	7
1.3. Araştırma Soruları .....	7
1.4. Önem .....	8
1.5. Sınırlılıklar .....	9
2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ VE RAPORLANMASI .....	11
2.1. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Önemi .....	11
2.2. İşletmeler ve Paydaşlar Açısından Sürdürülebilirlik.....	12
2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı .....	15
2.4. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları.....	26
2.4.2. Çevresel sürdürülebilirlik .....	29
2.4.3. Sosyal sürdürülebilirlik.....	31
2.5. Sürdürülebilir Kalkınmada 2030 Gündemi .....	33
2.6. Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri .....	36
2.7. Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma ve Uygulama Alanları.....	46
2.8. Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı .....	52
2.9. Sürdürülebilir Kalkınmada Finansal Olmayan Raporlamanın Önemi .....	55
2.10. Sürdürülebilirlik Raporlaması .....	57
2.10.1. Sürdürülebilirlik raporlamasının tarihsel gelişimi.....	58

2.10.2. Sürdürülebilirlik raporlamasında kullanılan çerçeveler .....	65
2.10.2.1. Küresel raporlama girişimi.....	67
2.10.2.2. Birleşmiş milletler küresel ilkeler sözleşmesi.....	71
2.10.2.3. Uluslararası standart örgütü .....	72
2.10.2.4. Sürdürülebilir muhasebe standartları kurulu .....	73
2.10.2.5. Ekonomik kalkınma ve iş birliği örgütü .....	73
2.10.2.6. SA8000 belgesi standardı.....	75
2.10.2.7. AA1000 hesap verilebilirlik standartları.....	76
2.10.3. Uluslararası sürdürülebilirlik raporlaması standartları .....	76
2.10.4. Sürdürülebilirlik raporlarını yönlendiren ilkeler.....	80
2.10.5. Sürdürülebilirlik raporlarının sağlayacağı faydalar.....	81
<b>3. ÇEVRE, SOSYAL VE KURUMSAL YÖNETİM (ÇSY) KRİTERLERİ VE PERFORMANS ÖLÇÜMLERİ .....</b>	<b>84</b>
3.1. Kurumsal Yönetim Kavramı ve Prensipleri .....	84
3.2. Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramı ve Bileşenleri.....	89
3.3. Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetim (ÇSY) Kavramı .....	93
3.3.1. ÇSY skoru ve önemi .....	98
3.3.2. ÇSY'nin boyutları.....	107
3.3.2.1. Çevresel boyut .....	107
3.3.2.2. Sosyal boyut.....	108
3.3.2.3. Yönetim (kurumsal yönetim) boyutu.....	108
3.3.3. ÇSY Kriterlerinin Ölçümü, Raporlanması ve Derecelendirilmesi .....	109
3.4. ÇSY ve Sürdürülebilirlik Raporlama Çerçeveleri Arasındaki İlişki.....	117
3.5. Performans Kavramı ve Ölçümü .....	124
3.6. Finansal Performans Kavramı .....	126
3.6.1. Finansal Performansa Yönelik Göstergeler .....	128
3.6.2. Finansal Performansa Yönelik Ölçümler .....	129
3.7. ÇSY ve Finansal Performans Arasındaki İlişki .....	130
3.8. Literatür Taraması .....	132
<b>4. YÖNTEM .....</b>	<b>139</b>
4.1. Karma Araştırma Yöntemi (Mixed Methods) .....	139
4.2. Araştırma Deseni .....	141
4.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı .....	143
4.4. Hipotezler .....	145

4.5. Verilerin Analizi.....	149
4.5.1. İçerik analizi.....	149
4.5.2. Korelasyon analizi.....	150
4.5.3. Panel Granger nedensellik analizi.....	150
4.5.3.1. Değişkenlerin tanımı.....	152
4.5.3.1.1. Bağımlı değişkenler .....	152
4.5.3.1.2. Bağımsız değişkenler .....	155
4.5.3.2. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi ölçümü .....	155
5. BULGULAR, YORUM VE DEĞERLENDİRME .....	162
5.1. Giriş.....	162
5.1.1. Değişkenlere yönelik tanımlayıcı temel istatistik analizi.....	162
5.1.2. Serpilme diyagramı analiz bulguları.....	166
5.1.3. Korelasyon analizi bulguları.....	176
5.1.3.1. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile VK performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları .....	176
5.1.3.2. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile ÖKK performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları .....	179
5.1.3.3. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile TBNQ performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları .....	182
5.1.3.4. ÇST, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile FVÖK performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları .....	186
5.1.3.5. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile NKM performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları .....	189
5.1.3.6. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile F/K performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları .....	192
5.1.4. Panel Granger nedensellik analizi bulguları .....	195
5.1.4.1. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorlarının VK finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları.....	195
5.1.4.2. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin ÖKK finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları.....	200
5.1.4.3. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin TBNQ finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları .....	204
5.1.4.4. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin FVÖK finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları .....	209
5.1.4.5. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin NKM finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları .....	214

<i>5.1.4.6. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin F/K finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları.....</i>	<i>218</i>
<b>5.2. Uygulamanın Değerlendirilmesi .....</b>	<b>223</b>
<b>6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....</b>	<b>228</b>
<b>6.1. Sonuç .....</b>	<b>228</b>
<b>6.2. Öneriler .....</b>	<b>229</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>231</b>
<b>EKLER .....</b>	<b>260</b>
<b>ÖZGEÇMİŞ .....</b>	<b>290</b>

## TABLolar/ÇİZELGELER DİZİNİ

<b>Tablo 2. 1.</b> Sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturan uluslararası görüşmeler.....	17
<b>Tablo 2. 2.</b> Ekonomik sürdürülebilirlik ilkeleri .....	29
<b>Tablo 2. 3.</b> Çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri .....	30
<b>Tablo 2. 4.</b> Sosyal sürdürülebilirlik ilkeleri .....	32
<b>Tablo 2. 5.</b> SKH 1-Yoksulluğun ortadan kaldırılması .....	37
<b>Tablo 2. 6.</b> SKH 2- Açlık sorununun sıfırlanması .....	38
<b>Tablo 2. 7.</b> SKH 3- Kaliteli ve sağlıklı yaşam şartlarının iyileştirilmesi .....	38
<b>Tablo 2. 8.</b> SKH 4- Eğitimde kalite ve öğrenim fırsatları sağlamak .....	39
<b>Tablo 2. 9.</b> SKH 5- Cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması .....	39
<b>Tablo 2. 10.</b> SKH 6- Temiz su temini ve sanitasyon .....	40
<b>Tablo 2. 11.</b> SKH 7- Temiz enerji kaynaklarının uygun fiyatlarla oluşturulması.....	40
<b>Tablo 2. 12.</b> SKH 8- İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme .....	40
<b>Tablo 2. 13.</b> SKH 9- Sanayi, yenilik ve alt yapının geliştirilmesi .....	41
<b>Tablo 2. 14.</b> SKH 10- Eşitsizlikleri azaltmak .....	41
<b>Tablo 2. 15.</b> SKH 11- Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar .....	41
<b>Tablo 2. 16.</b> SKH 12- Sürdürülebilir üretim ve tüketim .....	42
<b>Tablo 2. 17.</b> SKH 13- İklim eylemi.....	42
<b>Tablo 2. 18.</b> SKH 14- Su altındaki yaşam.....	43
<b>Tablo 2. 19.</b> SKH 15- Karada yaşam .....	43
<b>Tablo 2. 20.</b> SKH 16- Barış, adalet ve güçlü kurumlar.....	43
<b>Tablo 2. 21.</b> SKH 17- Hedefler için ortaklık.....	44
<b>Tablo 2. 22.</b> Türkiye'nin kalkınma planlarına sürdürülebilir kalkınmanın yansıması...	49
<b>Tablo 2. 23.</b> Sürdürülebilirlik raporlamasının gelişmesini sağlayan olaylar .....	62
<b>Tablo 2. 24.</b> Sürdürülebilirlik raporlamasında esas alınan raporlama çerçeveleri.....	66
<b>Tablo 2. 25.</b> G4 standardının boyutları ve alt başlıkları.....	68
<b>Tablo 2. 26.</b> GRI kılavuzundaki kategoriler ve unsurlar.....	69
<b>Tablo 2. 27.</b> BM küresel ilkeler sözleşmesinde yer alan ilkeler .....	71
<b>Tablo 2. 28.</b> Sürdürülebilirlik raporunda içerik belirleme aşamaları .....	81
<b>Tablo 3. 1.</b> Kurumsal yönetim ilkeleri .....	87
<b>Tablo 3. 2.</b> ÇSY skorunda kategorilerin ağırlıkları.....	99
<b>Tablo 3. 3.</b> ÇSY Skorunun Boyutlar Genelinde Kategori Tanımları.....	101
<b>Tablo 3. 4.</b> ÇSY performansının ölçümünde materyal seçimi.....	111

<b>Tablo 3. 5.</b> ÇSY ile sürdürülebilirlikte rekabet avantajını sağlayan yollar .....	112
<b>Tablo 3. 6.</b> ÇSY'nin ilişkili olduğu raporlama çerçeveleri .....	117
<b>Tablo 3. 7.</b> Finansal Performans Ölçüleri .....	130
<b>Tablo 3. 8.</b> ÇSY ile finansal performans ilişkisini inceleyen çalışma sonuçları .....	137
<b>Tablo 4. 1.</b> Çalışma kapsamında yer alan işletmelerin listesi .....	144
<b>Tablo 4. 2.</b> A) ÇSY, ÇEVRE, SOSYAL, YÖNETİM ve SKH skorlarının finansal performans göstergeleri ile aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını belirlemeye yönelik hipotezler .....	147
<b>Tablo 4. 3.</b> B) ÇSY, ÇEVRE, SOSYAL, YÖNETİM ve SKH skorlarının finansal performans göstergeleri ile aralarında nedensellik ilişkisi olup olmadığını belirlemeye yönelik hipotezler .....	148
<b>Tablo 4. 4.</b> Çalışma değişkenleri .....	152
<b>Tablo 4. 5.</b> BM sürdürülebilir kalkınma hedefleri metninden oluşturulan anahtar kelimeler ve/veya söz öbekleri .....	157
<b>Tablo 4. 6.</b> Anahtar kelimeler ve/veya söz öbeklerinin kategorileştirilmesi .....	157
<b>Tablo 4. 7.</b> İçerik analizi kapsamında geliştirilen kategoriler ve temalar .....	158
<b>Tablo 4. 8.</b> Anlam dışı olduğu tespit edilen kelime örnekleri .....	159
<b>Tablo 4. 9.</b> Frekans analiz ile taranan anahtar kelime sayılarının Excel'e aktarılması .....	159
<b>Tablo 4. 10.</b> İşletmelerin yıl bazında frekans dağılımı göre hesaplanan yüzdelik oranları .....	160

## ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2. 1. Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ve etkileşimi.....	27
Şekil 2. 2. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri (UNDP).....	34
Şekil 2. 3. Kurumsal Raporlamanın Tarihsel Gelişimi.....	59
Şekil 3. 1. Kurumsal Sürdürülebilirlik Modeli.....	90
Şekil 3. 2. ÇSY boyutlarının sürdürülebilirlik ile bağlantısı .....	96
Şekil 3. 3. ÇSY ve ÇSYT skor yapısı.....	102
Şekil 3. 4. ÇSY puanlama metodolojisi.....	114
Şekil 4. 1. Keşfedici sıralı desene dayanarak geliştirilen araştırma diyagramı .....	142

## GRAFİKLER DİZİNİ

<b>Grafik 3. 1.</b> ÇSY ve finansal performans üzerine yapılan çalışmaların kümülatif sayısı .....	130
<b>Grafik 5. 1.</b> VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin ÇSY skoru performans göstergesi ile serpilme diyagramı .....	167
<b>Grafik 5. 2.</b> VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin ÇEVRE skoru performans göstergesi ile serpilme diagramı .....	169
<b>Grafik 5. 3.</b> VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin SOSYAL skor performans göstergesi ile serpilme diagramı.....	171
<b>Grafik 5. 4.</b> VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin YÖNETİM skoru performans göstergesi ile serpilme diagramı.....	173
<b>Grafik 5. 5.</b> VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin SKH skoru performans göstergesi ile serpilme diagramı .....	175

## FORMÜLLER DİZİNİ

<b>Formül 3. 1.</b> ÇSY kategori skoru hesaplama denklemi .....	99
<b>Formül 4. 1.</b> Granger nedensellik formülü .....	151
<b>Formül 4. 2.</b> Nedensellik analizi sıfır hipotezi .....	151
<b>Formül 4. 3.</b> Varlık kârlılık oranı formülü.....	153
<b>Formül 4. 4.</b> Özkaynak kârlılık oranı formülü.....	153
<b>Formül 4. 5.</b> Tobin'in Q oranı formülü.....	154
<b>Formül 4. 6.</b> FVÖK değerinin formülü.....	154
<b>Formül 4. 7.</b> Net kâr marjı oran formülü .....	154
<b>Formül 4. 8.</b> Fiyat/Kazanç oranı formülü .....	155

## SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	: Kazanılmış Bağışıklık Yetmezliği Sendromu
BIST	: Borsa İstanbul A.Ş.
BM/UN	: Birleşmiş Milletler
CDSB	: İklim Saydamlık (Değişikliği) Standartları Kurulu
COP	: İklim Değişikliği Konferansı – Taraflar Konferansı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EFRAG	: Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu
ESCAP	: Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu
ESG (ÇYS)	: Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (Kurumsal Yönetişim)
ESGC	: ÇSY Tartışma Puanı
FVÖK	: Faiz ve Vergi Öncesi Kâr
ESH	: Çevre, Güvenlik ve Sağlık
F/K (P/E)	: Fiyat/Kazanç Oranı
GC	: Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi
GOÜ	: Gelişmekte Olan Ülkeler
GRI	: Küresel Raporlama Girişimi
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
HIV	: İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü
IFC	: Uluslararası Finans Kurumu
IFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
IICPSD	: İstanbul Uluslararası Özel Sektör ve Kalkınma Merkezi
IIRC	: Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi
IR	: Uluslararası Raporlama
ISO	: Uluslararası Standardizasyon Örgütü
ISSB	: Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu
KFP / CFP	: Kurumsal Finansal Performans
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KP	: Kalkınma Planı

KSD	: Kurumsal Sorumlu Davranış
KSS (CSR)	: Kurumsal Sosyal Sorumluluk
KY	: Kurumsal Yönetim
LCT	: Yaşam Döngüsü Düşüncesi
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
NAEC	: Ekonomik Zorluklara Yeni Yaklaşımlar
NKM	: Net Kâr Marjı
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
ÖKK	: Özkaynak Kârlılığı
RİP	: Resmi İstatistik Programı
ROA	: Varlık Kârlılığı
ROE	: Özkaynak Kârlılığı
SASB	: Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu
SBB	: Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SKD	: Sürdürülebilir Kalkınma Derneği
SKH/SDG	: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SRI	: Sosyal Sorumlu Yatırım
STK	: Sivil Toplum Kuruluşları
TBB	: Türkiye Belediyeler Birliği
TCFD	: İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TPG	: Temel Performans Göstergeleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKONFED:	Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UCLG	: Birleşmiş Kentler Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı
UÇEP	: Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı
UFRS	: Uluslararası Finansal Raporlama Standartları
UNCED	: BM Çevre ve Kalkınma Konferansı
UNCTAD	: Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı

UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNEP	: Stockholm Çevre ve İnsan Konferansı
UNEP FI	: Birleşmiş Milletler Çevre Programı Finansal Girişimi
UNFCCC	: Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
UNGC	: Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi
VK	: Varlık Kârlılığı
VRF	: Değer Raporlama Vakfı
WCED	: Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu
WCS	: Dünya Koruma Stratejisi
WEF	: Dünya Ekonomik Forumu
YG-21	: Yerel Gündem 21

## 1. GİRİŞ

Sürdürülebilirlik anlayışının geçmişi 1800’lü yıllara kadar dayanmaktadır. İngiltere kömür madenlerinin sürdürülebilir şekilde kullanılmasına yönelik düşüncelerin ortaya atılması (Basiago, 1999, s. 146) ile gündeme gelen bu anlayış, 1970’li yıllara kadar üzerinde fazla durulmasa da birçok çalışmaya ve girişime konu olmuştur. Sürdürülebilirlik kavramı, çevre ile uyumlu kalkınma anlayışıyla ilk defa 1987’de Brundtland Raporunda (Ortak Geleceğimiz) “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini ortadan kaldırmaksızın şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanması” olarak tanımlanmıştır (Brundtland Commission, 1987, s. 37; Redclift, 2005, s. 212).

Sürdürülebilir kalkınma kavramı ise, yine 1970’li yıllarda sürdürülebilirlik ile ekonomik kalkınma politikasının uyumlaştırılmasıyla ortaya çıkmıştır (Friede, Busch ve Bassen, 2015, s. 210). Sürdürülebilir kalkınma kavramına göre, ekonomik kalkınmaya yönelik düzenlemeler ekolojik olarak sosyal adalete uygun değildir. Söz konusu düzenlemelerin sürdürülebilir görülmemesi, bir yandan ekonomik büyüme gerçekleştirilirken diğer taraftan doğanın korunması düşüncesiyle uyumlaştırılarak bu kavramı ortaya çıkartmıştır. Kavram, ilk zamanlarında çevresel konuları ele alırken ilerleyen dönemlerde sosyal, ekonomik, etik, teknolojik vb. birtakım sorunları da bünyesine katmıştır. Böylelikle sürdürülebilir kalkınma kavramı, genel hatlarıyla ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlar üçlemesiyle genişletilmiştir (Hoverstadt ve Bowling, 2005, s.131). İlaveten hem literatürde hem de iş hayatında sürdürülebilir kalkınma ile kurumsal sürdürülebilirlik kavramları birbirine eşdeğer görülmüştür. Bu doğrultuda sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmanın işletmeler vasıtasıyla gerçekleştirilmesinin amaca ulaşmada daha uygun olduğu ifade edilmiştir.

İşletmeler birer ticari kuruluştur. Geleneksel işletmecilik anlayışının 1980’li yıllara kadar önem verdiği esas konu ise, kâr elde etmektir. Bu sebeple 1970’li ve 1980’li yıllarda küresel ısınma, doğal kaynaklarda artan tükenme, biyoçeşitlilikte azalma, çevresel kirlenme ve yoksulluk (Artene vd., 2020, s. 1; Emrealp, 2005, s. 13) gibi sorunların oluşmasından dolayı, işletmelerin kâr odaklı yaklaşımları ve geleneksel işletmecilik anlayışı eleştirilmiştir. Tepkiler neticesinde, 1970-1980’li yıllarda modern işletmecilik anlayışı geliştirilmiş ve temelini ise sürdürülebilirlik oluşturmuştur (Hoverstadt ve Bowling, 2005, s.131). Modern işletmecilik anlayışına göre sürdürülebilirlik, işletmelerin ekonomik faaliyetlerinin oluşturduğu çevresel sorunları ele

alan ve bunların sonuçlarını değiştirebilen veya yenileyebilen, böylelikle de tükenmeyen kaynakların korunmasına ve kullanımına dayalı olan ekonomik bir kalkınma olarak ifade edilmiştir (Diesendorf, 2000, s. 3).

Sürdürülebilirlik hem dünyanın geleceği hem de işletmeler için uzun ömürlülük anlamına gelmektedir. Bu bakımdan sürdürülebilirlik, işletmenin ekonomik düzen içinde varlığını koruyabilmesini ve kendini sürekli yenileyebilen canlı bir yapıya sahip olmasını gerektirmektedir (Armstrong, 2020, s. 8; Escrig-Olmedo vd., 2019, s. 1-2; Syed, 2017, s. 2). İşletmelerin faaliyetlerini uzun dönemde sürdürülebilmesi ise ekonomik, çevresel ve sosyal yararları dikkate almaları ve kurumsal yönetim anlayışlarını geliştirebilmeleri ile mümkündür (Simpson ve Taylor, 2013, s.105). Böylelikle hem gelişim açısından hem de paydaşların beklentileri doğrultusunda işletmelerin ekonomik, çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim çalışmalarına yönelik ilgi ve talep gün geçtikçe artmaktadır (Kaptein ve VanTulder, 2003, s. 208; Nyit Chiong, 2010, s. 40; Wilson, 2003). Söz konusu ilgi ve talepler doğrultusunda işletmeler faaliyetlerini raporlama yoluna gitmişlerdir. Böylelikle işletmeler, sürdürülebilirliğe katkıda bulunan, uzun vadeli bakış açısına imkân sağlayan (Heinberg, 2010, s. 1), sosyal ve çevresel yönlerini ele alan sürdürülebilirlik raporları hazırlamaya başlamışlardır (Ho ve Taylor, 2007, s. 124; Yükçü ve Kaplanoğlu, 2016, s. 71). Güvenilirlik, tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik ilkeleri ile oluşturdukları bu raporlar, paydaşlara ve işletme yatırımcılarına büyük faydalar ve kolaylıklar sağlamıştır (Heinberg, 2010, s. 1).

Birleşmiş Milletler, (BM) 2012 yılında gerçekleştirdiği Rio+20 zirvesinde bir dizi Sürdürülebilir Kalkınma Hedefini kalıcı ve ortak bir refah için acilen oluşturma kararı almıştır (UNCSD, 2012, s. 1). Söz konusu karardan üç yıl sonra (Eylül 2015’de) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) belirlenerek, bu hedefler konusunda bir taahhütte bulunulmuştur. Taahhütte, “Dünyamızı Dönüştürmek: Sürdürülebilir Kalkınma için Gündem 2030” bildirilmiştir. Buna göre Devletler, 2015 yılından 2030 yılına kadar ki süreçte, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve bu hedeflerin uygulanmasında hem ulusal hem bölgesel hem de küresel düzeyde birinci dereceden sorumluluğa sahip olacaklardır.

Hajer vd. (2015)’ne göre sürdürülebilir kalkınma hedefleri, ortak ve kalıcı bir refaha doğru acilen ihtiyaç duyulan küresel geçişi destekleyebilecek güçlü bir siyasi vizyon olma potansiyeline sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri aynı zamanda, 2000 yılında yapılan ve Milenyum Zirvesi olarakta bilinen Binyıl Kalkınma Hedefleri’nde bahsedilen kalkınma gündeminin de ötesine geçmiştir. Yani hedefler sosyal, ekonomik

ve çevresel boyutları bütünleştirmiştir. Böylelikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik hazırlanan bu hedefler, evrensel olarak geçerli bir gündeme ve geleceğe doğru ilerlemek için önemli bir fırsat oluşturmuştur. Bununla birlikte sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin farklı bakış açılarını yansıtan sürdürülebilir kalkınma hedefleri, daha geniş bir koalisyonun harekete geçirilmesine yardımcı olarak, hedeflerin evrensel geçerliliğini artırmıştır (Hajer vd., 2015, s. 1651-1653).

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH'leri) ve Çevresel, Sosyal ve Yönetim (ÇSY) faktörleri modern dünyanın en önemli kavramlarından ikisidir. Çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim boyutlarının birleşimiyle oluşan ÇSY kavramı, büyümenin çevresel, sosyal ve yönetim yönlerini temsil etmektedir. Buradaki “çevre”, karbondioksit emisyonlarının azaltılmasını ve doğal çevrenin korunmasını ifade etmektedir. “Sosyal”, çalışma ortamının iyileştirilmesi ve çeşitliliğin geliştirilmesi anlamına gelirken “yönetim”, adil ve şeffaf yönetimin uygulanması ve bilgilerin aktif olarak ifşa edilmesi anlamına gelmektedir.<sup>1</sup> ÇYS kriterleri, bir ürünün çevreye, topluma ve bir işletmenin yönetimine olumlu katkıda bulunup bulunmadığını belirlemeye yardımcı olan kılavuzlardır. Bu kriterler aynı zamanda işletmelerdeki genel sonuçları ölçmek içinde kullanılmaktadır.<sup>2</sup>

ÇYS, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin bir parçası değildir ancak, Birleşmiş Milletler (BM) tarafından işletmelere rehberlik etmek üzere geliştirilen hedeflerin bir alt kümesidir. Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma hedefleri, bir işletmenin kendisi, ürünleri ve hizmetleri dâhilinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine nasıl ulaşabileceğine dair yönergeler sağlayarak ÇSY kriterleriyle birlikte çalışmaktadır. Bu bağlamda ÇSY'nin amacı, işletmeleri yatırım çekmek için çevresel ve sosyal yeterliliklerini geliştirmeye teşvik etmektir. Böylelikle sürdürülebilir kalkınma uygulamalarını günlük iş operasyonlarına, ürün ve hizmetlere dâhil eden işletmeler, sonunda SKH'leri ile entegre olacak ÇSY kriterlerini kullanarak başarıya ulaşabileceklerdir. Çünkü bir işletmenin başarısı, yalnızca finansal performansı ile değil aynı zamanda insanlara ve gezegene nasıl davrandığıyla da ölçülmektedir.<sup>3</sup> Bu kapsamda hem Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri hem de ÇSY, sürdürülebilir bir toplum idealine ulaşmak için çevresel ve sosyal sorunları

---

<sup>1</sup><https://tokyocentury-news.com/sustainability/differences-sdgs-and-esg/> (Erişim tarihi: 28.12.2023)

<sup>2</sup><https://www.esgthereport.com/what-is-sdg-and-esg/#12-how-do-esg-and-sdgs-work-together> (Erişim tarihi: 28.12.2023)

<sup>3</sup><https://www.esgthereport.com/what-is-sdg-and-esg/#12-how-do-esg-and-sdgs-work-together> (Erişim tarihi: 28.12.2023)

çözmeye yönelik kavramlardır. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ülkeler ve genel halk da dâhil olmak üzere tüm paydaşlar için geçerliken, ÇSY öncelikle iş dünyası ve işletmeler için geçerli olması bakımından farklılık göstermektedir. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nin (G'nin de belirttiği gibi) hedefler olduğu, ÇSY'nin ise bu hedeflere ulaşmaya yönelik yöntem ve süreçleri temsil ettiği görülmektedir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin çoğuna, karbon emisyonlarının azaltılması, çalışma koşullarının iyileştirilmesi, çeşitlilik ve katılımın teşvik edilmesi gibi ÇSY kriterleri yoluyla ulaşılabilir. Örneğin, plastik pipetleri kâğıt muadilleriyle değiştirmek gibi bir ÇSY değerini vurgulayan bir işletme, iklim değişikliğine karşı somut eylem çağrısında bulunan SKH 13'ün yanı sıra okyanusların korunması ve sürdürülmesine yönelik hedef 14'ün gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte, SKH 6: Temiz Su ve Sanitasyon, su kirliliğinin azaltılması, su yönetiminin iyileştirilmesi ve temiz su ve sanisyona erişimin sağlanması, ÇSY uygulamalarıyla sağlanabilir. Yanı sıra, SKH 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, iyi işlerin yaratılması, adil ücretlerin teşvik edilmesi ve güvenli çalışma koşullarının sağlanması, ÇSY uygulamalarıyla sağlanabilir. Son olarak, SKH 10: Eşitsizliğin Azaltılması, çeşitliliğin ve katılımın teşvik edilmesi, fırsat eşitliği sağlanması ve ayrımcılıkla mücadele, ÇSY uygulamalarıyla başarılabilir.<sup>4</sup>

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve ÇSY arasındaki farklar ise şunlardır;<sup>5</sup>

### ***Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri***

- 2030 yılına kadar sürdürülebilir bir toplum idealine ulaşmak için 17 ana hedef ve 169 alt göstergeden oluşmaktadır.
- Sadece ülkeler ve işletmeler değil, bireyler de dâhil olmak üzere herkes için geçerlidir.

### ***ÇSY (çevre, sosyal ve yönetim)***

- Kurumsal yönetim ve büyüme için “çevre”, “sosyal” ve “yönetim”in üç yönünün önemini vurgulayan bir kavramdır.
- Öncelikle iş dünyası ve işletmeler için geçerlidir.
- ÇSY, yöntem ve süreçleri ifade etmektedir.

Dünya daha sürdürülebilir bir geleceğe doğru ilerledikçe, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve ÇSY'nin önemi daha da artacaktır.

<sup>4</sup><https://www.esgthereport.com/what-is-sdg-and-esg/#12-how-do-esg-and-sdgs-work-together> (Erişim tarihi: 28.12.2023)

<sup>5</sup><https://tokyocentury-news.com/sustainability/differences-sdgs-and-esg/> (Erişim tarihi: 28.12.2023)

## 1.1. Sorun

İşletmelerin küreselleşen dünya ekonomisi içerisinde söz sahibi olarak ulaştığı boyutlar devletlerin ulaştığı boyutları aşmaktadır. Bu durum, işletmelerin ve devletlerin sorumluluk alanlarında büyük bir genişlemeye yol açmıştır. Yani, işletmelerin ulaştıkları boyutlar sadece hissedarlarını değil bununla birlikte bütün bir toplumun çıkarlarını düşünerek strateji geliştirmelerini gerekli kılmıştır. Bu gereklilik, günümüzün kurumsal yönetim anlayışıyla birleşerek sürdürülebilirliğin de yapı taşı oluşturmuştur.

Diğer bir açıdan bakıldığında ise, işletmeleri sürdürülebilir olmaya yönelten birtakım gereklilikler bulunmaktadır. Bu gerekliliklerin bir kısmını işletmelerin kendi maddi kaygıları oluşturmaktadır. Diğer kısmını ise, işletmelerin kurumsal kimliklerini oluşturmada gerekli olan sosyal sorumluluk anlayışı tamamlamaktadır. Modern işletmecilik anlayışı sonucu kâr maksimizasyonu ikinci plana atılmıştır. Böylelikle işletmeler için öncelikli konu, çevresel dejenerasyonun, açlığın, yoksulluğun, adaletsizliğin, eşitsizliğin vb. sorunların önlenmesi olmuştur. Söz konusu öncelik, işletmelerin rakiplerinden geri kalmamak adına daha sürdürülebilir bir vizyon geliştirmelerine sebep olmuştur. Bu doğrultuda geliştirilen ilk strateji, işletmelerin muhasebe kârını artırmalarından ziyade ekonomik kârlılıklarını artırmaya yönelik faaliyetlerin uygulanmasıdır. Yani, işletmelerin finansal beklentilerinin tam olarak ortadan kaldırılmadan, yerini sosyal, toplumsal, yönetsel ve çevresel beklentilerin almasıdır. Böylelikle sorumluluk bilinci artan işletmelerin, yeni düzen içerisinde rekabet şansları da artmış olacaktır (Hoverstadt ve Bowling, 2005, s.131).

İşletmeler arasında değişen rekabet koşulları, işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirirken aynı zamanda bu faaliyetleri sürdürülebilir bir şekilde devam ettirmeye yönelik paralel bir yapı oluşturmasını da zorunlu kılmıştır. Sürdürülebilir kalkınma ise tam bu noktada ekonomik faaliyetlerin ekolojik sistemde yol açtığı yıkım, sosyal eşitsizlik ve gelecek nesillerin göz ardı edilmesi gibi birbiriyle ilişkili problemlere çözüm üretmeye odaklı yapıyı temsil etmektedir (UNEP, 1972, s. 4-5). Söz konusu problemlerin oluşmasında, işletmelerin yüksek oranda katkılarının bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda asıl önemli olan ise, işletme içi ve dışı tetikleyici unsurlar sonucu oluşan bu problemlerin çözümünü belirleyebilmek ve eş zamanlı olarak iyileştirebilmektir.

BM'nin yayımlamış olduğu sürdürülebilir kalkınma hedefleri, işletmelerin faaliyetleri esnasında yol açtıkları sorunların genel bir fotoğrafını çekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde belirtilen 17 madde ve bunların 169 göstergesi<sup>6</sup>, tüm ülkelerin ve işletmelerin sorumlu olduğu ama bunları gerçekleştirmede gönüllülük esasına tabi tutuldukları önemli unsurları içermektedir. Bu doğrultuda, işletmelerin içinde yer aldıkları topluma ve çevreye yönelik hassasiyetlerini göstermeleri adına, sürdürülebilir kalkınmaya ve hedeflerine verdikleri önem her geçen yıl artış göstermektedir. Bunun yanı sıra, işletmelerin çevre, sosyal ve yönetim (ÇSY) kriterlerine göre kurumsal yönetim anlayışlarını geliştirmeleri, işletme bünyesinde sürdürülebilirlik bilincinin artmasına da yardımcı olmuştur. Böylelikle işletmeler, iç ve dış paydaşlarına kurumsal performanslarına dair hesap verebilir olma ve açıklama yapma düşüncesiyle sürdürülebilirlik raporları hazırlamaya başlamışlardır.

İşletmelerin zaman içerisinde sürdürülebilirlik raporu sayılarındaki artış, günümüz şartlarına uyum sağlamaya çalıştıklarını göstermektedir. İlâveten ekonomik, çevresel ve sosyal yönden hesap verebilirlik ilkesi doğrultusunda hareket ettiklerini de ortaya koymaktadır. Bu durum ise, işletmelerin sürdürülebilirlik bilincinin finansal performans üzerinde ne yönde bir etki yarattığı sorusunu doğurmuştur. Dünya genelinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin finansal performansa etkisine yönelik birçok araştırma yapılmasına rağmen Türkiye genelinde az sayıda çalışmaya rastlanılmıştır. Uluslararası literatürde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin finansal performans üzerindeki etkileri Al Lawati ve Hussainey (2022), Khan, vd. (2021), Khan, vd. (2022), Lassala vd. (2021), Iqbal ve Nosheen (2023) ile Yang ve Liu (2022) tarafından araştırma konusu yapılmıştır.

Uluslararası ve ulusal literatürde ÇSY skorlarının finansal performansa etkisine yönelik birçok çalışma bulunmaktadır. Buna rağmen yukarıda belirtildiği gibi hem uluslararası hem de ulusal literatürde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin finansal performansa etkisi üzerine az sayıda çalışmanın var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte literatür genel olarak araştırıldığında sürdürülebilir kalkınma hedefine yönelik yapılan çalışmalar ile ÇSY skorlarının bir arada bulunduğu ve her ikisinin birden finansal performans üzerindeki etkisini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu doğrultuda çalışmada, Türkiye'deki işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine

---

<sup>6</sup><https://www.un.org/en/conferences/SDGSummit2023> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

yönelik açıkladıkları bilgi düzeyi ile ÇSY skorlarının finansal performansa etkisini araştırmayı amaçlanmıştır. Böylelikle çalışma, literatürdeki söz konusu boşluğun doldurulması açısından önem kazanmaktadır.

## 1.2. Amaç

Bu çalışmanın amacı, hisseleri BİST sürdürülebilirlik endeksinde işlem gören imalat, toptan ve perakende ticaret, elektrik, gaz ve su, teknoloji, inşaat ve bayındırlık ile ulaştırma, depolama ve haberleşme sektörlerindeki işletmelerin ÇSY skorları ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin açıkladıkları bilgi düzeyinin finansal performans üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu kapsamda, ilk olarak işletmelerin 2018-2022 yılları arasında yayımlamış oldukları sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin açıkladıkları bilgi düzeyi tespit edilecektir. Daha sonra, işletmelerin belirlenen yıl aralığında yayımlamış oldukları finansal tabloları aracılığı ile finansal performans göstergeleri belirlenecektir. Muhasebe temelli ölçütlerden; özkaynak kârlılığı (ÖKK) ve varlık kârlılığı (VK), piyasa temelli ölçütlerden; Tobin'in Q, fiyat kazanç oranı (F/K), faiz ve vergi öncesi kâr (FVÖK) ve net kâr marjı (NKM) oranları kullanılacaktır. Daha sonra, işletmelerin ÇSY skorları ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıkladıkları bilgi düzeyi (SKH skoru) ile finansal performansları arasındaki ilişki incelenecektir.<sup>7</sup>

## 1.3. Araştırma Soruları

İşletmelerin ÇSY (çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim) skorları ile sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıkladıkları bilgi düzeyinin finansal performans üzerindeki etkisi nedir? sorusu, çalışmanın esas araştırma sorusunu oluşturmaktadır. Araştırmanın bu esas sorusu doğrultusunda belirlenen diğer araştırma soruları şunlardır;

1. BİST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında yer alan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi, sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında sunulan metin

---

<sup>7</sup>Çalışmanın analizine konu olan (imalat, toptan ve perakende ticaret, elektrik, gaz ve su, teknoloji, inşaat ve bayındırlık ile ulaştırma, depolama ve haberleşme) sektörlerin tümünden, çalışma sürecinde karmaşa yaratmaması adına "işletmeler" olarak bahsedilecektir.

veriler kullanılarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik anahtar kelimeler aracılığıyla ölçülebilir mi?

2. BİST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin ÇSY (çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim) skorlarının ve sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporları üzerinden belirlenen sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin finansal performans üzerindeki etkisi nedir?

#### 1.4. Önem

Dünya genelinde ekolojik, çevre, sosyal, toplum, ekonomik, yönetim, adalet, eğitim, etik vb. alanlarda yaşanan sorunlar her geçen gün artmaya devam etmektedir. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde devletlerin büyük bir çoğunluğu, artan bu sorunlara çözüm aramak amacıyla birçok toplantı düzenlemiştir. Bu toplantılarda, çevreyi ve insanlığı ilgilendiren hemen hemen her konuda çözüm önerileri sunulmuştur. Söz konusu öneriler, 21. yüzyılın başlarına gelindiğinde bir çerçeveye oturtulmuş ve dünya genelinde devletlerin ve işletmelerin uygulamaları gereken bir hedefler listesi oluşturulmuştur. Sürdürülebilirlik düşüncesi ve ÇSY kriterlerinin temelleriyle oluşturulan bu liste, sürdürülebilir kalkınma hedefleri olarak adlandırılmıştır. İşletmelerin bu hedeflere yönelik çalışmaları ve sürdürülebilirlik raporları hazırlamaları ise gönüllülük esasına tabi tutulmuştur.

İşletmeler sosyal sorumluluk kavramı bilinci ve ÇSY kriterlerinden kurumsal yönetim anlayışıyla zaman içerisinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik çalışmalar yapmaya başlamışlardır. Bu yönelimin altında yatan düşünce ise, işletmelerin hedefler doğrultusundaki çalışmalarının, yaşanan sorunlara çözüm getirirken finansal performanslarında da artış sağlanacağıdır.

Çalışmanın işletmelerin ÇSY (çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim) skorları ile sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin finansal performans üzerinde etkisinin olup olmadığının incelenmesi açısından literatüre önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak; akademik çevrede ve iş dünyasında önemli konular arasında yer alan ÇSY (çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim) kriterleri ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik bu çalışma, iş dünyasındaki yöneticilere ÇSY kriterlerini uygulama ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik çalışmalarda bulunmanın fayda-maliyet analizini yapma fırsatı verecektir. Bununla birlikte, iş dünyasında bu konulardaki

farkındalığın artmasına da destek olacaktır. Yanı sıra çalışmanın akademik olarak bu konuda araştırma yapmayı düşünen bilim insanlarına da ışık tutacağına inanılmaktadır.

### 1.5. Sınırlılıklar

Bu çalışmanın sınırlılıkları aşağıda ifade edilmiştir:

- Çalışma, hisse senetleri BİST sürdürülebilirlik endeksinde işlem gören işletmeler içinden holdingler ve yatırım şirketleri, bankalar ve sigorta şirketleri hariç tutularak geriye kalan sektörler içinden seçilen 27 işletme ile sınırlı kalmıştır.
- Çalışma, işletmelerin ÇSY (çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim) skorlarını açıklama tarihlerinin farklılığından dolayı, 2018-2022 yılları arasında yayımladıkları veriler üzerinden gerçekleştirilmiştir.
- Çalışmada 2018-2022 yılları arasında düzenli olarak sürdürülebilirlik raporu yayımlamayan işletmelerin entegre ve faaliyet raporları analize tabi tutulmuştur. Bu açıdan işletmelerin raporları arasında içerik ve sayfa sayılarında farklılıklar yer almıştır. Bu bakımdan işletmelerin içerik analizinde kullanılan raporlarına yönelik bilgilere EK-2’de yer verilmiştir.
- Covid-19’un 2020-2021 yılları arasında ani ve hızlı bir şekilde yayılarak pandemiye dönüşmesi, dünya genelinde sadece sağlık açısından değil yanı sıra ekonomik açıdan da olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Pandeminin 11 Mart 2020 tarihinde ilan edilmesinin ardından seyahat yasakları başta olmak üzere dünya genelinde birçok alanda yasaklanmalar gerçekleştirilmiştir. Söz konusu yasaklar neticesinde piyasada oluşan belirsizlik tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de paniğe ve endişeye yol açmıştır. Hatta bu belirsizlik, BİST endekslerinde yer alan işletmelerin piyasa değerlerinde düşüşler yaşamasına da sebep olmuştur. İşletmelerin sadece piyasa değerlerinde düşüş görülmeyip aynı zamanda sürdürülebilirliğe yönelik çalışmalarında da gerilemeler yaşanmıştır. Bu gerilemeler, işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarına da yansımıştır. Bu doğrultuda çalışmanın temel içerik analizi yapılırken ele alınan finansal olmayan raporlar üzerinde Covid-19 pandemisinin etkileri görülmüştür. Söz konusu etkiler, işletmelerin temel içerik analizi doğrultusunda oluşturulan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıkladıkları bilgi düzeyi skorlarının 2020-2021 tarihlerinde düşüş yaşamalarıyla net bir şekilde görülebilmektedir. AYGAZ ve TTKOM işletmelerinin 2020 yılında, TTRAK, OTKAR, ENKAI ve PGSUS

işletmelerinin 2020-2021 yıllarında, son olarak PETKİM, COLA, TOASA, KRDMĐ ve THYAO işletmelerinin 2021 yılına ait sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklamalarında bir önceki yıla oranla kırılımlar yaşandığı görülmüştür. Söz konusu durumun sebebi, dışarı çıkma yasaklarından dolayı sektörlerde yer alan işletmelerin çalışmamaları ve üretim gerçekleştirememeleri neticesinde üretimde düşüşler yaşanmasıdır.

## 2. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK İLE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ VE RAPORLANMASI

### 2.1. Sürdürülebilirlik Kavramı ve Önemi

Latince “sus tenere” kelimesinden türetilerek oluşturulan “sürdürülebilir” kelimesi “sürdürülebilir” ve “desteklenen” anlamlarını taşımaktadır (Heinberg, 2010, s. 1; Redclift, 1993, s. 4). Sürdürülebilir kelimesi, söz konusu kaynak veya olgunun zaman içinde kesinti veya yok olma durumu yaşanmaksızın varlığını koruması anlamına gelmektedir. Böylelikle sürdürülemeyen herhangi bir kaynak, durum ya da toplumun belirli bir süreden sonra varlığını devam ettiremeyerek işlevini yitireceği veya yok olacağı anlamı çıkarılabilmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramını oluşturan fikir ise bilimden türetilmiştir. Bu fikir aynı zamanda bilimin sınırlarını da belirtmektedir. Aynı zamanda sürdürülebilirlik fikri hem ahlaki hem de insani zorunlulukları belirtmek için kullanılırken, bu sorumlulukların ötesinde biyosferik<sup>8</sup> "zorunlulukları" tanımlamakta da kullanılmaktadır (Redclift, 1993, s. 3).

Sürdürülebilirliğin kelime kökenindeki anlamı ve bilimle olan bağlantısı ortak olarak ele alındığında, insanoğlunun kurduğu yaşam düzeylerinin doğa üzerinde sonsuza kadar sürdürülemeyeceği öngörülmektedir. Ancak bu sürenin uzatılabilmesi için sürdürülebilirliğin uzun vadeli bütün planların temel taşı niteliğinde olması gerekmektedir. Yüzyıllar önce yaşamış olan eski uygarlıklar baz alındığında sürdürülebilir toplumların varlıklarını yalnızca bu şekilde ileriki yüzyıllar için koruyabilecekleri düşünülmektedir (Heinberg, 2010, s. 1).

Sürdürülebilirlik kavramının Avrupa’da bilinen ilk kullanımının ise 1713 yılında Alman bilim adamı ve aynı zamanda da bir ormancı olan Hans Carl von Carlowitz’in “Sylvicultura O Economica” adlı kitabında yer aldığı görülmektedir. Sonraki dönemlerde Fransız ve İngiliz ormancılar, Carlowitz’in ağaç dikme uygulamasını “sürekli ve verimli ormancılık” için sürdürülebilir bir yol olarak benimsemişlerdir (Heinberg, 2010, s. 1).

Günümüze ise sürdürülebilirlik kavramı, aşırı nüfus, kuraklık, kıtlık, çevresel kirlilik ve tahribatın artması gibi giderek büyüyen küresel sorunların farkına varılmasını sağlayarak, 1980’li yıllarda küresel sözlükte “sürdürülebilir ve sürdürülebilirlik” olarak yerini almıştır (Bartlett, 2016, s. 2). Daha sonraki yıllarda, Birleşmiş Milletler (BM)

---

<sup>8</sup>Üzerinde hayat olan yeryüzü bölgesi (TDK, <https://sozluk.gov.tr/>)

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun 1987'de Brundtland Raporu'nu yayımlanmasının ardından, sürdürülebilirlik veya bir diğer adıyla sürdürülebilir kalkınma kavramı “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden şimdiki neslin ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” tanımıyla yaygınlaşmıştır (Brundtland Commission, 1987, s. 16). Rapordaki sürdürülebilirlik tanımı hem geleceği şekillendirilmeye hem de doğadaki kaynakların sınırlı olduğunu belirtmeye odaklanmaktadır. Ayrıca sürdürülebilirlik, bu kaynakların zengin ve fakir arasında paylaşılması gerektiğini ve yoksullara odaklanma ihtiyacını vurguladığı için de güçlü bir ahlaki öğeye sahiptir (ACCA, 2010, s. 11). Sürdürülebilirlik tanımının barındırdığı özelliklerden dolayı son derece etkili olduğu hala günümüzde de yaygın olarak kullanılmasından anlaşılmaktadır. Bununla birlikte tanım, doğada kendini yenileyemeyen kaynakların kullanımının sürdürülemezliğini açık bir şekilde belirtmediği, ayrıca dünya genelindeki nüfus artışı sorununu göz önünde bulundurmadığı sebebiyle eleştiriler de almıştır (Bartlett, 2016, s. 3). Eleştiri almasındaki en önemli sebep ise tanımın pratikte uygulandığında geniş anlamları kapsamaması ve bu genişlikten dolayı muğlak bir hal almasıdır. Eleştirmenler hem iş dünyasının hem de gelişmekte olan ve gelişmemiş devletlerin her ne kadar çevreyi önemsediklerini iddia etseler de bu grupların gerçekte ekonomik ve sosyal konulara öncelik vereceklerini de öne sürmektedirler (ACCA, 2010, s. 11). Bir diğer eleştiri ise “sürdürülebilir” bir “ekonomik büyüme” çağrısında yenilenemeyen kaynakların tüketim düzeylerinde herhangi bir artış olmadan ekonomik büyümede bir artışa sahip olmanın mümkün olup olmayacağıdır (Bartlett, 2016, s. 3).

Tanım, neyi ifade ederse etsin her bir ifade sürdürülebilir kalkınmayı içinde barındıran birçok ortak özellik taşıyacaktır. Bu ortak özellikler ise günümüzden geleceğe hayat standartlarını daha da artıracak sosyal, ekonomik ve çevresel amaçların ve politikaların yolunda daha yaşanılabilir bir dünyaya doğru gidileceği anlamına gelmektedir.

## **2.2. İşletmeler ve Paydaşlar Açısından Sürdürülebilirlik**

İnsan ihtiyaçları sınırsızdır ve her geçen gün bu ihtiyaçlara yenileri eklenmektedir. İhtiyaçları karşılayacak olan kaynaklar ise hem sınırlıdır hem de dünya genelinde orantısız bir şekilde bulunmaktadır. Küresel olarak ulaşılmak istenen amaç ise elde bulunan kıt kaynaklardan sonsuz olan insan ihtiyaçlarının karşılanabilmesidir. Fakat her ne var ki bu kıt kaynakların yerine aynı hızla yenileri konulamamakta ve ikameleri

oluşturulamamaktadır. Dünya çapında kaynakların kıt, insan nüfusunun ise fazla olması işletmelerin sundukları hizmet ve ürettikleri malların da kısıtlı olmasına sebep olmaktadır. Aynı zamanda bu iki kavram (kıt kaynaklar ve sonsuz ihtiyaçlar) birbiriyle karşılaştırıldığında ekonominin ana problemlerinden biri olan kıtlık kavramı gün yüzüne çıkmaktadır. Kıtlık durumunun oluşma ihtimali dâhi küresel çapta bazı tercihler yapılması gerekliliğini ortaya çıkarır. Bu sebepten günümüzde yaşanan bu sorunun geçmişten bu yana artarak gelmiş olması işletmeleri ve insanları tercih yapmaya zorlamakta ve kaynakların kullanım ve tüketimi açısından bazı şekil değişiklikleri yapmaları noktasına götürmektedir (Dinçer, 2018, s. I-7).

Mevcut kaynakların sınırlı olması ve dünya nüfusuna yetememe sorunu her geçen gün artmaktadır. Ayrıca çevrenin tahrip edilmesi ve küresel ısınmanın da artmasıyla sürdürülebilirlik anlayışı küresel çapta yayılmaya başlamıştır. Böylelikle sürdürülebilirlik, hem işletmelerin kurumsal anlayışlarına, hem de faaliyetlerini gerçekleştirme biçimlerine yön vermektedir. Yanı sıra işletmelerin yeni arayışlarına ışık tutan ve en etkili şekilde yol gösteren kavram olmuştur. Ayrıca sürdürülebilirlik, günümüzde paydaşların işletmelerden beklentilerinin geçmişe oranla daha çok değişmesine ve artmasına sebep olmuştur.

Paydaşlar, işletmeler için oldukça geniş bir grubu kapsamaktadır. İşletmelerin bu gruba karşı olan daimî sorumlulukları da kaçınılmazdır. Paydaşlar, işletmelerin faaliyetlerini gerçekleştirirken sergiledikleri davranış şekillerinden olumlu ya da olumsuz biçimde etkilenmektedir. Aynı zamanda paydaşlar, bu davranış şekillerini olumlu ya da olumsuz şekilde etkileyebilen hükümet, sivil toplum örgütleri, müşteriler, çalışanlar ve yatırımcılardan oluşan ve işletmeyle aralarında karşılıklı bağımlılık ilişkileri bulunan gruplardır (Werther ve Chandler, 2006, s. 6). Paydaşların beklentilerinde oluşan bu değişim karşısında işletmeler de kendilerini geliştirebilmek ve paydaşlarının beklentilerini karşılayabilmek için yeni arayışlara yönelmişlerdir. Bu yönelişlerden biri ise kurumsal sürdürülebilirliktir. Dyllick ve Hockerts (2002, s. 131) çalışmalarında, insanlığın sınırsız ihtiyaçlarının daimî olarak giderilebilmesi düşüncesini işletme çerçevesinden değerlendirmişlerdir. Araştırmacılar, kurumsal boyutta sürdürülebilirliği, işletmelerin paydaşlarının gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayabilme becerilerini riske atmadan, günümüzdeki paydaşlarının ihtiyaçlarının karşılanabilmesi olarak ifade etmişlerdir. Böylelikle işletmelerde sürdürülebilirlik yeni bir boyut olan “kurumsallık”

kimliğini kazanmıştır. Çünkü işletmeler çevrelerindeki her türlü sosyal, ekonomik ve kültürel olaylardan yüksek oranda etkilenebilen varlıklardır.

Sürdürülebilirliği her türlü faaliyetlerinde uygulayan işletmeler, bu uygulamaların uzun dönemli etkilerine bakarak işletme performanslarını ölçerler. Faaliyetler üzerindeki bu uygulamaların, sosyal ve çevresel sorumluluklarına ters düşmeden yürütülebileceğine ve kendi çıkarlarına pozitif yönde etkileri olacağına inanırlar. Ayrıca sürdürülebilirlik işletmeler için sosyal ve çevresel felaketlerden kaçınmalarına yardımcı olan bir risk yönetim şeklidir. Bu duruma mali açıdan örnek vermek gerekirse, işletmelerin faaliyetleri sonucu oluşan ya da oluşabilecek olan kimyasal veya petrol sızıntıları, işçi yaralanmaları, ürünlerden kaynaklı geri dönüşümler veya müşteri memnuniyetsizliği gibi durumlar çevresel ve sosyal sorumluluklara harcanan maliyet tutarlarından çok daha fazla gidere sahiptir (Clikeman, 2004, s. 24).

Kaynakların kıt, insan nüfusunun fazla olması ve çevresel tahribatın giderek artması sonucu sürdürülebilir kalkınma kavramı geliştirilmiştir. Bu düşüncüyü benimseyen işletmelerin faaliyetleri aşamasında, su ve enerji kaynaklarını verimli bir şekilde kullanmaları, tüketicilerin sağlığını etkilemeyecek ürün ve hizmetler oluşturmaları çevrelerine daha az zarar verecektir. Ayrıca çalışanlarına, sürdürülebilirlik konusunda eğitimler verilmesi ve çalışma koşullarının bu yönde düzeltilmesi yoluyla sürdürülebilirliğin özü işletmelerin gelecekleri açısından doğru bir şekilde kavranabilecektir. Bu doğrultuda yapılan araştırmalarda Kuşat (2012, s. 239), sürdürülebilirliği kurumsal boyutta benimseyen işletmelerin maliyetlerinde ve risklere ayrılan bütçe giderlerinde azalma olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca işletmelerin rakiplerine karşı avantajlı duruma geçtiği, işletme itibarının piyasa genelinde arttığı, yenilikçi faaliyetlerin ve kaynak kullanımında verimliliğin arttığı, çevresel duyarlılığın geri dönüşlerinde de artış sağlandığı sonucuna varması sürdürülebilirliğe yönelik düşünce ve beklentileri destekler niteliktedir.

İşletmelerin finansal raporları pay sahipleri ve yatırımcılar için hazırlanırken, sürdürülebilirliklerinin raporlanması paydaşlar için hazırlanmaktadır. İşletmelerin sürdürülebilirliklerini raporlamalarındaki amaç, kendileri ve paydaşları için fayda sağlamak ve hedeflere kolaylıkla ulaşabilmektir. Bu faydalar ve kolaylıklar şu şekilde sıralanabilir (Herzig ve Schalttegger, 2006, s. 302):

- Sosyal ve çevresel etkiler oluşturan kurumsal faaliyetler, ürünler ve hizmetlerin tanımlanması,

- Kurumsal itibar ve marka değerlerinin artması,
- Rekabet açısından işletmelere avantaj ve üstünlük sağlaması,
- Rakiplere karşı benchmarking ve karşılaştırma yapabilme,
- Hesap verilebilirliğin ve şeffaflığın artması,
- İşletme içi bilgi sağlayabilme, kontrol süreçlerini kurabilme ve çalışan motivasyonunu destekleyebilme.

### **2.3. Sürdürülebilir Kalkınma Kavramı**

Sürdürülebilir kalkınma kavramının kökenine bakıldığında “ilerleme” fikrinden yola çıkıldığı görülmektedir. Bu fikrin temelinde dünya ekolojisinin sınırları içinde “var olabilmenin önceliği” ihtiyacı yatmaktadır. Fikir, sürdürülebilir kalkınmayı öncelikle “sosyal” açıdan inşa etmektedir. Aynı zamanda dünya üzerinde var olan “gerçekçi” bir konumu da ifade ettiği görülmektedir. Bu noktada kastedilen insanoğlu çevreyi nasıl inşa ederse etsin, insanlığın sürdürülebilir kalkınmanın oluşturacağı sınırlar içinde yaşama şeklinin, yine insanlığın yaratıcı zihin yapısına karşı bir meydan okuma olduğudur. Başka bir deyişle sürdürülebilir kalkınma fikri, dünya ile insanlık arasında ilişki kurma ihtiyacından doğmaktadır. Oluşturulan fikirlerin desteklenebilmeleri, güçlenebilmeleri ve güçlerini koruyabilmeleri için meşrulaştırılmaları gerekmektedir. Böylelikle evrensel değerler olarak kabul edilen “kalkınma” kavramına “sürdürülebilirlik” kavramının dâhil edilmesiyle meşrulaştırılmaya çalışılan “sürdürülebilir kalkınma” fikri “ilerleme” hakkındaki varsayımları güçlendirmek için kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Meşruluğunu kazanan sürdürülebilir kalkınma fikri, ileriki süreçlerde çevrenin amaçlı yönetimini kapsayan bir metodoloji, normatif bir amaç, bir planlama modeli, stratejik bir kavram durumunu almıştır (Redclift, 1993, s. 4-7).

Sürdürülebilir kalkınma kavramının geçmişine baktığımızda ise bu kavramın ilk olarak Almanya’da 1713 yılında Carlowitz’in orman bilimlerini anlattığı kitabında “kerestelerin bir gün ekme kadar değerli olacağı için dikkatli kullanılmaları ve tüketilmeleri gerektiği” ifadeleriyle yer aldığı görülmüştür (Keiner, 2005, s. 2). 1789 yılında ise iktisatçı Thomas Malthus “An Essay on the Principle of Population” adlı çalışmasında, çevreciliğin çerçevesini çizmiştir. İktisatçı böylelikle 1800’lü yılların başında İngiltere’de sürdürülebilir kalkınma kavramının temellerinin atılmasını sağlamıştır (Basiago, 1999, s. 146).

1866 yılına gelindiğinde W. Stanley Jevons İngiltere'nin en önemli enerji kaynağı olan kömür madenlerinin tüketim süreçlerinde israfa son verilmezse yüzyıl içinde İngilizlerin sahip olduğu kömür rezervlerinin tükeneceğini belirtmiştir. Bu sebeple İngiltere'nin sanayi üstünlüğü açısından hâkimiyetini kaybedeceğini savunmuştur. Alfred Russell Wallace 1898 yılında, 19. yüzyılın başarılarını ve başarısızlıklarını anlattığı *Our Wonderful Century*'de dünyanın yağmalanmasını konu alan bir bölüm yazmıştır. Wallece ele aldığı bölümde, doğada var olan kaynakların savurgan bir şekilde kullanımıyla oluşan tahribatı tartışmıştır. Araştırmacı mineral, gaz, kömür ve petrol kaynaklarının ihtiyaçtan daha fazla miktarlarda çıkarılması ile yağmur ormanlarının işletmeler tarafından sömürülmesini gelecek nesillerin haklarına yapılan bir haksızlık olarak değerlendirmiştir (Du Pisani, 2006, s. 86).

1860-1914 yılları arasında gerçekleşen sanayi devrimi, 1914-1918 yılları arası yaşanan I. Dünya Savaşı ve 1939-1945 yılları arası yaşanan II. Dünya savaşlarından kaynaklanan küresel boyuttaki değişiklikler sonucu, kaynaklarda kıtlık kaygıları ve çevresel duyarlılık artmaya başlamıştır. Böylelikle teknolojinin kontrolsüz şekilde kullanımı ve insanlığın faaliyetleri sonucu çevreye verdiği zararlara dikkat çeken *Silent Spring*, çevrecilik adına dünya genelinde önemli derecede farklılık yaratan bir çalışma olmuştur (Tuazon, Corder ve McLellan, 2013, s. 40).

Ekosistemin korunmasına yönelik ilk adımlar, 18. ve 19. yüzyıllarda atılmıştır. Buna rağmen, sürdürülebilirlik ile kalkınma arasında bağlantı kurulması, sürdürülebilir kalkınma kavramının modern anlamda ve uluslararası platformlarda resmi olarak tanınması 20. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiştir. Bu durum ise toplulukların, çevreye ve doğanın tahrip edilmesine karşı duyarlılıklarının ve tepkilerinin geçtiğimiz son çeyrekte daha yoğun olduğunu ortaya koymaktadır.

Hükümetler, sivil toplum örgütleri, yüksek düzeyli yetkililer ve diğer birçok araştırmacı grup bir araya gelerek ekosistemin korunmasına yönelik ortak görüşlerini beyan etmişlerdir. Söz konusu beyana göre, çevrenin korunmasıyla birlikte ekonomik olarak gelişme ve büyümenin de aynı anda gerçekleşmesinin bu zaman diliminde mümkün olabileceğidir. Bununla birlikte bir araya gelen bu gruplar, sahip oldukları düşüncenin ekonomik, çevresel ve sosyal olarak üç boyutlu ele alınmasının gerekliliğini vurgulamıştır. Bunun sebebi ise boyutların bir bütün olarak ele alınmaması durumunda, elde edilmek istenilen amaca tam olarak ulaşamayacağıdır. Bu doğrultuda başlatılan,

günümüze kadar gerçekleştirilen ve devam eden uluslararası görüşmeler Tablo 2.1.'de yer almaktadır.

**Tablo 2. 1. Sürdürülebilir kalkınmanın temelini oluşturan uluslararası görüşmeler**

1	1964	BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) <sup>9</sup>
2	1972	Stockholm Çevre ve İnsan Konferansı (UNEP)
3	1980	Dünya Koruma Stratejisi
4	1987	Brundlant Raporu (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu: Ortak Geleceğimiz) (WCED)
5	1992	BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio Zirvesi/Yer Yüzü Zirvesi) (UNCED)
6	1992	Gündem 21 (Küresel Eylem Planı)
7	1995	BM İklim Değişikliği Konferansı (COP'lar) <sup>10</sup>
8	1996	BM İnsan Yerleşimleri Konferansı, Habitat II (İstanbul Deklarasyonu)
9	1997	Rio+5 Zirvesi
10	1997	Kyoto Protokolü
11	2000	Milenyum Zirvesi (Binyıl Kalkınma Hedefleri)
12	2002	Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Rio+10)
13	2012	Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (Rio+20)
14	2015	BM Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı (2030 Gündem'i)
15	2016	BM Konut ve Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Habitat III
16	2017 - 2022	BM Okyanus Konferansı
17	2023	BM Su Konferansı
18	2023	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Zirvesi

Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 2.1.'de görüldüğü üzere sürdürülebilir kalkınmanın uluslararası platformlara konu olması aslında 20. yüzyılın son çeyreğinden daha önce başlamıştır. 1964 yılında düzenlenen BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), sömürgeye konu olan devletlerin kalkınmasına ve gelişmesine yönelik ilk girişimdir. Bu girişim, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik kalkınma boyutuna yönelik yapılan ilk düzenlemedir. Daha sonraki yıllarda gerçekleştirilen konferanslar söz konusu konferansın üzerine eklenerek devam eden sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülebilirlik boyutunu ele

<sup>9</sup>BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı, 1964 yılından bu yana her 4 senede bir düzenlenmektedir ve tabloda karışıklık yaratmaması için ilk konferans gösterilmiştir.

<sup>10</sup>BM İklim Değişikliği Konferansı (COP'lar), 27 yıldır düzenli olarak gerçekleştirilmektedir ve tabloda karışıklık yaratmaması için ilk konferans COP-1 gösterilmiştir.

almıştır. Buradaki sürdürülebilirlik boyutu, ileriki yıllarda ekonomi, çevre ve sosyal alanların tamamını kapsayan bütün bir sistemi nitelendirmektedir.

Küresel alanda sömürgecilik anlayışı 1960'larda sona ermiştir. Bu tarih itibariyle birçok Gelişmekte Olan Ülke (GOÜ) bağımsızlıklarını elde etmiştir. Söz konusu bu ülkelerin, öncelikle sürdürülebilir kalkınma, finans, ulaşım, ticaret, yardım ve teknoloji olmak üzere ekonomik kalkınmalarının sağlanabilmesi, dış ticarete çıkarlarının desteklenmesi ve korunabilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda gelişmekte olan bu ülkelerin küresel ekonomiye eşit bir temelde entegre olabilmelerine yönelik politikalar oluşturulabilmesi için 1964 yılında *Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı* (UNCTAD) düzenlenmiştir. Genel merkezi İsviçre'de bulunan UNCTAD'ın ilk konferansı 1964 yılında Cenevre'de gerçekleştirilmiştir. Her 4 senede bir gerçekleştirilen konferansların sonuncusu Ekim 2021 yılında yapılmıştır. 2018 tarihi itibariyle UNCTAD'a üye ülke sayısı 195'dir ve sivil toplum kuruluşları (STK) başta olmak üzere BM bünyesindeki diğer kuruluşlarla, 2030 Gündem'i ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH)'nin uygulanabilmesine yönelik ortak çalışmalar yürütmektedirler.<sup>11</sup>

Sürdürülebilir kalkınmanın uluslararası iş birliği kapsamındaki ilk düzenlemesi *Stockholm Çevre ve İnsan Konferansı*'dir. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Çevre Programı olarak da bilinen bu konferans 1972 yılında gerçekleştirilmiştir. Konferansta yayımlanan çevre ve insan konulu bildirme, ekolojik dengenin korunması ve kaynakların bilinçli kullanılması, çevresel tahribatların onarılması ve sonraki nesillere yaşanabilecek bir şekilde bırakılabilmesi, eşitlik, insan ve temel haklar, uluslararası kalkınmada iş birliği gibi farklı açılardan ele alınmıştır. Söz konusu bildirme gelişmişlik seviyeleri, sosyal ve ekonomik yapıları birbirinden farklı olan ülkeler tarafından kabul edilmiştir <sup>12</sup> (UNEP, 1972, s. 4-5).

*Dünya Koruma Stratejisi* (WCS) Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından finansal destek sağlanarak düzenlenmiştir. Ayrıca UNEP tarafından stratejiyle

---

<sup>11</sup><https://economy.gov.by/en/UNCTAD-en/> ;  
[https://en.wikipedia.org/wiki/United\\_Nations\\_Conference\\_on\\_Trade\\_and\\_Development](https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Conference_on_Trade_and_Development) ;  
[https://www.mfa.gov.tr/unctad-xi-sao-paulo-konferansi.tr.mfa#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20\(BM\)%20Ticaret%20ve.ili%C5%9Fkin%20temas%20noktas%C4%B1%20i%C5%9Flevi%20g%C3%B6rmektedir](https://www.mfa.gov.tr/unctad-xi-sao-paulo-konferansi.tr.mfa#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20(BM)%20Ticaret%20ve.ili%C5%9Fkin%20temas%20noktas%C4%B1%20i%C5%9Flevi%20g%C3%B6rmektedir) ;  
<https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/cok-tarafli-ve-bolgesel-iliskiler/cok-tarafli-iliskiler/birlesmis-milletler-ticaret-ve-kalkinma-konferansi-unctad> (Erişim tarihi: 22.10.2022)

<sup>12</sup><https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> (Erişim tarihi: 22.10.2022)

ilgili temel temaların belirlenmesine ve temel yapısının gelişimine katkı sağlamıştır. Dünya Koruma Stratejisi;

- Sürdürülebilir kalkınmaya canlı kaynakların korunması yoluyla ulaşılmasını,
- Toprağın yenilenmesi ve korunması, besinlerin geri dönüştürülmesini,
- Suların temizlenmesini,
- Genetik çeşitliliğin korunmasını,
- Evcilleştirilmiş hayvanların ve kültür bitkilerinin korunmasını ve iyileştirilmesi için gerekli yetiştirme programlarının geliştirilmesini,
- Balıklar ve diğer vahşi yaşam, ormanlar ve otlakların sürdürülebilir kullanımını amaçlamıştır.

Söz konusu strateji; canlı kaynakların korunmasının sürdürülebilir kalkınmaya ve insanın hayatta kalmasına katkı sağlayacak bir nevi politika rehberliği niteliğindedir (IUCN, 1980, s. II-IV-VI).

1987 yılında yayımlanan *Brundtland Raporu (Ortak Geleceğimiz)*, sürdürülebilir kalkınma terimi kullanılarak kavramsal bir çerçeve oluşturulan ilk rapordur. Raporun yayımlandığı komisyona Norveç başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlık etmiştir. Bu rapordan sonra uluslararası bütün kuruluşlar faaliyetlerinde sürdürülebilir kalkınma kavramını raporda tanımlandığı şekilde kullanmaya başlamışlardır.

Brundtland Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma kavramının tanımı “gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün vermeden şimdiki neslin ihtiyaçlarını karşılanması” olarak yapılmıştır (Brundtland Commission, 1987, s. 37). Redclift (1993, s. 8-9), komisyonun belirlediği sürdürülebilir kalkınma tanımını bir değerlendirme olarak yorumlamış ve bir nevi para birimi olarak ifade edilmesini cazip görmesine rağmen aynı tanımın birçok soruyu da beraberinde getirdiğini vurgulamıştır. Redclift'e göre toplum ihtiyaçlarını kendi tarzında tanımlamaktadır. Yani ihtiyaçlarımız hakkındaki bilgi birikimimiz zaman içinde değişmektedir ve bilgi, ihtiyaçlarımızı tatmin etme yeteneğimizle bağlantılıdır. Dolayısıyla Brundtland raporundaki sürdürülebilir kalkınma kavramı ve tanımı aslında çok net değildir.

Sürdürülebilir kalkınma, gelişmiş ülkelerin enerji kullanımında, ekolojik sisteme zarar vermeyecek bir hayat tarzı benimsemelerini gerektirir. Nüfusun hızla artması, kaynak tüketiminde artışa neden olur ve bu artış yaşam standartlarında gerilemeye yol açabilir. Duruma bu açıdan bakıldığında ise sürdürülebilir kalkınma yalnızca nüfus artışı ile ekonomik büyümenin doğadaki üretken kaynaklar ile paralel olduğu takdirde takip

edilebilecektir (Brundtland Commission, 1987, s. 16-42). Ne yazık ki bu tanım, yalnızca günümüzün ihtiyaçlarını karşılayabileceğimiz bir yol göstermektedir. Tanım, uzak gelecekteki nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilme kabiliyetlerini sınırlamayacak olan bir eylem planı hakkında herhangi bir ipucu vermemektedir. Aynı zamanda komisyon, nüfus artış hızı ve ekonomik kalkınma arasında oluşan çelişkinin varlığını da kabul etmektedir (Bartlett, 2016, s. 3). Rapor, kendisiyle çelişen, kastettiği durumların tam olarak net olmadığı birçok madde içerse dâhi, raporda sürdürülebilir kalkınmanın sabit bir uyum durumu olmadığı vurgulanmaktadır. Rapora göre sürdürülebilir kalkınma, kaynak kullanımının, yatırımların alacağı yönün, teknoloji ve kurumlarda oluşan değişimlerin ve yönelimlerin, günümüzdeki ihtiyaçlarla olduğu kadar gelecekteki ihtiyaçlarla da uyumlu hale getirildiği bir değişim sürecidir. Değişim süreci ise siyasi iradeye dayandırılmalıdır (Brundtland Commission, 1987, s. 17).

Rapor, siyasi iradeyle gerçekleştirilecek kritik 7 hedef belirlemiştir. Bunlar; (Brundtland Commission, 1987, s. 40).

- Büyüme hızını kontrol edebilmek,
- İş, yemek, enerji, su, sağlık gibi temel insani ihtiyaçları karşılayabilmek,
- Nüfusu sürdürülebilir bir seviyede tutabilmek,
- Kaynakları korumak ve yenilenebilir kaynakları geliştirmek
- Teknolojiyi yeniden tasarlamak ve riski yönetebilmek,
- Karar verme sürecinde çevresel ve ekonomik konuları entegre edebilmektir.

*Rio Zirvesi*, diğer adıyla “BM Çevre ve Kalkınma Konferansı”, 1992 yılında gerçekleştirilmiştir. Zirve’de insanlığın ve ekolojik yapının karşı karşıya olduğu küresel ısınma sonucu oluşan iklim değişikliği, ozon tabakasında meydana gelen hasar, atmosferin gün geçtikçe kirlenmesi, çevrenin ve doğanın tahribi sebebiyle su kaynaklarının kirlenmesi, her geçen gün daha fazla kimyasal atığın denizlere ve okyanuslara boşaltılması veya sızması gibi sorunlar ele alınmıştır. Zirvede insan hakları, sosyal gelişme, nüfus, kadınlar ve yerleşim yerleriyle ilgili birçok konuya değinilmiştir. Bu bakımdan zirve, devletlerin çevreye duyarlı olacak yönetim şekillerini benimsemelerine yönelik hazırlanan ilkelerin kabul edilmesi açısından önemli bir adımdır.<sup>13</sup>

---

<sup>13</sup><https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> (Erişim tarihi: 22.10.2022)

*Gündem 21* (Yerel Gündem 21) – (YG-21) ise 1992 tarihli Rio Zirvesi’nde sürdürülebilir kalkınmanın uygulanabilmesine yönelik oluşturulan ilkelerin ve eylem planlarının temel bir çıktısı olarak kabul edilir. Yerel gündem 21, gelinen noktayı “İnsanlık, tarihsel bir dönüm noktasındadır” sözleriyle ifade eder. Gündem 21, hem dünya genelinde hem de ülkelerin kendi içlerindeki yolsuzluk, eşitsizlik, cehalet, hastalık, açlık ve ekosistemde giderek artan kötüleşmeye dikkatleri çekmektedir. Yaşanılan bu olumsuz durumun çıkış yolu ise temel ihtiyaçların karşılanması, yaşam koşullarının iyileştirilmesi, ekolojik yapının korunması ve yönetilmesi ile sağlanacak küresel bir ortaklıktır (Emrealp, 2005, s. 16).

*BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi* (UNFCCC), 1992’deki Rio Zirvesi’nin ardından Mart 1994 yılında yürürlüğe girmiş ve 1995 tarihinden itibaren (tarafklar konferansı, COP) her yıl düzenlenmeye başlamıştır. Sözleşme ile amaçlanan, atmosferde biriken sera gazlarının, iklim üzerinde oluşan insan kaynaklı tehlike yaratan etki düzeylerini minimum seviyelere indirmektir. Sözleşmede, sürdürülebilir kalkınmayı destekleme, ihtiyatlılık, eşitlik ve ortak olmasına rağmen farklılaştırılmış sorumluluklar ile göreceli kabiliyetler ilkeleri benimsenmiştir. Sözleşmenin getirdiği yükümlülükler, tüm üye ülkelerde sera gazının 1990’lı yıllardaki seviyesine indirilmesi ve ülkelerin bu yönde politikalar geliştirerek iyileştirmeler yapmasıdır. 1995 yılında birincisi düzenlenen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği konferansının, 2000 ve 2001 yıllarındaki düzenlemeleri tekrarlanarak 6. Buluşmayı oluşturmuştur. 2019’un Aralık ayında COP25’in gerçekleştirilmesinden sonra Covid-19 pandemisi nedeniyle 2020 yılındaki konferans iptal edilmiştir. 2022 yılına kadar ki sürede Kyoto Protokolü’nün kabul edildiği COP3 ve Paris Anlaşması<sup>14</sup>,nın imzalandığı COP21 haricinde diğer toplantılarda istenilen neticeler alınamamıştır<sup>15</sup> (Öztürk ve Öztürk, 2020, s. 527-534). 2022 yılında 27.’si düzenlenen konferansta, iklim felaketlerinden en ağır şekilde etkilenen ve bu

---

<sup>14</sup>Paris Anlaşması, içeriği açısından ulusal, yerel, küresel veya bölgesel ölçekte toplumu, çevreyi ve ekonomiyi her yönüyle temelden etkileyecek tarihi bir öneme sahiptir. Paris Anlaşması’nın sonuçlarına bakıldığında; anlaşmaya konu tüm tarafların küresel çapta emisyon azaltısına yönelik sorumluluk almaları kabul edilmiştir. Anlaşmada, emisyon azaltımına yönelik yükümlülükler ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre belirli kriterlere ayrılmıştır. Anlaşmanın yapıma amacı, emisyon yayılımının sebep olduğu küresel ısınma (iklim değişikliğine sebep olan sıcaklık artışı) seviyesinin sanayi devriminden önceki sıcaklığa (+2 , - 2) yaklaşmasıdır. Bu amaca ulaşabilmek için, gelişmiş ülkelerden istenilen ise geliştirmekte olan ülkelerin kapasitelerini artırabilmek adına sağlayacak her türlü teknoloji ve finansman desteğidir. Anlaşmanın amacına yönelik, ülkelerin yapacakları gelişmeler, katkılar, oluşturacakları hedefler ve politikalar uluslararası platformlarda hesap verilebilir ve şeffaf bir şekilde yayımlanacaktır (<https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf> Erişim tarihi: 19.01.2023).

<sup>15</sup><https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-iklim-degisikligi-ve-uluslararasi-muzakereler> (Erişim tarihi:01.11.2022)

durumlara karşı savunmasız olan ülkelere finansal destek sağlanabilmesi için “kayıp ve zarar” başlıklı bir anlaşmaya imza atılarak uzun süreden sonra önemli bir ilerleme kaydedilmiştir.<sup>16</sup>

İlki 1976 yılında düzenlenen *Habitat I Konferansı*'nın<sup>17</sup> ikincisi olan *BM İnsan Yerleşimleri Konferansı Habitat II* (İstanbul Deklarasyonu olarak da bilinir) 1996 yılında gerçekleşmiştir. Konferans, iki önemli konuyu amaç edinmiştir. Bunlardan ilki, herkese yeterli sayıda konut, diğeri ise kentleşen bir dünya da sürdürülebilir insan yerleşkelerinin geliştirilmesidir. Böylelikle insanlar sağlıklı, doğal çevre ile uyum içerisinde ve üretken yapıda bir yaşam sürebileceklerdir. Konferans sonucunda kabul edilen habitat gündemi, kalkınma odaklı bir yaklaşım benimseyerek, küresel boyutta bir eylem çağrısı olarak kabul edilmiştir (Habitat II, 1999, s. 5-8). 2002 yılının ocak ayında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kararıyla kuruluş, “BM İnsan Yerleşimleri Programı” adında yine BM'ye bağlı olan bir “program” şekline dönüştürülmüştür. *Habitat III Konferansı*'nın üçüncüsü 2016 yılında düzenlenmiştir. Habitat III programı, Dünya nüfusunun %50'sinden fazlasının şehirlerde hayatını sürdürdüğü bir zamanda gerçekleştirilmesi sebebiyle bu dönemde oluşan sorun ve gereksinimlere çözüm oluşturabilmeyi amaçlamıştır. 20 yılda bir gerçekleştirilen Habitat Konferansları genel olarak sürdürülebilir kalkınma anlayışını benimsemekte ve 2030 Gündem'ini esas almaktadır. Habitat III programında kabul edilen ve uygulama süreci önümüzdeki 10 yılı kapsayacak olan “Yeni Kentsel Gündem”, 11. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi, Addis Ababa Eylem Gündemi, Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi ve Paris Anlaşması ile tamamlayıcı niteliktedir.<sup>18</sup>

1997 yılında gerçekleştirilen *Rio+5 Zirvesi*, 1992 yılında gerçekleştirilen Rio zirvesinde alınan kararların ve ilkelerin sonraki 5 yıl içinde uygulanıp uygulanmadığının kontrolünü sağlamaya yöneliktir. Bu zirvede, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik sorumlulukların yenilenmesi, ulusların başarısız olduğu konuların belirlenmesi, başarılı olan uygulamaların güçlendirilmesi, 1997 yılından sonraki dönemler için önceliklerin belirlenmesi ve 1992 yılındaki Rio konferansında eksik olan konuların gündeme getirilmesi amaçlanmıştır. Zirvenin sonunda katılımcılar tarafından daha önceki

---

<sup>16</sup><https://unfccc.int/news/cop27-reaches-breakthrough-agreement-on-new-loss-and-damage-fund-for-vulnerable-countries> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<sup>17</sup><https://habitat.csb.gov.tr/konferans-i-5747> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<sup>18</sup><https://www.mfa.gov.tr/bm-insan-yerlesimleri-programi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

konferansta alınan kararların uygulanmadığı ve ulusların sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirebilecek daha kapsamlı girişimlere yönelmeleri gerektiği ortaya konulmuştur (Çamur ve Vaizoğlu, 2007, s. 300-301).

1997 yılında gerçekleştirilen ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) olarak da bilinen *Kyoto Protokolü*, 2005 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşme, atmosferdeki sera gazı salınımını azaltmaya yönelik alınacak olan tedbirlerle küresel ısınmanın önüne geçilmesini içermektedir. Sözleşme bu açıdan iklim değişikliğini önleyici girişimlerle uluslararası alanda mücadeleyi amaçlayan bir anlaşma niteliğindedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerin atmosfere daha fazla sera gazı yaydığı düşüncesinden yola çıkılarak bu miktarların azaltılabilmesi için söz konusu ülkelerin yükümlükleri belirlenmiştir (UNFCCC, 1998, s. 2).

*Birleşmiş Milletler Binyıl (Milenyum) Zirvesi*, 2000 yılında gerçekleştirilmiştir. Zirve sonunda “Binyıl Kalkınma Hedefleri” olarak hazırlanan “Milenyum Deklarasyonu” kabul edilmiştir. Bildirge 8’i ana hedef olmak üzere 32 ilkeden oluşmaktadır (United Nations Millennium Declaration, 2000, s. 2). Bu hedefler şunlardır (Emrealp, 2005, s. 24);

- Aşırı açlık ve yoksulluğun azaltılması,
- Küresel temel eğitim sisteminin sağlanması,
- Cinsiyetler arasındaki eşitliğin sağlanması,
- Yeni doğan ölümlerinin azaltılması,
- Anne ve çocuk sağlığına yönelik iyileştirilmelerin yapılması,
- AIDS/HIV, sıtma ve benzeri hastalık türleriyle mücadele edilmesi,
- Çevresel yönden sürdürülebilirliğin sağlanması,
- Kalkınma için dünya genelinde bir ortaklığın oluşturulması.

2002 yılında düzenlenen *Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi (Rio+10)*, kendinden önceki birçok konferans gibi genel bir değerlendirme niteliği taşımaktadır. Rio+10 Zirvesi’nde 1992 yılındaki Rio Zirvesi’nden bu yana ulusların son 10 yıl içinde sürdürülebilir gelişmeye yönelik stratejik hazırlıklarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Zirve’de yerel gündem 21’in uygulanması aşamasında yaşanan sorunlar, edinilen deneyimler ve geliştirilen öneriler gibi birçok konuya yer verilmiştir. Sürdürülebilir Gelişme Konferansı olarak da adlandırılan bu zirvede iki önemli uluslararası belge olan “Eylem Planı” ve “Johannesburg Bildirgesi” kabul edilmiştir. Rio+10 Zirvesi’nde alınan karar ise kısaca (Bozlağan, 2005, s. 1024-1025);

- Ulusların 2005 yılına kadar yerel düzeyde sürdürülebilir gelişme stratejilerini hazırlamaları ve uygulamanın başlatılması,
- Kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütlerinde kurumsal boyutta sorumluluk bilincin ve duyarlılığın geliştirilmesi,
- Ülkelerin, hazırlanan uluslararası anlaşma hükümlerinin uygulanmasını sağlamaları,
- Küresel olarak yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi amacıyla Dünya Dayanışma Fonu'nun kurulması ile açlık sınırında ve altında yaşayan nüfus sayısının %50 azaltılması,
- Enerji kullanımında fosil kaynaklara (petrol, kömür, vb.) olan bağımlılığın azaltılması ve alternatif kaynakların üretilmesi,
- Enerji kullanımının gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler genelinde adil ve dengeli bir seviyede dağılımının sağlanması,
- Biyo-çeşitliliğin korunabilmesi ve çeşitlilikteki azalmanın her bir tür için eşit düzeylere indirgenmesidir.

Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik bir diğer düzenleme 2012 yılında gerçekleştirilen *Rio+20 Zirvesi*'dir. Zirve'nin diğer bir adı ise *Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı*'dir. Konferansta gezegenimizin ekolojik dengesinin korunması tartışılmıştır. Ayrıca günümüz ve gelecek kuşakların refahı için sosyal, ekonomik ve çevresel boyutlarda sürdürülebilir kalkınmaya ve geleceğe yönelik taahhütler yenilenmiştir. Sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için yoksulluğun ortadan kaldırılması, sürdürülebilir üretim-tüketim modellerinin geliştirilmesi, sosyal ve ekonomik kalkınma için doğal kaynakların korunabilmesinin önemi vurgulanmıştır. Konferansta 2015 yılına değin yapılan bütün zirvelerdeki hedeflere ulaşılabilmesi için çalışmaların hızlandırılması yönünde karar alınmış ve "İstedığımız Gelecek" adlı sonuç bildirisi yayımlanmıştır (UNCSD, 2012, s. 1).

Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı 2015 yılında gerçekleştirilmiştir. *Gündem 2030 Zirvesi* olarak da bilinen bu Konferans, 2.5. no'lu "Sürdürülebilir Kalkınmada 2030 Gündem'i" başlığı altında detaylı bir şekilde anlatılacağı için bu kısımda değinilmemiştir.

İlki, 2017 yılında düzenlenen *BM Okyanus Konferansı I*'in gündemi, kıyı ve deniz ekosistemlerinin korunması, deniz kirliliği, deniz ve sürdürülebilir balıkçılık araştırmaları konulu başlıklardan oluşmaktadır. Konferansın sonunda denizlerin korunmasına yönelik

“Eylem Çağrısı” yayımlanmıştır. Düzenlemede BM organlarının, bilimsel araştırmacıların ve sivil toplum kuruluşlarının planladıkları ve geliştirecekleri çalışmalarla bu çağrıya gönüllü olarak katkıda bulunmaları talep edilmiştir.<sup>19</sup> İkincisi, 2022 yılında düzenlenen *BM Okyanus Konferansı II*, Covid19’un yaralarının sarılmaya çalışıldığı kritik bir zamanda gerçekleştirilmiştir. Konferans, bilime dayalı olan ve ihtiyaç duyulan küresel okyanus eylemine yönelik yeni bir birim oluşturmayı amaçlamaktadır. Konferansta, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine bağlı yapısal dönüşümler ve yenilikçi çözümler geliştirmeye çalışılmıştır. Ayrıca okyanusun ekolojisine, sağlığına, yönetimine ve ekonomisine yönelik tehditler de ele alınmıştır.<sup>20</sup>

Birleşmiş Milletler, A/RES/73/226 sayılı kararı ile Mart 2023’te “*BM 2023 Su Konferansı*” adıyla Uluslararası “Eylem On Yılı” hedeflerinin uygulanmasına yönelik bir toplantı yapmaya karar vermiştir. Konferansın amacı, 6. sürdürülebilir kalkınma hedefinin önemini, çalışma kapasitelerini daha da geliştirmeyi ve eylemleri hızlandırmayı vurgulamaktır. Bu doğrultuda 6. hedef olan su ve sanitasyonda sürdürülebilir bir yönetim şeklinin 2030 yılına kadar sağlanabilmesi için dört kat daha fazla çalışılması gerekliliği belirtilecektir. Bu sebeple BM, 2018-2028 aralığındaki dönemi “Sürdürülebilir Kalkınma için Su” olarak ilan etmiştir.<sup>21</sup>

*2023 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals - SDG) Zirvesi*, Eylül 2023 tarihinde 2030 Gündem’inde belirlenen 17 hedefin uygulanması, takip edilmesi ve gözden geçirilmesi adına New York’ta düzenlenecektir. Zirve, Eylül 2015’teki 2030 Gündem’inden bu yana BM Genel Kurulu himayesinde gerçekleştirilen ikinci SDG toplantısı olacak ve zirve sonunda alınan kararlar siyasi deklarasyon olarak kabul edilecektir.<sup>22</sup>

Sürdürülebilir kalkınma, sosyal eşitliği ve ekolojik dengeyi hem koruyan hem de geliştiren sosyal ve ekonomik kalkınma türlerinin tamamını kapsamaktadır. Böylelikle tanım, ekonomi, toplum ve çevre üçlüsünden birini elde edebilmek adına diğerini feda etme olayını da önlemektedir (Diesendorf, 2000, s. 3). Sürdürülebilir kalkınmanın üç saç ayağını oluşturan “sosyal eşitlik, çevreye saygılı olma ve insan ihtiyaçlarının sağlanması” ahlaki zorunluluklara dayanmaktadır (Holden, Linnerud ve Banister, 2017, s. 4; Pitelis,

---

<sup>19</sup><https://www.csb.gov.tr/birlesmis-milletler-okyanus-konferansina-iklim-degisikligi-basmuzakerecisi-prof.-dr.-mehmet-emin-birpinar-katildi-bakanlik-faaliyetleri-11922> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<sup>20</sup><https://www.un.org/en/conferences/ocean2022> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<sup>21</sup><https://sdgs.un.org/conferences/water2023> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<sup>22</sup><https://www.un.org/en/conferences/SDGSummit2023> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

2013, s. 3). Önceki dönemlerde bu boyutların her biri bağımsız olarak değerlendirilmiştir. Zaman içinde sürdürülebilir kalkınma girişimlerinin başarılı sonuçlar doğurabilmesi için bu boyutların bütün olarak değerlendirilmesi gerekliliği anlaşılmıştır (Giddings, Hopwood ve O'Brien, 2002, s. 191).

Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için asıl araç "işletmeler" olarak belirlenmiştir. İşletmelerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik uzun vadeli kararlarını oluşturma ve uygulama aşamalarında sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları tek çatı altında değerlendirmeleri gerekmektedir. Çünkü işletmeler, bu üç boyuta yönelik alacakları kararlar ile doğal kaynakların gelecek nesillere sorunsuz bir şekilde bırakılabilmesine yön verecek kurumlar olarak kabul edilmektedir. İşletmelerin bu amaca hizmet edebilmeleri hem kurum içinde hem de ekonomi, çevre, sosyal ve yönetim boyutları arasında sürekliliği sağlayabilmeleri ile oluşabilecektir. Bu ise toplum içinde işletmelerin sahip oldukları rollerin ve üstlendikleri sorumlulukların artmasına sebep olmaktadır. Artan rol ve sorumluluklar ise işletme içinde kurumsal bir sürdürülebilirlik kavramının oluşmasını sağlamıştır.

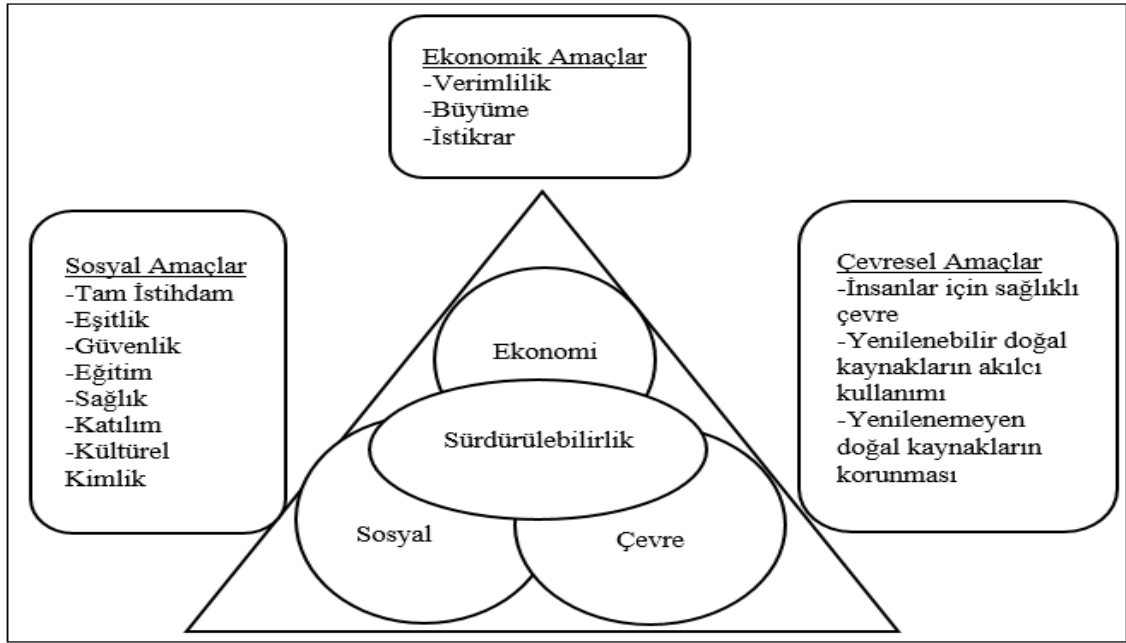
#### **2.4. Sürdürülebilir Kalkınmanın Boyutları**

Sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutu bulunmaktadır. Bunlar;

- Ekonomik boyut,
- Çevresel boyut,
- Sosyal boyuttur.

Sürdürülebilir kalkınmanın, toplum içinde dengeyi daimi olarak koruyabilmesi için bu üç boyut arasındaki etkileşimin sürdürülebilir şekilde yönetilmesi gerekmektedir. Geleneksel işletmecilik anlayışına göre bir işletme büyüyebilmek için kâr elde etmelidir. Kâr oluşumu için de üretimini yaptığı ürün ve hizmetlerde kullanılan kaynak miktarı her üretim başında arttırılmalıdır. Günümüz işletmecilik anlayışında ise işletmelerin büyüme ve kâr elde etme amaçlarının ikinci sıraya ötelendiği görülmüştür. Bu yeni anlayışta önemli olan ekonomik büyüme, sosyal eşitlik ve çevreye saygı duyma bilincine ağırlık verilmesidir. Doğal kaynakları koruma yönünden bu iki anlayış karşılaştırıldığında, ekonomik ve çevresel boyutlara bakış açıları bir çelişki oluştuğu görülmektedir. Geleneksel anlayış daha çok kâr daha çok üretimden, daha çok üretim ise daha çok kaynak kullanımından meydana gelir düşüncesinde olduğu için doğal kaynakların korunması

anlayışıyla ters düşmektedir. Günümüz anlayışı ise doğaya, çevreye ve topluma saygı temelinde az kaynak kullanımı ile az kâr elde etme düşüncesine sahip olduğu için ekonomik büyüme ile çelişmektedir. Şekil 2.1.'de sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlar altında amaçların nasıl tanımlandığı gösterilmektedir.



Şekil 2. 1. Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ve etkileşimi

Kaynak: Soubbotina, 2004, s.10; Yazar tarafından düzenlenmiştir.

Şekil 2.1.'de görüldüğü üzere kalkınma yalnızca üretilen mal ve sunulan hizmetlerden elde edilen rakamları içermemektedir. Çevresel adalet, doğal kaynakların kullanımı ve korunması, istikrar, verimlilik, güvenlik, ekonomik büyüme, iş etiği, istihdam, eğitim, sağlık, fırsat eşitliği ve yaşam standartlarının artırılması gibi birçok göstergeleri ve performansları da içermektedir. Sürdürülebilir kalkınma eşitlikçi sosyal bir amacı temsil etmektedir. Bunun yanı sıra hem işletmeler hem de toplum çevreye duyarlı olmalı ve uyum sağlamalıdır. Bu durum ise sosyal, ekonomik ve çevresel boyut kavramlarının bütün bir yapı olarak değerlendirilmesi ile sağlanabilir (Zink, Steimle ve Fischer 2008, s. 7).

Birleşmiş Milletler Asya ve Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu'nun (ESCAP) çalışmaları sonucunda, entegrasyonun teşvik edilebilmesi için sosyal, ekonomik ve çevresel politikaların uygulanmasında ihtiyaç duyulan dört normatif değişim vurgulanmaktadır (Weinberger vd., 2015, s. 7):

- Ekolojik sürdürülebilirlik ve sosyal adaletin sağlanabilmesi için marjinal amaçlardan ziyade temel politikalar benimsenmelidir.
- Ağırlıklı olarak kısa vadeli bir politika ufkundan, herkes için uzun vadeli faydalar arayan bir politikaya geçiş yapılmalıdır.
- Bir ilerleme ölçüsü olarak gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) odaklanma, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunu kapsayan ölçütlerle değiştirilmelidir.
- Kamu politikası, gezegenin kaynaklarının sınırsız olmadığını ve kaynak kısıtlamalarının her zaman teknoloji tarafından ele alınamayacağını kabul etmelidir.

Sosyal, çevresel ve ekonomik boyutlar arasında bağlayıcı ilişkiler kurulması ile Weinberger vd.'nin vurguladıkları maddeler göz önüne alındığında, sürdürülebilir kalkınma ile esnek, kapsayıcı ve daha sürdürülebilir bir gelecek yapılandırılması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda söz konusu üç boyutun birbiriyle bağlantılı olması sebebiyle uyumlaştırılmalarının önemi vurgulanmaktadır.

#### **2.4.1. Ekonomik sürdürülebilirlik**

İktisat teorilerine göre sürdürülebilirlik, toplum ve ekolojik sistemde insan haricindeki diğer oluşumların refah seviyelerindeki zaman içinde ulaşabilecekleri en yüksek nokta olarak tanımlanır. Bu doğrultuda yapılan ekonomik bir analizden sonra, sürdürülebilirlik anlayışının ekonomik bir değere sahip olup olmadığı gündeme gelmiştir. Bu sorudan yola çıkılarak yapılan araştırmalarda ise sürdürülebilirliğin ekonomi içinde sağlam bir şekilde yer etmiş olan “verimli kaynak tahsisi” kavramını ifade ettiği görülmüştür. Böylelikle sürdürülebilir sistemin ekonomik açıdan anlamı, işletmelerin borçlarını yönetebilecek seviyede kendilerini koruyabilmesidir. Diğer bir ifadeyle ülkelerin tarımsal üretimlerine ve sanayi sektörünün gelişimine negatif olarak etki eden dengesizliklerden korunabilmek için hizmet ve mal üretimlerinde devamlılığın sağlanabilmesidir (Harris, 2000, s. 5-7). Yani, ekonomik sürdürülebilirlik, bir işletmenin finansal olan ve finansal olmayan tüm verilerini kapsamaktadır. Ayrıca işletmelerin bu verileri etkin ve verimli bir şekilde yönetebilmesi ile sahip oldukları sermaye türleri arasında dengenin sağlanmasıdır (Dyllick ve Hockerts, 2002, s. 132).

İşletmeler ekonomik olarak sürdürülebilir olmaya çalışırken, hem ortaklarını tatmin edici düzeyde gelir sağlamalı hem de kısa ve uzun vadeli hareket kabiliyetini kısıtlamayacak oranda likiditeye sahip olmalıdır. Giddings, Hopwood ve O'Brien'e

(2002, s. 191) göre işletmeler, bu üç boyutu dengede tutabilmeleri için “ekonominin varlığı, insanlığın var olmasıyla ilişkilidir, insanlığın varlığının devamlılığı ise faaliyetlerinden etkilenen çevreye ihtiyacı olmasıyla ilişkilidir.” bağlantısını kurabilmelilerdir. Diesendorf (2000, s. 4) çalışmasında, sosyal eşitliği korumak ve çevreye saygı duymak şartıyla oluşturulacak her türlü ekonomik kalkınmanın bu üç boyut içinde sürdürülebilir olacağını belirtmiştir. Ayrıca, kalkınma kavramının ekonomik olarak büyümeyi içerip içermediğine bakılmaksızın ekonomik ve sosyal gelişmeyi kapsadığını da beyan etmektedir.

İşletmelerin, sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik boyutunu tüm yönleriyle gerçekleştirmeleri için sahip olmaları gereken ilkelere Tablo 2.2.’de yer verilmiştir.

**Tablo 2.2. Ekonomik sürdürülebilirlik ilkeleri**

Şeffaf Raporlama Uygulamaları
Açık Kapı Politikaları
Küresel Uyumluluk - Tedarikçiler ve Ticaret Ortakları
Adil Ticaret Uygulamaları
Gelişmekte Olan Pazarlarda Rol
Yolsuzlukla Mücadele Uygulamaları
Tüketici Gizliliğinin Korunması
Paydaşlara Karşı Kurumsal Sorumluluk

**Kaynak: McDermott, 2009, s. 297.**

İşletmelerin kuruluş amaçlarının kâr elde etmek olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir. İşletmelerin bu kârı elde ederken Tablo 2.2.’de görüldüğü üzere sahip olmaları gereken bazı etik değerler bulunmaktadır. Günümüz işletmecilik anlayışında, işletmelerin sürekliliklerini sağlayabilmeleri için hazırlayacakları finansal planlarda etik değerlerden bağımsız olarak hareket etmemeleri gerekmektedir. Aksi yönde hareket eden, sosyal ve çevresel açıdan duyarsız olan işletmelerin uzun vadede finansal olarak zarar görecekları açıktır.

#### **2.4.2. Çevresel sürdürülebilirlik**

Sürdürülebilir kalkınmanın boyutları arasında kilit noktaya sahip olanı çevresel sürdürülebilirliktir. Byrch vd.’ne (2009, s. 20) göre çevresel boyut, günümüz ve

gelecekteki toplumların refahı ile ekonomik gelişme ve doğadaki dengeyi sağlamayı anlatan bir kavramdır. Sürdürülebilir kalkınmayla en iç içe olan boyut da yine çevresel sürdürülebilirliktir. Harris (2000, s. 6) ise çevresel sürdürülebilirliğin, yenilenebilir kaynakların aşırı tüketiminden kaçınılmasıyla olabileceğini söylemektedir. Yenilenemeyen kaynakların ise sadece üretim için gerekli olan ölçüde kullanımının kaynak tabanını korumada istikrarı sağlayacağını belirtmektedir. Böylelikle biyo-çeşitliliğin, atmosferdeki gazların salınımında sağlanacak istikrarın ve hiçbir faaliyette kullanılmayan diğer ekosistem unsurlarının işlevleri korunabilecektir. Bu şekilde faaliyet gösteren işletmeler, insanlığın ekolojik sistemden yararlandığı unsurlara doğrudan veya dolaylı olarak zarar vermeyeceklerdir (Dyllick ve Hockerts, 2002, s. 133).

Sürdürülebilirliğin kökleri biyolojiye dayanması sebebiyle etik bir önem arz etmekte, ekolojide ve ekolojik dengede önemli bir yere sahip olmaktadır. Yenilenebilir ve yenilenemeyen kaynaklar için birtakım kurallar belirlenmiştir. Bu kurallara göre, yenilenebilir kaynak türleri için kaynağın tüketim miktarı sürdürülebilir düzeydeki verim seviyesi ile sınırlandırılmıştır. Yenilenemeyen kaynaklar için belirlenmiş kurallar ise bunların kullanımları sonucu elde edilen kazançların yenilenebilir kaynak türüne sermaye yatırımı olarak aktarılmasını kapsamaktadır. Mesela, doğal kaynaklardan enerji üretilmesi ve üretilen enerjinin bir kısmının üretim yapılan alanda oluşan çevresel tahribatların giderilmesine harcanması söz konusu olabilir. Böylelikle bu iki altın kuralın uygulanmasıyla doğal sabit bir sermaye stoğu elde edilecektir. Ancak söz konusu stoğun, kişi başına sürdürülebilir bir hale getirebilmesi için bu çalışmaların yanı sıra insan nüfus oranının da istikrarlı bir seviyeye getirilmesi ve o seviyede korunması gerekmektedir (Harris, 2000, s. 8; Redclift, 1993, s. 7-10).

İşletmelerin, sürdürülebilir kalkınmanın çevresel boyutunu bütün yönleriyle gerçekleştirmeleri için sahip olmaları gereken bazı etik değerler bulunmaktadır. Etik ilkeler olarak da bilinen bu etik değerler Tablo 2.3.'de gösterilmiştir.

**Tablo 2. 3.** *Çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri*

Karbon Ayak İzi Ölçümü
Atmosferin Korunması
Çevresel Araştırma
Tüketici Eğitimi
Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlarla Ortak Olunması

[Tablo 2.3. (devam) Çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri]

Çalışanla Ortaklık Kurulması
Biyo-Çeşitliliğin Korunması
Çevre Yönetim Programı
Sürdürülebilir Binaların Oluşturulması
"Yeşil" Ürünlerin Üretilmesi
Enerjide Verimliliğin Sağlanması
Zehirli Atık Yönetimi
Su Yönetimi
Geri Dönüşüm ve Atık Yönetimi

**Kaynak: McDermott, 2009, s. 293.**

İşletmelerin faaliyetleri esnasında oluşan giderlerden tasarruf etmeleri ve çevrelerine verebilecekleri zararları azaltabilmeleri için Tablo 2.3.'de belirtilen ilkeleri yönetim ve faaliyet aşamalarında gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Özellikle büyük işletmelerin çevresel sürdürülebilirlik uygulamaları, uluslararası boyutta bir farkındalık oluşturacak ve piyasa genelinde işletme itibarlarının artmasına katkı sağlayacaktır.

Harris'e (2000, s. 16-17) göre toplum genelinde ve toplumlar arasındaki eşitsizlik ve yoksulluk konuları iç içe yer almaktadır. Artan yoksulluk ve kırsal geçim kaynaklarının kaybı sonucunda yerinden edilen insanlar ormanlar, balıkçılık ve marjinal araziler üzerinde daha fazla baskı oluşturmaktadır. Bu baskı ise çevresel bozulmayı hızlandırmaktadır. Harris, ülkeler arasındaki sosyal ve kültürel farklılıklarının, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki temel güç eşitsizliğinin görmezden gelindiğini belirtmektedir. Aynı zamanda kalkınmayı, iyileştirilmiş koşullara tek yönlü bir yolculuk olarak gören bir bakış açısının, geçim kaynakları küreselleşme tarafından tehdit edilen birçok insanın deneyimiyle eşleşmediğini de vurgulamaktadır.

### **2.4.3. Sosyal sürdürülebilirlik**

Sürdürülebilir kalkınmanın önemli boyutlarından sonuncusu ise sosyal sürdürülebilirliktir. Sürdürülebilir sosyal boyut sistemi; eğitim, sağlık, cinsiyetler arası eşitlik ile siyasi hesap verilebilirlik gibi sosyal alanda hizmetlerin sağlanmasıdır. Bu doğrultuda sosyal boyut, insanlığın kalkınmasına odaklanmakta nicel olarak büyümeden daha çok nitel açıdan gelişmenin önemini vurgulamaktadır. (Harris, 2000, s. 6; Nemli, 2004, s. 27). Sosyal sürdürülebilirlik, toplum ve toplumlararası eşitsizliklerin ortadan

kaldırılmasının yanı sıra kültürel sistemlerle alakalı birçok kavramı da içinde barındıran insan odaklı yapıyı temsil etmektedir (Sarıkaya ve Kara 2007, s. 224). Bu nedenle sürdürülebilir kalkınma taraftarları, sosyal sürdürülebilirliği, üçlü alt sistemin önemli bir unsuru olarak görmektedirler. Bu düşüncenin savunucuları, ekonomi tarihinde “insani gelişme” olarak da bilinen bireysel eşitlik ve insani temel ihtiyaçlar gibi konuların önemini belirtmektedirler (Harris, 2000, s. 14-15).

İşletmelerin, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunu bütün yönleriyle gerçekleştirmeleri için sahip olmaları gereken etik değerler Tablo 2.4.’de gösterilmiştir.

**Tablo 2. 4.** *Sosyal sürdürülebilirlik ilkeleri*

İnsan Haklarının Korunması
Kişisel Sürdürülebilirlik Projesi
Küresel Sağlık Sorunları
Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlarla Ortaklıklar
Küresel Çeşitliliğin Teşviki
Kriz Yardımı
Kadınlara ve Azınlıklara Ait İşletmeler
Gönüllülük
Dezavantajlı Ürünler
İşyerinde Çeşitlilik
Çalışan Eğitimi
Çalışan Sağlığı ve Güvenliği
Çalışan Memnuniyeti

**Kaynak: McDermott, 2009, s. 294.**

Sosyal boyutta sürdürülebilirlik için Tablo 2.4.’de belirtilen ilkelerin işletmeler ve ülke yönetimleri tarafından benimsenmesi ve uygulanması zorunludur. Sosyal alanda sürdürülebilirliği sağlamanın en etkili ve tek yolu ise paydaşların desteğini sağlayabilmektir. Sosyal sürdürülebilirlikte sivil toplum kuruluşlarının desteği de göz ardı edilemeyecek bir güce sahiptir. Çalışma hayatında insanlar için güvenli ortamların yaratılması, işe ve mesleğe göre adil ücret sistemlerinin geliştirilmesi, insan haklarına saygı duyulması ve hakların korunması, toplum sağlığını tehlikeye atmayacak üretimlerin yapılması gibi birçok unsurun paydaşlar tarafından desteklenmesi sürdürülebilir bir gelecek için sosyal boyutun olmazsa olmazlarını oluşturmaktadır.

## 2.5. Sürdürülebilir Kalkınmada 2030 Gündemi

21. yüzyıla girerken, kalkınma ve çevre konuları artık dünya gündeminin en önemli sorunları olmuştur. Doğal kaynakların kirlenmesi ve hesapsızca tüketilmesi zaman içinde çevresel tahribatlara yol açmıştır. Bu durumun sebep olduğu ormansızlaşma, çölleşme, biyolojik türlerdeki azalma, toprak ve su kirliliği, asit yağmurları, atıklar, küresel ısınma, ozon tabakasının tahrip olması gibi küresel sorunlar onarılamaz seviyelere ulaşmıştır. Aynı zamanda küresel çapta nüfus patlamaları, artan işsizlik ve yoksulluk, silahlanma, düzensiz kentleşme, uluslararası boyutlardaki eşitsizlik gibi olumsuzluklar da bu sorunlara paralellik göstermiştir. Bunun sonucunda 1972 yılında gerçekleştirilen “Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Konferansı” ile bu gidişata artık sessiz kalınamayacağı ifade edilmiştir (Emrealp, 2005, s. 13). Böylelikle BM Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu Raporu’nun yayımlanmasından sonra, her geçen gün artan sosyal ve çevresel sorunlarla baş edebilmek için kapsamlı girişimlerde bulunulmuştur (Nichitaa vd., 2020, s. 505).

Ekonomik, çevresel ve sosyal boyutları ile birbirine bağlı bir şekilde ele alınan sürdürülebilir kalkınma, gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Anlaşmaları ile Avrupalı ülkelerin projelerinde merkezi bir konumda yer almaktadır. BM’in ilk kez 2001 yılında başlattığı sürdürülebilirlik stratejileri daha sonra 2006 ve 2009 yıllarında revize edilmiştir (Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 2). 2015 yılında gerçekleştirilen Paris Anlaşması’yla birlikte sürdürülebilir kalkınmanın küresel ölçekte teşvik edilebilmesi için atılan adımlarla Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri yeni bir boyut kazanmıştır (Nichitaa vd., 2020, s. 505). BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, 2000 yılında düzenlenen Milenyum Zirvesi’nde belirlenen Binyıl Kalkınma Hedeflerinin geçtiğimiz son 15 yıl içindeki durumunu değerlendirmiştir. Yapılan değerlendirme sonunda, ulusların hedeflere yönelik performanslarının ekonomik, çevresel ve sosyal sorunlara yönelik çözümler üretmekten çok uzak olduğu görülmüştür. Böylelikle Milenyum Zirvesi’nden bu yana elde edilen deneyimler ışığında sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin net bir şekilde belirlenmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Söz konusu hedeflerin hem çözüm getirici hem de kapsayıcı niteliklere sahip olması gerektiği vurgulanmıştır (Doğan ve Yılmaz, 2020, s. 3). Bu açıdan bakıldığında BM tarafından 2030 Gündem’inin kabul edilmesi, sürdürülebilir kalkınma açısından kritik bir dönüm noktası olmuştur (Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 2). Zirvede, aralarında Türkiye’nin de yer aldığı 193 ülkenin onayıyla BM Genel Kurulu tarafından 17

sürdürülebilir kalkınma hedefi ile 169 gösterge 2030 Gündem’ini oluşturmak üzere resmen onaylanmıştır (Doğan ve Yılmaz, 2020, s. 3; Nichitaa vd., 2020, s. 505). 2030 Gündem’inin oluşturduğu sürdürülebilir kalkınma hedefleri, nicel ve nitel hedefler doğrultusunda sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarını dengeli ve sağlam bir şekilde bütünleştirmeyi de amaçlamaktadır (Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 2).

Birleşmiş Milletler, 2030 Gündem’i ile hem gelişmekte olan ülkelerin hem de gelişmiş ülkelerin sürdürülebilirlik kapsamında şekillenmesini sağlayacak politik süreçte önemli bir role sahiptir (Doğan ve Yılmaz, 2020, s. 4; Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 2). Ekonomik, çevresel ve sosyal olmak üzere üç ana başlığı kapsayan ve 2030 yılına kadar yürürlükte kalması planlanan sürdürülebilir kalkınma hedefleri, Şekil 2.2.’de gösterilmektedir.



Şekil 2. 2. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri (UNDP)

Görüldüğü üzere, 2030 gündem’ine konu olan 17 hedefin ana başlıkları Şekil 2.2.’de yer almaktadır.

Küresel hedefler oluşturulurken kalkınmanın odağına sürdürülebilirlik anlayışı yerleştirilmiştir. Ayrıca ekonomik, sosyal ve çevresel kaygıların insanlığın ortak sorunu olduğu vurgulanmıştır (Doğan ve Yılmaz, 2020, s. 3). Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma hedefleri, küresel boyutta sürdürülebilirliğe ulaşabilmek için ileriye doğru bir sıçramayı temsil etmektedir (Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 2).

İş dünyası, güçlü demografik değişimler, küresel toplumsal ve ekonomik güçler ile gelişen teknolojiye dolayı önemli değişimler yaşamaktadır (Nichitaa vd., 2020, s. 505). Bu sebeple kendilerinden sürdürülebilir bir şekilde çalışmalarını bekleyen ve talep eden birçok farklı grubun aşırı baskıları altında faaliyet göstermektedir (Garcia-Sanchez, Amor-Esteban ve Galindo-Alvarez, 2020, s. 3). Ayrıca bu gruplar, işletmelerin sosyal sorumluluk bilincini ve sürdürülebilir uygulamaları daha fazla benimsemeleri yönünde taleplerini artırmaktadır. Söz konusu bu gruplar işletmelerin paydaşlarını oluşturmaktadır. Paydaşlar, işletmelerin dün ihtiyaç duyulan şeyin bugün ihtiyaç duyulandan farklı olduğunu ve yarın ihtiyaç duyulacak şeyin ise bugünkü ihtiyaçtan farklı olacağına dair sinyaller göndermektedir (Nichitaa vd., 2020, s. 505). Bu sinyalleri doğru algılayabilmek için işletmeler, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda iletişim stratejilerini göz önünde bulundurmalıdır. Belirlenecek olan bu stratejiler, işletmelerin 2030 Gündem'ine sıkı sıkıya bağlı olmasını sağlayacak eylem planlarını kapsamalı; işletme tarafından tasarlanmalı ve yönetilmelidir (Garcia-Sanchez, Amor-Esteban ve Galindo-Alvarez, 2020, s. 3). Bu sebeple sürdürülebilir kalkınma hedefleri, küresel olarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlayabilmek için işletmelerce benimsenmekte ve geliştirilmekte olan Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) stratejilerine yönelik hedefler içermektedir (Garcia-Sanchez, Amor-Esteban ve Galindo-Alvarez, 2020, s. 1). Kurumsal Sosyal Sorumluluk ise işletme yöneticileri açısından iyi yönetimi, iyi yönetim ise öncelikli olarak şeffaflığı gerektirmektedir. Şeffaflık sayesinde pay sahipleri ve paydaşlar, işletme yöneticilerinden doğru ve tam bilgiyi temin edebileceklerdir. Ancak işletmeler Kurumsal Sosyal Sorumluluk anlayışlarını sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda geliştirirken bazı zorluklar yaşamaktadır. İster ulusal veya yerel olsun, isterse özel sektör veya kamu kurumu olsun sürdürülebilir kalkınma hedefleri esas alınarak geliştirilecek olan Kurumsal Sosyal Sorumluluk anlayışı için birtakım çerçeveler oluşturulması gereklidir. Uluslararası kuruluşlar, bu çerçevelerin ulusal düzeyde oluşturulmasında önemli bir role sahiptir. Aynı zamanda ulusal kurumlar da yerel bazda eylem çerçevelerinin belirlenmesinde ve geliştirilmesinde bir o kadar önemli role sahiptir (Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 2-3).

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanma aşamasında başarılı olması, yerel ve ulusal düzeyde sahiplenilmesine ve politik uyumların tesis edilebilmesine bağlıdır. Çünkü yerel yönetimler, topluma yakınlık avantajları ve doğrudan hizmet götürmelerindeki rolleri sayesinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanmasında

kritik bir öneme sahiptir. Özellikle de sağlık, eğitim, altyapı hizmetleri, yoksullukla mücadele ve iklim değişikliği gibi konular başta olmak üzere sürdürülebilir kalkınmanın diğer hedefleri yerel yönetimlerin görev kapsamına girmektedir. Bu doğrultuda Birleşmiş Kentler Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı (UCLG), sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin yerel yönetimlerce uygulanabilmesi için “Yerel ve Bölgesel Yönetimlerin Görev Gücü” adlı bir grup oluşturmuştur. Böylelikle grubun, yerel yönetimler ile BM arasında bir köprü görevi görmesi hedeflenmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 b, s. 18).

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri küresel iş görüşmelerinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır ve işletmelerin, finansal olmayan raporlarında bu hedeflere yer verilmektedir. Buna rağmen, günümüzde işletmelerin sürdürülebilirlik hedeflerine katkılarını gösterecek ve değerlendirecek küresel boyutta herhangi bir Temel Performans Göstergeleri (TPG) halen geliştirilememiştir. Ancak çok nadir işletme tarafından hedefler için hazırlanmış temel performans göstergeleri bulunmaktadır. Bu durum da işletmelerin iyi niyet göstergeleri ile sürdürülebilir kalkınma hedeflerini iş stratejilerine uygulama becerileri arasında bir boşluk olduğunu göstermektedir. İşletmelerin hedefler doğrultusunda sağlıklı veriler oluşturabilmeleri ve küresel boyutta karşılaştırmaların daha net yapılabilmesi için bu performans göstergelerinin belirlenmesi gerekmektedir (Nichitaa vd., 2020, s. 509-510). Bu gereklilikten yola çıkılarak 2021 yılının Haziran ayında Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council- IIRC) ile Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB), küresel bir kuruluş olan ve kâr amacı gütmeyen Değer Raporlama Vakfı'nı (The Value Reporting Foundation - VRF) oluşturmuştur. Değer Raporlama Vakfı ile sürdürülebilirlik standartları ve göstergeleri uyumlu hale getirilerek, entegre düşünme ve raporlama sistemleri ile sürdürülebilirlik muhasebe standartları oluşturulacaktır. Bu standartlar, Uluslararası Sürdürülebilirlik Raporlaması Standartları olarak da adlandırılmaktadır. Böylelikle standartlar aracılığıyla küresel boyutta karşılaştırılabilir şekilde hazırlanacak olan finansal olmayan raporlar ile işletmelerin ve yatırımcıların alacakları yönetim kararlarının geliştirilmesi ve desteklenmesi amaçlanmıştır (Bogataya vd., 2022, s. 2).

## **2.6. Uluslararası Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri**

Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ekonomi, çevre ve sosyal boyutlar ile bu boyutların sorunları referans alınarak hazırlanmaktadır (Harris, 2000, s. 7). Örneğin,

gelişmiş ülkelerin ekonomik faaliyetleri sonucunda, az gelişmiş ülkeler yoksulluk gibi birçok sorunla karşılaşmaktadır. Bu sebeple sürdürülebilir kalkınmayı uygulamaya yönelik oluşturulan stratejiler, bu iki durum arasındaki bağlantıyı net olarak tanımlayabilmelidir. Kurulan bağlantı ile gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerin birbirlerini olumsuz yönde etkileme düzeyleri minimum seviyelere düşürülmeye çalışılmalıdır. Ayrıca geliştirilen stratejiler az gelişmiş ülke pazarlarının ekonomik alanda fayda seviyelerini artırmaya ilişkin olmalıdır (Montiel ve Delgado-Ceballos, 2014, s. 10). Bu doğrultuda sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin odaklandığı sorunların her biri, farklı disiplinlere dayandığı için farklı bakış açılarıyla ele alınması gerekmektedir. Böylelikle ekonomistler ekonomiyle ilgili hedeflere, ekolojistler çevreyle ilgili hedeflere ve sosyal teorisyenler sosyal alanlarla ilgili hedeflere ağırlık vereceklerdir. Bu noktada önemli olan ise farklı bakış açıları bir pota içinde dengelenmeye çalışılmadan önce bu fikirlerin mantığı anlaşılmalıdır. Diğer bir ifadeyle ekonomik, çevresel ve sosyal boyutların her biri kendine has sistemlere ve bu sistemler de kendine has mantık anlayışlarına sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmek için bu sistemleri bir kerede analiz etmek ve sonuca ulaşmak imkânsızdır. Bu sebeple üç boyutu oluşturan her bir sistemi ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. Her bir ayrı sistemin bileşimiyle oluşan toplam sistem, uygulanabilir olduğu takdirde sürdürülebilir kalkınma tam anlamıyla istenilen sonuca ulaşabilecektir (Harris, 2000, s. 7).

Tablo 2.5., 2.6., 2.7., 2.8., 2.9., 2.10., 2.11., 2.12., 2.13., 2.14., 2.15., 2.16., 2.17., 2.18., 2.19., 2.20. ve 2.21.'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oluşturulan ve 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi planlanan sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin yer aldığı çerçeveler gösterilmektedir.<sup>23</sup>

**Tablo 2. 5. SKH 1-Yoksulluğun ortadan kaldırılması**

---

-	Aşırı yoksulluğun küresel olarak kadın, erkek ve çocuk oranlarında minimum seviyelere indirilerek ortadan kaldırılması,
-	Ülkelerin yoksullar için geliştireceği sosyal koruma şekillerinin en az asgari boyutlarda olması ve tüm vatandaşları kapsamaması,
-	Öncelikle yoksul kesimdeki kadınların ve erkeklerin temel hizmetlere, ekonomik kaynaklara, her çeşit mülkiyet ve miras gibi haklara, mali hizmetlere ve yeni teknolojilere ulaşımında eşitliğin sağlanması,

---

<sup>23</sup><https://sdgs.un.org/2030agenda> (Erişim tarihi: 05.11.2022)

[Tablo 2.5. (devam) SKH 1-Yoksulluğun ortadan kaldırılması]

- 
- İklim ve afetler sonucu oluşan sorunların yoksul kesimler üzerindeki ekonomik, çevresel ve sosyal şoklarının azaltılması,
  - En az gelişen ve gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere, yoksulluğu sonlandırmaya yönelik araçların, politikaların, programların ve finansmanların sağlanması ve bu süreci hızlandırmak için somut politik çerçevelerin geliştirilmesi.
- 

**Tablo 2. 6. SKH 2- Açlık sorununun sıfırlanması**

- 
- Özellikle bebekler ve yoksullar başta olmak üzere, bu gruplara yeterli gıdanın yıl boyunca sağlanması,
  - Beş yaşından küçük çocukların yetersiz beslenmelerinin önlenmesi, ergenlik yaşındaki kızların, yaşlıların, emziren ve hamile kadınların beslenme ihtiyaçlarının karşılanması,
  - Başta kadınlar olmak üzere, küçük ölçekli besin üreticilerinin her türlü arazi, kaynak, bilgi, finansal destek, pazar ve istihdam imkânlarına güvenli ve eşit bir şekilde ulaşmalarının sağlanması yoluyla tarımsal gelir ve verimliliğin %50 artırılarak teminat altına alınması,
  - Sürdürülebilir tarımsal üretim için ekosistemin korunmasını sağlamaya yönelik iklim değişikliği, sel, kuraklık ve farklı afet türlerine uyum sağlanabilmesi amacıyla arazilerin güçlendirilmesi,
  - Dayanıklı tarımsal ürün uygulamalarının gerçekleştirilmesi,
  - Uluslararası, ulusal ve bölgesel düzeyde sağlıklı bitki ve tohum bankaları da dâhil olmak üzere çiftlik, evcilleştirilmiş veya yabani hayvanların genetiğinin korunması,
  - Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin tarımsal açıdan üretim miktarlarının artırılmasına yönelik gelişmiş uluslararası iş birliklerinden yardım ve yatırım sağlanması,
  - Tarımsal üretim de ihracatta oluşacak ticari aksaklıkların, kısıtlamaların, sübvansiyonların ve önlemlerin eşzamanlı şekilde kaldırılması,
  - Gıda piyasalarında oluşacak dalgalanmaların önlenmesi için bu piyasalardaki verilere zamanında erişimin sağlanması.
- 

**Tablo 2. 7. SKH 3- Kaliteli ve sağlıklı yaşam şartlarının iyileştirilmesi**

- 
- Küresel çapta annelerin, 5 yaşından küçük çocukların ve yeni doğan ölümlerinin sonlandırılması,
  - Ölüm oranlarının azaltılması, üreme sağlığı ve aile planlaması hizmetlerine küresel erişimin sağlanması,
  - Tüberküloz, sıtma, AIDS ve tropik salgınların bitirilerek bulaşıcı hastalık türleri ile mücadele edilmesi,
  - Bulaşıcı olmayan türdeki hastalıkların, su, toprak, hava kirliliği ile tehlikeli kimyasalların sebep olduğu hastalık ve ölüm oranlarının azaltılması,
-

[Tablo 2.7. (devam) SKH 3- Kaliteli ve sağlıklı yaşam şartlarının iyileştirilmesi]

- 
- Her türden zararlı madde bağımlılığına karşı önlem alınarak tedavi yollarının güçlendirilmesi,
  - Trafik kazalarından oluşan yaralanma ve ölüm oranlarının azaltılması,
  - Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kaliteli ve sağlıklı yaşam için gerekli olan her türlü hizmete, bulaşıcı olan ve olmayan her türlü hastalığa yönelik aşı ve ilaçlara erişimlerinin sağlanması ve sağlık güvencelerinin oluşturulması.
- 

**Tablo 2. 8. SKH 4- Eğitimde kalite ve öğrenim fırsatları sağlamak**

- 
- Cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılması,
  - Kırılgan kesimlerde dâhil olmak üzere erkek ve kız çocuklarının etkili ve nitelikli gelişimleri için okul öncesi ve daha sonra ise ilk ve ortaöğretim eğitimlerinin alınmasının sağlanması,
  - Cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tüm yetişkinlerin okur-yazar oranlarının artırılması,
  - Teknik ve mesleki eğitimlere, kurslara, yükseköğretim ve üniversitelere erişimlerinin sağlanması,
  - Bireye yakışır iş ve girişimcilik oranlarının artırılması,
  - Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma için gerekli olan bilginin ve yeteneklerin tüm öğrenci kişilere sağlanması,
  - Herkes için etkili ve kapsayıcı eğitim ortamlarının sağlanması,
  - Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki eğitime yönelik burs miktarlarının artırılması,
  - Söz konusu ülkeler için gerekli olan nitelikli öğretmen ihtiyaçlarının sağlanması.
- 

**Tablo 2. 9. SKH 5- Cinsiyetler arası eşitliğin sağlanması**

- 
- Kız çocuklarına ve kadınlara yönelik ayrımcılığa küresel olarak son verilmesi,
  - Söz konusu grubun karşılaşıcağı her türlü istismarın, şiddetin ve kaçakçılığın yok edilmesi,
  - Erken yaşlarda yapılan zorla evlendirilme gibi kişinin rızası dışında yapılan uygulamalara son verilmesi,
  - Yine söz konusu grubun ekonomik, siyasi ve sosyal hayata yönelik karar alma aşamalarında tam ve eşit imkânlarla sahip olmalarının sağlanması,
  - Bu grubun üreme haklarına ve üreme sağlığına yönelik hizmetlere küresel erişimlerinin sağlanması,
  - Kız çocuklarının ve kadınların yasalarla uyumlu şekilde mal, mülk, miras vb. konularda eşit haklarının olması için yeniliklerin gerçekleştirilmesi,
  - Bu grubu teknolojik açıdan güçlendirebilmek için buyurucu yasalar ve politikaların düzenlenmesi.
-

**Tablo 2. 10. SKH 6- Temiz su temini ve sanitasyon**

- 
- Küresel olarak güvenilir içme suyunun, hijyenin ve sanitasyonun karşılanabilmesi ve bunlara eşit olarak erişimlerin sağlanabilmesi,
  - Küresel olarak çöp depolarının kaldırılması, kirliliğin azaltılması,
  - Arıtılmamış su ve tehlikeli kimyasalların çevreye salınımının asgari düzeylere indirilmesi,
  - Tekrar kullanımının artırılması ve buna yönelik uluslararası teknolojik gelişmelerin desteklenmesi ve bu sayede su kıtlığı sorununa çözüm getirilmesi,
  - Sürdürülebilir içme suyunu temin etmek için su kaynaklarının sınır ötesi işbirliği uygulamaları ile yönetilmesi,
  - Ekosistem içindeki suyla ilgili alanların restore edilmesi, korunması ve yerel uygulamaların desteklenmesi.
- 

**Tablo 2. 11. SKH 7- Temiz enerji kaynaklarının uygun fiyatlarla oluşturulması**

- 
- Küresel olarak güvenilir, modern ve karşılanabilir enerjiye erişimin sağlanması,
  - Küresel enerji içinde yenilebilir enerji kısmı oranının artırılması,
  - Enerjiden sağlanan verimlilik oranının iki katı çıkarılması,
  - Yeryüzündeki her türlü temiz enerjiye ulaşılabilmesi için gerekli olan teknoloji ve araştırmaya erişimin kolaylaştırılması, bu konudaki yatırımların desteklenmesi,
  - Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde enerji hizmetlerinin sürdürülebilir ve çağdaş şekilde sağlanması,
  - Söz konusu ülkelerin altyapılarının ve bu alandaki teknolojilerinin yükseltilmesi.
- 

**Tablo 2. 12. SKH 8- İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme**

- 
- Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomisinde ve Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla oranlarında büyümenin sürdürülmesi,
  - Katma değeri yüksek sektörlerle yönelmenin artırılması,
  - Faaliyetler ve teknolojiler çeşitlendirilerek ekonomik verimliliğin artırılması,
  - İnsana yakışır işlere, üretken faaliyetlere, yaratıcılığa, yenilikçiliğe ve girişimciliğe yönelik kalkınma politikalarının geliştirilmesi,
  - Orta, küçük ve mikro ölçekli işletmelerin büyümeye yönlendirilmesi,
  - İnsana yakışır iş ve istihdam ile eşit işlere eşit ücret imkânının sağlanması,
  - Üretim ve tüketimde kaynak verimliliğini iyileştirmeye yönelik programlar hazırlanarak bu çerçeveye uygun şekilde oluşturulan ekonomik büyüme ile çevresel bozulmanın birbirinden ayrıştırılması yönünde çaba gösterilmesi,
  - İnsan kaçakçılığının, modern köleliğin, çocuk askerlerin ve işçilerin yasaklanması,
  - Güvencesizlerin ve göçmenlerin çalıştırıldığı işlerde çalışanların yasal haklarının korunması,
  - Herkesin sigortacılık, bankacılık gibi finansal kurumları kullanmaya teşvik edilmesi,
-

[Tablo 2.12. (devam) SKH 8- İnsana yakışır iş ve ekonomik büyüme]

- 
- Sürdürülebilir turizm hizmetlerinin sağlanabilmesi için politikaların geliştirilmesi,
  - Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ticarete güçlendirebilmek için çerçevelerin düzenlenmesi ve ticari açıdan yardımların artırılması.
- 

**Tablo 2. 13. SKH 9- Sanayi, yenilik ve alt yapının geliştirilmesi**

- 
- İnsan refahını ve ekonomik kalkınmayı desteklemek için sürdürülebilir, dayanıklı, kaliteli ve güvenilir altyapı hizmetlerinin tesis edilmesi,
  - Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmenin gelişmesi için kredi imkânlarının sağlanması,
  - Sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayiciliğin desteklenmesi,
  - Kaynak kullanım şeklinde verimliliğin artırılması ve çevreyle uyumlu teknoloji kullanımının artırılarak altyapının yükseltilmesi,
  - Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin özel sektör ve kamu kurumlarında bilimsel araştırma çalışmalarının artırılması,
  - Söz konusu ülkelere teknolojik ve mali destekler sağlanarak sürdürülebilir altyapı gelişimlerinin hızlandırılması,
  - Yurtiçi ve yurtdışındaki altyapı gelişimiyle ilgili araştırma ve geliştirme çalışmalarının desteklenmesi.
- 

**Tablo 2. 14. SKH 10- Eşitsizlikleri azaltmak**

- 
- En alt seviyenin %40'ını oluşturan nüfusun gelir ortalamalarında sürdürülebilir bir artışın sağlanması ve bu durumun hiçbir etnik ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın siyasi, sosyal ve ekonomik olarak herkesi kapsamasının sağlanması,
  - Sosyal, ücret ve mali konularda fırsat eşitliğine yönelik politikalar geliştirilerek ayrımcılığın ortadan kaldırılması,
  - Gelişmekte olan ülkelerin uluslararası finans ve ekonomi kurumlarında güçlü bir şekilde temsil edilebilmesi için söz sahibi olma haklarının sağlanması,
  - Özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ticaret anlaşmalarına uygun olarak muamele ilkelerinin uygulanması,
  - Söz konusu ülkelere, yabancı yatırımlarında içinde bulunduğu kalkınma yönelik yardımların ve nakit akışlarının teşvik edilmesi.
- 

**Tablo 2. 15. SKH 11- Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar**

- 
- Küresel olarak tüm insanlığın temel hizmetlere ve karşılanabilir konutlara güvenli şekilde erişimlerinin sağlanması,
-

[Tablo 2.15. (devam) SKH 11- Sürdürülebilir şehirler ve topluluklar]

---

<ul style="list-style-type: none"><li>- Özellikle çocuk, kadın, engelli ve yaşlıları kapsayıcı, ulaşılabilir, güvenli, kamusal ve yeşil alanlara erişimin sağlanması ve kırılgan kesim başta olmak üzere, çocuk, kadın, engelli ve yaşlıların yol güvenliğinin sağlanması,</li><li>- Toplu taşıma altyapılarının geliştirilmesiyle ulaşım sistemlerine tüm insanların ekonomik, güvenli ve sürdürülebilir şekilde erişimlerinin sağlanması,</li><li>- Küresel olarak sürdürülebilir kentleşme yönetiminin ve planlamalarının geliştirilmesi,</li><li>- Doğal ve kültürel miraslara sahip çıkılması,</li><li>- Belediye vd. kurumların atık yönetimlerine önem verilmesi ve çevresel boyuttaki etkilerinin azaltılması,</li><li>- Su da dâhil olmak üzere her türlü afetin yaratmış olduğu sonuçların sayısının azaltılması,</li><li>- Afet riskiyle ilgili yönetim şekillerinin geliştirilmesi,</li><li>- Kırsal kesim ve kentler arasındaki ekonomik, çevresel ve sosyal ilişkilerin desteklenmesi.</li></ul>
--

---

**Tablo 2. 16. SKH 12- Sürdürülebilir üretim ve tüketim**

---

<ul style="list-style-type: none"><li>- Gelişmiş ülkelerin liderliğinde gelişmekte olan devletler için 10 yıllık tüketim ve üretim modellerine yönelik çerçeve programının oluşturulması,</li><li>- Doğal kaynakların kullanımı için sürdürülebilir yönetimin sağlanarak küresel olarak tedarik zincirinde, tüketim ve üretimde gıda israfın ve kayıpların yarı seviyelere düşürülmesi,</li><li>- Geri dönüşümün bütün türleriyle atık oluşumunun azaltılması,</li><li>- Uluslararası tüm ülkeler ve işletmelerin, kimyasal ve her türlü atığı yönelik çevreyle uyumlu yönetim anlayışlarının benimsemesi ve bunların raporlarda belirtilmesi,</li><li>- Küresel olarak tüm insanlığın doğayla ve sürdürülebilir kalkınmayla uyumlu yaşam modelleri hakkında bilgilendirilmelerinin sağlanması,</li><li>- Gelişmekte olan ülkelerin bu anlayışa uygun tüketim ve üretim modelleri geliştirmeleri için teknolojik ve bilimsel açıdan destek almaları sağlanarak, yerel ürünlerini ve kültürlerini tanıtabilecekleri sürdürülebilir turizm olanaklarına erişimlerinin sağlanması.</li></ul>
---

---

**Tablo 2. 17. SKH 13- İklim eylemi**

---

<ul style="list-style-type: none"><li>- Küresel olarak iklim değişikliğinden kaynaklanan doğal afetler ve tehlikelere karşı dayanıklılığın güçlendirilmesi,</li><li>- Bu konuda alınan önlemler ulusal planlara, stratejilere ve politikalara dâhil edilerek erken uyarı ve uyum konularında kurumsal ve bireysel olarak eğitimlerin geliştirilmesi,</li><li>- BM'nin iklim değişikliği sözleşmesine üye olan gelişmekte olan ülkelerin bu konu hakkındaki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, yine sözleşmeye üye olan gelişmiş ülkelerin iklim fonuna yönelik taahhütlerini gerçekleştirmelerinin ve faaliyete geçirmelerinin sağlanması.</li></ul>
--

---

**Tablo 2. 18. SKH 14- Su altındaki yaşam**

- 
- Karasal faaliyetler sonucu denizlerde, okyanuslarda ve kıyılarda oluşan her türlü atık ve kirlenme miktarlarının azaltılması,
  - Deniz, okyanus ve kıyı ekosistemleri güçlendirecek şekilde sürdürülebilir koruma ve yönetim modelleri geliştirilerek bu ekosistemlerin yeniden restore edilebilmesi,
  - Okyanus asitlenmesini engellemek için harekete geçilmesi,
  - Uluslararası ve ulusal yasalarla bilimsel verilere dayanarak kıyı, deniz ve okyanusların sürdürülebilir şekilde korunması ve iyileştirilmesi,
  - Her türlü yasa dışı avlanma uygulamalarının bitirilmesi,
  - Denizlerin biyolojik karakteristiklerini sürdürülebilir seviyelere çıkartmak için bilimsel yönetim modellerinin uygulanması.
  - Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için her türlü yasadışı avlanmaya sebep olan sübvansiyonların yasaklanması,
  - Bu ülkelerin su kaynaklarından sağladığı ekonomik faydaların sürdürülebilir şekilde artırılması,
  - Olta balıkçılarının pazarlara ulaşımının sağlanması,
- 

**Tablo 2. 19. SKH 15- Karada yaşam**

- 
- Uluslararası anlaşmalar doğrultusunda karasal ekosistem içinde yer alan her unsurun (orman ve ormansızlaşma, çölleşme, seller, kuraklık, dağ ekosistemleri vb.) restore edilerek bunların sürdürülebilir şekilde kullanılmasının ve içlerindeki biyolojik çeşitliliğin korunmasının sağlanması,
  - Doğal habitatlarda bulunan türlerin biyolojik soy tükenimlerinin engellenmesinin sağlanması,
  - Koruma altındaki hayvan ve bitki türlerinin kaçak avlanması ve kaçırılmasının sona erdirilmesi,
  - Hem su hem de kara ekosisteminde istilacı yapıya sahip yabancı türlerin sistem içine girişinin ve etkilerinin önlenmesi veya azaltılması için önlemlerin alınması,
  - Ekosistemlerin ve içlerindeki biyolojik çeşitliliklerin sürdürülebilir şekilde korunması ve kullanılması için sağlanan finansal miktarın artırılması,
  - Ormanlar için sürdürülebilir bir yönetim şeklinin sağlanması.
- 

**Tablo 2. 20. SKH 16- Barış, adalet ve güçlü kurumlar**

- 
- Küresel olarak şiddet temelli ölüm oranlarının ve şiddetin önemli derecede azaltılması,
  - Çocuklara yönelik her türlü istismar, taciz, şiddet, işkence ve kaçakçılığa son verilmesi,
  - Küresel olarak hukuk üstünlüğünün ve bu haklara her kesimin eşit olarak erişiminin sağlanması,
  - Rüşvet ve yolsuzluğun her türünün ve miktarının azaltılması,
-

[Tablo 2.20. (devam) SKH 16- Barış, adalet ve güçlü kurumlar]

	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Yasadışı silah ve mali akış miktarlarının azaltılması,</li> <li>- Organize suç ve örgütleriyle mücadele edilmesi,</li> <li>- Küresel olarak her düzeyde şeffaf, hesap verilebilir ve etkili kurumların geliştirilmesi,</li> <li>- Gelişmekte olan ülkelerin küresel yönetime katılımının sağlanması ve güçlendirilmesi,</li> <li>- Uluslararası anlaşmalara ve ulusal hukuka uygun şekilde herkesin yasal kimlik sahibi olmalarının, temel özgürlüklerinin korunmasının ve kamusal bilgilere erişimlerinin sağlanması.</li> </ul>
--	--

**Tablo 2. 21. SKH 17- Hedefler için ortaklık**

Finans	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Gelişmekte olan ülkeler için uluslararası desteklerin de dâhil olduğu yurtiçi kaynakların, gelir tahsilatlarının ve vergilerin harekete geçirilmesi ve geliştirilmesi,</li> <li>- Gelişmiş ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına yönelik taahhütlerini yerine getirmelerinin sağlanması,</li> <li>- Bu ülkelere ek mali kaynakların yanı sıra borçlarında yapılandırılmanın ve borç ödemelerinde yardım görmelerinin sağlanması.</li> </ul>
Teknoloji	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Küresel olarak, özellikle de gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerin yeniliğe, çevreyle uyumlu teknolojiye, bilime olan erişimlerinin artırılması,</li> <li>- Bu erişimlerin sağlanabilmesi için uluslararası işbirliklerinin ve bilgi paylaşımlarının geliştirilmesi.</li> </ul>
Kapasite Artırımı	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Küresel olarak çok yönlü işbirliğiyle gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin tümünün hedef odaklı ve etkili bir şekilde uygulanabilmesi için uluslararası düzeyde desteklerin artırılması.</li> </ul>
Ticaret	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Dünya ticaret örgütü altında küresel boyutta kural temelli, evrensel, adil ve ayrımcılık içermeyen çok boyutlu ticaret yapısının geliştirilmesi,</li> <li>- En az gelişmiş ülkelerin kotasız ve gümrüksüz şekilde pazarlara erişimlerinin sağlanması,</li> <li>- Gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkelerin ihracat pay miktarlarının artırılması.</li> </ul>
Sistemik Konular	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Küresel olarak makroekonomik istikrarın sağlanması,</li> <li>- Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik uygun politikaların geliştirilmesi,</li> <li>- Her ülkenin sürdürülebilirlik ve yoksulluk için geliştirmiş olduğu politikalara saygı gösterilmesi.</li> </ul>

[Tablo 2.21. (devam) SKH 17- Hedefler için ortaklık]

Sistematik Konular	Çok paydaşlı işbirlikleri	- Küresel olarak ve özellikle de gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir kalkınmaya ve hedeflerine ulaşılabilmesi için uzmanlığı, teknolojiyi, bilgiyi ve mali kaynakları paylaşan çok paydaşlı işbirliklerinin geliştirilmesi,
	Veri, izleme ve hesap verebilirlik	- Küresel olarak ve özellikle de az gelişmiş, gelişmekte olan ve ada ülkelerde gelir, yaş, cinsiyet, göçmenlik, ırk, engellilik vb. özelliklere yönelik ayrılaştırılmış zamanlı, güvenilir ve kaliteli bilginin sağlanabilirliği için kapasite geliştirmeye yönelik desteklerin artırılması, - Sürdürülebilir kalkınmada, gayri safi yurtiçi hasılaya ek olarak kaydedilen gelişmenin ölçülebilmesine yönelik girişimlerin ve gelişmelerin desteklenmesi.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, büyüleyici bir tarafının olmasının yanı sıra anlaşılması zor ve bir o kadar da soyut bir paradokstur. Tablo 2.5., 2.6., 2.7., 2.8., 2.9., 2.10., 2.11., 2.12., 2.13., 2.14., 2.15., 2.16., 2.17., 2.18., 2.19., 2.20. ve 2.21.'de yer alan sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin oluşturduğu çerçeve ile sürdürülebilir kalkınmanın zor ve soyut olan tarafları uluslar ve işletmeler için kolay ve somut hale getirilmeye çalışılmıştır (Nichitaa vd., 2020, s. 505). Çünkü sürdürülebilirliğin üç boyutunu kapsayan hedeflerin, ifade ve imalarının çok boyutlu olması birçok sorunun yaşanmasına sebep olmaktadır. Örneğin, yeterli ölçüde gıda üretiminin sağlanabilmesi veya su kaynağının temin edilebilmesi üzerinde işlem görülen arazide biyoçeşitliliğin azalmasına sebep olacaksa? Ya da çevreyi kirletmeyen enerji kaynaklarının çok pahalı olmasından dolayı oluşan maliyetlerin büyük bir kısmı yoksulların sırtındaki yükü artırıyor? Hangi hedefin öncelikli olacağı gibi durumlar ortaya çıkmaktadır (Harris, 2000, s. 6). Yalnızca araştırmacı yazarlar değil, Brundtland Raporunda da bu durum farklı bir ifade ile dile getirilmiştir. Rapora göre küresel nüfusun spiral bir şekilde artması, küresel tüketim ve üretimin artmasını beslemektedir. Doğal kaynaklara, eğitim ve sosyal hizmetlere, istihdama yönelik hızla artan talepler, doğal kaynakların korunmasına ve insanoğlunun yaşam standartlarının iyileştirilmesine yönelik yapılan her türlü girişimi zorlaştırmaktadır (Brundtland Commission, 1987, s. 42). Yine Brundtland raporunda, belirsiz ama yaygın olarak kabul edilen zaman aralığı “şimdi ve gelecek” şeklinde belirlenmiştir. Raporda “şimdi” olarak kabul edilen 25 yıl içinde gelişen tek bir nesil ele alındığında,

yaşanabilecek her gelişme sürdürülebilir olarak görülmektedir. Ancak “gelecek” olarak kabul edilen “sonsuz zaman” diliminde ise sonsuza kadar sürdürülebilmesi düşünülen en küçük büyüme dâhi kesinlikle sürdürülemez durumlar yaratacaktır (Parris ve Kates, 2003, s. 3). Bu doğrultuda geliştirilen sürdürülebilir kalkınma hedefleri çerçevesi ile sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarının en iyi şekilde kavranabilmesi ve aralarında kurulmaya çalışılan denge gösterilmek istenmektedir (Nichitaa vd., 2020, s. 505). Buna rağmen birçok araştırmacı, aynı anda sadece tek bir hedefin maksimize edilebileceğini ve bu sebeple sürdürülemezliği belirlemenin, sürdürülebilirliği belirlemekten daha kolay olacağını söylemektedirler (Harris, 2000, s. 6). Bu sebeple sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma sürecinde, hedef seçimleri esnasında oluşabilecek zorluklar, bu hedeflere ulaşırken harcanacak zaman miktarının belirlenmesi ile aşılabilecektir (Parris ve Kates, 2003, s. 3).

İşletmeler, kaynak kullanımı ve kontrolleri ile yönetim bilgileri açısından sürdürülebilir kalkınma hedeflerini uygulamada ve hedeflere katkıda bulunmada lider bir rol oynamaktadır (Tsalis vd., 2020, s. 3). Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sistemik bir yapıda uygulanabilmesi işletmeler tarafından entegre bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir (Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 3). Bu gereklilik, hedeflerin uluslararası kuruluşlar vasıtasıyla işletmelerin özellikle tedarik zincirlerine dâhil edilmiştir. Bilhassa, bazı sürdürülebilir kalkınma hedefleri işletmelerin tedarik zincirlerinin farklı aşamalarıyla ilgilidir. Örneğin (Tsalis vd., 2020, s. 3);

- İşletme tedarikçilerinin temiz su ve sanitasyon hedeflerini karşılaması,
- Gelen lojistik ve dağıtımın sürdürülebilir şehirlere ve topluluklara katkıda bulunması,
- İklim değişikliği etkilerini ortadan kaldırmak için ürün kullanımı ve ürünün son yaşam aşaması sürdürülebilir üretim ve tüketime katkıda bulunan hedeflerdir.

Bu sebepten dolayı Birleşmiş Milletlerin Milenyum Zirvesinde öncelikli konular olan aşırı yoksulluk ile toplum sağlığı gibi başlıklar zaman içinde önceliklerini kaybederek yerlerini çevresel bozulmalar, küresel iklim değişimleri ve küresel refah ile güvenlik konularına bırakmıştır (Doğan ve Yılmaz, 2020, s. 4).

## **2.7. Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma ve Uygulama Alanları**

Sürdürülebilir kalkınmada yerel gündem 21 uygulamaları küresel olarak 1992 yılında BM Rio Zirvesiyle başlamıştır. 1996 yılında BM İstanbul Habitat II Konferansı

ile yerel gündem 21 Türkiye gündemine de girmeye başlamıştır. Gündem, 1997 yılının sonlarına doğru “Türkiye’de Yerel Gündem-21’lerin Teşviki ve Geliştirilmesi” projesiyle tam olarak uygulanmaya başlamıştır. Türkiye’nin yerel gündem 21 programı, 2001 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından, küresel olarak “en başarılı” uygulamalar arasında yerini almıştır. Sağladığı bu başarıdan dolayı 2002 yılında gerçekleştirilen BM Johannesburg Zirvesi’nde de yine “en iyi uygulama” örnekleri türünde kategorize edilmiştir. Projenin uygulanma esnasında oluşabilecek zorluklarla baş edilebilmesi için Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı’nca tüm Valiliklere genelgeler gönderilmiştir. 1998-2000 yılları aralığında gönderilen bu genelgeler ile yerel gündem 21’in gelişimine katkı sağlanmıştır. Ayrıca yerel gündem 21 programı, 2004 yılı itibariyle aralarında İl Özel İdareleri ve Büyükşehir Belediyeleri’nin de yer aldığı bütün yerel yönetimlerce sürdürülmektedir (Emrealp, 2005, s. 7-31).

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) aracılığıyla 1998 yılında çevresel sorunlara yönelik tespit ve çözüm çalışmaları için bir Eylem Planı hazırlanmıştır. Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (UÇEP) adıyla hazırlanan bu plan, sürdürülebilir kalkınma bileşenleri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Plan, çevresel ve sektörel politikaların uyumu için geliştirilen strateji, eylem planı ve politika öneren detaylı bir belge niteliğindedir. Ayrıca, Türkiye’nin 1998 ve 2002 yılları arasında sürdürülebilir kalkınmaya yönelik BM kararlarını ağırlıklı olarak politikalarında uyguladığı görülmektedir. Bu kararlar doğrultusunda da bir takım eylem planları ve programlar hazırlanmıştır (Yıkılmaz, 2011, s. 35).

Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanması ve değerlendirilmesine yönelik süreçler Sayıştay Başkanlığı’nca gerçekleştirilmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve göstergeleri için en önemli role sahip kurumlardan bir diğeri ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’dur. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri göstergelerinin ulusal düzeyde belirlenmesi aşamasında uluslararası süreci TÜİK takip etmektedir. TÜİK’in takip ettiği göstergeler 2000 yılında hazırlanmaya başlamıştır ve o yıllarda setin içinde 54 adet gösterge bulunmaktadır. Böylelikle sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ve göstergelerinin, işletmelerin temel stratejilerini oluşturabilmesi amacıyla 2004 yılında Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Derneği (SKD) kurulmuştur. Dernek, kamuoyunun ve iş dünyasının sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik etkisini ve farkındalığını artırmayı amaçlamıştır. Ayrıca işletmeler genelinde sürdürülebilirlik raporları kullanımlarının yaygınlaştırılmasını ve raporlara yönelik kalitenin artırılmasını

da amaçlamıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 b, s. 18-23). Türkiye bu doğrultuda 2005-2010 yılları arasında Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporlarını yayınlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nca hazırlanan 2010 yılındaki raporda, milenyum zirvesinde belirlenen hedeflere yönelik uygulanan politikalar, gelişmeler ve ortaya çıkan zorluklar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Raporda özellikle bu dönem içindeki hedefler arasında, anne-çocuk sağlığında iyileşmelerin görüldüğü ve ölüm oranlarında azalmaların yaşandığı kaydedilmiştir. Ayrıca cinsiyet eşitliğine daha fazla önem verilmesi konusuna vurgu yapılmıştır (Yıkılmaz, 2011, s. 36).

2011 yılına gelindiğinde, 6.'sı olan İstanbul Uluslararası Özel Sektör ve Kalkınma Merkezi (IICPSD) Türkiye'de kurulmuştur. Merkez, sürdürülebilir kalkınma sürecinde ortaya çıkan sorunların çözümü için bölgesel ve küresel çaptaki özel sektörlerin desteklerini geliştirmeyi amaçlamıştır. Bu birlikteliğin akabinde, 2014 yılında BIST Sürdürülebilirlik Endeksi kurulmuştur. Endeks, Borsa İstanbul'da işlem gören işletmeler genelinde sürdürülebilirlik anlayışı, uygulamaları ve konusu hakkındaki bilgilerin artırımını amaçlamıştır. Ayrıca endeks, yatırımcılara işletmelerin kurumsal yönetim, sosyal ve çevresel politikalarına yönelik bilgiler de sunmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 b, s. 21).

Devlet, kamu kurum ve kuruluşlarına yönelik stratejik bir yönetim süreci oluştururken, üst düzey ulusal belgelere önem vermektedir. Söz konusu belgelerin ilk sırasında kalkınma planları, sektörel stratejiler, orta ve uzun vadeli programlar yer almaktadır. Bu programlardan biri 2015 yılında BM tarafından belirlenen ve üye ülkeler tarafından onaylanarak 2030 Gündem'i için oluşturulan sürdürülebilir kalkınma hedefleridir (Yereli ve Ünal, 2022, s. 14).

Türkiye'de 2015 yılına kadar özel sektör, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik girişimlerini sosyal sorumluluk çerçevesi kapsamında yürütmüştür. 2030 Gündem'inin belirlemesinden sonra sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanabilmesi için Kalkınma Planları (KP'ler) hedeflere yönelik daha ayrıntılı bir şekilde hazırlanmaya başlanmıştır. Bu planlar Türkiye'nin orta vadeli sürdürülebilir kalkınma çerçevesini oluşturmuştur. Özel sektörde hedeflere uyum her ne kadar gönüllülük esasına tabi olsa da 2015 yılından sonra sürdürülebilir kalkınma bilinci bu sektörün odağında yerini almıştır. Türkiye, bu süre içinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri için farklı bir politika ve eylem planı oluşturma yoluna gitmemiştir. Mevcut sürdürülebilir kalkınma hedefleri ve göstergelerini sektörel stratejilere ve hazırlanan kalkınma planlarına entegre ederek

uygulamayı ve izlemeyi tercih etmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 b, s. 20-21). Türkiye’de 2030 Gündem’ine ilişkin koordinasyon süreç yönetimi Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB)’na aittir. Aynı zamanda bu izleme ve koordinasyon sürecine dâhil olan birçok bakanlık, yerel yönetim, uygulayıcı kuruluş, sivil toplum örgütü ve BM’den örgütler de bulunmaktadır (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2020, s. 28).

1960 yılı itibariyle Türkiye, planlı bir şekilde geliştirilecek kalkınma anlayışına geçmiştir. 2023 yılı itibariyle her bir evresi beş yıllık süreci kapsayan on bir adet kalkınma planı hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur. Söz konusu kalkınma planları merkezi yönetimlerce hazırlandığı için kamu kurumları yönünden bağlayıcı niteliğe sahiptir. Kamu kurumu haricindeki diğer kurumlar, sektörler, yatırımcılar, vatandaşlar ve akademisyenler için ise rehber niteliği görmektedir (Yereli ve Ünal, 2022, s. 20).

Tablo 2.22.’de 1990 ve 2023 yılları arasını kapsayan dönem içinde hazırlanan Kalkınma Planları ve sürdürülebilir kalkınmanın bu planlara yansımaları gösterilmektedir.

**Tablo 2. 22.** *Türkiye’nin kalkınma planlarına sürdürülebilir kalkınmanın yansımaları*

<b>Kalkınma Planları</b>	<b>Kapsadığı Tarihler</b>	<b>Açıklamalar</b>
<b>6. KP</b>	<b>1990-1994</b>	Sürdürülebilir kalkınmanın ilk defa benimsenmeye başlandığını gösteren kalkınma planıdır. İşletmelerin faaliyetleri esnasında doğal kaynakların tüketiminde israfın önlenmesi ile çevrenin korunmasının sosyal ve ekonomik kalkınmanın önemli bir unsuru olduğu belirtilmiştir.
<b>7. KP</b>	<b>1996-2000</b>	Sürdürülebilir kalkınma anlayışına uygun olacak şekilde ekonomi ve çevrenin bütünleşmesine öncelik tanıyacak politikalara yer verilmiştir.
<b>8.KP</b>	<b>2001-2005</b>	Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma kavramı 8. kalkınma planından itibaren oluşturulan programlarda ve planlarda yer almaktadır. Bu kalkınma planında sosyal ve ekonomik gelişmeler sağlanırken; ekolojik dengenin, insan sağlığının, estetik ve tarihi değerlerin korunmasına yönelik bir sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı da benimsenmiştir.
<b>9. KP</b>	<b>2007-2013</b>	9. kalkınma planında sürdürülebilir kalkınma ilkeleri yüksek oranda kalkınma hedefleri ile uyumlaştırılmıştır. Ayrıca hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik temel amaçlar, gelişme eksenleri biçiminde tanımlanarak sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda bütünleşik bir bakış açısı geliştirilmiştir.

[Tablo 2.22. (devam) Türkiye'nin kalkınma planlarına sürdürülebilir kalkınmanın yansımaları]

<b>9. KP</b>	<b>2007-2013</b>	Türkiye'nin özgün şartlarına göre gelişen öncelikleri, 2006 yılından günümüze kadar oluşturulan orta vadeli programlarda ve 9. kalkınma planında sürdürülebilir kalkınmanın "ortak fakat farklılaşmış sorumluluklar" ilkesi ile uyumlu bir şekilde yer almıştır.
<b>10. KP</b>	<b>2014-2018</b>	2014-2018 yıllarını kapsayan 10. kalkınma planında sürdürülebilir kalkınma gündeminin bütün unsurları bulunmaktadır. 2015 yılından sonra sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik oluşturulan uygulama süreçleri senelik programlar vasıtasıyla yürütülmüştür. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin kabul edilmesinden sonra 2016'da yayımlanan ilk programda, 2030 Gündem'i tüm unsurlarıyla ele alınmış ve açıklanmıştır. 2016 yılında belirlenen tedbirler doğrultusunda, 2017'de "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Kapsamında Türkiye'nin Mevcut Durum Analizi" projesi yürütülmüştür. Bu projede sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ilerleme aşamalarına yer verilmiştir. Aynı yıl, TÜİK tarafından "Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Göstergelerinin Belirlenmesi Projesi" yürütülmüştür. 2018 yılında, ülke genelinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanması -izlenmesi- değerlendirilmesi ve hedeflere karşı farkındalığın artırılması için kurumsal bir yapıya ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine, söz konusu ihtiyaçların tamamlanması yönünde tedbirler alınmıştır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının sağlanmasında küresel çapta değeri artan yeşil büyüme yaklaşımının kurumlar ve işletmeler tarafından içselleştirilebilmesi için stratejiler geliştirilmiştir. Böylelikle 10. kalkınma planı kapsamında sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin uygulanma adımları yıllık olarak koordine edilmiştir.
<b>11. KP</b>	<b>2019-2023</b>	Türkiye'nin 11. kalkınma planı çerçevesinde sürdürülebilir kalkınmaya yönelik planlar doğrultusunda, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ülkenin öncelikleri ve şartlarına uygun şekilde tematik - sektörel politika belgelerine yansıtılacaktır. Kurumsal stratejik planlar ve tematik - stratejik politikalara yönelik oluşturulan belgelerin hazırlıklarında sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyum gözetilecektir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin takip edilebilmesi ile gözden geçirilebilmesi için katılımcı, iyi işleyen bir kurumsal düzeyde koordinasyon mekanizması kurulacaktır. Bu koordinasyonun sağlanabilmesi için Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) çatısı altında kamu kurumları, yerel yönetimler, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin katılımını sağlayabilmek adına Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Koordinasyon Kurulu kurulacaktır.

[Tablo 2.22. (devam) Türkiye'nin kalkınma planlarına sürdürülebilir kalkınmanın yansıması]

<b>11. KP</b>	<b>2019-2023</b>	Küresel sürdürülebilir kalkınma hedefleri göstergelerinin gelişimine paralel bir şekilde ulusal göstergelerin kapsamı ülkenin öncelikleri doğrultusunda hedeflere uygun olarak genişletilecektir. Ulusal sürdürülebilir kalkınma hedefleri izleme ve değerlendirme sistemi 11. kalkınma planı süreci içinde kurulacaktır.
---------------	------------------	---

**Kaynak:** *T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 a, s.191; T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 b, s. 21-27.*

Tablo 2.22.'de görüldüğü üzere Türkiye 1990 ve 2023 yılları arasında hazırlamış olduğu kalkınma planlarında sürdürülebilir kalkınmanın ülke genelinde gelişmesine yönelik birçok girişimlerde bulunmuştur. Hatta bu girişimlerden bir diğeri ise 2017 yılında gerçekleştirilen “Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündem’i ve Ulusal Parlamentoların Rolü” adlı toplantıdır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 b, s. 18).

2018 yılına gelindiğinde ise TÜİK ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB) uzmanlarına yönelik “Sonuç Odaklı Yönetim Çalıştayı” düzenlenmiştir. Çalıştay’ın amacı, 2030 Gündem’inin uygulanmasında yenilikçi ve en verimli yöntemlerin kullanılabilmesidir. Aynı zamanda Türkiye’de özel sektör, kamu kurumları, yerel yönetimler, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik bilinçlendirme ve kurumlarda farkındalık yaratabilme adına faaliyetler yürütülmektedir. Ayrıca farkındalık açısından Türkiye Belediyeler Birliği (TBB), sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda çok sayıda çalışma ve proje yürütmektedir. Türkiye’deki yerel yönetimler, çevresel, ekonomik ve sosyal hizmetleri topluma ve toplum yararına uygun şekilde sunarak bu doğrultuda yatırımlarda bulunmaktadır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 b, s. 18-21). Tüm bu çalışmalara rağmen Büyükşehir Belediyeleri ve Bakanlık genelinde sürdürülebilir kalkınma hedefleri açısından yüksek bir farkındalık yaratılamamıştır. Bu kapsamındaki düşük farkındalık düzeyi, söz konusu kurumların faaliyetlerinin sınırlı kalmasına ve sağlıklı bir karşılaştırma yapılamamasına neden olmuştur. Bu durum ise kurumsal dokümanlara 2030 Gündem’inin net olarak yansıtılamamasından dolayı bu alanlarda gerçekleştirilen en iyi uygulamaların dâhi tespit edilememesine yol açmıştır (Yereli ve Ünal, 2022, s. 14-15). Yaşanılan bu durumu destekleyen bir başka kaynak ise Sayıştay Başkanlığıdır. Söz konusu kaynağa göre kurumların yıllık programlarındaki

göstergeler, kimi durumlarda sayısal verilerden oluşmamakta veya eldeki veriler sayısal niteliğe dönüştürülememektedir. Oluşan bu sorun hedeflerin ve göstergelerin kurumlar bazında gerçekleştirilmesinin, ölçülmesinin ve izlenmesinin etkin bir şekilde yapılamamasına sebep olmaktadır. Bu izlemelerin sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için mevcut sistemlerin geliştirilerek eldeki verilerin sayısal göstergelere dayandırılabilir şekilde yapılmasının önemi belirtilmektedir (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2020, s. 36).

2030 Gündem’i doğrultusunda sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ülke politikasına uyarlanmasının durum tespiti için paydaşlar ve kurum yöneticileri ile 6 grup oluşturulmuş ve 20 adet toplantı düzenlenmiştir. Ayrıca Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD), Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu (TÜRKONFED), Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD) ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) gibi iş dünyasında çok fazla üyesi olan kuruluşlar, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultuda çalışmalar yapmaktadır. Hatta bu kuruluşlardan TÜSİAD ve TÜRKONFED 2019 yılı başlarında BM Kalkınma Programı (UNDP) ile bir araya gelmişlerdir. Böylelikle sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin benimsenmesine yardımcı olabilmek için İş Dünyası Platformu’nu oluşturmuşlardır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019 b, s. 20-23). Ayrıca Türkiye genelinde bölgesel düzeyde teşkilatlanma yapısına sahip ve ülkedeki tüm illeri kapsayan, sayıları 26’yı bulan kalkınma ajansları mevcuttur. Ajansların görevi (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2020, s. 38);

- Kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliği sağlamak,
- Yerel potansiyeli ve yönetimleri harekete geçirerek kaynakların verimli kullanılmasını sağlamak,
- Kurumlar arasında koordinasyon düzenini sağlamak,
- Sürdürülebilirlik yönünde hazırlanan politikalar doğrultusunda bölgesel gelişme ve ilerlemeyi hızlandırmak,
- Hem bölge içinde hem de bölgeler arasında oluşan gelişmişlik farkını azami düzeye indirmek,
- Bölgesel planlamalarda bulunmak.

## **2.8. Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Kurumsal Sosyal Sorumluluk Kavramı**

Avrupa Komisyonun yayımladığı 2001 Yeşil Kitabı’nda Kurumsal Sosyal Sorumluluk kavramı, “işletmelerin, çevresel ve sosyal kaygılarını, paydaşlarıyla gönüllü etkileşimlerini ve ticari faaliyetlerini bütünleştirmesi” olarak tanımlanmıştır. Diğer bir

ifadeyle kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin ortakları, paydaşları ve toplum için ortak bir değer yaratımının en üst seviyeye çıkarılmasıdır. Bu kapsamda kurumsal sosyal sorumluluk, işletme faaliyetlerinin bu gruplara karşı oluşturabileceği olumsuz etkilerinin belirlenmesi, önlenmesi ve azaltılabilmesi ile ilgilidir. Kavram aynı zamanda bu gruplarla iş birliği yapılarak çevresel, sosyal, etik ve insan hakları gibi konuların temel stratejilere ve operasyonlara entegre edildiği bir süreçtir.<sup>24</sup> Kurumsal sosyal sorumluluk, tanımlarından da anlaşılacağı üzere işletmelerin faaliyet alanlarına yönelik kurumsallaşmasını gerektirir. Söz konusu kurumsallaşma ise yasal zorunluluklardan ziyade tamamıyla işletmelerin sosyal ve çevresel konulara yönelik gönüllülük esaslarına dayanmaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluk kavramının ortaya çıkış sebebi işletmelerin her geçen gün artan etik sorunlarıdır. Çünkü sürdürülebilir kalkınma için iş etiği ilkesi en az kurumsal yönetim, sosyal sorumluluk, büyüme ve kurumsal performans kadar önemlidir (Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 1). Dünya genelinde, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşabilmede en öncü rolü üstlenen taraflardan biri işletmelerdir. Bu bakımdan sürdürülebilirlik ile kurumsal sosyal sorumluluğun doğrudan ilişkilendirilmesi işletmeler için bu bilincin önemini daha da artırmaktadır. İşletmelerin, piyasa genelindeki üretim ve tüketim faaliyetlerini doğrudan etkileyebilmesi, sürdürülebilirliğe yönelik sorunlar oluşturmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluğa yönelik oluşturulacak stratejiler sayesinde söz konusu sorunların üstesinden gelinebilir (Fairbrass ve Zueva-Owens, 2012, s. 322).

Kurumsal sosyal sorumluluk eylemleri, paydaşların işletmelerden beklediği şeffaflık, hesap verilebilirlik ve açıklama gibi beklentilerini iyileştiren bir işlev üstlenmektedir. Bu aşamada işletme yöneticileri, sosyal açıdan faydalı eylemleri sürdürebilmek ve işletme hissedarlarının finansal hedeflere yönelik beklentilerini karşılayabilmek için kurumsal sosyal sorumluluk politikaları ve stratejileri geliştirmelidir (Beji vd., 2021, s. 134). Bu stratejiler, gezegen, insan, barış, refah ve ortaklıklar olmak üzere beş ana eksen etrafında toplanmış ve 17 sürdürülebilir kalkınma hedefi doğrultusunda ortaya konmuştur. Beş ana eksenin ayrıntıları ise bütünleşik ve bölünmez 169 göstergede belirtilmiştir (Garcia-Sanchez, Amor-Esteban ve Galindo-Alvarez, 2020, s. 3). Aynı zamanda hedeflere ve göstergelere ilaveten, kurumsal sosyal sorumluluğun

---

<sup>24</sup>[https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvkpkftveemt7\\_j9vvik7m1c3gyxp/vitwrzhm31gk](https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvkpkftveemt7_j9vvik7m1c3gyxp/vitwrzhm31gk) (Erişim tarihi: 06.11.2022)

oluşturulmasına yönelik, hükümetler de politikalar oluşturmakta ve düzenlemeler yapmaktadırlar. Hükümetlerin geliştirdikleri bu politikalar, işletmelerin sosyal ve çevresel etkileri konusunda kurumsal olarak şeffaflıklarını artırmaktadır (Beji vd., 2021, s. 134). Ayrıca hükümetler, sadece dolaylı yaptırımları içeren yumuşak düzenlemeler yoluyla da kurumsal sosyal sorumluluğa yön verebilirler. Bu türdeki düzenlemeler, yine paydaşlar ve işletmeler arasında oluşan ve bilgi asimetrisini azaltmayı sağlayan şeffaflığı teşvik etmeye yöneliktir (Jackson vd, 2020, s. 324).

2030 Gündem'inin ayrılmaz bir parçası olan sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile sürdürülebilirlik vizyonu, eşit sürdürülebilir toplumları, dayanışmayı, çevrenin korunması ve sosyal kalkınmayı desteklemektedir. Aynı zamanda ekonomik refahı sağlayabilmek için tüm ulusların ve bireylerinin toplu katılımını teşvik etmektedir (Garcia-Sanchez, Amor-Esteban ve Galindo-Alvarez, 2020, s. 3; Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 4). Bu sebeple işletme yöneticileri, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyumlu olabilmek adına geliştirdikleri iş modelleri ve stratejilerini işletme ve toplumsal değerler açısından maksimize edebilmek için yatırım politikalarını yeniden oluşturmaktadır (Varzaru, Bocean ve Nicolescu, 2021, s. 4).

İşletmeler, sadece hissedarlara para kazandırma aracı değildir. Faaliyetleri sonucu çeşitli paydaşlar üzerinde birçok etkiye de sahiptir. Örneğin, işletmeden sağladığı gelir ile ailesini geçindiren çalışanı, kendine mal ve hizmet sağlayan tedarikçileri, ürettiği ürünleri talep eden tüketiciyi ve faaliyetleri aşamasında oluşturduğu çevre kirliliği açısından toplumu etkilemektedir. Bu bağlamda işletme yönetimleri, işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk stratejileri çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada işletme faaliyetlerinin ne şekilde yönetilmesi gerektiği konusunda ilgilidir (Simpson ve Taylor 2013, s. 167). Bu açıdan bakıldığında kurumsal sosyal sorumluluk, işletmelerin sadece yasal yükümlülükleri yerine getirmekle kalmayıp, sosyal açıdan sorumlu oldukları projeleri teşvik etme çabalarının ötesine geçen bir yönetim şeklidir. Kurumsal sosyal sorumluluğun oluşturduğu yönetim şeklini benimseyen işletmeler, insan hakları, toplum beklentileri, çevre sorunları ve çalışma koşulları gibi konularla daha fazla ilgilirlenirler. Ayrıca faaliyetlerini etik standartlara göre yöneterek işletmelerinin yönetim kalitesini de artırır (Beji vd., 2021, s. 133).

Kurumsal sosyal sorumluluğun uygulanması, paydaşlar açısından uzun vadede değer yaratabilir. Aynı zamanda işletmenin karşılaşılabileceği risklerin ve alacağı önlemlerin yöneticiler tarafından paydaşlara açıklanması işletme değerini arttırabilir.

Aksi uygulandığı takdirde, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmaları imkânsız hale gelecektir (Bogataya vd., 2022, s. 2). Kurumsal sosyal sorumluluğun işletme yöneticileri tarafından paydaşlarla şeffaf bir şekilde paylaşılması işletmenin sosyal ve ekonomik kalkınmaya yönelik katkılarını açıklayabilmeleri açısından eşsiz bir fırsat da sunmaktadır (Chouaibi, Rossi ve Abdessamed, 2021, s. 328). Böylelikle paydaşlar, bu açıklamalar sayesinde işletmenin değer yaratma sürecini ne derecede yönetebildiğine yönelik bilgilere sahip olacak, faaliyetleri ve yatırımları dengeli ve doğru değerlendirebilecektir (Bogataya vd., 2022, s. 2).

## **2.9. Sürdürülebilir Kalkınmada Finansal Olmayan Raporlamanın Önemi**

Küresel boyutlardaki iklimsel ısınma konusu, insanlığın bugüne kadar karşılaştığı en önemli zorluklardandır. Yaşanan küresel ısınma sadece ekolojik denge için değil, aynı zamanda devletler, toplumlar ve çevre kirliliğine sebep olan işletmeler için de büyük bir sorun teşkil etmektedir. Artene vd.'ne göre (2020, s. 1-2) iklim değişikliği, sınırlı kaynakların tüketimindeki kısıtlamalar, üretim sürecinde oluşan atıkların yeniden kullanılması ve ekosistemi korumak için yapılan yenilikler sürdürülebilir kalkınma için bir araya gelen kuruluşların ilgi gösterdiği hedeflerdir. Aynı zamanda işletmeler, sorumlu ve sürdürülebilir bir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi için etik ilkelerini ve sürdürülebilirlik anlayışlarını işletme kültürüne entegre ederek işletme inançları, eylemleri ve beyanları arasında güçlü bir bağ kurulabilecektir.

Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma anlayışı işletmelerin faaliyetleri sürecinde her geçen gün daha önemli bir yer tutmaktadır. Yatırımcılar tarafından yatırım stratejileri oluşturulurken işletmelerin finansal olmayan performansları daha çok dikkate alınmaktadır. Küreselleşme, paydaşların ve yatırımcıların ihtiyaç duydukları bilgi türü ve hacmini de etkilemiş ve değiştirmiştir. İhtiyaç duyulan bu bilgiler, işletmelerin finansal performanslarına yönelik finansal olmayan bilgileriyle desteklenmelidir. Günümüzde birçok türü bulunan ama genel tabiri ile finansal olmayan raporlama olarak adlandırılan bu tür raporlar, işletmelerin mevcut faaliyetleri, değerleri ve iş modelleri ile ilgili ekonomik, sosyal ve çevresel yönleri ve tutumları hakkında bilgiler sunulmaktadır (Artene vd., 2020, s. 2). İşletmelerin sürdürülebilir kalkınma anlayışını kültürlerine ne derece uyarlayabildikleri ise hazırlayacakları finansal olmayan raporlar ile belirlenebilecektir.

Avrupa Birliği 2013 yılındaki açıklamasında, finansal bilgilerin yanı sıra finansal olmayan bilgilerin de açıklanmasının sosyal adaletin sağlanmasında, uzun vadeli kârlılığının artmasında, çevrenin korunmasında ve sürdürülebilir küresel bir ekonomiye geçilebilmesinde kilit unsur olduğunu belirtmiştir (Radu, Bordeianu ve Urban, 2019, s. 59). Bu doğrultuda AB 2014 yılında Finansal Olmayan Raporlama Direktifi (2014/95/EU Direktifi) yayımlamıştır. Direktifte sürdürülebilir kalkınma yönünde oluşan küresel kaygılar ve kurum kültürüne uyum sağlayacak küresel bir çerçeve oluşturulmuştur. Aynı zamanda Avrupalı büyük işletmelerin finansal olmayan bilgilerini açıklamaları zorunlu hale getirilmeye karar verilmiştir. Buna göre işletmelerin finansal olmayan verilerinin açıklanmasıyla tutarlılığını, ilgililiğini, karşılaştırılabilirliğini ve şeffaflığını artırması hedeflenmiştir (Nichitaa vd., 2020, s. 506-507). Söz konusu Direktif ile işletme faaliyetlerini gösteren finansal olmayan bilgilerin güven ve şeffaflığını arttıracak, sürdürülebilirlik iş stratejilerini net bir şekilde tanımlayacak yeni bir kurumsal raporlama temelleri atılmıştır. Bu raporlama sayesinde paydaşlar ve yatırımcılar, işletmelerin ekonomik, sosyal, çevresel ve sürdürülebilir kalkınma konularına yönelik istedikleri verilere erişebileceklerdir. Aynı zamanda gelecek için düşündükleri yatırımların risklerini ve fırsatlarını da değerlendirebileceklerdir (Artene vd., 2020, s. 2). Böylelikle işletmeler tarafından finansal olmayan verilerin açıklanması, toplum üzerinde yarattığı etkinin ve performansın ölçülmesinde, yönetilmesinde ve izlenmesinde büyük katkı sağlayacaktır (Radu, Bordeianu ve Urban, 2019, s. 59). Ayrıca, bu raporlama türü ile işletmeler, yolsuzlukla mücadeleyi, çevrenin korunmasını ve insan haklarına saygı gösterilmesini kamusal düzeyde kabul ederek işletmenin toplum genelinde imajının iyileşmesine ve itibarının artmasına yardımcı olacaklardır (Artene vd., 2020, s. 2).

Finansal olmayan raporlama, her geçen gün araştırmacılar, düzenleyiciler ve uygulayıcılar tarafından artan bir ilgiye sahiptir. Ayrıca bu raporlama türü, hükümetler tarafından da yasalaştırılarak küresel çapta yayılmaktadır. Sermaye piyasası düzenleyicileri de borsada işlem gören işletmelerin çevresel, sosyal ve yönetim (Environmental, Social, Corporate Governance- ESG) konularını ve iş güvenliğine yönelik raporlamalarını (bağımsız raporlarında) ayrı bir bölümde yayımlayarak sürdürülebilir kalkınmaya yönelik açıklama yapılmasını şart koşturmaktadır (Nechita, 2021, s. 321- 322). Çünkü sürdürülebilir kalkınma hedefleri sosyal ve çevresel etki, ekonomik performans, kurumsal stratejiler, toplum sağlığı konuları ve sürdürülebilir küresel bir ekonomi gibi finansal olmayan bilgiler içermektedir (Nichitaa vd., 2020, s. 506).

Hedeflerin bu özelliği ise işletmelerin sosyal sistemde daha geniş bir bölümü kapsamından dolayı normlarının ve değerlerinin toplum ile uyumlu olmasından kaynaklanmaktadır (Garcia-Sanchez, Amor-Esteban ve Galindo-Alvarez, 2020, s. 1). İşletmeler toplum ile aralarındaki uyumu gösterebilmek adına geçmişten günümüze kadar Mali Olmayan Performans Beyanı, Kurumsal Sorumluluk Raporu, Kurumsal Sosyal Sorumluluk Raporu, Sürdürülebilirlik Raporu ve Entegre Raporlama gibi birçok finansal olmayan raporlama türleri geliştirmiştir (Nichitaa vd., 2020, s. 506). Bu finansal olmayan raporlar sayesinde sürekliliklerini sağlayabilmek için, içinde buldukları toplum tarafından onay alabileceklerdir. Finansal olmayan raporların etik değerler kapsamında, karşılaştırılabilir ve şeffaf bir şekilde hazırlanmasıyla işletme değerleri ile toplum değerleri arasında oluşabilecek herhangi bir uyumsuzluk rahatlıkla fark edilebilecektir. Böylelikle işletmeler, toplumdaki gelen eleştirilere kolaylıkla yanıt verebilecekler, düzeltme ve bilgilendirmelerde bulunabilecektir (Garcia-Sanchez, Amor-Esteban ve Galindo-Alvarez, 2020, s. 1-2).

## **2.10. Sürdürülebilirlik Raporlaması**

Önceki dönemlerde, sosyal sorumluluk raporlaması ve çevre raporlaması olarak bilinen raporlamaların (Yükçü ve Kaplanoğlu, 2016, s. 71), işletmelerin sosyal, çevresel ve ekonomik faaliyet performanslarının her birini ayrı ayrı ama bir arada açıklaması yeterli bulunmamıştır (Schaltegger ve Burritt, 2010, 376). Bu eksikliği ortadan kaldırabilmek ve işletmelerin çevresel, sosyal, ekonomik ve yönetim faaliyetlerinin tek bir çatı altında raporlanmasını ve yorumlanmasını sağlayabilmek (Ho ve Taylor, 2007, 124) amacıyla, 2000’li yıllarda sürdürülebilirlik raporları hazırlanmaya başlanmıştır. Sürdürülebilirlik raporlaması, önceki dönemlerde çevresel raporlamanın da etkisiyle ekonomik sorunları ele almıştır. Sonraki dönemlerde bu düşünce yapısına ek olarak, işletmelerin kurumsal yapıları ile topluma yönelik sorumlulukları da raporların içeriğine dâhil edilmiştir (Yükçü ve Kaplanoğlu, 2016, s. 71).

Sürdürülebilirlik raporlaması, literatürde “Sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda, işletmelerin kurumsal performanslarını yatırımcılara ve paydaşlara açıklaması ve hesap verebilmesidir.” olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte, işletmelerin sürdürülebilirlik raporlama şeklini benimsemeleri, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik çalışıldığının da göstergesi olarak kabul edilmiştir (Clayton, Rampedi ve Rogerson, 2015, s. 8).

Sürdürülebilirlik raporlaması, ekonomi ve toplum grupları içinde ilgi çeken bir yapı olmasından dolayı, birçok farklı değişime yol açmıştır. Böylelikle işletmeler, faaliyetlerinin yönetim, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlara etkilerini gösteren, finansal olmayan bilgilerin açıklandığı raporları oluşturmaya başlamışlardır. Sürdürülebilirlik raporlaması ile üçüncü kişilere, işletmenin meslek ahlakı, insan kaynakları, toplumsal dönüşüm, eşitlik, sağlık, güvenlik ve çevreye yönelik politikaları hakkında bilgiler verilmektedir. Bu tür bilgilerin açıklanması, işletmelerin üçüncü kişilere karşı hesap verebilme kabiliyetini de artırmaktadır (Yükçü ve Kaplanoğlu, 2016, s. 70).

### **2.10.1. Sürdürülebilirlik raporlamasının tarihsel gelişimi**

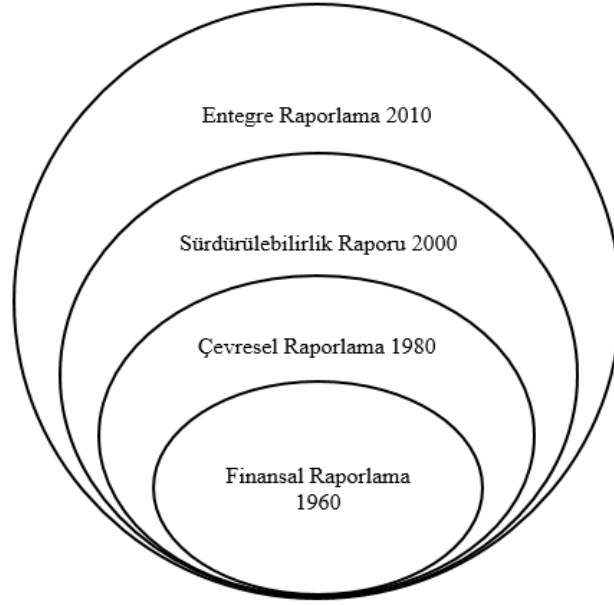
Avrupa’da 15. Yüzyılda gerçekleşen Rönesans hareketleri, muhasebe anlayışını da etkilemiştir. “Summa De Arthmetica Geometria Proportioni et Proportionalite” adlı kitabın yazarı İtalyan rahip Luca Pacioli, kitabında yer verdiği Çift Taraflı Kayıt Tekniği ile muhasebe kayıt sistemine bir dönüm noktası yaşatmıştır. Ekonominin ölçüm yöntemi olan muhasebe işlemi, işletmelerin faaliyetlerini ve faaliyet sonuçlarını ölçebilmeye, kayıt altına alabilmeye, sınıflandırabilmeye, yorum ve analiz yapabilmeye imkân sağlamaktadır. Bu bağlamda, muhasebe sisteminde basit usulün bırakılarak çift taraflı kayıt sistemine geçilmesi raporlama tarihinin başlamasını sağlamıştır (Arzova, 2011, s. 15; Mook, 2006, s. 282).

18. yüzyılda gerçekleşen sanayi devrimiyle, makineleşme çağı başlamıştır. 20. Yüzyılda gerçekleşen II. Dünya Savaşı’nın ardından ekonomik bir küreselleşmenin yaşanması, işletmeleri de küreselleşmeye yöneltmiştir. Bu gelişmeler, işletmelerden bilgi bekleyen grupların gün geçtikçe artmasına neden olmuştur. Artan bu yoğunluk ise finansal raporlama uygulamalarının küresel çapta olmasını zorunlu hale getirmiştir. Bununla birlikte, 1930’lu yıllarda gelişen finansal raporlama anlayışı, işletmelerin faaliyetleri hakkında zaman grafiğinde geriye doğru bilgi veren bir sistemi oluşturmaktadır. Bu raporlama şekli ise bilgi kullanıcılarının karar alabilmeleri için yeterli donanıma sahip değildi (Krzus, 2012, s. 66).

Günümüzde muhasebe sistemi ise yöntemleri ve raporlama biçimleri geliştirilmiş şekilleriyle finansal piyasalara hizmet edebilmektedir (Mook, 2006, s. 282). Bu açıdan günümüzdeki raporlama modelleri, işlem gördüğü dönemin sorunlarına ve gelecek dönemlerdeki gereksinimlerine uygun şekilde gelişmiştir. Böylelikle işletmeler, oluşturdukları finansal raporlar sayesinde sahip oldukları varlıkları ve kaynakları etkili

bir şekilde yönetebilmekte, koruyabilmekte, daha verimli kullanılmasını sağlayabilmekte ve işletme kârlılığını görebilmektedir (Sisaye, 2011, s. 388-389).

Şekil 2.3.'de, işletmelerin zaman içinde gelişim gösteren raporlama şekillerindeki süreçler gösterilmiştir.



Şekil 2. 3. Kurumsal Raporlamanın Tarihsel Gelişimi

Kurumsal raporlamanın tarihsel gelişimine bakıldığında, 1960'lı ve 1980'li yıllar arasında işletmelerin sadece finansal raporlama türünü tercih ettikleri görülmektedir. Finansal raporlama, işletmelerin belirli bir dönemdeki finansal durumunu, gelirlerini, katlandığı maliyetlerini, faaliyetlerinden elde ettiği kârını ya da zararını gösterdiği rapordur. Kısaca finansal raporlama, işletmelerin fon akışlarının sunulduğu bir raporlama şeklidir. Finansal raporlamanın amacı, bilgi kullanıcılarına işletmelerin kamuya açık finansal bilgilerini sunmaktır. Ekonomik küreselleşme ile birlikte bilgi kullanıcıları tarafından bu finansal raporlarda yer alan bilgilerin kendileri için yetersiz olduğu yönünde eleştiriler oluşmaya başlamıştır (Aydın, 2015, s. 62). Bunun sebebi, işletme yöneticilerinin geleneksel muhasebe anlayışına sahip olmaları ve bu anlayış modeline ait muhasebe yöntemlerini uyguluyor olmalarıdır. Geleneksel muhasebe anlayışı, “Ne kadar çok kaynak tüketilirse o kadar çok kâr elde edilir.” temeline dayanmaktadır. Geleneksel raporlama süreci, faaliyet işlemlerinin çok fazla karışık olmadığı, işletme varlıklarının genelinin somut niteliğe sahip olduğu ve ağırlıklı olarak tarihi maliyet esasının kullanıldığı bir çerçeveden oluşmaktadır. Bununla birlikte, geleneksel raporlama modeli

işletmelerin geçmiş verilerine odaklandığı için finansal bilgilerin sadece bir kısmını içinde barındırmaktadır (yıldırım ve Kocamış, 2018, s. 12).

İşletmelerin finansal raporlarında, sadece finansal kârlılıkları belirtildiği için yalnızca uzman kişiler tarafından anlaşılabilen ve çözümlenebilmektedir. Raporlarda, işletmelerin finansal olmayan değerleri veya kurumsal sorumlulukları hakkında herhangi bir bilgiye yer verilmemesi, raporların bilgi kullanıcılar tarafından kolay anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle yatırımcılar ve paydaşlar, işletmenin gelecek dönemleri için oluşturduğu stratejiler ve yöntemler hakkında bilgi sağlayamamaktadır (Busco vd., 2013, s. 34).

1960 ve 1980 yılları arasında, yatırımcıların ve paydaşların finansal raporlarda yetersiz gördüğü ve en çok eleştirdiği kısımlar, işletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularına yönelik bilgilerin yer almadığı yönündedir (Aydın, 2015, s. 62). 1980'lere doğru işletmeler, bu gruplara finansal olmayan bilgilerini raporlama çalışmalarına girişmişlerdir. Böylelikle finansal olmayan raporlama şekli, ileriki yıllarda "Kurumsal Raporlar" olarak adlandırılmıştır. Geliştirilen kurumsal raporlar, literatürde "işletmelerin faaliyetleri sonucu oluşan finansal ve finansal olmayan bilgilerinin üçüncü kişilere bilgi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için sunulan araçlar." olarak tanımlanmıştır (Yüksel ve Aracı, 2017, s. 742).

Paydaşların ve yatırımcıların doğru kararlar alabilmeleri, yatırım yapabilmeleri ve riskleri üstelenebilmeleri için işletmelerin finansal olmayan verilerine de ihtiyaçları bulunmaktadır. Finansal olmayan veriler, işletmelerin sahip olduğu imkânların yanı sıra geleceğe yönelik sahip olacağı fırsatlar hakkında da bilgi vermektedir. Finansal raporlarda ise, bir işletmenin uzun dönemde değer yaratma becerisine katkı sağlayan unsurlar ele alınmamaktadır. Çünkü değer yaratma; çevresel, sosyal ve kurumsal yönetimin işletme içinde sağlanıp sağlanamadığı ile alakalıdır. Bu unsurlar iyi yönetildiği takdirde işletmeye pozitif yönde değer sağlamakta, kötü yönetildiği takdirde ise ciddi zararlar verebilmektedir. Bu bağlamda günümüz kurumsal raporları, karar alıcıların risk ve fırsatları anlamalarını kolaylaştıracak çevresel, sosyal ve yönetim bilgilerinin ölçülmesini ve raporlanmasını sağlayacak şekilde oluşturulmaktadır. Böylelikle yatırımcılar ve paydaşlar, bu bilgiler ışığında işletmelerin finansal ve finansal olmayan verileri arasındaki ilişkiyi rahatlıkla kurabileceklerdir (Sustainability Accounting Standards Board, Conceptual Framework, 2017, s. 3).

1980'lerden sonra, aşırı kaynak kullanımının çevreye ve işletmelerin ekonomik geleceğine zarar verdiği anlaşılmıştır. Bu olumsuz durumu düzeltebilmek için birçok kuruluş ve birlik seferber olmuştur. Çevrede oluşan tahribat ile kaynak israfını önleyebilmek için birtakım girişimlerde bulunulmuştur. Çalışmalar sonucunda 1980 ve 2000'li yıllar arasında uygulanan, işletmelerin gönüllü olarak yayımladıkları Çevre raporları ve Sosyal Sorumluluk Raporları geliştirilmiştir. Böylelikle işletmeler, faaliyetlerini gösteren finansal raporların yanı sıra finansal olmayan faaliyetlerinin de yer aldığı ek raporlar hazırlamaya ve yayımlamaya başlamışlardır.

Çevresel raporlama, tarihte ilk defa 1956 yılında Talcott Parsons tarafından ortaya atılan bir kavram olarak bilinmektedir (Küçükgergerli, 2017, s. 30). Buna rağmen, literatürde ve ekonomik hayatta yerini alması, 1980'li yılları bulmuştur. Çevresel raporlama ile çevresel riskler, yan etkiler, işletme tarafından oluşturulan strateji ve politikalar, gelecek dönemler için belirlenmiş maliyetler, bütçeler ve borçların yanı sıra işletmelerin çevresel performansları açıklanmaya çalışılmıştır. Villiers ve Lubbe'e göre çevresel raporlamanın asıl amacı, işletmelerin bilgi kullanıcılarına yasal kuralları ve yükümlülükleri yerine getirdiklerini gösterebilmektir (Villiers ve Lubbe, 2001, s. 82). Böylelikle işletmelerin sürdürülebilir kalkınmaya yönelik katkıları topluma açıklanabilecektir. İşletmelerin çevresel raporları ile bir çeşit "Ekolojik Rapor" hazırlanmaktadır. Bu rapor sayesinde, işletmelerin faaliyetleri sonucu ekolojik dengede yaratmış olduğu olumlu ve olumsuz etkiler hem işletme içi hem de işletme dışı bilgi kullanıcılarına sunulabilecektir (Uluslan, 2009, s. 184). Çevresel raporlama, hazırlanış biçimiyle işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgilerinin ayrı ayrı oluşturulduğu bir yapıya sahiptir. İlaveeten, sosyal sorumluluk raporlaması ve çevresel raporlama, sürdürülebilirlik raporlamasının bir alt dalı olarak da bilinmektedir.

Çevresel tahribatların artmasıyla birlikte, sürdürülebilir kalkınma düşüncelerini savunan uluslararası platformların, küresel çapta karar alım hızları da artmıştır. Düzenlenen bu toplantılar sonucunda, 2000'li yıllarda sürdürülebilirlik anlayışının işletmeler ve devlet kurumları tarafından benimsenmesi ve uygulanması yönünde önerilerde bulunulmuştur.

İşletmelerin dış çevrelerinde, günden güne artan birçok dinamik ve belirsizlik mevcuttur. Bu nedenle 2000'li yıllardan sonra ekonomi sisteminde, sürdürülebilir kalkınma kavramına önemli bir rol verilmiştir. Çünkü bu kavram, işletmelerin sosyal ve ekonomik sorunlarını çözerlerken, çevrelerini de korumalarına dayalı dengeli bir gelişim

olabileceğini varsaymaktadır. İşletmelerin bu zorluklarla yüzleşebilmeleri için iklim değişikliğini ve çevresel felaketleri önleme gibi hedeflere ulaşamama risklerine yönelik birçok strateji geliştirmelerini gerekmektedir. Yanı sıra işletmeler, bir risk yönetimi ve iç kontrol sistemi oluşturmalıdır. Bu sistemlerle finansal istikrarın, ekonomik faaliyetlerin, mevzuatlara uyumun, raporlama güvenilirliğinin ve paydaşları ilgilendiren bilgilerin açıklanabilmesi amaçlanmalıdır. Böylelikle paydaşlar, işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk açısından sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak için yönettikleri riskleri rahatlıkla görebileceklerdir. Bu farkındalık sayesinde, işletmelerin değer yaratma süreçlerini nasıl etkilediğine yönelik bilgilere dayanılarak, faaliyetleri hakkında daha doğru değerlendirmeler yapabilecektir (Bogataya vd., 2022, s. 2).

Sürdürülebilirlik raporunun gelişiminin altında birçok farklı neden yatmaktadır. Bunlardan ilki, paydaşların ve yatırımcıların işletme faaliyetlerini detaylı olarak inceleyebilmeleri ve değerlendirebilmeleri için faaliyetlere yönelik bu bilgilerin raporlama içinde yer almasına ilişkin baskı yapmalarıdır. İkinci neden, işletme yönetimlerinin bu tür raporların sosyal ve çevresel katkılarının topluma olduğu kadar işletmelerine de katkı sağlayabileceğini fark etmeleridir (Gao, 2011, 265). Üçüncüsü ise işletmeler, büyüyen çevresel ve toplumsal etkilerden, artan sayıda raporlama düzenlemelerinden, hükümet baskılarından, uluslararası doğrulama zorunluluklarından, muhasebe standartlarından, değişen paydaş stratejileri ve taleplerinden sorumludur. Bu nedenle, yöneticiler çevresel, sosyal, ekonomik ve yönetsel konuların entegre edilmesine yönelik sistematik yaklaşımların geliştirilmesini istemişlerdir (Schaltegger, Bennett ve Burritt, 2006, s. 14). Bu yaklaşımlar sonucunda sürdürülebilirlik raporu, bilgi kullanıcılarına kurumsal sürdürülebilirliğe yönelik bilgilerin sağlanabilmesi amacıyla şekillendirilen yeni bir raporlama türü olarak nitelendirilmiştir (Schaltegger, Bennett ve Burritt, 2006, s. 15).

Tablo 2.23.'de sürdürülebilirlik raporlamasının ortaya çıkmasını sağlayan küresel boyutlu olaylara yer verilmiştir.

**Tablo 2. 23. Sürdürülebilirlik raporlamasının gelişmesini sağlayan olaylar**

Yıllar	Olaylar
1976	OECD Çokuluslu İşletmeler Yönergelerinin yayımlanması.
1977	Sullivan İlkelerinin yayımlanması.
1977	Fransa'da, çalışan sayısı 300'den fazla olan işletmelere işgücü ve istihdam bilgilerini açıklama şartı.

[Tablo 2.23. (devam) Sürdürülebilirlik raporlamasının gelişmesini sağlayan olaylar]

1984	Hindistan'daki bir kimya fabrikasında gerçekleşen patlama/gaz sızıntısı sonucu 3.000'den fazla insanın ölmesi.
1989	Exxon Valdez'in Alaska kıyılarına çarpması sonucu 11 milyon galon petrolün dökülmesi.
1990	Royal Dutch Shell'in Nijer Deltası'ndaki operasyonları, Nijerya hükümeti ile yerel topluluklar arasında çatışmalara ve insan hakları ihlalleri iddialarına yol açması.
1990	Nike tedarik zincirinde çocuk işçiliği (Kamboçya ve Pakistan), tehlikeli çalışma koşulları (Çin ve Vietnam) ve düşük ücretler (Endonezya) dâhil olmak üzere bir dizi işçi suistimalinin ortaya çıkması.
1997	GRI'nin oluşturulması.
2000	Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (The United Nations Global Compact -GC)'nin başlatılması.
2000	Karbon Saydamlık Projesi'nin oluşturulması.
2001	Enron skandalı ile binlerce çalışanın işini ve emekli maaşını kaybetmesi.
2001	Fransız hükümeti'nin Kurumsal Sosyal Sorumluluk raporlamasını zorunlu kılması.
2003	AA1000 Güvence Standardını yayımlanması.
2004	Johannesburg Menkul Kıymetler Borsası ilk Sosyal Sorumlu Yatırım Endeksini oluşturması.
2006	Uluslararası Finans Kurumu (International Finance Corporation - IFC)'nun, tüm proje finansmanı için Sosyal ve Çevresel Sürdürülebilirliğe ilişkin Politika ve Performans Standartlarını kullanmaya başlaması.
2008	İsveç ve Danimarka'nın Kurumsal Sosyal Sorumluluk raporlamasını zorunlu kılması.
2010	BP'nin Deepwater Horizon sondaj kulesinde meydana gelen patlama, Meksika Körfezi'ne 200 milyon galondan fazla petrol saçtı.
2010	GRI ve GC'nin Sürdürülebilirlik Raporlamasını teşvik etme çabalarını uyumlu hale getirmeyi kabul ettiği bir Mutabakat Zaptı imzalaması.
2010	Uluslararası Standardizasyon Örgütü'nün sürdürülebilirlik raporlamasının ilk standardı olan ISO 26000'i yayımlaması.

**Kaynak: Maguire, 2011, s. 3.**

Tablo 2.23.'de görüldüğü üzere, sürdürülebilirlik raporları her ne kadar 2000 yılında finansal hayata girmiş olsa dâhi bu raporlama türüne giden yolda dizilen temel taşlar 1976'lı yıllarda döşenmeye başlanılmıştır. 1976 ve 2010 yılları arasında yaşanan olay ve gelişmelerin ekonomik sömürgeleşme, çevresel tahribat, muhasebe denetim sorunları, işçi hakları, sağlığı ve güvenliği konularında olduğu görülmektedir. Sürdürülebilirlik raporları ise, yaşanan bu olumsuzluklara bir tepki olarak geliştirilmiştir. Bu nedenle, sosyal ve çevresel etkilerin ifşası, yatırımcıların ve paydaşların kararlarında dikkate alınabilecek bilgiler sağlayarak bu raporlama hareketini ileriye doğru itmiştir. Sermayesini nereye yönlendireceğine karar veren yatırımcı, nerede çalışacağına karar veren işçi, neyi düzenleyeceğine karar veren kamu politika yapıcısı, hangi malları satın alacağına karar veren tüketici sürdürülebilirlik raporu ile ilgili bilgilerin ifşasından yararlanmaktadır (Maguire, 2011, s. 2).

Hükümetler, işletmeleri iyi iş uygulamalarına, rekabet edebilirliğe, şeffaflığa ve ulusal sürdürülebilirliğe yönelik ilerlemeye teşvik etmektedir. Bu amaçla hükümetler, işletmelere mevzuat da dâhil olmak üzere çeşitli rehberlik ve prosedürler sağlamaktadır.

Bununla birlikte hükümetler, işletmeleri sürdürülebilirlik raporu hazırlamaya yönlendirebilmek için birçok müdahalelerde de bulunmaktadır. Söz konusu bu müdahalelerden bir kısmı (UNEP, 2013, s.15);

- Genel olarak, kurumsal sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği, doğal sermayenin değerlendirilmesi ve ürün sürdürülebilirliği gibi sürdürülebilirliğin belirli yönleri hakkında mevzuat ve/veya düzenleyici girişimlerin getirilmesi,
- Sürdürülebilirlik raporuna ilişkin kılavuzun geliştirilmesi,
- Kurullara ve genel kurullara verilen rol, işçi temsilcilerinin kurullara katılımı, menfaat dağıtımı vb. gibi yönetim kurallarının reformu,
- Etiketler, derecelendirmeler, öz değerlendirme süreçleri vb. gibi sürdürülebilirlikle ilgili konuları izleme, ölçme ve raporlama konusunda işletmelere yardımcı olacak araçların sağlanmasıdır.
- İşletmelerin kullandıkları diğer raporlama türlerinde; işletmenin finansal sonuçları, stratejisi, sosyal, çevresel ve kurumsal yönetim alanlarındaki performansları arasında ilişki kurulabilmektedir. Ancak açıklanan bu bilgiler ve kurulan ilişkiler büyümeyi ve gelişmeyi hedefleyen işletmelere yeterli gelmemektedir. Bunun sonucunda, entegre bir raporlamanın oluşturulması kararlaştırılmıştır (Clayton, Rampedi ve Rogerson, 2015, s. 7).
- 2010’lu yıllarda ekonomik hayata dâhil olan ve günümüzde halen kullanılmaya devam eden entegre raporlama, sürdürülebilirlik raporlarını bir nevi içinde barındırmaktadır. İki raporlama arasındaki fark, sürdürülebilirlik raporlarının işletmelerin faaliyetlerini kusursuz bir şekilde sürdürebilmeleri için çevresel, sosyal, ekonomik ve yönetsel boyutlarının performanslarını ölçmesidir. Sürdürülebilirlik raporları, bu boyutları birbiriyle uyumlaştırarak uzun dönemli kârlılığı sağlayabilmede kullanılan bir raporlama biçimidir. Entegre raporlama ise, kurumsal alanda gelişmek ve büyümek isteyen işletmeler tarafından tercih edilmektedir. İşletmeler, entegre raporlar sayesinde yatırımcılarına, işletmelerin değerleri ve faaliyet süreçleri için önemli olan kilit noktaları bir araya getirebilmektedirler.

İş dünyasında yaşanan gelişmeler doğrultusunda, 2021 yılına gelindiğinde entegre raporlamanın tanımı revize edilmiştir. Yeni tanıma göre entegre rapor “Bir kuruluşun stratejisinin, yönetiminin, performansının ve beklentilerinin, dış çevresi bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratılmasına, korunmasına veya erozyona uğramasına nasıl

yol açtığı hakkında kısa ve öz bir iletişimidir.” olarak ifade edilmiştir (IIRC, 2021, s. 10). Ayrıca IIRC çerçevesi, entegre raporlama kapsamında iki amaç tanımlamıştır: Birinci amaç, daha verimli sermaye olanaklarını sağlayabilmek ve dış finansal sermaye kaynakları için mevcut verilerin kalitesini artırmaktır. İkincisi ise, işletmeye yönelik değer katmak isteyen entegre düşünceyi, karar vermeyi ve eylemleri desteklemektir. Bu yönüyle entegre raporlama, muhasebe standartları ile diğer açıklama türlerinin dış ve iç karar vericilere bilgi sağlama amacına sahiptir (Barth vd., 2017, s.43-64). Çünkü entegre rapor, işletmelerin yatırımcılara ve paydaşlara yönelik hazırladıkları finansal ve finansal olmayan bilgileri doğru, şeffaf ve anlaşılabilir bir şekilde aktarabilme ihtiyacından doğmuştur. Söz konusu ihtiyaç, finansal ve finansal olmayan verileri bir araya getirerek tek bir rapor halinde sunulmasını sağlayan bir yaklaşım oluşturmuştur. Bu yaklaşım ile kurumsal raporlama, yeni bir gelişim sürecine girmiştir. Bu doğrultuda entegre raporlama, işletmenin vizyonunu ve misyonunu açıklayabilmelidir. Ayrıca, işletmenin amacıyla uyumlu ve dengeli olarak faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için kullanılan kurumsal yönetim ve denetim yöntemlerini eksiksiz bir şekilde özetleyebilmelidir. Böylelikle entegre raporlama ile bilgi kullanıcıları yeni fikirler geliştirebilmeli ve en iyi çözümleri oluşturabilmelidir (Eccles, Schulschenk ve Serafeim, 2012, s. 44; Smith, 2014, s. 61; Villiers, Venter ve Hsiao, 2017, s. 937).

### **2.10.2. Sürdürülebilirlik raporlamasında kullanılan çerçeveler**

Sürdürülebilirlik raporları, bir işletmenin ekonomik, sosyal, çevresel ve yönetim performansları ile bunların etkileri hakkında çeşitli bilgiler içermektedir (UNEP, 2013, s. 9). Bunun sebebi ise, sürdürülebilirlik raporlamasının üzerinde birçok ilkenin ve standart çerçevelerinin önemli uygulamalarının ve yapılandırmalarının bulunmasıdır (Maguire, 2011, s. 2-3). Ayrıca sürdürülebilirlik raporları, çevresel, sosyal ve yönetim (ÇSY) konuları gibi sürdürülebilirlik raporlarının temel direkleri olarak kabul edilen çeşitli konuları da kapsamaktadır. Bununla birlikte, ortaya çıkan uluslararası standartlar ve uygulamalar, sürdürülebilirlikle ilgili uygulamaların ve ilgili raporlamanın kapsamını hem genişletmekte hem de rafine etmektedir. Örneğin; sürdürülebilirlik raporları, içeriği birbirinden farklı birçok çerçeveden hazırlandığı için işletmeler hem kendileri, hem paydaşları hem de yatırımcıları için önemli olan ekonomik, sosyal, çevresel ve yönetim bilgilerini raporlarda belirtmelidir. Bu bağlamda işletmelerin sürdürülebilirlik

raporlarında belirtmeleri gereken bilgiler aşağıda yer alan konuların bir kısmını veya tamamını içermelidir (UNEP, 2013, s. 9):

- Enerji, malzeme, fosil yakıtlar, su, orman ürünleri vb. finansal olmayan kaynakların tüketimi,
- Düzenli depolamaya gönderilen atıklar, sera gazı emisyonları, atık su deşarjları vb. gibi atık ve kirleticilerin üretimi,
- İklim değişikliği, kaynak kıtlığı, yeni ürünlere olan talep, sürdürülebilirlik gündemiyle ilgili düzenlemeler ve tedarik zinciri dayanıklılığı ile ilgili riskler ve fırsatlar,
- Kurumsal sürdürülebilirlik ile ilgili konularda politikalar, işletme düzenlemeleri ve alınan pozisyonlar,
- Sürdürülebilirlik gündemini destekleyen mal ve hizmetler üretmek için inovasyonlar hakkındaki bilgiler,
- İnsan hakları durum tespiti,
- İlgili hedefler ve girişimler, performans yönetim sistemleri ve paydaş katılım düzenlemeleridir.

İşletmeler, sürdürülebilirlik raporları hazırlarken raporun hazırlandığı dönemin şartları doğrultusunda, ilkelerde ve standart çerçevelerinde genişletme ve rafine etme işlemleri uygulayabilmektedir. Bunun amacı; işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda ilerlemelerini sağlayabilmektir. Sürdürülebilirlik raporlarında, işletmelerin esas aldıkları çerçeveler Tablo 2.24.'te belirtilmiştir.

**Tablo 2. 24.** *Sürdürülebilirlik raporlamasında esas alınan raporlama çerçeveleri*

1	GRI - Küresel Raporlama Girişimi
2	BM Küresel İlkeler Sözleşmesi
3	Uluslararası Standart Örgütü (ISO)
4	Sürdürülebilir Muhasebe Standartları Kurulu Açıklama Standartları
5	OEDC – Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü
6	SA 8000 Belgesi
7	AA 1000 Hesap Verilebilirlik Standartları
8	Uluslararası Sürdürülebilir Raporlama Standartları <sup>25</sup>

<sup>25</sup>Uluslararası Sürdürülebilir Raporlama Standartları “2.10.3. Uluslararası sürdürülebilirlik raporlaması standartları” başlığı altında anlatıldığı için bu kısımda yer verilmemiştir.

Sürdürülebilirlik raporları, günümüzde halen işletmelerin gönüllülük esasına tabi olan bir raporlama biçimidir. Bu durum, sürdürülebilirlik raporları hazırlayan işletmelerin raporlamanın içerik özelliklerini belirlemede kullanacakları ilkeler ve standartlar çerçevelerini seçme imkânı sağlamaktadır. Tablo 2.24.'te işletmelerin sürdürülebilirlik raporları hazırlarken kullandıkları standart çerçeveleri gösterilmektedir. İşletmeler, sürdürülebilirlik raporlarını hazırlarken büyüklük yapıları, sektör türleri ve özellikleri, faaliyet gösterdikleri ülkelerin yaptırımları gibi birçok farklılık neticesinde bu çerçevelerinden birini ya da birkaçını temel almaktadırlar.

### **2.10.2.1. Küresel raporlama girişimi**

Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative- GRI), sürdürülebilirlik raporlarına çerçeve geliştirebilmek adına, 1997 yılında ABD'de kurulmuştur. Küresel Raporlama Girişiminin 1998 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Program- UNEP) ile kurduğu ortaklık, GRI'ye evrensel bir nitelik kazandırmıştır. GRI'nin vizyonu, işletmelerin ve diğer kuruluşların çevresel, sosyal, ekonomik ve yönetim etkilerinin ve performanslarının sorumluluk içinde yönetildiği, şeffaf ve açıklanabilir bir şekilde raporlandığı sürdürülebilir küresel bir ekonomi geliştirmektir. GRI'nin misyonu ise, işletmelere rehberlik desteği sağlayarak sürdürülebilirlik raporlarını işletmeler için standart bir prosedür ve uygulama haline getirmektir. Böylelikle, küresel alanda sürdürülebilirlik raporlarına uygulanabilir bir çerçeve geliştirilecek ve finansal olmayan raporlar finansal raporlar gibi karşılaştırılabilir hale gelecektir<sup>26</sup> (Brown, De Jong ve Lessidrenska, 2009, s. 575; İMKB 2011, s. 6).

GRI standartları, çok paydaşlı bir kitle için etki raporlamasına özel olarak odaklanan tek küresel oluşumdur. Bu durum, GRI'yi bir raporlama yapısının şekillenmesinde önemli bir faktör konumuna getirmektedir. GRI Standartları, uluslararası düzeyde en çok tercih edilen sürdürülebilirlik standartlarıdır. Öyle ki dünyanın en büyük 250 işletmesinin %93'ü, sürdürülebilirlik performanslarını GRI standartlarını temel alarak raporlamaktadır. Bu bağlamda GRI, Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu (European Financial Reporting Advisory Group- EFRAG) ve Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (International Sustainability Standards Board –

---

<sup>26</sup><https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

ISSB) ile birlikte küresel sürdürülebilirlik raporlama standartları setini oluşturma çalışmasında kilit bir role sahiptir.<sup>27</sup>

GRI raporlama çerçevesi, işletmelerin çevresel, sosyal, ekonomik ve yönetim performanslarını ölçebilmeleri ve raporlayabilmeleri için gerekli olan prensipleri, ilkeleri ve göstergeleri belirlemektedir. Çerçeve, ilk olarak 2000 yılında hazırlanmıştır ve G1 olarak bilinmektedir. GRI, 2002 ve 2006 yıllarında beklentiler ve istekler doğrultusunda G2 ve G3 olarak revize edilmiştir. En son güncellemesi, 2013 yılında yapılmıştır ve G4 olarak bilinmektedir. GRI, 2015 yılında işletmeler genelinde sosyal, çevresel ve yönetim konularına yönelik “yap ya da açıkla” kuralını getirmiştir. 2020 yılında ise işletmelerin finansal olan ve finansal olmayan raporlarını tek bir rapor halinde yayımlamalarına ilişkin yeni bir standart hazırlamıştır. G4 standardı, sosyal boyut açısından en geliştirilmiş versiyona sahiptir ve günümüzde halen değiştirilmeden kullanılmakta olan 14 başlık içermektedir.<sup>28</sup>

Tablo 2.25.’te G4 standartlarının güncellenmiş boyutları ve başlıkları yer almaktadır. (\*) işareti ile standart çerçevesine eklenen yeni alt başlıklar belirtilmiştir.

**Tablo 2. 25. G4 standardının boyutları ve alt başlıkları**

<b>Ekonomik Boyut</b>	<b>Çevresel Boyut</b>	<b>Sosyal Boyut</b>
-Ekonomik performans -Pazar durumu -Ekonomik etkiler -Satın alma uygulamaları* -Yolsuzlukla mücadele* -Rekabet*	-Malzemeler -Enerji -Su -Biyçeşitlilik -Emisyonlar -Atık -Çevresel uyum* -Tedarikçi çevre değerlendirmesi*	-İstihdam -İş dünyası/yönetim ilişkileri -İş sağlığı ve güvenliği* -Eğitim ve öğretim -Fırsat eşitliliği -Ayrımcılığa uğramama* -Dernekler* -Çocuk işçiliği* -Zorla ve zorunlu çalışma* -Güvenlik uygulamaları* -İnsan hakları değerlendirmesi* -Yerel topluluklar* -Yerli halkların hakları* -Tedarikçi sosyal değerlendirme* -Kamu politikası* -Pazarlama* -Müşteri sağlığı ve güvenliği* -Müşteri gizliliği* -Sosyo-ekonomik uygunluk*

**Kaynak: Ekeril ve Özgür Göde, 2017, s.863.**

<sup>27</sup><https://www.globalreporting.org/media/jxkrggd/gri-perspective-esg-standards-frameworks.pdf> (Erişim tarihi: 24.03.2023) ;

<https://www.globalreporting.org> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<sup>28</sup><https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

Tablo 2.25.’te görüldüğü üzere, G4 standartlarının alt başlıklarında artış gözlemlenmektedir. G3 çerçevesinde bulunan ekonomik boyut alt başlıklarına “Satın alma uygulamaları, Yolsuzlukla mücadele ve Rekabet” alt başlıkları eklenmiştir. G3’ün çevresel boyut alt başlıklarına “Çevresel uyum ve Tedarikçi çevre değerlendirmesi” alt başlıkları eklenmiştir. Son olarak, G3’ün sosyal boyut alt başlıkları “İstihdam, İş dünyası/yönetim ilişkileri, Eğitim ve öğretim ve Fırsat eşitliliği” iken sosyal boyutun geliştirilmesi üzerine G4’e eklenen alt başlıklar ile çerçeve, ele alınan konular bakımından genişletilmiştir. Böylelikle, G4 standartlarıyla işletmelerin raporlama sürecinde kullanacakları yönetim yaklaşımına bağlantılı olan 58 adet genel standart belirlenmiştir (Jones, Comfort ve Hillier, 2016, s. 224).

Tablo 2.26.’da ise Tablo 2.25.’te belirtilen ekonomik, çevresel ve sosyal boyutların daha alt kategorilere ayrılmış başlıklarına yer verilmiştir.

**Tablo 2. 26. GRI kılavuzundaki kategoriler ve unsurlar**

KATEGORİ	Ekonomik	Çevresel		
<b>Unsurlar</b>	-Ekonomik performans -Piyasa varlığı -Dolaylı ekonomik etkiler -Satın alma uygulamaları	-Malzemeler -Enerji -Su -Biyolojik çeşitlilik -Emisyonlar -Atık sular ve atıklar -Ürün ve hizmetler -Uyum -Nakliye -Genel -Tedarikçinin çevresel bakımdan değerlendirilmesi -Çevresel şikâyet mekanizmaları		
KATEGORİ	Sosyal			
Alt Kategoriler	İşgücü Uygulamaları ve İnsana Yaraşır İş	İnsan Hakları	Toplum	Ürün Sorumluluğu
<b>Unsurlar</b>	- İstihdam -İşgücü/Yönetim ilişkileri -İş sağlığı ve güvenliği -Eğitim ve öğretim -Çeşitlilik ve fırsat eşitliği -Kadın ve erkek için eşit ücret -Tedarikçinin işgücü uygulamaları bakımından değerlendirilmesi	-Yatırım -Ayrımcılığın önlenmesi -Örgütlenme ve toplu sözleşme hakkı -Çocuk işçiler -Zorla veya cebren çalıştırma -Güvenlik uygulamaları -Yerli halkların hakları -Değerlendirme	-Yerel toplumlar -Yolsuzlukla mücadele -Kamu politikası -Rekabete aykırı davranış -Uyum -Tedarikçilerin, toplum üzerindeki etkileri bakımından değerlendirilmesi -Toplum üzerindeki etkilere ilişkin şikâyet mekanizması	-Müşteri sağlığı ve güvenliği -Ürün ve hizmet etiketlemesi -Pazarlama iletişimi -Müşteri gizliliği -Uyum

[Tablo 2.26. (devam) GRI kılavuzundaki kategoriler ve unsurlar]

<b>Unsurlar</b>	-İşgücü uygulamaları -Şikâyet mekanizması	-Tedarikçilerin insan hakları bakımından değerlendirilmesi -İnsan hakları şikâyet mekanizması
-----------------	--	--

**Kaynak: G4 Sustainability Reporting Guidelines, 2015, s. 9.**

Tablo 2.26.'da G4 standartlarının güncelleştirme sonrasında sosyal boyutu en geniş kapsamıyla ele aldığı bir kez daha görülmektedir. GRI, standart çerçevesinde yaptığı her güncelleme ile işletmeler için raporlama standartlarını daha belirgin ve anlaşılır hale getirmiştir. Sürdürülebilirlik raporlarına yönelik raporlanacak konuların standardize edilmesi, bu standart çerçevesinin işletmeler tarafından daha çok tercih edilmesine imkân sağlamıştır. Bununla birlikte, GRI standartları oluşturulduğu ilk günden itibaren işletmelerin kullanımı açısından gönüllülük esasına tabi tutulmuştur.

GRI'de Raporlama İlkeleri, sürdürülebilirlik raporlarında şeffaflığın sağlanması için esastır. Bu nedenle ilkeler, bir sürdürülebilirlik raporu hazırlanırken tüm kuruluşlar tarafından uygulanmalıdır (G4 Sustainability Reporting Guidelines, 2015, s. 16).

GRI Raporlama İlkelerinin yer aldığı "Uygulama El Kitabı", kuruluşlar için hazırlanmıştır. Kitap, bir kuruluşun Raporlama İlkeleri ile tutarlı kararlar alırken izlemesi gereken süreci özetlemektedir. İlkeler, Rapor İçeriğinin Belirlenmesine İlişkin İlkeler ve Rapor Kalitesinin Belirlenmesine İlişkin İlkeler olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. İlkelerin görev tanımları şu şekildedir (G4 Sustainability Reporting Guidelines, 2015, s. 16);

- *Rapor İçeriğini Tanımlama İlkeleri*; kuruluşun faaliyetlerini, etkilerini ve paydaşlarının önemli beklenti ve çıkarlarını dikkate alarak, raporun hangi içeriği kapsamı gerektiğini belirlemek için uygulanacak süreci tanımlamaktadır. Bu süreçte yer alan alt ilkeler; paydaş kapsayıcılığı, sürdürülebilirlik bağlamı, önceliklendirme ve eksiksizliktir.
- *Rapor Kalitesini Tanımlamaya Yönelik İlkeler*; sürdürülebilirlik raporundaki bilgilerin kalitesinin sağlanmasına ve bunun doğru sunumu da dâhil olmak üzere seçeneklere rehberlik etmektedir. Bilgilerin kalitesi, paydaşların performansla ilişkin sağlam ve makul değerlendirmeler yapmalarını ve uygun önlemleri almalarını sağlamak için önemlidir. Bu süreçte yer alan alt ilkeler ise denge, karşılaştırılabilirlik, doğruluk, zamanda tutarlılık, netlik ve güvenirliliktir.

İşletmeler, sürdürülebilirlik raporlarının GRI standartlarına uygunluğunun tespiti için “GRI Uygulama Seviyeleri”ni kullanarak raporlarının hangi seviyede uygun olduğunu belirleyebilmektedir. Sistem içerisinde üç seviye yer almaktadır. Bunun amacı, işletmelerde her kesimi kapsayacak seviyelerin olmasıdır. Söz konusu seviyeler C, B ve A harfleri ile gösterilmektedir. Harflerin yanında (+) işaretinin bulunması, o raporlamanın dış denetimden yararlanmış olduğu anlamına gelmektedir. İşletmeler, sürdürülebilirlik faaliyetlerini GRI çerçevesine göre hazırlamak isterlerse, faaliyetleri ile ilgili bilgilerini açıklarken belirli bir sisteme uymak zorundadır. Bu bağlamda, işletmelerin “GRI C Seviyesi Rapor Şablonu”nda bulunan ilgili alanları doldurmaları gerekmektedir (Karadeniz ve Uzpak, 2020, s. 297).

#### **2.10.2.2. Birleşmiş milletler küresel ilkeler sözleşmesi**

Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (United Nations Global Compact- UNGC), 1999 yılında ilan edilmiş ve 2000 yılında yürürlüğe konmuştur. Sözleşme, günümüzde 165 ülkede 15.000’den fazla üye işletme ile dünyanın en büyük kurumsal sürdürülebilirlik programı niteliğindedir. Küresel İlkeler Sözleşmesi, işletmelerin sürdürülebilir ve sosyal açıdan sorumlu politikalar benimsemelerine yardımcı olmak için BM tarafından ilkelere dayalı bir çerçeve olarak oluşturulmuştur. Sözleşmenin temelinde insan hakları, iş gücü, çevre ve yolsuzlukla mücadele alanlarında kurumsal davranışa rehberlik eden on ilke mevcuttur. İlkeler, işletmelerin eylemlerini, uygulamalarını, stratejilerini ve operasyonlarını sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu hale getirmesine rehberlik etmek için tasarlanmıştır.<sup>29</sup>

Tablo 2.27.’de sürdürülebilirlik raporu hazırlanırken dikkate alınması gereken ve dört ana başlık altında toplanan on ilkeye yer verilmiştir. Sürdürülebilirlik raporunun bilgi kullanıcıları açısından açık ve anlaşılır olması, bu ilkelere ne derece uyulduğuna bağlıdır.

**Tablo 2. 27. BM küresel ilkeler sözleşmesinde yer alan ilkeler<sup>30</sup>**

<b>İnsan Hakları</b>	<b>İlke 1</b>	İşletmeler, uluslararası düzeyde ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve bu hakların korunmasına saygı duymalıdır.
	<b>İlke 2</b>	İnsan hakları ihlallerinin suç ortağı olmadıklarından emin olunmalıdır.

<sup>29</sup><https://www.danesmeadesg.com/resources/what-is-the-un-global-compact> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<sup>30</sup><https://unglobalcompact.ca/about/ungc-10-principles/> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

[Tablo 2.27. (devam) BM küresel ilkeler sözleşmesinde yer alan ilkeler]

<b>İş Gücü</b>	<b>İlke 3</b>	İş dünyası, örgütlenme özgürlüğünü ve toplu pazarlık hakkının etkili bir şekilde tanınmasını desteklemelidir.
	<b>İlke 4</b>	Her türlü zorlama ve zorunlu çalıştırma ortadan kaldırılmalıdır.
	<b>İlke 5</b>	Çocuk işçiliği fiilen ortadan kaldırılmalıdır.
	<b>İlke 6</b>	İstihdam ve mesleğe ilişkin ayrımcılık ortadan kaldırılmalıdır.
<b>Çevre</b>	<b>İlke 7</b>	İşletmeler, çevresel zorluklara karşı ihtiyatlı bir yaklaşımı desteklemelidir.
	<b>İlke 8</b>	Çevresel sorumluluğu teşvik etmek için girişimlerde bulunulmalıdır.
	<b>İlke 9</b>	Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve yayılması teşvik edilmelidir.
<b>Yolsuzlukla Mücadele</b>	<b>İlke 10</b>	İşletmeler, haraç ve rüşvet dâhil her türlü yolsuzluğa karşı çalışmalıdır.

İşletmeler, faaliyetlerini Tablo 2.27.'de açıklanan ilkeler doğrultusunda stratejilerine, politikalarına ve prosedürlerine dâhil ettikleri takdirde kurum genelinde dürüstlük kültürünü sağlayabileceklerdir. Böylelikle işletmeler, sadece topluma ve gezegene karşı esas sorumluluklarını ifâ etmekle kalmayacak, bununla birlikte uzun vadeli başarıya da zemin hazırlamış olacaklardır.

Sözleşmeye katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Sözleşme, program düzenleyici bir çerçeveden ziyade, bir iş birliği ve karşılıklı destek mekanizması işlevi sağlaması sebebiyle ilkelerin yasal olarak herhangi bir bağlayıcılığı bulunmamaktadır.<sup>31</sup>

### **2.10.2.3. Uluslararası standart örgütü**

Uluslararası Standart Örgütü (International Standardization Organization- ISO), İsviçre'nin Cenevre şehrinde kurulmuş olup, Türkiye'nin de içinde yer aldığı 164 üye ülkeye sahiptir. Örgüt, uluslararası standartlar geliştiren ve yayımlayan, kar amacı gütmeyen, bağımsız, uluslararası bir sivil toplum kuruluşudur.<sup>32</sup>

ISO, dünyanın dört bir yanındaki uzmanların standartları geliştirmek ve üzerinde anlaşmaya varmak için bir araya geldiği tarafsız bir platform sağlamaktadır. Aynı zamanda ISO standartları, sürdürülebilir bir geleceğe ulaşmak için küresel ticareti, kapsayıcı ve adil ekonomik büyümeyi desteklemekte, inovasyonu ilerletmekte, sağlık ve güvenliği teşvik etmektedir.<sup>33</sup>

<sup>31</sup><https://unglobalcompact.org/about/faq> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<sup>32</sup><https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100364.pdf> (Erişim tarihi: 23.03.2023)

<sup>33</sup><https://www.iso.org/strategy2030.html> (Erişim tarihi: 23.03.2023)

#### **2.10.2.4. Sürdürülebilir muhasebe standartları kurulu**

Sürdürülebilir Muhasebe Standartları Kurulu (Sustainability Accounting Standards Board- SASB), bağımsız ve kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak 2011 yılında kurulmuştur. Kurul, 77 sektör için sektöre özel performans ölçümleri veya ölçütleri belirlemektedir.<sup>34</sup>

Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları (SMS)'nin amacı, işletmeler ve yatırımcılar arasında iletişimi kolaylaştıran çevresel, sosyal ve yönetim konularında mali açıdan önemli, karar verme açısından yararlı bilgilere ilişkin sektöre özel açıklama standartları oluşturmaktadır. Bir ÇSY rehberlik çerçevesi olarak hizmet veren SASB standartları, 77 sektördeki işletmeler için finansal performansı ve kurumsal değeri etkileyebilecek sürdürülebilirlik sorunlarını tanımlamaktadır. SMS, her biri farklı bir sektördeki faaliyet gösteren işletmelerin mali durumlarını, faaliyet performanslarını vya risk profillerini maddi olarak etkileyen sürdürülebilirliğin beş boyutuna yönelik açıklama konularını ve ölçümlerini içermektedir. Bu konular; çevre, sosyal sermaye, insan sermayesi, iş modeli, inovasyon, liderlik ve yönetim'dir.<sup>35</sup>

Standartlar; işletmelerden, yatırımcılardan ve konunun uzmanlarından oluşan geniş ve dengeli bir katılım gurubunun kanıta dayalı araştırmaları ile belirlenmektedir. Bu standartlar, SASB'ye bağlı Bağımsız standartlar Kurulu'nun gözetimi ve onayı ile titiz ve şeffaf bir standart belirleme süreci oluşturularak geliştirilmektedir. Küresel yatırımcılar, SASB standartlarını tıtarlı ve karşılaştırılabilir sürdürülebilirlik açıklamaları yapmak isteyen işletmeler için temel gereksinim olarak kabul etmektedir.<sup>36</sup>

#### **2.10.2.5. Ekonomik kalkınma ve iş birliği örgütü**

Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (Organization for Economic Development ve Cooperation- OECD), ekonomik büyümeyi, refahı ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeye çalışan 38 üye ülkenin oluşturduğu bir kuruluştur. 1961 yılında Fransa'da kurulan örgütün yayımladığı ilkeler, çok uluslu işletmelere kendi hükümetleri tarafından yapılan bir tavsiye niteliği taşımaktadır. OECD tarafından yayımlanan bu

<sup>34</sup><https://novisto.com/understanding-esg-metrics-definition-examples/#:~:text=When%20we%20talk%20about%20ESG,company's%20operating%20performance%20and%20risk> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<sup>35</sup><https://novisto.com/list-esg-reporting-framework-standard/> (Erişim tarihi: 24.03.2023) ; <https://www.ibm.com/topics/sasb> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<sup>36</sup><https://www.ifrs.org/issued-standards/sasb-standards/> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

ilkeler, işletmeler için gönüllülük esasına tabi tutulmuştur. OECD, veri ve analiz, deneyim alışverişi, en iyi uygulama paylaşımı, kamu politikaları ve uluslararası standart belirleme konusunda tavsiyeler için benzersiz bir bilgi merkezliği sağlamaktadır. OECD, ekonomik performansın iyileştirilmesi, istihdam yatırılması, güçlü bir eğitim yapısının teşvik edilmesi ve uluslararası vergi kaçakçılığıyla mücadeleye kadar ekonomik ve sosyal refahı etkileyen çeşitli kilit politika alanlarını kapsamaktadır.<sup>37</sup>

OECD'nin rolü, küreselleşmenin faydalarının önde gelen bir savunucusu ve "hükümetlerin deneyimlerini paylaşabilecekleri ve ortak sorunlara çözüm arayabilmek için birlikte çalışabilecekleri bir forum" olmaktır (Jackson, 2013, s. 3).

OECD'nin misyonu, dünyanın dört bir yanından demokrasiye ve piyasa ekonomisine kendini adanmış ülkelerin hükümetlerini aşağıdaki amaçlarla bir araya getirmektir.<sup>38</sup>

- Sürdürülebilir ekonomik büyümeyi desteklemek,
- İstihdamı artırmak,
- Yaşam standartlarını yükseltmek,
- Finansal istikrarı korumak,
- Diğer ülkelerin ekonomik kalkınmasına yardımcı olmak,
- Dünya ticaretinin büyümesine katkıda bulunmaktır.

OECD, üyelerine ve gelişmekte olan ülkelere geniş bir yelpazede faydalar sağlayabilecek kurumlar ve düzenleyici yapılar geliştirmek için üyeleri ve gelişmekte olan ülkelerle iyi yönetim konusunda diyalogu kolaylaştırmayı da amaçlamaktadır. 2008-2009 mali krizinin ardından OECD, çalışmalarını krizle yakından ilgili konulara yöneltmiştir. Söz konusu çalışmalar (Jackson, 2013, s. 3):

- Düşük büyüme ve yüksek devlet borç seviyeleri,
- Kamu maliyesini konsolide etme çabalarıyla ekonomik büyümeyi teşvik edecek teşvik önlemlerini dengelemek,
- İstihdam yaratmak,
- Eşit fırsatlar sağlamak,
- Vatandaşlar arasında güveni yeniden tesis etmektir.

---

<sup>37</sup><https://usoecd.usmission.gov/mission/oecd/about-the-oecd/> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<sup>38</sup>[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Organisation\\_for\\_Economic\\_Co-operation\\_and\\_Development\\_\(OECD\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Organisation_for_Economic_Co-operation_and_Development_(OECD)) (Erişim tarihi: 25.03.2023)

OECD, analitik çerçevesini ve politika tavsiyelerini iyileştirmek için “Ekonomik Zorluklara Yeni Yaklaşımlar” (New Approaches to Economic Challenges- NAEC) adında yeni bir yaklaşım oluşturmuştur. Bu yaklaşımın amacı, OECD'nin kilit bağlantılar ve geri bildirimlerdeki faktörleri analiz etme yönteminin iyileştirilmesi aracılığıyla OECD'nin analitik çerçevesini iyileştirmektir. Böylelikle, büyümenin faydalarının adil bir şekilde dağıtılması ve doğal kaynakların uzun vadede sürdürülebilir bir şekilde kullanılması sağlanacaktır (Jackson, 2013, s. 3).

#### **2.10.2.6. SA8000 belgesi standardı**

SA8000 Belgesi Standardı, Uluslararası Sosyal Sorumluluk (Social Accountability International – SAI) tarafından 1997 yılında güvenilir ilk sosyal sertifika olarak oluşturulmuştur. SA8000, dünya genelindeki çalışanların insan haklarını destekleyen, işletmelerin sosyal performanslarının denetlenmesine izin vermektedir. Standart ayrıca, ISO 9001 ile ISO 14001 örnek alınarak geliştirilmiştir. SA8000 standardı, tüm ülkelerdeki her türden ve sektörden kuruluşa, işlerini çalışanlar için adil ve nezih bir şekilde yürütebilmeleri ve en yüksek sosyal standartlara bağlılıklarını gösterebilmeleri için bir çerçeve sağlamaktadır. Standart aynı zamanda, kuruluşları işyerinde sosyal olarak kabul edilebilir uygulamalar geliştirmeye, sürdürmeye ve uygulamaya teşvik eden uluslararası bir belgelendirmedir. SA8000 standardının temeli, İnsan Hakları Evrensel Beyanname, Uluslararası Çalışma Örgütü sözleşmeleri ve ulusal yasalar da dâhil olmak üzere, uluslararası kabul görmüş insana yakışır iş standartlarına dayanmaktadır. Bu açıdan standart, çocuk ve zorla çalıştırma, iş sağlığı ve güvenliği, örgütlenme özgürlüğü ve toplu pazarlık, ayrımcılık, disiplin uygulamaları, çalışma saatleri, tazminat ve yönetim sistemleri gibi konuları ele almaktadır. SA8000, sosyal performansla bir yönetim sistemleri yaklaşımı uygulamakta ve kontrol listesi tarzı denetime değil, sürekli iyileştirmeye vurgu yapmaktadır. SA 8000 standardını benimsemek, bir işletmenin çalışanlarının, ortaklarının ve tedarikçilerinin faaliyet gösterdiği koşullara ek olarak, faaliyetlerinin sosyal etkisini de dikkate alması gerektiği yükümlülüğünü taşımaktadır.<sup>39</sup>

---

<sup>39</sup><https://sa-intl.org/programs/sa8000/> (Erişim tarihi: 26.03.2023);  
<https://www.sgs.com/en-gb/services/sa-8000-certification-social-accountability> (Erişim tarihi: 26.03.2023);  
<https://www.sgs.com/tr-tr/sustainability/social-sustainability/audit-certification-and-verification/sa-8000-certification-social-accountability> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

### **2.10.2.7. AA1000 hesap verilebilirlik standartları**

AA1000 hesap verilebilirlik standartları, öncelikle önemli bir performans standardı değil, bir süreç standardıdır. Yani standart, bir organizasyonun elde etmesi gereken performans seviyesini değil, performansını hesaba katmak için takip etmesi gereken süreçleri belirtmektedir. AA1000'nin amacı, kuruluşlara hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlik performanslarını değerlendirebilecekleri, yönetebilecekleri, geliştirebilecekleri ve iletebilecekleri uluslararası kabul görmüş pratik bir kılavuz ilkeler seti sağlamaktır. AA1000 standartları, bir kuruluşun değerlerinin tanımını ve yerleştirilmesini, performans hedeflerinin geliştirilmesine ve kurumsal performansın değerlendirilmesi ile iletişimine bağlamaktadır. Bu sebeple AA1000, kuruluşların faaliyetlerinin sonuçlarından ve ekosisteme karşı etkilerinden nasıl sorumlu olabilecekleri ve sorumlu kalabilecekleri konusunda rehberlik sağlamaktadır.<sup>40</sup>

AA1000 standartları, kendini benimseyen kuruluşların genel performansını iyileştirmeye odaklanmıştır. Bu nedenle, finansal performanstaki gelişmeleri ve kuruluşun hissedarlar ve diğer sahipler için uzun vadeli değerini desteklemektedir. Bunu, performansın diğer boyutlarındaki özellikle sosyal ve etik konuları olmak üzere, dolaylı olarak çevresel ve ekonomik performanstaki gelişmeleri destekleyerek yapmaktadır. AA1000 standartları, kuruluşların sosyal ve etik muhasebe, denetim ve raporlamalarının kalitesi konusunda paydaşlara güvence sağlayacağı bir denetim standardı içermektedir. Bu güvence, kuruluşlar ve paydaşlar arasındaki etkili ilişkinin temellerinden biridir. Dolayısıyla kuruluşların stratejik yönetimini ve operasyonlarını desteklemektedir.<sup>41</sup>

### **2.10.3. Uluslararası sürdürülebilirlik raporlaması standartları**

Sürdürülebilirlik faktörleri, küreselleşen ekonomide yatırım kararı almanın ana akım bir parçası haline gelmektedir. Piyasa katılımcılarından gelen geri bildirimlere göre işletmelere sürdürülebilirlikle ilgili riskler ve fırsatlar hakkında yüksek kaliteli, küresel olarak karşılaştırılabilir bilgiler sağlamaları için artan bir talep oluşmaktadır. Bu durum,

---

<sup>40</sup><http://www.intersindical.com/pdf/AA1000.pdf> (Erişim tarihi: 26.03.2023);  
[https://www.accountability.org/static/6b3863943105f2a5c4d5fc96affb750d/aa1000\\_accountability\\_principles\\_2018.pdf](https://www.accountability.org/static/6b3863943105f2a5c4d5fc96affb750d/aa1000_accountability_principles_2018.pdf) (Erişim tarihi: 26.03.2023)

<sup>41</sup><http://www.intersindical.com/pdf/AA1000.pdf> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

işletmeler ve yatırımcılar için sürdürülebilirlikle ilgili standartlar ve gerekliliklere yönelik oluşan güçlü bir isteğin varlığını göstermektedir.<sup>42</sup>

Piyasada yer alan farklı sektörler, aynı öncelikli konulara sahip olmasına rağmen faaliyetlerinin doğası gereği bu konularda farklı performans ölçütleri göstermektedir. Bunun sebebi, sürdürülebilirlik raporları hazırlayan sektörlerin ve işletmelerin önünde büyük bir engel olan standardizasyon eksikliğidir. İşletmelerin hangi konuları ne şekilde raporlaması gerektiğine dair küresel bir standartlar çerçevesi yoktur. Bu nedenle, işletmeler ne yayımlayacaklarını kendileri seçebilmekte ve raporları kendi avantajlarına göre düzenleyebilmektedirler. Bu farklılığı ortadan kaldırabilmek amacıyla, 2021 yılında Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (Sustainability Accounting Standards Board- SASB) ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council - IIRC) ortaklaşa bir karar almıştır. Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards- IFRS) Vakfı Mütevelli Heyeti, Kasım 2021 yılında düzenlenen COP26'da Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu'nun (International Sustainability Standards Board - ISSB) kurulduğunu duyurmuştur. Aynı zamanda IFRS Vakfı, ISSB standartlarını belirleme faaliyetlerini koordine etmek için GRI ile bir işbirliği anlaşması imzalamıştır. Bu kritik dönüm noktası, sürdürülebilirlik verilerini küresel pazarlar için daha güvenilir, ölçülebilir ve karşılaştırılabilir hale getirecektir. Bu raporlama çerçevesinin oluşturulması, işletmelerin ve yatırımcıların ÇSY ile çok sık ilişkilendirilen kısaltmaları ve kafa karıştırıcı çerçeveleri anlamalarına da imkân sağlayacaktır.<sup>43</sup>

Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu, standartları oluştururken Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu tarafından geliştirilen sektöre özgü standartlardan ve standart belirleme süreçlerinden yararlanmayı amaçlamıştır. Böylelikle ISSB, yatırımcıların ve finansal piyasaların ihtiyaçlarına odaklanan yüksek kaliteli, kapsamlı bir küresel sürdürülebilirlik standartlar seti oluşturma sürecini başlatmıştır. Bununla birlikte ISSB, geliştirilme aşamasında olan ISSB standartları ile IFRS Sürdürülebilirlik Açıklama Standartları değiştirilinceye kadarki süre boyunca işletmeleri

---

<sup>42</sup><https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

<sup>43</sup><https://novisto.com/understanding-esg-metrics-definition-examples/#:~:text=When%20we%20talk%20about%20ESG,company's%20operating%20performance%20and%20risk> (Erişim tarihi: 24.03.2023);

<https://www.ifrs.org/issued-standards/sasb-standards/> (Erişim tarihi: 24.03.2023);

<https://novisto.com/list-esg-reporting-framework-standard/> (Erişim tarihi: 24.03.2023);

<https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

ve yatırımcıları, SASB standartlarını kullanmaya devam etmeleri konusunda yönlendirmektedir. Diğer bir ifadeyle SASB Standartları, çeşitli sürdürülebilirlik konuları hakkında açıklamalar sağlamaktadır. Buna ek olarak SASB, bazı zaman ve durumlarda IFRS Sürdürülebilirlik Açıklama Standartlarındaki sektör bazlı gereklilikleri de bildirmektedir. Bu nedenle rapor hazırlayanlar, IFRS Sürdürülebilirlik Açıklama Standartlarının benimsenmesi için zemin hazırlarken, yatırımcıların acil ihtiyaçlarını karşılamak için SASB Standartlarını kullanmalarını faydalı görmektedir. Yanı sıra, işletmelerin SASB Standartlarını her kullandıklarında sağlam bir temel oluşturabilmek için SASB Standartlarını güncellemelerini ve geliştirmelerini sağlamaktadır.<sup>44</sup>

Uluslararası sürdürülebilirlik Standartları Kurulu, bazıları yarı zamanlı olmak üzere toplamda 14 üyeden oluşturulmuştur. ISSB üyeliği için temel nitelikler, mesleki yeterlilik ve ilgili mesleki deneyim olarak belirlenmiştir. Kurul, Asya-Okyanusya bölgesinden, Avrupa'dan, Amerika'dan ve Afrika'dan üç'er üye ile herhangi bir bölgeden atanan dört üyeden oluşacaktır.<sup>45</sup>

ISSB, dört temel hedef belirlemiştir. Bu hedefler;<sup>46</sup>

- Sürdürülebilirlik açıklamalarının küresel temeli için standartlar geliştirilmesi,
- Yatırımcıların bilgi ihtiyaçlarının karşılanması,
- İşletmelerin küresel sermaye piyasalarına kapsamlı sürdürülebilirlik bilgilerinin sağlanması,
- Yetki alanına özgü ve/veya daha geniş paydaş gruplarını hedefleyen açıklamalarla birlikte çalışabilirliğin kolaylaştırılmasıdır.

ISSB, işletmeler ve yatırımcılar için uygun maliyetli, karar verme açısından yararlı ve piyasa bilgisine sahip standartlar hazırlamaktadır. Uluslararası sürdürülebilirlik standartları sayesinde işletmeler, yatırımcılar ve paydaşlar birçok fayda elde edeceklerdir. Standartlar, söz konusu bu faydalar ve kolaylıklar göz önüne alınarak tasarlanmaktadır. Uluslararası sürdürülebilirlik standartları tasarlanırken dikkat edilen noktalar ise şunlardır;<sup>47</sup>

---

<sup>44</sup><https://www.ifrs.org/issued-standards/sasb-standards/> (Erişim tarihi: 24.03.2023);  
<https://novisto.com/list-esg-reporting-framework-standard/> (Erişim tarihi: 24.03.2023);  
<https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (Erişim tarihi: 26.03.2023);  
<https://www.sasb.org/blog/future-of-the-sasb-standards-what-you-need-to-know-for-2023-reporting/>  
(Erişim tarihi: 27.03.2023)

<sup>45</sup><https://www.iasplus.com/en/resources/ifrsf/issb> (Erişim tarihi: 27.03.2023)

<sup>46</sup><https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

<sup>47</sup><https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

- Standartlar, verimlilik göz önünde bulundurularak geliştirilir ve işletmelerin küresel olarak önemli olanları, küresel pazarlardaki yatırımcılara raporlamasına yardımcı olur.
- Standartlar, yatırımcıların karar vermesini desteklemek ve sermaye çekmek için uluslararası karşılaştırılabilirliği kolaylaştırmak için doğru bilgileri doğru şekilde sağlamak üzere tasarlanmıştır.
- Bir işletme, ISSB standartlarını uygulayarak mükerrer raporlamadan kaçınılabilir. Yargı gereksinimleri küresel temel üzerine kurulduğunda, işletmeler küresel temelin etkinliğinden ve karşılaştırılabilirliğinden yararlanırken yasal gereksinimleri karşılayabilir.

ISSB tarafından 2023 yılının ilk aylarında, kapsamlı bir küresel kurumsal sürdürülebilirlik raporu temeline yönelik acil ihtiyacı karşılamak üzere taslak halinde iki standart geliştirilmiştir.<sup>48</sup> 2023 yılının haziran ayında ise taslakların oluşumu tamamlanmış ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) S1 ve UFRS S2 olarak yayımlanmıştır. Bunlardan ilki sürdürülebilirlikle ilgili finansal açıklamalar için genel gerekliliklere odaklanırken, ikincisi iklimle ilgili açıklamaları özetlemektedir. Standartların içerikleri şu şekilde açıklanmaktadır;<sup>49</sup>

- *UFRS S1 Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel Gereklilikler:* İşletmelerin genel amaçlı finansal raporlamanın birincil kullanıcıları tarafından değerlendirilebilecek sürdürülebilirlikle ilgili amlamlı riskler ve fırsatlar hakkında bilgi açıklamasını gerektirir. Bu, insanların işletmelerin sürdürülebilirlik riskine maruz kalma durumunu değerlendirmelerine ve yatırım fırsatlarını belirlemelerine yardımcı olacaktır.
- *UFRS S2 İklimle İlgili Açıklamalar:* İklimle ilgili finansal bilgilerin tanımlanması, ölçülmesi ve açıklanması için özel gerekliliklere odaklanır.

Küresel pazarlarda önde gelen işletmelerin bu standartlar kesinleşmeden önce dâhi temellerini atmaya çalıştıkları üç yöntem bulunmaktadır. Bunlar;<sup>50</sup>

---

<sup>48</sup><https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> Erişim tarihi: (26.03.2023); <https://www.sasb.org/blog/future-of-the-sasb-standards-what-you-need-to-know-for-2023-reporting/> (Erişim tarihi: 27.03.2023)

<sup>49</sup><https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2023/06/issb-issues-ifrs-s1-ifrs-s2/> (Erişim tarihi: 27.12.2023)

<sup>50</sup><https://www.sasb.org/blog/future-of-the-sasb-standards-what-you-need-to-know-for-2023-reporting/> (Erişim tarihi: 27.03.2023)

- İşletme ve değer zinciri genelinde sürdürülebilirlikle ilgili bilgilerin toplanması ve doğrulanması için iç sistemleri ve süreçleri değerlendirmek,
- İş etkileyen sürdürülebilirlikle ilgili riskleri ve fırsatları değerlendirmek,
- SASB Standartları, İklim Değişikliği Standartları Kurulu (Climate Disclosure Standards Board- CDSB) Çerçevesi, İklimle Bağlantılı Finansal Beyan Görev Gücü (Task Force on Climate-related Financial Disclosures- TCFD) Tavsiyeleri ve Entegre Raporlama Çerçevesi dâhil ISSB'nin önerilen standartlarını ve destekleyici materyallerini gözden geçirmektir.

Standartlar, iklimle ilgili risklerin ve fırsatların işletmelerin beklentileri üzerindeki etkilerini açıklamak için ortak bir dil yaratmaktadır. SASB Standartları, işletmelerin sürdürülebilirlikle ilgili bilgileri finansal tabloların yanı sıra aynı raporlama paketinde sunmalarını sağlamak için tasarlanmıştır. Standartlar, herhangi bir muhasebe gereksinimiyle birlikte kullanılmak üzere geliştirilmiştir. Bunlar aynı zamanda, 140'tan fazla yargı merciinin zorunlu kıldığı UFRS Muhasebe Standartlarını destekleyen kavramlar üzerine inşa edilmiştir. SASB Standartları, dünya çapında uygulamaya uygundur ve gerçek anlamda küresel bir temel oluşturmaktadır.<sup>51</sup>

#### 2.10.4. Sürdürülebilirlik raporlarını yönlendiren ilkeler

Sürdürülebilirlik raporları için yol gösterici olan ve raporlamanın özelliklerini etkileyen birtakım ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkeler (UNEP, 2013, s.13);

- |  |   |
|--|---|
| • Şeffaflık ve hesap verilebilirlik    | • Güvenilirlik                                |
| • Denge ve tarafsızlık                 | • Esneklik                                    |
| • Tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik | • Mevcut raporlama çerçevelerini temel almak, |
| • Doğruluk ve eksiksizlik              | • Önemlilik                                   |
| • Zamanındalık                         | • Raporlama ve eylemi ilişkilendirmek         |
| • Açıklık ve anlaşılabilirlik          |   |
| • Paydaş duyarlılığı                   |   |

İşletmeler, sürdürülebilirlik raporları hazırlarken, yukarıda yer alan ilkelerden ve raporlamaya yönelik oluşturulan geçerliliği kabul edilmiş standart çerçevelerden de

<sup>51</sup><https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2023/06/issb-issues-ifrs-s1-ifrs-s2/>  
27.12.2023)

(Erişim tarihi:

faaydalanmaktadır. Sürdürülebilirlik raporları oluşturulurken, bu ilkeler ve standartlar doğrultusunda dört aşamalı bir yol haritası izlenmektedir. Tablo 2.28.'de Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI) standart çerçevesine göre hazırlanmış yol haritası gösterilmektedir. Tablo'da bu çerçeveye göre belirlenen Tanımlama, Doğrulama, Öncelik Belirleme ve İnceleme aşamalarına yer verilmiştir.

**Tablo 2. 28. Sürdürülebilirlik raporunda içerik belirleme aşamaları**

<b>1. Aşama</b>	<b>Tanımlama</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• GRI tarafından oluşturulan kılavuzlarda belirtilen ilgili konu başlıklarının incelenmesi,</li> <li>• Sürdürülebilirlik ve paydaş kapsayıcılığı başlıkları altında yer alan ilkelerin uygulanması,</li> <li>• Kuruluş içinde ve/veya dışında gelişen etkilerin belirlenmesi.</li> </ul>
<b>2. Aşama</b>	<b>Doğrulama</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Eksiksizlik ve paydaş kapsayıcılığı adı altında belirtilen ilkelerin uygulanması,</li> <li>• Tanımlanan öncelikli unsurların kurumun üst düzey yöneticilerine onaylatılması,</li> <li>• İlgili bilgilerin toplanabilmesi için gerekli sistemin oluşturulması.</li> </ul>
<b>3. Aşama</b>	<b>Öncelik Belirleme</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Önceliklendirme ve paydaş kapsayıcılığı adı altında ifade edilen ilkelerin uygulanması,</li> <li>• Değerlendirmeleri de dikkate alarak öncelikli unsurların belirlenmesi,</li> <li>• Belirlenen öncelikli unsurların çerçevelerini ve kapsama seviyelerinin belirlenmesi.</li> </ul>
<b>4. Aşama</b>	<b>İnceleme</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Sürdürülebilirlik bağlamı ve paydaş katılımı adı altında belirtilen ilkelerin uygulanması,</li> <li>• İnceleme sonucunda ulaşılan bilgilerin, bir sonraki raporlama döngüsü için veri olarak kullanılması.</li> </ul>

**Kaynak: Oruç, 2020, s. 18.**

Tablo 2.28.'de görüldüğü üzere, sürdürülebilirlik raporları hazırlanırken işletmeler tarafından uyulması gereken kurallar ve takip edilmesi gereken aşamalar bulunmaktadır. Bu dört aşamaya önem verilmesi ile hem işletmelerin hem de üçüncü kişilerin çıkarlarının ve haklarının korunması amaçlanmaktadır.

### **2.10.5. Sürdürülebilirlik raporlarının sağlayacağı faydalar**

Sürdürülebilirlik raporlarının günümüzde işletmeler tarafından hazırlanması gönüllülük esasına tâbi olsa dâhi birçok uluslararası kurum ve kuruluş tarafından hazırlanmaktadır (Yükçü ve Kaplanoğlu, 2016, s. 70). Bu bağlamda, sürdürülebilirlik raporlarının işletmeler tarafından itici güç olarak tercih edilmesinde birçok önemli nokta vardır. Bu noktaların önemli olmasının sebebi, işletmelere fayda sağlıyor olmalarıdır. Bunlardan bazıları artan verimlilik, azalan maliyetleme, rekabet gücü sağlama, finansal piyasalarda performans iyileştirilebilmesi, artan güven ile gelen piyasa itibarıdır (UNEP,

2013, s.11). Sürdürülebilirlik raporları, işletme yönetimine “Düşük Risk ve Fırsat Analizi” yapabilme imkânı tanımaktadır. Böylelikle, işletme yönetimi faaliyetler, politikalar, uygulamalar, yatırımlar vb. gibi konularda kendilerine risk ve fırsat yaratabilecek durumları kolaylıkla tespit edebileceklerdir. Yanı sıra, bu raporlama şekli ile işletme yöneticileri yeni ve farklı bakış açıları geliştirebilecektir. Oluşabilecek riskleri, minimum seviyelere indirgeyebilecek ve fırsatları maksimum seviyelerde kazanca çevirebilecek yeteneğine sahip olabilecektir. Sürdürülebilirlik raporları, işletmelere “Artan Verimlilik” ve “Azalan Maliyetleme” konularında da faydalar sağlamaktadır. Bu raporlama şekli, işletmelerin faaliyetleri aşamasında kaynak kullanımına yönelik değerlendirme yapabilme imkânı sağlayabilmektedir. Böylelikle işletmeler ekonomiye, çevreye, sosyal ve yönetim alanlarına en az zarar veren, en fazla faydayı sağlayan minimum kaynak kullanımı ile en yüksek verimliliği elde edebilen politikalar ve uygulamalar geliştirebileceklerdir. Geliştirilen bu yöntemler, işletme maliyetlerinin azalmasını sağlayarak işletmenin kısa, orta ve uzun vadede kâr oranını artıracaktır. Raporlama, aynı zamanda işletmelere “Rekabet Avantajı” da sağlayabilmektedir. Böylelikle işletmeler piyasada ve finansal alanda avantajlı konuma geçebilmektedirler.

Sürdürülebilirlik raporları, raporlayan işletmelere ve diğer kurumlara yukarıda sıralananlar da dâhil olmak üzere dâhili ve harici faydalar sağlamaktadır. Bu faydalar (UNEP, 2013, s.11);

- Finansal ve finansal olmayan performans arasındaki bağlantının takdir edilmesi,
- Geliştirilmiş uzun vadeli yönetim stratejisi ve iş planlaması yapılabilmesi,
- Sürdürülebilirlik hedeflerinde yönetim ve hesap verebilirlik için destek verebilmesi,
- Kanunlar, kurallar, performans standartları ve gönüllü girişimler açısından sürdürülebilirlik performanslarının kıyaslanabilmesi ve değerlendirilebilmesi,
- Çevresel, sosyal ve yönetsel başarısızlık risklerinin azaltılabilmesi,
- Performansın dâhili olarak ve işletmeler ile sektörler arasında karşılaştırılabilmesi,
- Olumsuz çevresel, sosyal ve yönetim etkilerinin hafifletilebilmesi veya tersine çevrilebilmesi,
- Paydaşlarla ilişkiler kurulabilmesi,

- Finansal ve finansal olmayan varlıklar da dâhil olmak üzere, harici paydaşların bir işletmenin gerçek değerini anlamalarının sağlanabilmesi,
- Bilgi kullanıcıların yatırım, satın alma ve politika kararları ile kendi kaynaklarının kontrolü hakkında karar verebilmelerini sağlamak,
- İşletmenin sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin beklentileri ne şekilde etkilediğini ve bunlardan ne derecede etkilendiğinin gösterilebilmesidir.

İşletmenin sürekli gelişim göstermesi, inovasyonların işletme içinde desteklenmesi ve finansal yeni değerlerin yaratılabilmesi de bu faydalar içinde yer almaktadır. Böylelikle işletme, uzun vadeli fonları çekebilecek, uygun finansman koşullarını sağlayabilecek ve faaliyetlerinin sürekliliği için gerekli izinlerin devam ettirilebilmesini sağlayabilecektir.

### **3. ÇEVRE, SOSYAL VE KURUMSAL YÖNETİM (ÇSY) KRİTERLERİ VE PERFORMANS ÖLÇÜMLERİ**

#### **3.1. Kurumsal Yönetim Kavramı ve Prensipleri**

Kurumsal Yönetim (KY) terimi, İngilizce “Corporate Governance” sözcüklerinden gelmektedir. Dilimize “Kurumsal Yönetim” ve/veya “Kurumsal Yönetişim” olarak çevrilen terim, çalışmanın ilerleyen kısımlarında “Corporate Governance”ın Türkçe karşılığı olan “Kurumsal Yönetim” ifadesi ile kullanılacaktır.

Kurumsal Yönetim ile Kurumsal Sorumlu Davranış’ın (KSD) aralarında tarihsel denilebilecek kadar eski bir geçmiş bulunmaktadır. Bu geçmiş anonim şirketler, ortak girişimler ve kooperatifler gibi iş birlikteliklerinden söz edilen 15. yüzyıllara kadar dayanmaktadır. Söz konusu bu ticari işletmeler, yönetim şekillerini kurumsal yönetim olarak benimsemişlerdir (Angyal, 2009, s.14).

Simpson ve Taylor (2013, s.104) ise kurumsal yönetim anlayışının 1856 yıllarında, limited şirketlerin ilk defa geliştirilmeye başlandığı zamanlara işaret etmektedir. Simpson ve Taylor’a göre bu tarihte limited şirketlerin ortaya çıkmasıyla birlikte, işletmeler üzerindeki kontrol ve sahiplik rolleri birbirinden ayrılmıştır. Bu ayrılış, işletmeler üzerinde kurumsal yönetim ihtiyacının doğmasına sebep olmuştur. Böylelikle kurumsal yönetim, işletmelerin yönlendirildiği ve kontrol edildiği bir sistem durumunu almıştır.

Kurumsal yönetim, her iki durumda da tarihsel olarak köklü bir geçmişe dayansa dâhi, bu kavramın gündeme gelmesi ve çalışmalar için ele alınması 20. yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşmiştir (Angyal, 2009, s.15).

Kurumsal yönetim terimi, işletme içindeki politik fonksiyonu ve yapıyı vurgulaması açısından ilk defa 1960 yılında bilim insanı Richard Ells tarafından ifade edilmiştir. Ells, kurumsal yönetimin işletme yatırımcılarına söz ve kontrol hakkı sağlayacağını belirtmiştir. Böylelikle, işletme yöneticilerinin küçük yatırımcıları sömürmelerinin önüne geçilebilecektir (Kula, 2006, s. 20–21; Saklı 2012, s. 95).

Kurumsal yönetim anlayışının ilk defa kavramsal olarak tanımının yapılması ise 1992 yılında gerçekleşmiştir. Bu tarihte, Adrian Cadbury’nin başkanlığını yaptığı “The Committee on the Financial Aspects of Corporate Governance” adlı komite raporu yayımlanmıştır. Rapora göre kurumsal yönetim, işletmelerin kontrol edildiği ve yönetildiği sistem olarak tanımlanmıştır (Cadbury,1992, s. 14).

Thurnbull'a (1997, s.181) göre ise kurumsal yönetim, hizmet ve mal üretimi ve satışının yanı sıra bu organizasyonda yer alan düzenleyicilerin ve kontrolörlerin atanmasını da kapsayan kurumsal bir süreçtir. Bu tanımın içinde yer alan kurumsal yönetim, medeni hukukta yer alsın ya da almasın, kar amacı güden veya gütmeyen, halka açık veya değil her türlü işletme şeklini içermektedir.

Kurumsal yönetim kavramının ortaya çıkmasındaki en önemli nedenlerden bir diğeri ise küresel çaptaki işletmelerin yaşadıkları küresel krizler olmuştur. ABD'de, 2001 yılında yaşanan Enron skandalı sonucu oluşan ekonomik krizin kurumsal yönetim kavramına "SarbanesOxley Yasası" gibi getirileri olmuştur. Söz konusu yasa, sadece kurumsal yönetim alanında değil aynı zamanda denetim ve finansal raporlama alanlarında da birçok yönden düzenlemeler getirmiştir (Neal ve Cochran 2008, s. 536). Bu düzenlemeler, işletmelerin küresel skandallara yol açarak küresel krizlere neden olmalarını engelleyecek niteliklerde oluşturulmuştur. Düzenlemeler sayesinde işletme yöneticilerinin bireysel çıkar sağlama yolları kapatılmıştır. Düzenlemeler, kurumsal sosyal sorumluluk anlayışındaki gerilemeyi engelleyerek, kurumsal yönetim anlayışının işletmelere katmış olduğu yarar seviyesini de arttırmıştır (Deetz, 2007, s. 268). Bununla birlikte, yaşanan ekonomik kriz, küresel olarak sadece kurumsal yönetim alanında bir dönüm noktası olmakla kalmayıp, kurumsal sosyal sorumluluğun da önemini ortaya koymuştur (Harjoto ve Jo, 2011, s. 45).

Kurumsal yönetim, büyük işletmelerin kurumsal sosyal sorumlulukları için prosedürler ve politikalar içerirken, paydaşlar ve yöneticiler arasındaki ilişki olarak da yorumlanmaktadır (Edit, 2019, s. 1). Diğer bir ifadeyle kurumsal yönetim, bir dizi kilit alanı kapsamından dolayı yöneticiler ve hissedarlar arasındaki ilişkiye de özel bir vurgu yapmaktadır (Simpson ve Taylor, 2013, s.105). Buna örnek olarak; ürün ve faktör piyasalarındaki rekabet dereceleri ve makroekonomik politikalar gibi işletmelerin faaliyet gösterdiği geniş ekonomik alanlar verilebilmektedir (OECD, 2004, s. 12). Bu bağlamda kurumsal yönetim, işletmenin amaçlarına ulaşabilmesi için ne şekilde yönetildiği ve kontrol edildiği ile ilgilenmektedir. Bu açıdan kurumsal yönetimin amacı, işletmelerin uzun vadeli başarılarını sağlayabilecek girişimci, ihtiyatlı ve etkin yönetimi kolaylaştırmaktır (Simpson ve Taylor, 2013, s.105).

Fombrun ise (2006, s. 267) kurumsal yönetimi, yapısal bir sistem olarak tanımlamaktadır. Bu sistem yapısını; bir işletmenin hissedarlarının çıkarlarını en iyi şekilde ve uzun vadede yürütülebilmesi için tasarlanmış kültürel önlemler ve prosedürler

olarak ifade etmektedir. Hissedarlar haricinde ise diğer bütün paydaşlarla bu uyumun etkileşiminde bağlılığı gerekli kılmaktadır.

Cadbury Raporu'na (Cadbury, 1992) göre zayıf kurumsal yönetim, finans sektöründeki birkaç işletmenin çöküşünde belirleyici bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Güçlü kurumsal yönetim ise, yönetim kurulunun işletmeyi yönetme ve kontrol etmedeki rolünün başarısı ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda işletmelerin yönetim konuları; yönetici hakları ve tazminat, rüşvet ve yolsuzluk, hissedar hakları, iş etiği, yönetim kurulu çeşitliliği, yönetim kurulu yapısı, bağımsız yöneticiler, risk yönetimi, bilgi uçurma planları, paydaş diyalogu, lobcilik ve açıklamalardan oluşmaktadır.

İyi ve güçlü bir kurumsal yönetimin sağlanabilmesi için konuya bu açıdan yaklaşıldığında, işletmelerin dikkat etmeleri gereken noktalar bulunmaktadır. Söz konusu noktalar, bir işletmenin yönetim kurulunun büyük ölçüde ne yaptığı ve işletme değerlerini nasıl belirlediği ile ilgilidir. Bunlar (Simpson ve Taylor, 2013, s.105-106);

- Pay sahiplerinin menfaatlerini gözeterek şekilde hareket etmek,
- Tüm paydaşları dikkate alacak şekilde hareket etmek,
- İlgili yasalara uygun hareket etmek,
- Yönetim kurulunun sahip olduğu güç dengesine dikkat etmek,
- Çalışanlar arasında adil ücretin sağlanmasına dikkat etmek,
- İşletmenin karşılaşılabileceği riskleri izlemek ve yönetebilmek,
- Kurumsal sosyal sorumluluk ve etik yapıyı iyi bir şekilde gözetebilmek,
- İşletme için bağımsız denetçiler istihdam etmektir.

İşletmeler, 2001 yılındaki küresel ekonomik kriz sonrası kurumsal yönetim uygulamalarında düzenlemeler yapmışlardır. Böylelikle, iç denetimlerini ve risk yönetimlerini daha etkili bir şekilde kontrol edebilecekleri kurumsal davranış ilkelerinin oluşmasını sağlamışlardır (Neal ve Cochran 2008, s. 536-537). Kurumsal yönetim ilkelerinin geliştirilmesi ve işletmelerin bu ilkeleri gerçekleştirmelerindeki en önemli etken ise etik konusudur. Kurumsal yönetim, işletmelerin paydaşlarını önemsemesini amaçlayan ve faaliyetlerini nasıl yönettiği ile ilgilenen bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda kurumsal yönetimlerin toplum içinde neyin doğru olduğunu ve faaliyetlerini ne şekilde yürütebildiğini değerlendirebilmeleri için kurumsal etik bir yapıya ihtiyaçları vardır. Gelişen bu gereksinimler neticesinde Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), dünya çapında kabul görmüş kurumsal yönetim ilkelerini belirlemiştir. Aynı zamanda, Birleşik Krallık Kamu Hizmetleri de 2005 yılında İyi Yönetişim Bağımsız Komisyonu

tarafından belirlenen Yönetişim Standartlarını yayımlamıştır (Simpson ve Taylor, 2013, s.103-109).

Tablo 3.1. de OECD ülkelerinin ve Birleşik Krallık'ın hazırlamış oldukları kurumsal yönetim ilkeleri, iyi yönetişimin temel ilkeleri ve küresel olarak genelleştirilen iyi yönetişim ilkeleri yer almaktadır.

**Tablo 3. 1. Kurumsal yönetim ilkeleri**

<b>OECD Kurumsal Yönetim İlkeleri</b>	<b>Kamu Hizmetleri için İyi Yönetişim Standartları 6: İyi Yönetişimin Temel İlkeleri</b>	<b>İyi Yönetişimin Genel İlkeleri</b>
- Pay sahiplerinin haklarının kullanılmasını korumak ve kolaylaştırmak.	- Tüm kuruluşlar için değerleri teşvik etmek ve davranış yoluyla iyi yönetişim sergilemek.	- Kapasite ve etkinliği geliştirmek, yönetim değerlerini kabul etmek.
- İşletmenin stratejik yönlendirmesini ve yönetimin yönetim kurulu tarafından etkin bir şekilde izlenmesini sağlamak.	- Kuruluşun amacı doğrultusunda vatandaşlar ve hizmet kullanıcılar için sonuçlara odaklanmak.	- Hissedarlar ve menfaat sahipleri ile ilişki kurmak adil ve tarafsız olmak.
- Tüm önemli konularda zamanında ve doğru açıklama yapmak.	- Bilgiye dayalı şeffaf kararlar almak ve riskleri yönetmek.	- İnsanların haklarını korumak, etik davranmak, stratejik amaç ve sonuçlar belirlemek
- Paydaşların haklarını tanımak ve aktif işbirliğini teşvik etmek.	- Paydaşlarla etkileşime geçmek ve hesap verebilirliği gerçeğe dönüştürmek.	- Riski tanımlamak ve yönetmek.
- Tüm hissedarlara eşit muamele sağlamak.	- Yönetim organının etkili olma kapasitesini ve yeteneğini geliştirmek.	- Şeffaf kararların, performansın ve hesap verebilirliğin etkin olması için her şeyi açıklamak.
- Şeffaf ve verimli piyasaları teşvik etmek, hukukun üstünlüğü ile tutarlı olmak.	- Açıkça tanımlanmış rollerde etkili bir şekilde performans göstermek.	- Yasalara uymak, rolleri ve sorumlulukları tanımlamak.

**Kaynak: Simpson ve Taylor, 2013, s.110.**

Tablo 3.1.'de görüldüğü üzere, bir işletmenin paydaşlarının çıkarları doğrultusunda yönetilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Tabloda yer alan bilgiler ışığında, işletmenin faaliyetleriyle ilgili olarak tüm paydaşlar için sadece finansal konular değil, paydaşları etkileyen bütün faktörlerin de ele alınması gerektiği görülmektedir (Simpson ve Taylor, 2013, s.104).

Kurumsal yönetim, işletmeye uzun dönemde başarı sağlayacak ve işletmenin piyasa değerini arttıracak yönetim yapısının oluşturularak, tüm paydaşların çıkarlarının maksimize edilmesini amaçlamaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için de kurumsal yönetim faaliyetlerinin (Yüksel ve Aracı, 2017, s. 743);

- Adillik (eşitlik),
- Hesap verilebilirlik,
- Sorumluluk,
- Şeffaflık

yaklaşımlarına dayandırılarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Yanı sıra, bu dört prensibin işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluklarıyla da ilişkisi bulunmaktadır.<sup>52</sup> Angyal (2009, s. 14) bu ilişkiyi "ne kesişme ne kavşak ne de paralellik, her şeyden önce hüküm süren birlikte var olan bir aşama" olarak ifade etmiştir.

*Adillik*, işletmeyi yönetenlerin bütün faaliyetlerinde menfaat ve pay sahiplerine eşit ve adil davranılması, çıkar sonucu oluşabilecek çatışmaların önlemesidir (Akdoğan ve Akdoğan, 2011, s. 3). Diğer bir ifadeyle adillik, yabancı ve azınlık pay sahiplerini de kapsamak üzere tüm pay sahiplerine eşit muamele edilmesidir. Bu doğrultuda tüm pay sahipleri haklarının ihlal edilmesi durumunda etkili ve adil bir tazminat alma imkânına sahip olmalıdır (OECD 2004, s. 20).

*Hesap verilebilirlik*, en önemli kurumsal yönetim ilkelerinden biridir. İlkeye göre yönetim kurulunun işletmenin pay sahiplerine ve tüzel kişiliğine yönelik hesap verme yükümlülüğü bulunmaktadır (Akdoğan ve Akdoğan, 2011, s. 3). Diğer bir ifadeyle, bu prensip doğrultusunda işletmenin stratejik rehberliği, yönetim kurulunun yönetim tarafından etkin olarak izlenmesi ve yönetim kurulunun işletme ve pay sahiplerine yönelik hesap verilebilirliği sağlanmaktadır (OECD 2004, s. 24).

*Sorumluluk*, işletme yönetiminin işletme adına yaptığı bütün faaliyetlerinin esas sözleşmeye, işletme içi düzenlemelere ve mevzuata uygunluğunu ve bunların denetlenmesini ifade etmektedir (Akdoğan ve Akdoğan, 2011, s. 3).

*Şeffaflık*, işletme ile ilgili olan finansal olan ve finansal olmayan bilgilerin, bu bilgileri kullanacak olan grubun ihtiyacına uygun şekilde açıklamaktır. Yani, bilgiyi zamanında, tam ve doğru biçimde, anlaşılabilir ve karşılaştırılabilir bir tarzda, yorumlayabilecekleri türde, düşük maliyet imkânlarıyla ve kolay erişilebilir kaynaklardan

---

<sup>52</sup><https://www.diligent.com/insights/esg/what-is-the-relationship-between-corporate-governance-sustainability/#> (Erişim tarihi: 15.01.2023)

kamuya duyurulmasını mümkün kılmaktadır. Bu bilgiler içinde, işletmelerin ticari sırlarını oluşturan bilgiler ve an itibariyle kamuya açıklanmamış veriler hariç tutulmaktadır. Şeffaflık prensibi sayesinde işletme yönetimlerinin tüm bu prensiplere uyması kaçınılmaz olmaktadır (Akdoğan ve Akdoğan, 2011, s. 3).

İşletmelerin iyi bir kurumsal yönetime sahip olabilmeleri için bu dört prensibe sahip olmaları gerekmektedir. Bu kavramlar, etik temellere dayandırılarak oluşturulduğu için ilke niteliğindedir ve uygulanması zorunlu değildir. Bununla birlikte prensipler, işletmelerin yasal ve ekonomik açıdan kendilerinden beklenenle karşılaştırıldığında “doğru olana” odaklanılması gerektiğini göstermektedir (Simpson ve Taylor, 2013, s.111). Bu açıdan kurumsal yönetim ve prensipleri, işletmelerin hedef belirleyebilmeleriyle, bu hedeflere ulaşabilmelerinde çok önemli bir role sahip olmaktadır (Kula, 2006: 49).

### **3.2. Kurumsal Sürdürülebilirlik Kavramı ve Bileşenleri**

Sürdürülebilirlik kavramı, 20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran ve üzerinde çok fazla durulan, konuşulan ve yazılan kavramlardandır. Sürdürülebilirlik, kavramsal açıdan ekonomik ve sosyal kalkınma ile çevrenin korunmasını içinde barındırmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma denildiğinde, “ekonomik kalkınma” anlaşılıyor olsada sürdürülebilir kalkınmanın temelinde ekonomik kalkınmayı oluşturan birimler bulunmaktadır. Söz konusu birimleri ise işletmeler, hane halkı, dış dünya, devlet ve sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır (Kuşat, 2012, s.228-229).

Sürdürülebilirlik kavramı, literatürün geniş bir alanında sürdürülebilir kalkınma ve kurumsal sürdürülebilirlik kavramları ile aynı anlamları taşımakta ve aynı durumları ifade etmektedir. Marrewijk’e (2003, s. 102) göre kurumsal sürdürülebilirliğin tanımı, “çevresel ve sosyal paydaşlarla etkileşimleri ve endişelerin ticari faaliyetlere dâhil edilmesini göstermek” ‘tir. Dyllick ve Hockerts (2002, s. 132) ise kurumsal sürdürülebilirliği, “sosyal ve ekolojik sürdürülebilirliğin birbiriyle harmanlanması” olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca, kurumların ve işletmelerin kurumsal sürdürülebilirliği gerçekleştirebilmeleri için kazanç planlarını kısa vadeli değil, uzun vadeli yapmalarını gerekliliğine vurgu yapmaktadırlar. Roca ve Searcy’ın (2012, s. 104) bakış açıları ise, kurumsal sürdürülebilirlik için evrensel olarak değil temsili olarak bir tanım yapılabileceğidir. Roca ve Searcy’ye göre kurumsal sürdürülebilirlik, “gelecekte oluşacak doğal kaynak ve insan ihtiyacı korunurken, geliştirilirken ve sürdürülürken

bugünün insanların, paydaşlarının ve işletmelerinin ihtiyaçlarının karşılanabileceği faaliyetleri ve stratejileri benimsemek” olarak tanımlanmalıdır.

Sancar’a (2013, s. 72) göre işletmeler, küresel olarak kapalı bir sisteme sahip olamazlar. Tam aksine hesap verilebilir ve açık bir sisteme dâhil olmaları gereklidir. Söz konusu bu zorunluluğun temelinde, kurumsal sürdürülebilirlik yatmaktadır. Kurumsal sürdürülebilirliği sağlayabilmek için de kurumsal yönetim gereklidir. Wilson (2003) ise kurumsal sürdürülebilirlik için kârlılığın ve kurumsal büyümenin önemli olduğunu ifade etmektedir. Wilson ayrıca, işletmelerin sürdürülebilir kalkınmayla alakalı sosyal adalet, ekonomik kalkınma, çevresel koruma ve eşitlik gibi toplumsal birçok hedefi takip etmelerini de vurgulamaktadır. Aras (2015, s. 33), kurumsal sürdürülebilirliğe genel bir perspektiften bakmaktadır. Aras’a göre sürdürülebilir bir sistem geliştirebilmek için hem işletmelerin hem de pazarların başarılı olması gerekmektedir. Başarının sağlanabilmesi için de standartlara, ilkelere, kurallara ve düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu duruma istinaden birçok kurum, işletmeler için etik yönetim sistemleri, yönetim ilkeleri, çeşitli çevresel ve sosyal sorumluluk standartları ve davranış kuralları geliştirmektedir.



Şekil 3.1. Kurumsal Sürdürülebilirlik Modeli  
Kaynak: Aras, Tezcan ve Furtuna, 2018, s. 48.

Şekil 3.1.’de görüldüğü üzere, kurumların ve işletmelerin sürdürülebilirlik anlayışını, yönetimlerinde ve faaliyetlerinde tam olarak uygulayabilmeleri için birtakım

boyutlar geliştirilmiştir. Kurumsal sürdürülebilirliğin sosyal, çevresel ve ekonomik üç boyutuna ek olarak bu çerçeveye finansal ve kurumsal yönetim boyutları da eklenmiştir. Bu ekleme sayesinde işletmeler, etkin ve özgün kurumsal bir sürdürülebilirlik modeli oluşturabilecektir. Çünkü işletmelerin kuruluş amaçları ve nihai hedefleri ürettikleri mal ve hizmetler karşılığında kazanç ve kâr elde etmektir. Bu sebeple işletmeler, özellikle de son zamanlarda kurumsal sürdürülebilirliğe küresel olarak çok büyük önem vermektedir.

İşletmeler, hükümetler tarafından herhangi bir zorlayıcı nedenle veya kendilerinin gönüllü işlemlerinden dolayı hem yönetimlerinde hem de faaliyetlerinde kurumsal sürdürülebilirliği uygulamaya başlamışlardır. Besler'e (2009, s. 3) göre ise işletmelerin kurumsal sürdürülebilirliği gerçekleştirmelerindeki zorunluluğun asıl sebebi toplum içindeki rollerinin artmasıdır. Artan bu roller, işletmelerin sürdürülebilir kalkınmaya karşı sorumluluklarını da artırmaktadır.

Kurumsal sürdürülebilirlik kavramı, dört ana bileşenden oluşmaktadır. Bunlar (Wilson, 2003);

- Sürdürülebilir kalkınma,
- Kurumsal sosyal sorumluluk,
- Kurumsal hesap verilebilirlik,
- Sosyal paydaş teorisi.

*Sürdürülebilir Kalkınmanın* kurumsal sürdürülebilirliğe iki şekilde katkısı bulunmaktadır. İlki, işletmelere çevresel, sosyal ve ekonomik performansı sağlayabilmeleri için odaklanacakları noktaları göstermektedir. İkinci ise sivil topluma, işletmelere ve hükümetlere çevresel, sosyal ve ekonomik adalette sürdürülebilirliği sağlayabilmeleri için ortak bir amaç oluşturmaktır. Buna rağmen, işletmelerin sürdürülebilirliğe yönelmelerinin sebebini sürdürülebilir kalkınma tek başına açıklayamamaktadır. Tam bu noktada sosyal paydaş teorisi ve kurumsal sosyal sorumluluk bileşenleri devreye girmektedir (Wilson, 2003).

*Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS)*, genellikle işletmelerin büyüme hedeflerini sağlarken aynı zamanda çevreyi ve doğayı da koruması olarak anlaşılmaktadır. Hâlbuki kavram, dolaylı ve doğrudan ilişki içinde olduğu ve işletmenin faaliyetlerinden ve kararlarından etkilenebilecek bütün paydaşlara yönelik sorumluluğu da kapsamaktadır (Aktan ve Börü, 2007, s. 7). Bu açıdan KSS, kurumsal sürdürülebilirliğin toplum içinde anlaşılmasını sağlayan rolleriyle ilgili bir kavramdır. İşletme yöneticilerinin, hissedarların ve işletmenin çıkarlarını koruma, topluma hassasiyet gösterme ve onların

ihtiyaçlarını karşılama sorumluluğu vardır. Bu kavram, işletmelerin sürdürülebilirlik konusunda göstermeleri gereken çabanın nedenine yönelik ahlaki bir parametre sunmaktadır. Söz konusu parametreye göre sürdürülebilir kalkınmaya toplum değer verdiği takdirde, topluma mal ve hizmet sağlayan işletme de değer verecektir (Wilson, 2003).

*Kurumsal Hesap Verebilirlik Teorisi*, işletmelerin sosyal sorumluluklara yönelik duyarlı olması, toplumun sağlığı, tüketicinin ve vrenin korunmasıyla alakalı politikaları, etik kuralları ve mevzuatı kamuya açıklamasıdır. Çünkü hesap verilebilirlik, gerçek veya tüzel kişinin sorumlu olduğu eylemlerin hesabının sorulmasına yönelik etik veya yasal sorumluluk olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, hesap verilebilirliği sorumluluktan ayıran nokta ise kişinin eylemlerini gerçekleştirme nedenlerini açıklama, gerekçelendirme ve rapor etme görevinin olmasıdır (Wilson, 2003).

*Sosyal Paydaş Teorisi*, sosyal sorumluluk bilincine sahip işletmelerin sadece pay sahiplerini değil, tüm paydaşlarının da çıkarlarını adil bir Şekilde dikkate almasıdır (Kaptein ve VanTulder,2003, s. 208). Wilson'a göre bu kavramın kurumsal sürdürülebilirliğe katkısı, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma konusunda göstermeleri gereken çabanın nedenine yönelik işle ilgili birçok parametre sunmasıdır. Söz konusu parametreler; sayęı, iş birliğine dayalı sağlam ilişkiler ve güvenden oluşurken, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini gerçekleştirebilmeleri için fayda da sağlayacaktır (Wilson, 2003). Böylelikle işletmeler, paydaşlarının kendilerinden beklentilerini karşılarken, paydaşlarına karşı sorumluluklarına yönelik hesap verilebilirlik ilkesini de sağlamış olacaktır (Niyit Chiong, 2010, s. 40).

İşletmeleri, kurumsal sürdürülebilirliğe yönlendiren başlıca sebepler vardır. Bu sebeplerden ilki, kurumsal sürdürülebilirliğin işletme genelinde kültür olarak benimsenmesi sayesinde işletmenin yaşam süresini artırmasıdır (Kuşat, 2012, s. 239). Diğer sebepler ise işletmelerin finansal olmayan verilerini yayımlayarak olumlu bir kurumsal kimlik inşa etme ve güven ortamı oluşturma isteğidir (Garcia-Sanchez vd., 2020, s.3). Örneğin; paydaşlar, işletmelerin geri dönüşüm kutuları yerleştirmelerini, emisyon oranlarını azaltmalarını, atık kâğıt ve su israfını önlemeye yönelik balarını taktir etmektedir. Tüketiciler, kaynak ve sürdürülebilir tedarik zincirine günümüzde daha fazla önem verdikleri için işletmelerin tedarik konusunda sosyal sorumlu tutumlar sergilemelerine yönelik baskı oluşurmaktadırlar. Ayrıca işletmelerin atıklarını, maliyetlerini ve enerji kullanım miktarlarını azaltmaları, paydaşlar tarafından teşvik

edilen bir durum olması sebebiyle paydaş değerlendirmesi bakımından işletmelere fayda sağlamaktadır. Yanı sıra, işletmelerin bu konulara korumacı bir bakış açısıyla yaklaşmaları, mşişteriler ve hissedarlar gibi benzer bakış açılarına sahip olan grupları kendilerine çekmektedir. Bu durumun ise, işletmelerin kâr hanelerini doğrudan etkilediği görülmektedir. Nihayetinde işletmelerin bu çabaları, kurumun güvenilirliğini artırmakta ve kuruma rekabet avantajı sağlamaktadır.<sup>53</sup>

İşletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı, yaşanan gelişmeler sonucunda yerini kurumsal sürdürülebilirlik anlayışına bırakmıştır. Sürdürülebilirliğin küresel olarak anlaşılmaya başlandığı dönemlerde, işletmeler kurumsal sosyal sorumluluk raporları oluşturuyorlardı. Bununla birlikte, işletmelerde sürdürülebilirlik anlayışının, küresel gelişmelerin ve paydaş beklentilerinin değişmesi sonucunda kurumsal sosyal sorumluluk raporları, zamanla yerini kurumsal sürdürülebilirlik raporlarına bırakmıştır. Bu gelişme ise kurumsal raporlamanın, önceleri kurumsal sosyal sorumluluktan daha sonra ise kurumsal sürdürülebilirliğin sonuçlarından beslendiğini göstermektedir (Tsalis vd., 2020, s.5).

### **3.3. Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetim (ÇSY) Kavramı**

SY kavramı, Environmental, Social ve Governance (ESG) kelimesinin baş harflerinden esinlenilerek oluşturulmuş ve dünya genelinde kabul edilmiştir. Bu kısaltmanın Türkçe açılımı; çevresel, sosyal ve yönetim (kurumsal yönetim) olarak çevrilmektedir. Syed (2017, s. 2), SY'nin kurumsal yatırımcılar tarafından daha çok vurgulanmakta olduğunu ve herkes tarafından kabul edilen evrensel bir terim haline getirilmesi için türetildiğini söylemektedir. Çalışmada, söz konusu kavram anlatılırken Türkçe karşılığı olarak bilinen "SY" kısaltmasının kullanımı tercih edilmiştir.

SY, evresel, sosyal ve yönetim anlamına gelmektedir. Bu üç boyut, yatırımcıların bir yatırıma veya işletmenin sürdürülebilirliğini ölçmek için kullandıkları finansal olmayan faktörleri ele almaktadır. Çevresel faktörler, doğal dünyanın korunmasına yönelik konuları incelemektedir. Sosyal faktörler, bir işletmenin hem işletme içinde hem de işletme dışında insanlara nasıl davrandığını incelemektedir. Son olarak yönetim boyutu ise bir işletmenin yönetim kurulu tarafından nasıl yönetildiğini incelemektedir.

---

<sup>53</sup><https://www.diligent.com/insights/esg/what-is-the-relationship-between-corporate-governance-sustainability/#> (Erişim tarihi: 15.01.2023)

1980'lerde ABD kuruluşları tarafından, ekonomik büyüme esnasında oluşan kirliliği ve olumsuzlukları yönetmek ve azaltmak için ESH (Çevre, Güvenlik ve Sağlık) olarak bilinen bir yöntem kullanılmıştır. ESH, 1990'larda ise "Kurumsal Sürdürülebilirlik Hareketi" olarak bilinen bir harekete dönüşmüştür. Bu durum, bazı yönetim ekiplerinin işletmelerin çevresel etkilerini, yasal olarak zorunlu kılınan azaltımların ötesinde bir azaltmaya odaklanmaları sonucu ortaya çıkmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde, kurumsal sürdürülebilirlik hareketi, işletmelerin sosyal sorunlara nasıl yanıt vermesi gerektiğine yönelik fikirleri bütünleştirmeye başlamıştır. Bu durum sonraki yıllarda, kurumsal sosyal sorumluluk olarak adlandırılmıştır. 2010 ve 2020 yılları arasında ÇSY, (reaktif yerine) çok daha proaktif bir harekete dönüşerek ortaya çıkmıştır. Böylelikle ÇSY, çevresel ve sosyal etki ile ilgili temel unsurlara ek olarak, paydaş refahını en üst düzeye çıkarmak için yönetim yapılarının nasıl değiştirilebileceğini içeren kapsamlı bir çerçeveye dönüşmüştür.<sup>54</sup>

ÇSY, Sosyal sorumlu yatırımların (Socially responsible investments- SRI) yeni bir boyutudur. Sosyal sorumlu yatırımlar, belirli etik ve ahlaki değerlere dayalı olarak belirli türdeki sektörleri kişinin portföyünden çıkararak etik bir yatırım yaklaşımıdır. ÇSY'nin veya sosyal sorumlu yatırımların temel amacı, çevreyi, toplumu ve işletmenin kendi yönetim konularını olumlu yönde etkilemektir. Bu benzerlikten dolayı, ÇSY ve sosyal sorumlu yatırım arasındaki sınır çizgisi inceciiktir. Diğer bir ifadeyle, bu iki kavram arasında belli belirsiz bir çizgi vardır (Syed, 2017, s. 2).

ÇSY, temellere odaklanarak iyi yönetim uygulamalarını belirlemek için bir araç veya teknik olarak düşünülebilir. Günümüzde, ÇSY kriterlerini yatırım yaklaşımlarına entegre edebilen sosyal sorumluluk sahibi işletmeler bulunmaktadır. Söz konusu işletmeler, yatırım kararlarında ÇSY kriterlerini ana ölçüt olarak kullanmaktadırlar. İşletmeler bu sayede, sosyal sorumlu yatırım ile yönetimin birleşik yaklaşımını bütünleştirmektedirler. Bu durum ise ÇSY 'nin sosyal sorumlu yatırım anlayışından türetilen bir terim olduğunu ve aslında sosyal sorumlu yatırımın bir uzantısı olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ÇSY; işletmelerin çevresel, sosyal ve yönetim faktörlerine odaklanarak, onları değerlendirmek için kullanılan ek bir araç olarak tanımlanmaktadır (Syed, 2017, s. 2).

---

<sup>54</sup><https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-environmental-social-governance/> (Erişim tarihi: 20.01.2023)

ÇSY, finansal olmayan bilgileri içermesinden dolayı hem ölçülmesi hem de değerlendirilmesi zor bir yapıya sahiptir. ÇSY'nin bu karmaşık yapısı, paydaşların ve yatırımcıların, bu bilgileri anlayamamalarına sebep olmaktadır. ÇSY açıklamalarını anlayamayan bu gruplar ise işletmelerin yalnızca finansal bilgileri ile değerlendirme yapabilmektedirler. Yaşanan bu olumsuzluk sonucunda işletmeler, paydaşlar ve yatırımcılar ile daha net bir iletişim sağlayabilmek adına, ÇSY bilgilerini daha anlaşılır şekilde açıklamaya yönelmişlerdir. Çünkü ÇSY açıklamaları, yatırımcıların ve paydaşların, işletmenin finansal performansını ve kendilerine sağlayacağı avantajları ölçmelerinde yardımcı olmaktadır. Ayrıca ÇSY, işletmeler için faaliyetleri konusunda önemli olduğu kabul edilen faktörlere odaklanma imkânı da sağlamaktadır.

ÇSY açıklamaları, işletmenin faaliyetlerine yönelik stratejilerini uygulamasını ve uzun dönemde değer yaratma yeteneğini etkileyebilecek çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularını ifade etmektedir (ESG Reporting Guide 2.0, 2019, s. 4). Zhao vd.'ne göre ÇSY, kurumsal karar vermede dikkate alınan çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim performansını ifade etmektedir (Zhao vd., 2018, s. 1). Her ne kadar işletmelerin ÇSY açıklamaları ve performansları finansal olmayan bilgiler olarak adlandırılrsa da, işletmelerin ÇSY boyutlarını nasıl yönettiği kesin olarak ölçülebilir finansal sonuçlara yol açmaktadır (ESG Reporting Guide 2.0, 2019, s. 4).

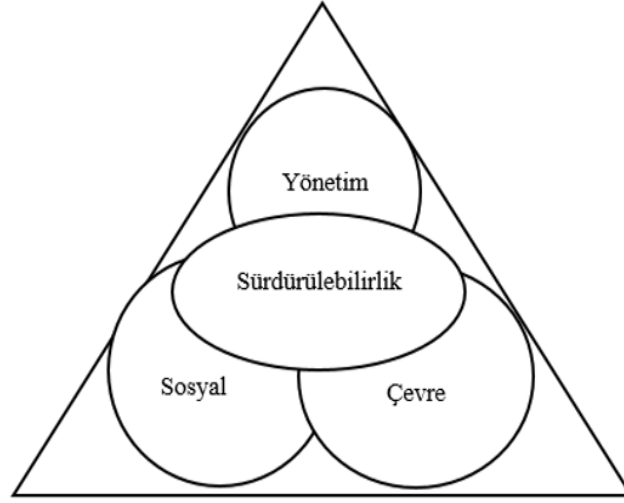
İşletmelerin sürdürülebilirliğe giderek daha fazla dikkat çekmeleri için en büyük motivasyon, büyüme ve gelişme yeteneklerini geliştirebilmesidir. Günümüzde sürdürülebilirliğe artan ilgiye paralel olarak, ÇSY konularına ve kurumsal sosyal sorumluluğa da her geçen gün ilgi artmaktadır. Bu durum, işletmelerin paydaşlarına ve yatırımcılarına karşı sorumluluklarında ve hesap verilebilirliklerinde artışa neden olmuştur. İşletmeler, bu doğrultuda paydaşlarıyla ilişkilerini geliştirebilmek adına kurumsal yönetime ilişkin en iyi uygulamaları oluşturabilmek için kendilerine artan bir baskı uygulamaktadır.<sup>55</sup>

İşletmeler, uzun vadeli potansiyellerini göz önünde bulundurarak sürdürülebilirlik konusuna odaklanmakta, ÇSY ve sosyal sorumlu yatırım alanlarını genişletmektedirler. Günümüzde, genel olarak güçlü çevresel, sosyal ve yönetim siciline sahip işletmelerin daha iyi yönetildiği, daha az risk taşıdığı ve uzun vadede daha iyi finansal performans sergiledikleri düşüncesi hâkimdir (Syed, 2017, s. 2). Bu doğrultuda oluşturulan Şekil

---

<sup>55</sup><https://www.diligent.com/insights/esg/what-is-the-relationship-between-corporate-governance-sustainability/#> (Erişim tarihi: 15.01.2023)

3.2.'de sürdürülebilirlik kavramı ile ÇSY boyutlarının birbirleriyle olan ilişkilerine yer verilmiştir.



**Şekil 3. 2.** ÇSY boyutlarının sürdürülebilirlik ile bağlantısı  
Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 3.2.'de görüldüğü üzere sürdürülebilirlik, ÇSY'nin üç saç ayağını oluşturan çevresel, sosyal ve yönetim boyutlarının tam ortasında yer almaktadır. İşletmelerin faaliyetleri aşamasında uygulayacakları politikalar ile sürdürülebilirliği sağlayabilmeleri için ÇSY'nin bu üç boyutunun birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle çevresel, sosyal, yönetim ve sürdürülebilirliğin birleşimiyle oluşan bu çerçeve, işletmelerin ve kurumların başarıya ulaşabilmeleri için biri diğerinden bağımsız düşünülmemelidir. Zhao vd.'ne (2018, s. 1) göre ÇSY, hissedarların veya alacaklıların meşru hak ve menfaatlerini korumak için işletmelerin çevresel, sosyal, yönetim ve finansal bilgilerini kapsamaktadır. Bununla birlikte ÇSY, piyasanın zamanında ve doğru bir şekilde, yatırımın değeri hakkında rasyonel bir yargıya sahip olması için gerekli yasal sistemi de ifade etmektedir. 1992'den bu yana, BM Çevre Programı Finansal Girişimi (United Nations Environment Program Financial Initiative- UNEP FI), işletmelerin ÇSY faktörlerini karar verme süreçlerine entegre etmelerini savunmaktadır. 1992 yılından itibaren ÇSY, uluslararası toplum için ekonomik varlıkların sürdürülebilir kalkınma yeteneğini ölçmeye yönelik kademeli olarak üç ana boyuttan biri haline gelmiştir.

İşletmelerin ÇSY açıklanmaları, her ne kadar gönüllülük esasına tabi olsa dâhi finansal olmayan verilerini açıklamaları artık gerekli bir durum haline gelmiştir. ÇSY konusu, küresel olarak ele alındığında ülkelerin bir kısmı bu konuya daha çok önem verirken, diğerlerinin daha az irdeledikleri görülmüştür. Bu durumu destekleyen Zhao vd.

(2018, s. 1), ÇSY açıklamalarının öneminin giderek daha fazla düzenleyici kurum, borsa ve yatırımcı tarafından kabul edildiğini söylemektedir. Birleşik Krallık, Brezilya, Kanada, Hindistan, Malezya, Norveç, Güney Afrika, Sri Lanka, Tayland, Almanya, Filipinler, Polonya, Singapur, Türkiye vb. gibi ülkelerde borsaya kote işletmeler, ÇSY gerekliliklerini veya yönergelerini uygulamaya koymuşlardır. 2015 tarihinde, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin kabul edilmesinin ardından öncelikle Hong Kong Menkul Kıymetler Borsası (HKSE), daha sonra ise diğer ülkeler “ÇSY Raporlaması için İlkeler” i değiştirerek “Uy veya Açıkla” maddesini eklemiştir. Bu madde, halka açık işletmelerin belirli ÇSY bilgilerini açıklamalarını veya bu bilgilerin neden açıklanmadığının bildirilmesini gerektirmektedir.

“Uy veya Açıkla” durumundaki zorluk, etiği en iyi iş sonuçlarına dönüştürmektir. Yöneticiler, hangi etik uygulamanın kendi işleri için uygun olduğunu bilmeli ve ona göre yönetim stratejilerini geliştirmelidir. Yöneticilerin birincil kaygısı, her zaman işletmelerini verimli bir şekilde yönetmek ve finansal performansta mükemmelliği yakalamak olmuştur. Ancak, ÇSY'nin iş dünyasına yeni bir boyut kazandırmasıyla birlikte, oluşan kaygıların önceliğinde bir değişiklik yaşanmıştır (Syed, 2017, s. 2). Yaşanan bu değişiklik ile “ÇSY artık tamamen etik değil, bunun yerine aydınlanmış yönetim, en iyi uygulamalar ve uzun vadeli getiriler için finansal olarak motive edilmiş bir arayıştır” olarak ifade edilmiştir (Thomson Reuters, 2018; akt: ESG Reporting Guide 2.0, 2019, s. 5). Böylelikle, dünyanın dört bir yanındaki halka açık işletmeler, kârlarını maksimize etmeye yönelik uzun vadeli sürdürülebilir ÇSY hedeflerine doğru kaymaya başlamıştır. Yöneticiler, ÇSY 'nin kurumsal riskin önemli bir kaynağı haline geldiğini ve işletmenin finansal performansını ve kârlılığını etkileyebileceğini fark etmişlerdir. Bununla birlikte, iyi bir ÇSY performansının, ülkelerin finansal performansını bile iyileştirebildiği görülmüştür (Zhao vd. 2018, s. 1).

ÇSY yatırımı ise bir hisse senedinin performansının finansal olmayan farklı boyutlarına odaklanmaktadır. ÇSY yatırımı, işletmenin çevre, sosyal ve kurumsal yönetim boyutları üzerindeki etkisiyle ilgilenmektedir. Bu yatırım anlayışında, her bir boyut için işletmenin uygulamaları ve politikaları hakkında birçok bilgi toplanmakta ve analiz edilmektedir. Analiz, çeşitlendirilmiş bir portföy oluşturmak için bir portföy yöneticisi tarafından kullanılmaktadır. Analiz, genellikle üç boyuta yönelik minimum standartları karşılayacak şekilde yapılandırılmıştır. Ana ÇSY stratejileri “negatif tarama,

pozitif tarama, sınıfının en iyisi yatırım, aktivizm ve katılımdan” oluşmaktadır. Bu terimlerin anlamları ise (Duuren, Plantinga ve Scholtens, 2016, s. 525);

- Negatif tarama: Belirli işletmeleri veya sektörleri hariç tutma,
- Pozitif tarama: Belirli sektörlerle odaklanma,
- Sınıfının en iyisi yatırım: ÇSY ile ilgili en iyi %33 veya 25'i seçme,
- Aktivizm: Hissedarların yıllık genel kurul toplantılarında dilekçe verme ve oylama,
- Katılım: İşletme yönetim kurulu ile toplantı yapma ve onları ÇSY'de daha iyi performans göstermeye ikna etmeye çalışma olarak ifade edilmektedir.

Araştırmalarda, işletmelerin ÇSY'ye yatırım yapmalarının kurumsal finansal performans (KFP- Corporate Financial Performance- CFP) olarak karşılığını verdiği görülmüştür. Yapılan araştırmaların %90'ı, aralarında negatif olmayan bir ÇSY-KFP ilişkisinin bulunduğunu tespit etmiştir. Daha da önemlisi, kurumsal finansal performans üzerindeki olumlu ÇSY etkisinin, zaman içinde sabit görüldüğü vurgulanmaktadır (Friedea, Buschb ve Bassen, 2015, s. 210-212).

### **3.3.1. ÇSY skoru ve önemi**

Finansal olmayan ÇSY türü bilgilerin, sosyal ve çevresel etkisi üçüncü kişilerin bu konuya olan ilgisini artırmaktadır. ÇSY'ye yönelik artan ilgi nedeniyle, BM tarafından 2014/95/EU Direktifi yayımlanmıştır. Direktif, ÇSY bilgilerinin daha şeffaf olmasını sağlayarak, sivil toplum ile iş ortamı arasında bir ortaklık oluşturmaktadır (Bogeanu-Popa, 2021, s.47). ÇSY bilgilerine taleplerin artması neticesinde Refinitiv (Thomson Reuters), Bloomberg, ASSET4, Sustainalytics, EIRIS ve KLD olarak bilinen veri tabanlarında, işletmelerin ÇSY bilgileri ve performansları detaylı kriterler çerçevesinde bilgi kullanıcılarına sunulmaya başlamıştır. Paydaşlar ve yatırımcılar, bu veri tabaları aracılığı ile alacakları kararlarda karşılaşılabilecekleri fırsat ve zayıflıklara yönelik bilgiler edinebilmektedir. Bu çalışmada, Refinitiv'in Thomson Reuters Eikon-Datastream veri tabanından elde edilen 2018-2022 yılında yayımlanmış, ÇSY skor ağırlıklarından yararlanılmıştır. Çalışmanın daha net anlaşılabilmesi için içeriğindeki ÇSY bilgileri, Refinitiv veri tabanı doğrultusunda açıklanmıştır.

ÇSY performans puanı (ÇSY skoru), işletmenin kurumsal sosyal sorumluluk kalitesini, yani işletmenin çevresel, sosyal ve yönetim boyutlarında finansal olmayan performansını belgelendiren etik bir derecelendirmedir. Küresel çaptaki yatırımcılar,

yatırım kararları alırken işletmelerin çevresel, sosyal ve yönetim konularını göz önünde bulundurmaktadırlar. Yatırımcılar, işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk performanslarının bir temsilcisi olarak da ÇSY'yi benimsemektedirler. Çünkü ÇSY performansı, işletmenin ekonomik ve finansal sonuçlara dayanan kurumsal finansal performansı için de tamamlayıcı bilgiler sağlamaktadır (Birindelli vd., 2018, s. 2).

ÇSY skorunu belirlemeye yönelik kullanılan yüzdelerle sıralamasıyla oluşan puanlama yönteminde, mevcut işletmelerden kaç işletmenin düşük değere sahip olduğu, kaç işletmenin eşit değere sahip olduğu ve kaç işletmenin bir değere sahip olduğu dikkate alınmaktadır. Tablo 3.2.'de yer alan değerler aşağıda belirtilen Formül 3.1. kullanılarak hesaplanmaktadır (Refinitiv, 2022, s. 8):

$$\text{Kategori Skoru} = \frac{\text{Daha kötü değere sahip işletme sayısı} + \frac{\text{Aynı değere sahip işletme sayısı}}{2}}{\text{Değeri bulunan toplam işletme sayısı}}$$

**Formül 3. 1.** ÇSY kategori skoru hesaplama denklemi

ÇSY boyutları, 10 kategoriden oluşmaktadır. Bu kategoriler, Formül 3.1.'de yer alan formül yardımıyla hesaplanmaktadır. Bir sonraki işlemde ise çevresel, sosyal ve yönetim boyutlarının toplam ÇSY skoru içinde sahip oldukları yüzdelerle gösterilmektedir. Hesaplamaların son hali ise Tablo 3.2.'de verilmiştir.

**Tablo 3. 2.** ÇSY skorunda kategorilerin ağırlıkları

Boyutlar	Kategoriler	Değerlendirmede Kullanılan Gösterge Sayıları	Ağırlıklar	Boyutların Ağırlıkları
Çevre	Kaynak Kullanımı	19	%11	<b>%34</b>
	Emisyonlar	22	%12	
	Yenilik	20	%11	
Sosyal	İşgücü	29	%16	<b>%35,5</b>
	İnsan Hakları	8	%4,5	
	Toplum	14	%8	
Yönetim	Ürün Sorumluluğu	12	%7	<b>%30,5</b>
	Yönetim	34	%19	
	Hissedarlar	18	%7	
	CSR Stratejisi	8	%4,5	
Toplam		<b>178</b>	<b>%100</b>	<b>%100</b>

**Kaynak:** Refinitiv, 2022, s. 6.

Tablo 3.2.'de görüldüğü üzere ÇSY skor çizelgesi, üç sütun ve 10 kategoride gruplandırılmıştır. Çevre boyutu, kendi içinde kaynak kullanımı, emisyonlar ve yenilik

olarak; sosyal boyut, kendi içinde iş gücü, insan hakları, toplum ve ürün sorumluluğu olarak; yönetim boyutu ise kendi içinde yönetim, hissedarlar ve CSR stratejisi olarak kategorilere ayrılmıştır. Yönetim boyutundaki “CSR stratejisi” ile kurumsal sosyal sorumluluk stratejileri kastedilmektedir. Yine bu kategoriler, kendi aralarında değerlendirmede kullanılan (400’den fazla göstergenin içinden belirlenen) toplamda 178 gösterge ile değerlendirilmektedir. Söz konusu değerlendirmeler, derecelendirme kuruluşlarının işletmeler üzerinde gerçekleştirdiği birçok analiz sonucu ortaya çıkan ortak değerler üzerinden elde edilmektedir. Belirlenen gösterge sayıları, boyutlar arasında belirli yüzdelik ağırlıklara sahiptir. Boyut toplamaları ise çevresel boyut %34’lük, sosyal boyut %35,5’lik ve son olarak yönetim boyutu %30,5’lik bir ağırlığa sahiptir. ÇSY skorları, yüzdelik olarak belirtilmenin yanı sıra harf olarak da (en yüksek A+’dan en düşük D-’ye) gösterilmektedir. ÇSY sütun puanı, çevresel ve sosyal kategoriler için sektöre göre değişken kategori ağırlığına sahipken, yönetim için ağırlıklar tüm sektörlerde aynı kalmaktadır.

ÇSY skorları, ÇSY veri çerçevesini yansıtmaktadır. Bu skorlar, işletmelerin ÇSY performansı ve kapasitesinin şeffaf, veriye dayalı bir değerlendirmesidir. ÇSY skorları, endüstri önemliliği ile işletme boyutunu entegre etmektedir. İki genel ÇSY puanı bulunmaktadır. Bunlar (Refinitiv, 2022, s. 6);

- ÇSY puan türü, işletmenin ÇSY performansının kamuya açık olarak bildirilen doğrulanabilir verilere dayalı olarak ölçümü ve
- ÇSYT olarak bilinen (ESG controversies) ÇSY tartışmaları puanıdır.

ÇSYT puanı, işletmenin sürdürülebilirlik etkisinin ve zaman içindeki davranışının kapsamlı bir değerlendirmesini sağlamak için ÇSY puanını ÇSY tartışma puanıyla dengelemektedir. Diğer bir ifadeyle ÇSYT puanları, bir işletmenin ÇSY performansının küresel medya kaynaklarından alınan ÇSY tartışmalarıyla birlikte, ÇSY sütunlarıyla ilgili rapor edilen bilgilere dayalı olarak yuvarlak ve kapsamlı bir puanlama sağlamaktadır. Bu puanın temel amacı, olumsuz medya haberlerine dayalı olarak ÇSY performans puanını azaltmaktır. Bunu, önemli ÇSY tartışmalarının etkisini genel ÇSYT puanına dâhil ederek yapmaktadır. İşletmeler, ÇSY tartışmalarına dâhil olduklarında işletmelerin ÇSYT puanı, her bir mali dönem için ÇSY puanları ile ÇSYT puanının ağırlıklı ortalaması olarak hesaplanır. Son tartışmalar, en son tamamlanan döneme yansıtılmaktadır. İşletmeler, ÇSY tartışmalarına dâhil olmadığında ise ÇSYT puanı ÇSY puanına eşit kabul edilir. Bu iki genel puanın kullanılabilirliği, kullanıcıların gereksinimlerini, zorunluluklarını veya

yatırım kriterlerini karşılayan puanlamayı benimsemesine ve uygulamasına imkân sağlamaktadır (Refinitiv, 2022, s. 6-7).

ÇSY skorunun temel boyutlarının altında yer alan kategorilerin tanımları kısaca Tablo 3.3.'te gösterilmiştir.

**Tablo 3.3. ÇSY Skorunun Boyutlar Genelinde Kategori Tanımları**

BOYUTLAR	KATEGORİLER	TANIMLAR
ÇEVRESEL	Kaynak Kullanım Skoru	Kaynak kullanım puanı, bir işletmenin malzeme, enerji veya su kullanımını azaltma ve tedarik zinciri yönetimini iyileştirerek çevre açısından daha verimli çözümler bulma performansını ve kapasitesini yansıtır.
	Emisyonlar Skoru	Emisyon azaltma puanı, bir işletmenin üretim ve operasyonel süreçlerinde çevresel emisyonları azaltmaya yönelik taahhüdünü ve etkinliğini ölçer.
	Yenilik Skoru	İnovasyon puanı, bir işletmenin müşterileri için çevresel maliyetleri ve yükleri azaltma, böylece yeni çevresel teknolojiler ve süreçler veya eko-tasarlanmış ürünler yoluyla yeni pazar fırsatları yaratma kapasitesini yansıtır.
SOSYAL	İşgücü Skoru	İşgücü puanı, bir işletmenin işgücü için iş tatmini, sağlıklı ve güvenli bir işyeri sağlama, çeşitliliği ve fırsat eşitliğini sürdürme ve geliştirme fırsatları sağlama açısından etkinliğini ölçer.
	İnsan Hakları Skoru	İnsan hakları puanı, bir işletmenin temel insan hakları sözleşmelerine saygı gösterme konusundaki etkinliğini ölçer.
	Toplum Skoru	Topluluk puanı, işletmenin iyi bir vatandaş olma, halk sağlığını koruma ve iş etiğine saygı gösterme taahhüdünü ölçer.
KURUMSAL YÖNETİM	Ürün Sorumluluğu Skoru	Ürün sorumluluğu puanı, bir işletmenin müşterinin sağlık ve güvenliğini, bütünlüğünü ve veri gizliliğini entegre ederek kaliteli mal ve hizmetler üretme kapasitesini yansıtır.
	Yönetim Skoru	Yönetim puanı, bir işletmenin kurumsal yönetim ilkelerinin en iyi uygulamalarını takip etme taahhüdünü ve etkinliğini ölçer.
	Hissedarlar Skoru	Hissedar puanı, bir işletmenin hissedarlara eşit muamele ve devralma önleyici araçların kullanımına yönelik etkinliğini ölçer.
	CSR Stratejisi Skoru	KSS strateji puanı, bir işletmenin ekonomik (finansal), sosyal ve çevresel boyutları günlük karar verme süreçlerine entegre ettiğini iletme uygulamalarını yansıtır.

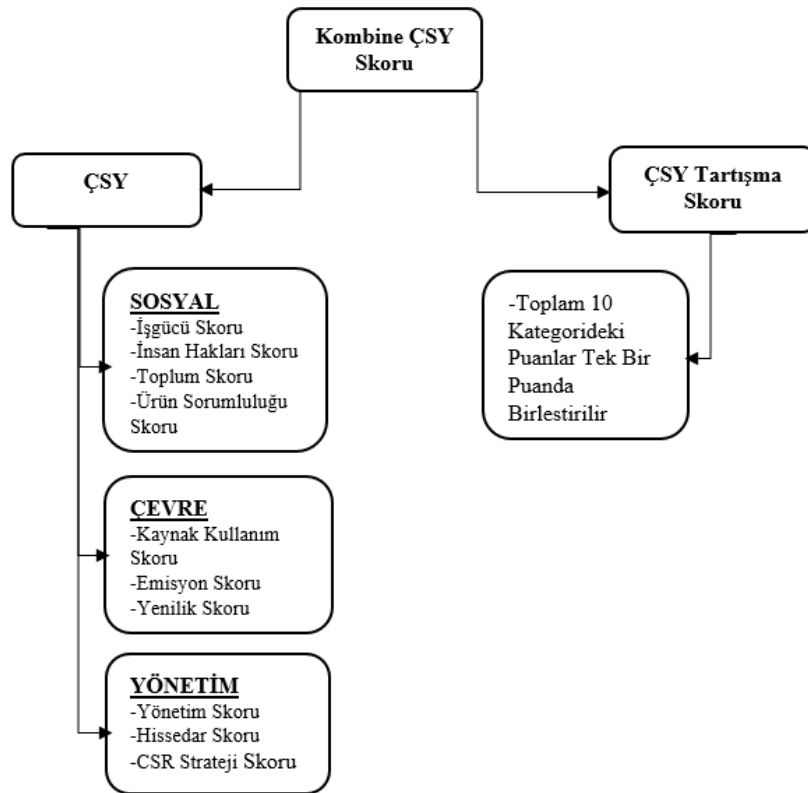
**Kaynak: Refinitiv, 2022, s. 22.**

ÇSY skorlarının temeli, Tablo 3.3.'te tanımları verilen, ÇSY performansını/skorunu belirlemede kullanılan kategorilerin ait olduğu çevresel, sosyal ve yönetim boyutlarına dayanmaktadır. Bunlar (Birindelli vd., 2018, s. 7);

- Çevresel performans/skor bir işletmenin çevresel emisyonları azaltma, üretim süreçlerinde doğal kaynakları verimli kullanma ve eko-verimli ürün ve hizmetlerin araştırma ve geliştirmesini destekleme kapasitesini ölçmektedir.
- Sosyal performans/skor; bir işletmenin iş gücünde güven ve sadakat oluşturma, insan haklarına yönelik temel sözleşmelere saygı duyma, iyi bir vatandaş olma,

halk sağlığını koruma, iş etiğine saygı gösterme ve katma değerli ürün ve hizmetler yaratma kapasitesini ölçmektedir.

- Yönetim performansı/skoru; bir işletmenin yönetim sistemleri ve süreçleri (yönetim kurulunun yapısı ve işlevleri, cretlendirme politikası vb.) aracılığıyla hissedarlarının çıkarlarına en uygun şekilde hareket etme kapasitesini ölçmektedir.



şekil 3. 3. SY ve SYT skor yapısı

Kaynak: Refinitiv, 2022, s.3.

Starks, Venkat ve Zhu'ya (2017, s. 2) göre SY'nin önemi; çevresel, sosyal ve yönetim faktörlerini etkili bir şekilde yöneten işletmelerin, bunu yapmayanlara göre uzun vadede daha fazla değer yarattığı ve değer yaratma olasılıklarının daha yüksek olduğudur. Bununla birlikte, işletme içinde SY faktörlerinin iyileştirilmesi, işletmenin uzun vadeli finansal performansını da artırabilmektedir.

Gregory, Tharyan ve Whittaker'a (2014, s. 636) göre güçlü SY profiline sahip işletmeler, emsallerine kıyasla daha rekabetçi olmaktadır. Rekabet avantajı ise işletmelere, kaynaklarını daha verimli kullanmalarını, daha iyi beşeri sermaye

geliştirebilmelerini veya daha iyi yenilik yönetmelerini sağlamaktadır. Buna ek olarak, yüksek ÇSY derecesine sahip işletmeler, üst yönetim için uzun vadeli iş ve teşvik planları geliştirmede diğer işletmelere kıyasla tipik olarak daha yetkindirler. Yüksek ÇSY derecesine sahip işletmeler, rekabet avantajlarını daha yüksek kârlılığa yol açan anormal getiriler elde etmek için kullanırlar. Daha yüksek kârlılık ise çalışanlara daha yüksek temettüler sağlamaktadır. Güçlü bir ÇSY profiline sahip işletmeler, sistematik piyasa şoklarına karşı daha az hassastırlar. Bu nedenle daha düşük sistematik risk gösterirler.

ÇSY bilgilerinin başlıca faydaları arasında şunlar bulunmaktadır (Bogeanu-Popa, 2021, s.51):

- İlgili tarafların beklentilerini karşılamak ve işletmenin değer yaratma sürecini daha verimli kılmak,
- İşletmenin kaynak kullanımına yönelik daha yüksek derecede şeffaflığının artmasını sağlamak,
- İlgili taraflarla uzun vadede daha iyi bir iletişime izin vermek,
- Daha fazla güven oluşturacak vizyon ve strateji oluşumunu sağlamak.

Bu faydalara ilaveten ÇSY bilgileri, işletmelerde bilgi asimetrisini azaltarak daha şeffaf bir bilgi aktarımının oluşmasını sağlamaktadır. Sağlanan bu şeffaflık sayesinde yönetimin işletme genelinde etkinliği artmakta, yönetim tarafından kurumsal ilkelere uyum daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmekte ve yönetim kararlarına paydaşların erişimi daha rahat bir şekilde gerçekleşmektedir. Böylelikle, işletme genelinde denetim komitesi daha bağımsız olabilmektedir. Denetimin bağımsızlığı, verilerin şeffaflığı, yönetim kurulunun sosyal duyarlılığı, paydaşlara ve yatırımcılara güven sağladığı için uzun vadeli yatırımcı bulmada kolaylıklar sağlamaktadır. Bununla birlikte sermayeye erişimin kolaylaşmasını sağlayarak, işletmenin kârlılık, büyüme, kurumsal itibar, marka değeri ve risk yönetimi üzerinde etkisinin artmasına katkı sağlamaktadır. ÇSY ayrıca, işletmelerde kurumsal sosyal sorumluluk raporlarının oluşumunu teşvik etmektedir. Böylelikle işletmelerin hesap verilebilirliği artmaktadır. İlaveten hissedar haklarının korunması, çalışan hakları ve güvenliği, yolsuzluğu ve ele geçirmeyi önleyici politikaların oluşturulması, hizmet ve ürünlerde tüketici sağlığı ve güvenliği sağlanabilmektedir. ÇSY son olarak, yönetim kadrolarında ve işletme kurullarında kadınların olmasını teşvik etmektedir. Çevre tahribatlarını en düşük seviyelerde tutarak, sürdürülebilir kalkınmaya ve gelişmeye ek olarak ülke ekonomisine de katkı sağlamaktadır.

ÇSY yatırım yönünden değerlendirildiğinde, çeşitli yatırım hedeflerini ele alan birçok farklı yatırım yaklaşımıyla, çok geniş bir alan olduğu görülmektedir. ÇSY yatırımında, her birinin kendi yatırım hedefi olan üç ana alan bulunmaktadır. Bu alanlar (Giese vd. 2019, s. 69):

- Temel amacı, bir portföyün risk-getiri özelliklerini iyileştirmek olduğu ÇSY entegrasyonu,
- Yatırımcının portföyünü, normları ve inançlarıyla uyumlu hale getirmeye çalıştığı değerlere dayalı yatırım,
- Yatırımcıların sermayelerini (örneğin; ekonominin karbondan arındırılmasını hızlandırmak gibi sosyal veya çevresel amaçlarla değişimi tetiklemek için) kullanmak istedikleri etki yatırımlarıdır.

Finans piyasalarının ÇSY bilgilerine her geçen gün daha fazla ilgi göstermesinden dolayı kurumsal sürdürülebilirliğin değerlendirilmesi hız kazanmıştır. Ancak, kurumsal sürdürülebilirliği ölçebilmek için mevcut araçların, çerçevelerin ve mekanizmaların çoğu yeterli gelmemektedir. Bu kapsamda kurumsal sosyal sorumluluk derecelendirme kuruluşu, sosyal derecelendirme kuruluşu, sürdürülebilirlik derecelendirme kuruluşu ve sosyal sorumlu yatırım derecelendirme kuruluşları (Socially Responsible Investment-SRI) oluşturulmuştur. Bu kuruluşlar, işletmelerin daha sürdürülebilir işletmelere yatırım yapabilmeleri için sosyal ve çevresel bilgilere ihtiyaç duyan sosyal sorumluluk sahibi yatırımcıların taleplerine yanıt olarak ortaya çıkmıştır. ÇSY derecelendirme kuruluşları, dünya çapında binlerce işletmenin çevresel, sosyal ve yönetimle ilgili iş uygulamalarını analiz ederek, kurumsal sürdürülebilirlik performansını değerlendirmektedir. Kuruluşlar bu analizi, işletmelerin kamuya açık bilgileri ve işletmelerden elde ettikleri bilgileri kullanarak gerçekleştirirler. Bazı derecelendirme kuruluşlarının işleyiş biçimleri, sadece finansal olmayan bilgilere dayalıdır. Diğerleri ise, uzun vadeli değerleri ve sürdürülebilirliği değerlendirmek için finansal ve finansal olmayan verileri birleştirmektedirler. (Escrig-Olmedo vd., 2019, s. 3).

ÇSY derecelendirme kuruluşları, yalnızca finansal piyasa aktörlerinin davranışlarını değil, işletmelerde sürdürülebilirlik yönetiminin kurumsallaşmasını da etkilemektedir. Böylelikle, ÇSY derecelendirme kuruluşlarının kurumsal sürdürülebilirlik değerlendirmelerindeki dinamik değişikliklerin sonuçları, finansal piyasaları aşarak toplumu bir bütün olarak etkilemektedir. Bu durum ise, işletmelerin sorumluluğunun finansal piyasa sınırlarını aşmasına sebep olmaktadır. Bununla birlikte,

her ÇSY derecelendirme kuruluğu, kendi kurumsal sürdürülebilirlik değerlendirme metodolojisini kullanmaktadır. ÇSY derecelendirme kuruluğlarının farklı değerlendirme süreçlerinde, ölçümün üç yönü her zaman dikkate alınmaktadır. Bu yönler (Escrig-Olmedo vd., 2019, s. 7):

- Değerlendirilen üst düzey kategoriler (çevresel, sosyal ve yönetim) ve her kategoride yer alan pozitif kriterler,
- Değerlendirilen tartışmalı faaliyet ve uygulamalar,
- Derecelendirmelerinin endüstri tarafından normalleştirilmesi süreçleridir.

ÇSY açıklamalarının işletmeler, piyasalar, paydaşlar ve yatırımcılar için bu kadar önemli olmasının bazı temel sebepleri bulunmaktadır. Bunlar;<sup>56</sup>

- *Şeffaflık ve bilgi simetrisi:* İşletmelerin şeffaf olması ve finansal sonuçları standart bir çerçeve kullanarak raporlaması gerekmektedir. Bu bağlamda ÇSY açıklamaları, dış paydaşların operasyonlar, emisyonlar veya işletme yönetiminin gizli tutmuş olabileceği tedarik zinciri sorunlarındaki riskleri daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır.
- *Sürdürülebilir bir ekonomiye yönelik ilerlemenin desteklenmesi:* ÇSY açıklamaları, işletmelerin net sıfır ekonomiye uyum sağlamasına yönelik eylemini açıkça sunmaktadır. Açıklamalar ayrıca, ÇSY konularında ilerlemeyen veya iş operasyonları yoluyla olumsuz etkiler yaratan yönetim ekipleri için de hesap verebilirliği zorunlu kılmaktadır.
- *Tüketici güveni ve marka sadakati yaratmak:* Etik uygulamalara ve/veya sürdürülebilir operasyonlara yönelik iddiaları destekleyen veya doğrulayan ÇSY açıklamaları, marka sadakati yaratma ve sürdürmede kritik öneme sahiptir. Söz konusu durum, mevcut müşteriler, çalışanlar veya tedarik zinciri ortakları için geçerlidir.

İşletmeler, paydaşlar ve yatırımcılar, büyük küresel zorlukların üstesinden gelebilmek için her geçen gün daha fazla birlikte çalışmaya başlamışlardır. Yatırımın değer zinciri boyunca ÇSY'yi benimsemesi, sürdürülebilir kalkınmaya daha fazla özel yatırımı teşvik ederek daha büyük etki sağlayabilmektedir. Bunun sebebi ise yatırımcılar, bankalar ve işletmeler gibi yatırım değer zincirindeki aktörlerin, raporlama süreçlerine

---

<sup>56</sup>[https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-disclosure/#:~:text=January%2011%2C%202023-.What%20is%20ESG%20Disclosure%3F.and%20Governance%20\(ESG\)%20issues.](https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-disclosure/#:~:text=January%2011%2C%202023-.What%20is%20ESG%20Disclosure%3F.and%20Governance%20(ESG)%20issues.) (Erişim tarihi: 22.01.2023)

ÇSY ve sürdürülebilirlik bilgilerini giderek daha fazla dâhil etmeleridir. Çünkü ilke temelli gönüllü girişimler, kurumsal sürdürülebilirliği ve sorumlu yatırımı yaygınlaştırmak için kritik öneme sahiptir. Piyasada önde gelen çeşitli sektörlerin ÇSY açıklamaları, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile tutarlıdır. Buna rağmen, daha güçlü sonuçlara ulaşmak için ÇSY açıklamalarının daha fazla güçlendirilmesi gerekmektedir.<sup>57</sup>

ÇSY raporlamalarında karşılaşılan en önemli sorun, açıklanan bilgilerin işletmeler arasında karşılaştırılabilir olmamasıdır. Çünkü işletmeler, ÇSY raporlarını hazırlarken hangi ÇSY standardını veya çerçevesini kullanacaklarını kendileri belirlemektedir. Benzer sektörlerde faaliyet gösteren işletmeler, ÇSY raporlarını farklı zamanlarda farklı raporlama sınırları, muhasebe metodolojileri, metrikler, ölçüm birimleri ve raporlama formatları kullanarak yayımlamaktadır. Hatta halka açık işletmelerin, ÇSY raporları için birden fazla standart ve çerçeve kullanması yaygın bir durum olarak görülmektedir. Bunun sebebi ise uluslararası boyutta kabul edilmiş standart çerçevesinin geliştirilmemiş olmasıdır. Uluslararası Sürdürülebilir Standartları Kurulu'nun (International Sustainability Standards Board- ISSB) standartları, hissedarlara odaklanan, baskın ÇSY standartları olarak konumlandırılmaktadır. Bu nedenle ISSB kuruluşu, ÇSY açıklamalarının karşılaştırılabilirliğini geliştirmek için bu farklılıkları ele alan bir standart çerçevesi oluşturma yönünde çalışmalara başlamıştır.<sup>58</sup>

Her çağda ve ülkede kurumsal yönetim, işletmelerin gözetimine izin veren kurallar dizisi olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda yönetim, işletmelerin yönetildiği ve düzenlendiği sistem olarak tanımlanmaktadır (Edit, 2019, s.2). Kurumsal yönetim; işletmenin yönetimi, pay sahipleri, kurulları ve diğer paydaşları arasında oluşan çıkar ilişkisi, iyi bir kurumsal yönetim uygulamasını sağlamaya ilişkin düzenlenen kurallar, ilkeler ve düzenlemeler bütünüdür (Akdoğan ve Akdoğan, 2011, s. 3). Diğer bir ifadeyle yönetim, kurulların ve üst düzey yöneticilerin işletmeyi sorumlu bir şekilde ve sağlam, etik ve hesap verebilirliğe göre yönetilmesine yardımcı olmak için güvenilen bir yapıdır. İyi kurumsal yönetim ve sosyal sorumluluk arasındaki ilişki, işletmelerin işleri dengede tutmasına yardımcı olmaktadır. Bununla birlikte yönetim, işletmelerin kontrol mekanizmalarını geliştirme, hissedar değerini artırma, hissedarlar ve menfaat sahipleri nezdinde memnuniyeti artırma çabalarını desteklemektedir. İyi bir kurumsal yönetim ,

<sup>57</sup><https://unglobalcompact.org/take-action/action/private-sustainability-finance> (Erişim tarihi: 25.01.2023)

<sup>58</sup><https://www.forvis.com/article/2022/05/introduction-esg-reporting-standards-frameworks#:~:text=Existing%20ESG%20Standards%20%26%20Frameworks.ESG%20standards%20and%20frameworks%20used.v> (Erişim tarihi: 25.01.2023)

halkın kurumsal liderlerine olan inancını ve güvenini de artırmaktadır.<sup>59</sup> Yönetim ayrıca, işletmelerin hedeflerini belirleyeceği yapıyı sağlamakta olup, hedeflere ulaşma ve hedeflerin performansını izleme yolları sunmaktadır. İlâveten iyi bir kurumsal yönetim, işletmelerin kaynaklarını daha verimli kullanmalarını sağlayarak işletmelerin sermaye maliyetlerini düşürmesine de destek olmaktadır (OECD, 2004, s. 11).

### 3.3.2. ÇSY'nin boyutları

ÇSY, bir işletmenin esas olarak sürdürülebilir ve etik ilkelere odaklanan kurumsal finansal çıkarlarını temsil etmek için kullanılmaktadır. Bu nedenle büyük ve küçük işletmeler, uzun vadeli stratejilerini çevre, sosyal sorumluluk ve yönetim çerçevesine göre inşa etmektedir. Sadece işletmeler değil, sermaye piyasaları da işletmeleri değerlendirmek ve gelecekteki finansal performanslarını belirlemek için ÇSY'yi kullanmaktadır. Sermaye piyasaları ve işletmeler açısından etik anlayışı, sürdürülebilir ve kurumsal yönetim, finansal olmayan performans göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Bu kavramların rolü, bir işletmenin karbon ayak izi gibi etkisini yönetmek için hesap verebilirliği ve sistemleri sağlamaktır.

ÇSY kavramı, sürdürülebilir kalkınma kavramı gibi üç boyuttan oluşmaktadır. Bu iki kavramın boyutları arasındaki tek fark, sürdürülebilir kalkınmada bulunan ekonomik boyutun yerini ÇSY kavramında kurumsal yönetim boyunun almasıdır. Böylelikle ÇSY kavramı;

- Çevresel Boyut,
- Sosyal Boyut,
- Yönetim (Kurumsal Yönetim) Boyutlarını kapsamaktadır.

#### 3.3.2.1. Çevresel boyut

Çevresel faktörler, bir işletmenin çevresel etkilerini ve risk yönetimi uygulamalarını ifade etmektedir. Çevre, açık ara en yaygın olarak hedeflenen ve kolayca anlaşılabilir unsurların başında gelmektedir. Diğer iki boyuttan farklı olarak, bu boyutun alt kategorilerindeki etkileri takip eden sistemler işletmelerde mevcuttur. Örneğin; işletmeler su kullanımı, enerji tüketimi ve sera gazı emisyonları gibi çevresel verimlilikleri kolaylıkla ölçebilmektedirler. Ayrıca, ekolojik ayak izlerini azaltmaya yardımcı olacak

---

<sup>59</sup><https://www.diligent.com/insights/esg/what-is-the-relationship-between-corporate-governance-sustainability/#> (Erişim tarihi: 15.01.2023).

çevre dostu malzemeler ve uygulamalar gibi çözümler de üretebilmektedirler. İşletmelerin çevreye yönelik bu uygulamaları, doğrudan ve dolaylı sera gazı emisyonlarını, yönetimin doğal kaynaklar üzerindeki sorumluluğunu ve işletmenin fiziksel iklim risklerine yönelik genel dayanıklılığını içermektedir. Çevre boyutu, her ne kadar Kaynak kullanımı, Emisyonlar ve Yenilik olarak üç ana başlığa ayrılmış olsa da bu ana başlıklar kendi içlerinde birçok alt kategoride sınıflandırılmaktadır. Bu kategoriler; hava ve su kalitesi, biyoçeşitlilik, ormansızlaşma, enerji performansı, sera gazı emisyonları dâhil olmak üzere karbon ayak izi, doğal kaynakların tükenmesi, atık yönetimi ve kirlilikten oluşmaktadır.

### **3.3.2.2. Sosyal boyut**

Sosyal faktörler, bir işletmenin insanlara karşı nasıl davrandığını ele almaktadır. Bu nedenle sosyal boyut, genellikle ölçülmesi zor bir boyut olarak görülmektedir. Çünkü bir işletmenin insanlarla, fikirlerle ve sürekli değişen manzaralarla ilgilenmesi, yenilenebilir enerji kullanımını ölçebilmesinden doğal olarak daha zordur. Bununla birlikte sosyal boyut, bir işletmenin iş uygulamalarının ve işletme prosedürlerinin çalışanlar, paydaşlar, yatırımcılar ve müşteriler tarafından kabul edilmesini de ifade etmektedir. Bu açıdan, ÇSY'nin sosyal boyuttaki ayırt edici özelliği, sosyal etki beklentilerinin işletmenin dışına ve tedarik zinciri ortaklarına, özellikle de çevre ve çalışma standartlarının daha az sağlam olabileceği gelişmekte olan ekonomilerdekilere nasıl yayıldığıdır. Sosyal boyut, her ne kadar İşgücü, İnsan Hakları, Toplum ve Ürün Sorumluluğu olarak dört ana başlığa ayrılmış olsa da bu ana başlıklar kendi içlerinde birçok alt kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; kuruluşun faaliyet gösterdiği ve hizmet verdiği yerel topluluklar üzerindeki bağlantısı ve etkisi dâhil olmak üzere topluluk ilişkileri, müşteri memnuniyeti, veri koruma ve gizlilik politikaları ve çabalarıdır. İlaveten, küresel olarak yoksul ve yetersiz hizmet alan topluluklara yardım eden projeleri veya kurumları finanse etme çabaları, çalışan çeşitliliği, eşitlik ve kapsayıcılık, çalışan bağlılığı ve ilişkileri, sağlık ve güvenlik, çocuk işçiliği ve kölelik dâhil olmak üzere insan hakları ve çalışma standartlarıdır.

### **3.3.2.3. Yönetim (kurumsal yönetim) boyutu**

Yönetim ayağı, bir işletmenin yönetim politikalarına ve uygulamalarına atıfta bulunmaktadır. En temel düzeyde, bu boyut tamamen güven ile ilgilidir. Yatırımcıların,

işletmenin vaatlerini yerine getirebileceğine olan güvenlerini bu boyut sağlamaktadır. İşletmeler, yatırımcılara bu güveni yönetim kurulu hedefleri ile hissedarların, çalışanların ve müşterilerin hedeflerinin uyumlu olup olmadığını, çalışanların iş yerlerinin güvende olduğunu ve adil yönetildiğini göstererek sağlamaktadır. Kurumsal yönetim boyutu her ne kadar Yönetim, Hissedarlar ve CSR stratejileri olarak üç ana başlığa ayrılmış olsa da bu ana başlıklar kendi içlerinde birçok alt kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar; Şirket liderliği, çeşitlilik ve yapı dâhil yönetim kurulu bileşimi, yolsuzluk ve rüşvet, bağışlar ve siyasi lobicilik, yönetici tazminatı ve politikaları, denetim komitesi yapısı, iç kontroller ve düzenleyici politikalar dâhil olmak üzere vergi stratejisi ve bilgi uçurma programlarıdır.

### 3.3.3. ÇSY Kriterlerinin Ölçümü, Raporlanması ve Derecelendirilmesi

ÇSY ölçümleri, yatırımcıların kararlarında kurumsal davranışı etkilediğine inanılan çevresel, sosyal ve yönetim konularını içermektedir (Armstrong, 2020, s. 8). Yani ÇSY ölçümlerinde, bir işletmenin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularındaki performans ölçülerinden veya göstergelerinden bahsedilmektedir.<sup>60</sup> ÇSY ölçümlerinin sonuçları; çevre, iklim değişikliği, nüfus artışı vb. konuların doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerine yönelik işletmelerin farkındalık derecelendirmelerini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇSY ölçümleri ile işletmelerin çevreye, topluma ve ekonomiye karşı sergiledikleri kurumsal sosyal sorumluluk dereceleri belirlenmektedir (Armstrong, 2020, s. 8).

ÇSY ölçümleri, bir işletmenin performansını ve riskini değerlendirmek amacıyla kullanıldıkları için diğer iş ölçümlerine benzemektedirler. Ölçümler, çok özel bilgiler isteyen standartlardan, çerçevelerden veya düzenlemelerden oluşturulmaktadır. ÇSY ölçümlerinin performans ölçüleri, nicel ve nitel olabilmektedir. Bununla birlikte ölçümlerin, farklı bir konu hakkında çok spesifik bilgiler vermeleri de gerekmektedir. Geleneksel anlayışa sahip yatırımcılar, bir işletmeye yatırım yapmanın fizibilitesini belirlemek için finansal verileri ve ölçümleri tercih etmektedirler. Modern yatırımcılar

---

<sup>60</sup><https://novisto.com/understanding-esg-metrics-definition-examples/#:~:text=When%20we%20talk%20about%20ESG,company's%20operating%20performance%20and%20risk> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

ise, geleneksel finansal ölçümlere ilaveten işletmelerin uzun vadeli performanslarını da değerlendirebilmek için ÇSY ölçümlerine yönelmektedir.<sup>61</sup>

ÇSY kriterlerinin işletmeler tarafından uygulanması, işletmelerin kurumsal sürdürülebilirlik performanslarını oluşturmaktadır (Escrig-Olmedo vd., 2019, s. 1). Böylelikle derecelendirme kuruluşları, geliştirdikleri araştırma metodolojileri ile işletmelerin kurumsal sürdürülebilirlik performanslarını değerlendirmektedir (Elbasha ve Avetisyan, 2018, s. 3). Bu bağlamda işletmeler, ÇSY kriterlerini sosyal anlamda içselleştirmezlerse, derecelendirme kuruluşları da konuya yalnızca ekonomik açıdan bakarlarsa değerlendirme sonucu yanlış bilgiler oluşturacaktır. Böylelikle paydaşlara ve yatırımcılara, işletmelerin kurumsal sürdürülebilirlik performans sonuçları hakkında yanlış bilgiler verilecektir. Kurumsal sürdürülebilirlik hakkında bu guruplara yanıltıcı bilgiler vermek, hem işletmelerin hem de ÇSY derecelendirme kuruluşlarının kamu düzeyinde meşrutiyetini ve güvenini etkileyecektir (Escrig-Olmedo vd., 2019, s. 1-2).

Paydaşlar ve yatırımcılar, işletmelerin gelecek performanslarına yönelik güvenilir tahminler yapabilmek için bu tahminlerin belirlenebileceği bölümlerle ilgilenirler. Bu sebeple işletmelerin kurum yönetimleri, ÇSY 'nin işletme performansı ve finansal performans üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Bu odaklanma, işletmelerin ÇSY'nin tüm yönlerinin paydaşlar ve yatırımcılar tarafından daha iyi anlaşılmasını ve işletmelere rekabet avantajı sağlamaktadır. İlaveten, işletmelerin ÇSY kriterlerini kurumsal olarak benimsemeleri, sürdürülebilir kalkınmaya giden yolu da açmaktadır (Bogeanu-Popa, 2021, s.54).

ÇSY anlayış yapısı, ortaya çıktığı günden bugüne kadar değişime uğramamasına rağmen ÇSY kriterleri, anlayış yapısının aksine birçok değişim yaşamaktadır (Elbasha ve Avetisyan, 2018, s. 20). ÇSY kriterlerinin, yeni küresel zorluklara yanıt verebilmesi ve kurumsal performansı daha doğru ve sağlam bir şekilde ölçebilmesi için değerlendirme modellerine yeni kriterler entegre edilmektedir (Escrig-Olmedo vd., 2019, s. 1). Sektörler genelinde, ÇSY kriterlerinde ve bu kriterlerin uygulanışında gerçekleşen değişim çok daha belirgindir. İşletmeler de ise bu değişim çok fazla görülmemektedir. İşletmelerde, genel olarak aranan ÇSY kriterleri Tablo 3.4.'deki en güncel kullanılan durumuna yaklaşmıştır (Elbasha ve Avetisyan, 2018, s. 20).

---

<sup>61</sup><https://novisto.com/understanding-esg-metrics-definition-examples/#:~:text=When%20we%20talk%20about%20ESG,company's%20operating%20performance%20and%20risk> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

**Tablo 3. 4.** *ÇSY performansının ölçümünde materyal seçimi*

<b>Çevre</b>	<b>Sosyal</b>	<b>Yönetim</b>
-Biyçeşitlilik/Arazi Kullanımı	- Kurumsal Kültür	- Kurul Yapısı
- Karbon Salınımı	- Topluluk İlişkileri	- Kurul Bağımsızlığı
- Hammadde Temini	- Çalışma Şartları	- Devralma Karşısı Önlemler
- Su Kullanımı ve Yönetimi	- Müşteri İlişkileri ve Üretim	- Hesap Verebilirlik
- Nüfus	- İnsan Sermayesi Yönetimi	- Rüşvet ve Yolsuzluk
- İklim Değişikliği	- Eğitim ve Ödüller	- Yasalarla Uyum
- Düzenleyici/Yasal Riskler	- Motivasyon	- Risk Yönetimi
- Tedarik Zinciri Yönetimi	- Cinsiyet Eşitliği	- Raporlama Sistemi
- Hava Olayları	- Sağlık ve Güvenlik	- Paydaşlar
- Enerji	- Adil Ticaret	- Yönetim
- Atık ve Geri Dönüşüm	- Sorumlu Pazarlama ve Ar-Ge	- Sahiplik Yapısı
- GRI	- Topluluklar Üzerindeki Etki	- Şeffaflık

**Kaynak:** Armstrong, 2020, s. 8; Clarke, Feiner ve Viehs, 2015, s. 12.

Tablo 3.4.'de görüldüğü üzere yatırımcılar, işletmeler, alan uzmanları, devlet, akademi ve kurumsal sosyal sorumluluk alanının diğer güçlü ve meşru aktörleri ile derecelendirme kuruluşları tarafından çeşitli sosyal, çevresel ve yönetim konuları somutlaştırılmıştır (Elbasha ve Avetisyan, 2018, s. 20).

İşletmeler, ekonomik, çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim alanları üzerindeki etkilerini kamuoyuna duyurmaya yönelik olarak ÇSY bilgilerini içeren raporlar hazırlamaktadır. ÇSY bilgilerinin raporlama süreci, paydaşlara ve yatırımcılara yöneliktir ve klasik bilgi yöntemlerinin ötesine geçmektedir. Raporların içerdiği her öge, ilerlemenin ve çabanın yansıtıldığı eylemleri ve faaliyetleri bulundurmaktadır. Bu doğrultuda, ÇSY bilgilerini içeren raporların hazırlanma sürecinde destek sunmayı amaçlayan kılavuzlar bulunmaktadır. Uygulamada, işletmeler tarafından hazırlanan ÇSY bilgileri, işletmenin sürdürülebilirlik, misyon, vizyon veya değerleriyle bağlantılıdır. İşletmenin imajının en iyi şekilde yansıtılması için hazırlanan bu bilgilerin doğruluğu ve ilgililiği paydaşların ve yatırımcıların gereksinimlerini karşılayacak şekilde sağlanmaya çalışılmaktadır. ÇSY raporlamalarının, işletme içindeki yönetim süreçleriyle uyum sağlaması gerekmektedir. Bununla birlikte, finansal olmayan bu bilgilerin analizinin ve raporlanmasının muhasebe kayıtlarına karşılık gelmesi de bu raporlama türünün zorunluluklarından biridir (Bogeanu-Popa, 2021, s.50). Bunun yanı sıra ÇSY raporları, potansiyel yatırımcıların değerlendirdiği "toplam bilgi karışımının" bir parçası olarak da nitelendirilmektedir (ESG Reporting Guide 2.0, 2019, s. 5).

ÇSY raporlaması, işletmenin eylemlerini yansıttığı bir süreç olarak kabul edilmektedir. ÇSY bilgilerinin raporlanması da ÇSY'nin işletme içinde önemli olduğunu

kanıtlamaktadır. İşletme içindeki önem, tahsis edilen kaynaklar ve sosyal sorumluluk konusunda belirlenen öncelikler tarafından verilmektedir. ÇSY raporlarının yapılabilmesi için işletmelerin kurum genelinde bir hazırlık yapmaları gerekmektedir. Örneğin; işletme içinde benimsenen politikalar, prosedürler ve eylemler, Avrupa yasama belgesinde belirtilen çevre, sosyal, işgücü, insan hakları, yolsuzlukla mücadele vb. bileşenler kapsamında çalışmalar yapılmalıdır. Buna rağmen işletmelerin bu tür artan etkinlikleri, işletmelerde daha karmaşık bir raporlamanın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. İşletmelerin içindeki faaliyet karmaşıklığı arttıkça, işletmeler raporlama altyapısını güncelleme gerekliliği ile karşı karşıya kalmaktadır. Raporların karmaşıklığının avantajı ise, işletmelerin daha iyi bilgi sunabilmesi ve bilgi kullanıcılarının iç ve dış süreçleri daha iyi anlayabilmesini sağlamasıdır. Bu avantajlar, yatırımcılar açısından karar almayı pekiştirilebilir hale getirirken, işletmeler açısından da rekabet üstünlüğü sağlamaktadır (Bogeanu-Popa, 2021, s. 48-49).

ÇSY konularının önemliliği, sektörler arasında önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Örneğin, madencilik gibi kaynak yoğun endüstriler, ticari gayrimenkul sektöründen farklı çevresel ve sosyal faktörlere maruz kalmaktadır. Bu sebepten dolayı Küresel Raporlama Girişimi (GRI), ÇSY konularına yönelik sektör farklılıkları hakkında kapsamlı bir genel bakış derlemiştir. GRI, on yılı aşkın bir süre boyunca farklı sektörlerdeki en önemli ÇSY konularını belirlemek için bir dizi paydaşla birlikte çalışarak, G4 Sürdürülebilirlik Raporlaması Yönergelerini ortaya çıkarmıştır. Yanı sıra, ÇSY konularının entegrasyonu yoluyla sürdürülebilirliğin rekabet avantajına nasıl yol açabileceğinin üç ana yolu bulunmaktadır (Clarke, Feiner ve Viehs, 2015, s. 13).

Tablo 3.5.'te işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarını hazırlarken ÇSY kriterlerinden yararlanmalarının rekabette sağlayacağı avantajlar belirtilmektedir.

**Tablo 3. 5. ÇSY ile sürdürülebilirlikte rekabet avantajını sağlayan yollar**

<b>RİSK</b>	<b>PERFORMANS</b>	<b>İTİBAR</b>
İşletmeye özgü riskler	Süreç yeniliği	Beşeri sermaye
Dış maliyetler	Ürün yeniliği	Tüketiciler

**Kaynak: Clarke, Feiner ve Viehs, 2015, s. 13**

Tablo 3.5.'te görüldüğü üzere ÇSY kriterleri, işletmelere risk, performans ve itibar konusunda rekabet avantajı sağlamaktadır. ÇSY, işletmelere kendi yapısına özgü riskleri ve dış maliyetleri görebilme konusunda avantajlar sağlamaktadır. Bununla birlikte ÇSY,

işletmelere süreç ve ürün yenilikleri konusunda da avantaj sağlayarak işletmenin süreç ve ürüne yönelik performansında artış sağlamaktadır. Bu ise doğrudan işletmenin finansal performansını etkilemektedir. Son olarak ÇSY, işletmelerin beşerî sermayelerinin artırılması ve tüketicilerle ilişkilerinin doğru yönetilmesi konusunda bilgiler sağlayarak işletmelerin itibarının artması konusunda avantaj sağlamaktadır.

İşletmelerin, ÇSY kriterleri ile oluşturdukları finansal olmayan raporlamalarında başarı ve verimlilik elde edebilmeleri için bir dizi temel önceliği vardır. Bunlar (Bogeanu-Popa, 2021, s.52):

- Finansal raporun ötesinde, tutarlı ve yararlı veriler sağlayan finansal olmayan raporlamayı uygulamaya koyabilmek,
- İşletme içi ve harici verileri, verimli ve etkili bir şekilde stratejik bağlantılarla raporlayabilmek,
- Çevresel raporlamanın karmaşıklığı ve değişkenliği ile finansmana odaklanırken, bu süreci mümkün olduğunca verimli ve uygun maliyetli hale getirebilmektir.

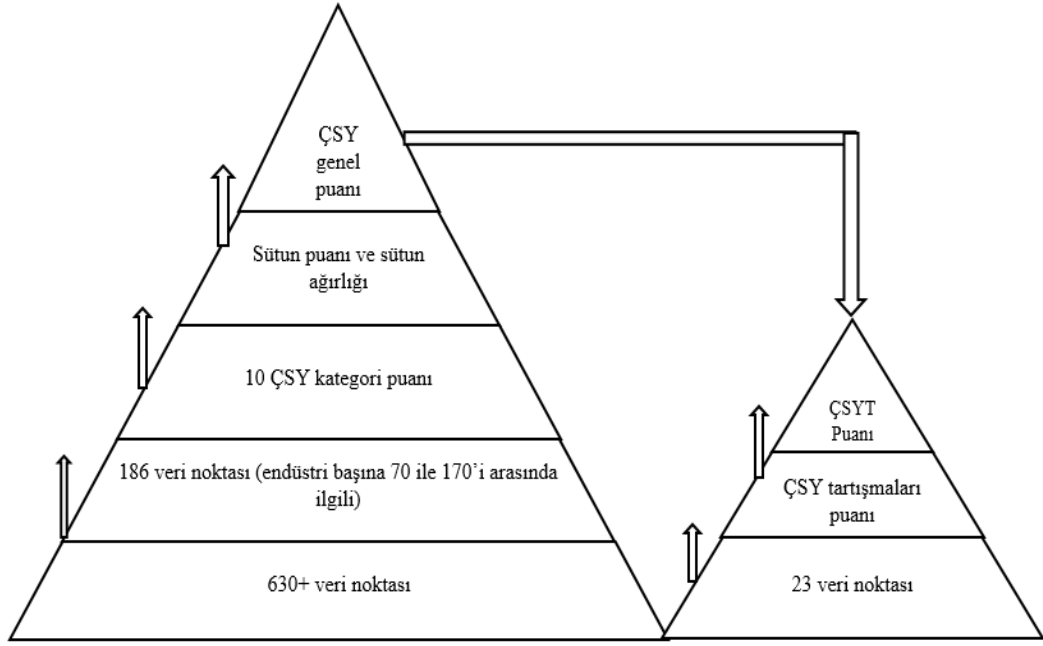
ÇSY kriterlerinin derinlemesine analizi yapıldığında, kriterlerin sürdürülebilirlik ilkelerini kurumsal sürdürülebilirlik değerlendirme sürecine tam olarak entegre edemediği görülmektedir (Escrig-Olmedo vd., 2019, s. 1). Bu bağlamda, ÇSY derecelendirme kuruluşları tarafından sürdürülebilirlik ilkeleri değerlendirilirken, metodolojilerine ÇSY kriterlerini entegre edip etmediklerini belirlemek için bir takım argümanlar dikkate alınmaktadır. Bu argümanlar (Escrig-Olmedo vd., 2019, s. 10):

- *Sürdürülebilirlik boyutları ve aralarındaki denge*: ÇSY derecelendirme kuruluşu, değerlendirme sürecinde ve metodolojilerinde çevresel, sosyal ve yönetim kriterleri eşit derecede önemliyse bu prensibi entegre eder.
- *Kuşaklar arası bakış açısı*: ÇSY derecelendirme kuruluşu, gelecek ve mevcut ihtiyaçlar veya hem kısa hem de uzun vadeyi dikkate alan belirli riskler gibi kriterler veya değerlendirme metodolojisi hususları açıkça belirtilmişse bu prensibi entegre eder.
- *Paydaş yaklaşımı*: ÇSY derecelendirme kuruluşu, paydaşların ihtiyaç ve beklentilerinin kriterlerine ve değerlendirme sürecine entegre edilmesi durumunda bu prensibi entegre eder.
- *Yaşam döngüsü düşüncesi (Life Cycle Thinking-LCT)*: ÇSY derecelendirme kuruluşu, bir LCT yaklaşımının benimsenmesine uygun olarak, işletmenin yukarı

ve aşığı yönlü faaliyetleri etkileme biçiminin, kriterlerinde ve değerlendirme çerçevelerinde incelenmesi durumunda bu ilkeyi uygular.

SY bilgileri, her geçen gün daha sağlam ve kesin adımlarla büyümekle kalmayıp, deneme yanılma süreçleriyle performans ölçmenin daha iyi yollarını da bulmaktadır. SY bilgi evreni, birçok değişim yaşamakla birlikte evrene, yeni konular dâhil olarak hızla genişlemeye de devam etmektedir. Böylelikle, bilgi evreni ile işletme işleyişi arasındaki bağlantılar açıklığa kavuşmaktadır. Yatırımlardaki büyük veri ağı, SY bilgilerinin kendisini daha yatırım yapılabilir bir duruma getirmektedir (ESG Reporting Guide 2.0, 2019, s. 13).

şekil 3.4.'te SY derecelendirme kuruluşlarının hesaplama yaparken kullandıkları SY (ESG) puanlama metodolojisi yer almaktadır.



şekil 3. 4. SY puanlama metodolojisi

Kaynak: Refinitiv, 2022, s.8.

şekil 3.4.'te görüldüğü üzere derecelendirme kuruluşları, SY puanlarını oluştururken belirli bir metodoloji sıralaması izlemektedir. Öncelikle SY genel puanı hesaplanmakta daha sonra ise SYT olarak gösterilen SY tartışama puanı hesaplanmaktadır. En son bu iki puanın ortalaması alınarak işletmelerin esas SY genel puanları bulunmaktadır.

Aşağıda yer alan ve ÇSY kriterlerinin ölçümünü gösteren yol haritası, Refinitiv veri tabanının beş aşamalı süreçten oluşan ÇSY puanlama metodolojisinden yararlanılarak özet halinde açıklanmaya çalışılmıştır (Refinitiv, 2022, s. 9-15):

**1. Adım:** Temel veri noktaları “Boolean” ve “Sayısal veriler” olmak üzere iki şekilde işlenmektedir. Boolean veri işleme yöntemi, işletmeye yönelik soruları (Örneğin; İşletmenin su verimliliği politikası var mı?) "Evet", "Hayır" veya "Boş" olarak yanıtlama şeklinde gerçekleştirmektedir. Sayısal veri işleme yöntemi ise bir endüstri grubundaki tüm işletmelerin, ilgili veri noktasını bildirirken yalnızca bir işletme tarafından sayısal bir veri noktası rapor edildiğinde görece bir yüzdelik sıralaması uygulanmasıyla gerçekleştirilmektedir. Sayısal veri işleme yönteminde, 10 kategori puanını ve ÇSY tartışma puanını hesaplayabilmek için yüzdelik sıralama puanlama metodolojisi benimsenmektedir. Yüzdelik sıralama puanı, sıralamaya dayalı olmasından dolayı aykırı değerlere karşı çok hassas bir analiz şekli değildir.

**2. Adım:** Önemlilik matrisi olarak bilinmektedir. Farklı sektörler için her bir ÇSY temasının önemine ilişkin nesnel, tarafsız ve güvenilir bir değerlendirme uygulamak için ÇSY önemlilik matrisi tescilli bir model olarak geliştirilmiştir. ÇSY için önemlilik, kategori ağırlıkları şeklinde tanımlanır ve kategori düzeyinde uygulanmaktadır. Kategori ağırlıkları, her bir sektör grubu için her bir temanın görece önemini belirlemeye yönelik nesnel ve veriye dayalı bir yaklaşım olarak hesaplanmaktadır. Önemlilik matrisi, sayısal ve boolean veri noktaları için “sektör medyanı” ve “şeffaflık ağırlıkları” yöntemi kullanılarak hesaplanmaktadır. Önemlilik değerleri, ÇSY kurumsal açıklamaları geliştikçe ve olgunlaştıkça otomatik ve dinamik olarak güncellenmektedir.

**3. Adım:** Genel ÇSY puanı hesaplaması ve sütun puanıdır. Genel sütun ve ÇSY puanlarını hesaplamak için, veriye dayalı ve nesnel mantık kullanılarak sektör başına kategori ağırlıkları uygulanmaktadır. Genel ÇSY puanının hesaplanmasında ÇSY puanları, önemlilik matrisine göre hesaplanan 10 kategori ağırlık puanının toplamıyla oluşmaktadır. Sütun puanlarının hesaplanması ise yine ÇSY puanlarının kategori ağırlıklarının görece toplamına eşit olması olarak belirlenmektedir.

**4. Adım:** Tartışma puanlarının hesaplanmasıdır. ÇSY tartışmaları puanı (ÇSYT), 23 ÇSY tartışma konusuna göre hesaplanmaktadır. Yapılan son tartışmalar, en son tamamlanan döneme yansıtılmaktadır. Bu kısımda dikkat edilmesi gereken bazı durumlar vardır. Bunlar;

- Tüm tartışma ölçülerinin varsayılan değeri 0'dır,

- Tüm son tartışmalar, en son kapatılan mali yılda sayılır ve hiçbir tartışma çifte sayılmaz,
- Tartışmalar, endüstri grubu üzerinde kıyaslanmaktadır,
- Tartışmasız işletmeler, 100 puan alacaktır,
- Tartışma puanı hesaplaması, küçük sermayeli işletmelere göre medyanın daha fazla ilgisini çektiklerinden, büyük sermayeli işletmelerin olumsuz etkilendiği piyasa değeri önyargısını ele alır.
- Önem ağırlıkları, piyasa değeri önyargısını ele almak için uygulanır ve mevcut ve geçmiş dönemlerin hesaplanması için geçerlidir.

**5. Adım:** ÇSYT puanı ölçümüdür. ÇSYT puanı, mali yıl içinde tartışmalar olduğunda, ÇSY puanı ile ÇSY tartışmaları puanının ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Tartışmalar puanı, ÇSY puanından büyük olduğu takdirde, ÇSY puanı ÇSYT puanına eşit sayılmaktadır.

ÇSY derecelendirme kuruluşlarının birden fazla ve değerlendirme metodolojilerinin birbirinden farklı olması, üstesinden gelinmesi gereken çeşitli zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Bu zorluklar (Escrig-Olmedo vd., 2019, s. 7):

- Şeffaflık eksikliği: ÇSY derecelendirme kuruluşları, kurumsal sürdürülebilirlik performansını değerlendirmek için geliştirdikleri kriterler ve değerlendirme süreçleri hakkında kamuya eksiksiz bilgi sunamazlar. Bu durum ise ÇSY derecelendirme kuruluşlarının neyi ölçtüğünü anlamayı ve aralarında karşılaştırma yapmayı zorlaştırmaktadır.
- Ölçülebilirlik: ÇSY derecelendirme kuruluşları, aynı kavramı farklı şekillerde ölçebilmektedir. Bu nedenle, ÇSY derecelendirmelerinin değerlendirmeleri tutarlı değilse, kurumsal sosyal raporlamanın varsayılan faydaları gerçekleşemez.
- Kriterler arasında takaslar: ÇSY derecelendirme metodolojileri, bir alandaki yüksek puanları başka bir alandaki çok düşük puanlarla telafi edebilir.
- Genel puan eksikliği: ÇSY derecelendirme kuruluşlarının çoğu, her alan için çevresel, sosyal ve yönetim oranları sağlar, ancak kurumsal sürdürülebilirlik performansına ilişkin genel bir puan vermezler.
- Paydaşların tercihleri: ÇSY derecelendirme kuruluşları, değerlendirme süreçlerinde farklı paydaşların beklentilerini ele almazlar. Bu durum ise onların kabulünü ve kullanılabilirliğini etkiler.

Finansal raporlama, ekonomik varlık için önemlidir. Çünkü finansal raporlama sadece üçüncü tarafların güvenini kazanmanın temeli değil, aynı zamanda güveni ölçmenin de en iyi yoludur. Yatırımcılar, bununla birlikte strateji, sürdürülebilirlik ve risklerin ele alınma şekli ile ilgili bilgiler de dâhil olmak üzere perspektifler ve bilgilendirici veriler de aramaktadır. Bu aşamada ÇSY bilgilerinin raporlanması, ilgili tarafların gelecekteki iş planlarını gerçekleştirebilmeleri için önem kazanmaktadır. Paydaşlar ve yatırımcılar için ÇSY kriterleri ile hazırlanmış bir finansal olmayan raporlama önemli bir faktörü temsil etmektedir. ÇSY kriterlerinin, giderek daha fazla kullanıldığı düşünüldüğünde, işletmeyi uzun vadede etkileyen bir anahtar olduğu görülmektedir. Paydaşların ihtiyaçları değiştiğinde, raporlamanın uygun ve karşılaştırılabilir olması için ÇSY bilgilerinin de sürekli olarak güncellenmesi gerekmektedir. ÇSY bilgileri, çevresel, sosyal ve yönetim düzeyinde kaydedilen performansı kolaylaştıran ve ayrıntılı olarak analiz eden finansal olmayan raporlama yoluyla mükemmel bir şekilde aktarılabilir (Bogeanu-Popa, 2021, s.53).

### 3.4. ÇSY ve Sürdürülebilirlik Raporlama Çerçevesi Arasındaki İlişki

ÇSY ile birçok raporlama çerçevesi arasında yakın bir ilişki olduğunu gösteren birçok nokta vardır. Bunlardan ilki, işletmelerin veya sektörlerin faaliyet alanlarına göre kendilerine en uygun raporlama çerçevesini tercih ederek, ÇSY açıklamalarını oluşturmalarıdır. Diğerleri ise, ÇSY derecelendirme kuruluşlarının diğer raporlama çerçevesi, uluslararası standartlar ve yönergeleri oluşturan çeşitli tartışma ve istişarelerde proaktif katılımcılar olarak yer almalarıdır. ÇSY derecelendirme kuruluşlarında görev alan kişiler, bu etkileşimlere uzman olarak davet edilmektedir. Dolayısıyla, bu kuruluşların metodolojileri ve değerlendirme kriterleri güvenilir olarak kabul görmektedir (Elbasha ve Avetisyan, 2018, s. 19).

ÇSY ile aralarında bağlantı olan raporlama çerçevesi Tablo 3.6.'da belirtilmiştir.

**Tablo 3. 6.** ÇSY'nin ilişkili olduğu raporlama çerçevesi

1	GRI- Küresel Raporlama Girişimi
2	Sürdürülebilir Muhasebe Standartları Kurulu Açıklama Standartları
3	BM Küresel İlkeler Sözleşmesi
4	Dünya Ekonomik Formu Açıklama Çerçevesi
5	SA 8000 Belgesi

[Tablo 3.6. (devam) ÇSY'nin ilişkili olduğu raporlama çerçeveleri]

6	Uluslararası Standart Örgütü (ISO)
7	AA 1000 Hesap Verilebilirlik Standartları
8	EFRAG Sürdürülebilirlik Raporlama Kurulu
9	Uluslararası Sürdürülebilir Raporlama Standartları <sup>62</sup>

Tablo 3.6.'da belirtilen çerçevelerin ÇSY ile ilişkisi aşağıda detaylı olarak açıklanmaktadır.

*Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative- GRI) Standartları, İklimle İlgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü ve Sürdürülebilir Muhasebe Standartları, işletmeler ve sektörler tarafından tercih edilen en önemli ÇSY açıklamaları ve çerçevelerinden üçüdür. Sürdürülebilirlik konusunu ele alan çok sayıda çerçeve olsa dâhi, günümüzde küresel ölçekte yalnızca iki raporlama standardı mevcuttur. Bunlar GRI ve SASB'nin oluşturduğu Sürdürülebilir Muhasebe Standartlarıdır. Farklı standartların farklı kitleler için farklı amaçları olmasından dolayı, bu standartların her biri farklı hedef kitleye ve kapsama sahiptir.*<sup>63</sup>

GRI, işletmelerin ekonomi, çevre ve toplum üzerindeki önemli etkilerini raporlamasına yardımcı olmaktadır. GRI, hissedarlara odaklanmak yerine çok farklı menfaat sahiplerine hitap etmektedir. Bu açıdan GRI, dünya genelinde en yaygın kullanılan ÇSY raporlama standardı olarak kabul edilmektedir.<sup>64</sup>

Kurumsal sürdürülebilirlik kavramı, işletmelerin stratejilerinin, operasyonlarının ve raporlamalarının kritik bir bileşeni olacak şekilde gelişmektedir. Kavram ayrıca, ÇSY konularını giderek çok daha geniş bir yelpazede dikkate almaktadır. ÇSY ve sürdürülebilirlik aynı şey olmasa dahi, sürdürülebilirlik (veya ÇSY) raporlarından bahsederken birçok alanda birbiri yerine kullanılmaktadır. Bununla birlikte, ÇSY kategorilerine giren üretim işletmeleri için sağlık ve güvenlik, yazılım işletmeleri için müşteri gizliliği, yiyecek ve içecek üreticileri için ürün içerikleri gibi sorunlar güncel (yeni) sorunlar değildir. Yeni sorunlar, yatırımcıların ve paydaşların işletmelerin bu

<sup>62</sup>Uluslararası Sürdürülebilir Raporlama Standartları "2.10.3. Uluslararası sürdürülebilirlik raporlaması standartları" başlığı altında anlatıldığı için bu kısımda yer verilmemiştir.

<sup>63</sup><https://www.forvis.com/article/2022/05/introduction-esg-reporting-standards-frameworks#:~:text=Existing%20ESG%20Standards%20%26%20Frameworks,ESG%20standards%20and%20frameworks%20used> (Erişim tarihi: 25.01.2023); <https://www.globalreporting.org/media/jxkgrggd/gri-perspective-esg-standards-frameworks.pdf> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<sup>64</sup><https://www.globalreporting.org/media/jxkgrggd/gri-perspective-esg-standards-frameworks.pdf> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

sorunları nasıl yönettiklerine ve kararlarını buna göre nasıl aldıklarına açık bir şekilde odaklanmaktadır. Benzer durum, kurumsal sürdürülebilirlik raporu için de geçerlidir. Kurumsal sürdürülebilirlik raporu, geçmişte çevresel sorumluluk ve kamu düzenlemelerine yanıt olarak bir iletişim tatbikatı ile sınırlı kalmaktaydı. Rapor, 2000’li yılların başından bu yana daha çok kurumsal vatandaşlığı ve itibar sermayesini geliştirmeye yönelik bir uygulamaya dönüşmüştür. Günümüzde, karar verme açısından yararlı ÇSY ve sürdürülebilirlik bilgilerine olan talep artışı, kurumsal sürdürülebilirlik raporunu standartlaştırmakta ve giderek zorunlu hale gelen bir uygulamaya doğru kaydırılmaktadır.<sup>65</sup>

Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Kurulu (Sustainability Accounting Standards Board – SASB) – (açıklama standartları), işletmelerin sürdürülebilirlik veya ÇSY bilgilerinin yatırımcılara ve diğer finansal sermaye sağlayıcılarına açıklanması için standart belirlemek üzere kurulmuştur.<sup>66</sup>

İşletmeler, iklim değişikliği ve kaynak kısıtlamalarından kentleşmeye ve teknoloji yeniliğine kadar uzun vadede sürdürülebilirliklerini etkileyen zorluklar ve fırsatlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kurumsal yatırımcıların yatırım kararlarını alırken, bu tür konuların işletmelerin nasıl etkilediğini değerlendirebilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir muhasebe standartları, işletmelerin uzun vadede kurumsal değer yaratmasını doğrudan etkileyen ÇSY konularının belirlenmesine, ölçülmesine ve yönetilmesine yardımcı olmaktadır.<sup>67</sup>

Diğer bir ifadeyle iklim değişikliği, küresel ekonomi için çeşitli ÇSY sorunları yaratmaktadır. Yatırımcıların ise bu tür konuların işletmelerin finansal performansını nasıl etkilediğini anlayabilmeleri gerekmektedir. Buna rağmen yatırımcılar, kendileri için gerekli olan işletmelerin standartlaştırılmış, karşılaştırılabilir ÇSY raporlarına erişmekte zorlanmaktadır. Bu açıdan SASB standartları ile hazırlanan sürdürülebilirlik raporları, yatırımcılara birçok konuda avantaj sağlamaktadır. Avantaj, yatırımcıların yalnızca

---

<sup>65</sup><https://novisto.com/understanding-esg-metrics-definition-examples/#:~:text=When%20we%20talk%20about%20ESG,company's%20operating%20performance%20and%20risk> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<sup>66</sup><https://novisto.com/understanding-esg-metrics-definition-examples/#:~:text=When%20we%20talk%20about%20ESG,company's%20operating%20performance%20and%20risk> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<sup>67</sup><https://www.sasb.org/company-use/> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

işletmelerin uzun vadeli değer yaratmalarını etkileyen ÇSY konularını belirlemelerine değil, yanı sıra ölçmelerine, yönetmelerine ve raporlamalarına da yardımcı olmaktadır.<sup>68</sup>

Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları, işletmelerin kurumsal değerlerini nasıl yarattıklarını anlayabilmek için önemli olan sürdürülebilirlik bilgilerini tanımlamaktadır. Yatırımcılar, işletmeler, politika yapıcılar ve STK'ler gibi çeşitli gruplar, bilgi alabilmek için kurumsal sürdürülebilirlik raporlarını kullanmaktadır. Bu bağlamda, ÇSY bilgileri olarak da tanımlanan sürdürülebilirlik bilgilerinin birincil amacı, bilgi kullanıcılarının ekonomik kararlarını iyileştirmektir. Söz konusu bilgi ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için işletmelerin dinamik bir ekosistemi geliştirilmiştir. Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları ve Entegre Raporlama Çerçevesi dâhil olmak üzere, açıklama standartları ve çerçeveleri bu ekosistemin temelini oluşturmaktadır. Bu çerçeveler, karşılaştırılabilir, tutarlı ve güvenilir ÇSY bilgilerinin açıklanmasını kolaylaştırmaktadır. Bilgi sağlayıcılar ve derecelendirme kuruluşları, bu bilgileri kullanarak sermaye piyasaları için araçlar, analizler ve kaynaklar oluşturmaktadır.<sup>69</sup>

*Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi (United Nations Global Compact - UNGC)*, iş ve finans sektöründe yer alan paydaşların ve yatırımcıların çeşitli ÇSY risklerini ve fırsatlarını değerlendirebilmelerine yardımcı olacak mekanizmalar geliştirmektedir. Sözleşmeye, tüm ülkelerden ve sektörlerden sürekli artan küresel bir destekle katılım sağlanmaktadır. Sözleşme, yatırımcılar ve diğer paydaşlar arasında giderek artan bir beklenti oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Küresel İlkeler Sözleşmesi'ne katılan işletmelerin bir dizi sürdürülebilirlik ve ÇSY metriklerinde daha iyi performans gösterdikleri de tespit edilmiştir.<sup>70</sup>

Paydaşlar ve yatırımcılar için şeffaf ve halka açık bir şekilde raporlama yapabilmek, sürdürülebilirliğe kendini adanmış tüm işletmeler için esas bir konudur. Çünkü finansal olmayan raporların, işletmeleri sorumlu davranmaya ve eylemlerini raporlamaya yönelten itici bir gücü bulunmaktadır. Yanı sıra ana akım yatırımcılar, iş dünyasından daha fazla şeffaflık beklenilmesi nedeniyle işletmelerin stratejilerinde ÇSY bilgilerinin daha fazla dikkate alınmaktadır.<sup>71</sup>

*Dünya Ekonomik Forumu (World Economic Forum- WEF) – (Açıklama Çerçevesi)*, 1971 yılında uluslararası bir sivil toplum örgütü olarak kurulmuştur.

<sup>68</sup><https://www.ibm.com/topics/sasb> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<sup>69</sup><https://www.sasb.org/about/sasb-and-other-esg-frameworks/> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<sup>70</sup><https://www.danesmeadesg.com/resources/what-is-the-un-global-compact> (Erişim Tarihi: 25.03.2023)

<sup>71</sup><https://unglobalcompact.org/participation/report> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

Formun amacı; küresel, bölgesel ve endüstri gündemlerini şekillendirmek ve kamu yararına girişimciliği teşvik etmek için siyasi, ticari ve kültürel paydaşları bir araya getirmektir. Dünya Ekonomik Forumu, 2020 yılında çeşitli mevcut standartlardan ve çerçevelerden yararlanarak “Paydaş Kapitalizm Metrikleri” adını verdikleri kendi ÇSY performans ölçütlerini oluşturmuştur. Bu ölçütler, sektör veya iş modelinden bağımsız olarak tüm işletmeler için bir dizi evrensel performans ölçütü görevindedir.<sup>72</sup>

*SA8000 Belgesi*, ulusal iş kanunları ve uluslararası insan hakları normlarına dayanan gönüllü bir sosyal uygunluk standardıdır. Pek çok büyük perakendeci ve tedarikçinin kendilerine has özelleştirilmiş çerçeveleri uygulamalarını zorunlu kılmak yerine, SA8000 standardı gibi uluslararası üçüncü taraf denetim çerçevelerini kabul etmektedir. Örneğin hem Walmart hem de Disney, sosyal uyumluluk programları için SA8000 denetim sonuçlarını kabul etmektedir. SA8000 sosyal uygunluk denetimi kontrol listesi, aşağıdaki dokuz gereksinimi içermelidir.<sup>73</sup>

- Çocuk işçiliği
- Zorla veya Zorunlu Çalıştırma
- Sağlık ve güvenlik
- Örgütlenme Özgürlüğü ve Toplu Pazarlık Hakkı
- Ayrımcılık
- Disiplin Uygulamaları
- Çalışma saatleri
- Ücretlendirme
- Yönetim Sistemi

SA8000 standardı, hem sosyal sorumluluk ve uygunluk alanlarını gözetmesinden dolayı hem de listesinde bulunan gereksinimlerin önceliğinden dolayı ÇSY kriterleriyle uyum içerisindedir. İlaveten SA8000, tedarikçileri etik üretim uygulamaları konusunda sorumlu tutmak için bir kıyaslama standardı olarak da hizmet etmektedir. Standarda dayalı bir sosyal denetim, tedarikçinin fabrikasında neler olup bittiği ve olası uyum sorunları hakkında da net bilgiler verebilmektedir.<sup>74</sup>

*Uluslararası Standart Örgütü (International Standardization Organization - ISO)*'nün geliştirdiği ISO 9001 standardı, kuruluş tarihindeki en başarılı standart olarak

---

<sup>72</sup><https://novisto.com/understanding-esg-metrics-definition-examples/#:~:text=When%20we%20talk%20about%20ESG,company's%20operating%20performance%20and%20risk> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<sup>73</sup><https://www.intouch-quality.com/blog/9-requirements-of-an-sa8000-social-compliance-audit#:~:text=SA8000%20requires%20suppliers%20to%20allow,exceed%2012%20hours%20per%20week> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<sup>74</sup><https://www.intouch-quality.com/blog/9-requirements-of-an-sa8000-social-compliance-audit#:~:text=SA8000%20requires%20suppliers%20to%20allow,exceed%2012%20hours%20per%20week> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

kabul edilmektedir. Bu standart serisi, başarısından dolayı aşağıda yer alan diğer yönetim sistemi standartlarının geliştirilmesine de öncülük etmiştir.<sup>75</sup>

- ISO 1400: Çevre Yönetim Sistemleri
- ISO 26000: Sosyal Sorumluluk Rehberi
- ISO: 31000: Risk Yönetimi İlkeleri ve Yönergeleri standartlarıdır.

ISO, çevre yönetimi, sosyal sorumluluk, risk yönetimi ve kalite uygulamaları gibi en iyi uygulamaların belgelendirilmesini sağlamaktadır. ISO'nun çevre düzenlemesi (ISO 14000) ve kurumsal sosyal sorumluluk (ISO 26000) standartlarına yönelik girişimlerde bulunması, bu standart türünün ÇSY ile ilişkili yönlerini göstermektedir.<sup>76</sup>

*AA1000 hesap verilebilirlik standartları*, sosyal ve etik muhasebe, denetim ve raporlamada kaliteyi artırarak, kuruluşların hesap verebilirliğini ve genel performansını iyileştirmek için geliştirilmiştir. Standart doğrultusunda işletmeler; sosyal, etik, sürdürülebilirlik, muhasebe, denetim ve raporlamaya yönelik çeşitli yaklaşımların benimsenmesi ve paydaşların isteklerini yanıtlayma şekillerinde yenilik yapmışlardır. Bu tür finansal olmayan bilgilerin iş dünyasında giderek artan bir gereksinim uyandırması, çok sayıda standart ve kılavuz oluşturulmasına yol açmıştır. Örneğin; GRI ve SA8000 gibi özel çerçeveler, bu gereksinimler sonucu doğmuştur ve kilit alanlarda 'netlik adaları' yaratılmasına yardımcı olmuştur. AA1000 hesap verebilirlik standardı, işletmelerin performans yönetimlerinde neyin daha iyi bir uygulama oluşturduğunu açıklığa kavuşturmaya katkı sağlamaktadır. AA1000, işletmelerin paydaşlarla olan ilişkilerindeki sosyal ve etik konuları, işletmelerin stratejik yönetimleri ve operasyonlarıyla ilişkilendirmektedir. Bu standardın kapsadığı konular içerisinde; paydaş diyalogu, sosyal ve etik raporlama, kurumsal kültür, adil ticaret ve etik ticaret, çalışma koşulları, insan kaynakları yönetimi ve eğitimi, çevre ve hayvanların korunması, toplum gelişimi ve insan hakları yer almaktadır.<sup>77</sup>

AA1000 hesap verilebilirlik standartlarının sahip olduğu özelliklerden dolayı ÇSY kriterleri ile ilişkili birçok yönü bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, standart 1995'ten günümüze kadar işletmeleri, kar amacı gütmeyen kuruluşları ve hükümetleri etik, çevresel, sosyal ve yönetim hesap verebilirliği alanlarında, kurumların DNA'larına

---

<sup>75</sup><https://www.creativesafetysupply.com/glossary/international-standards-organizations-iso/> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<sup>76</sup><https://smallbusiness.chron.com/explanation-international-standards-organization-431.html> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<sup>77</sup><http://www.intersindical.com/pdf/AA1000.pdf> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

yerleştirmeye teşvik etmektedir. Bununla birlikte standart sosyal, ekonomik ve çevresel değerler yaratırken, işletmelerin kurumsal performanslarını da geliştirmektedir. Bu bağlamda standart;<sup>78</sup>

- Ek maliyet ve diğer operasyonel verimlilik,
- İyileştirilmiş yönetim,
- Risk ve itibar yönetimi,
- Sosyal, ekonomik ve çevresel değere katkılar,
- İnovasyon ve yeni fırsatlar,
- Yetenek çekme ve elde tutma konularında işletmelere ve diğer kurumlara faydalar sağlamaktadır.

*EFrag Sürdürülebilirlik Raporlama Kurulu*, yani tam çevirisi ile Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu (European Financial Reporting Advisory Group - EFRAG), 2001 yılında Avrupa Komisyonu tarafından kurulmuştur. Grubun biri finansal raporlamaya, diğeri sürdürülebilirlik raporlamasına odaklanan iki ayağı bulunmaktadır. EFRAG, mali raporlama faaliyetlerinde Avrupa görüşünün Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu'nun standart belirleme sürecinde temsil edilmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte, Avrupa Komisyonu'na UFRS konusunda tavsiyelerde bulunmaktadır. EFRAG Finansal Raporlama Kurulu, Avrupa Komisyonu tarafından “Avrupa Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarını” geliştirmekle görevlendirildiğinden bugüne kadar “Avrupalı Paydaşlar, Ulusal Kuruluşlar ve Sivil Toplum Kuruluşları” olarak üç bölüme ayrılmıştır. Sürdürülebilirlik Raporlama Kurulu, EFRAG'ın tüm sürdürülebilirlik raporlama pozisyonlarından sorumludur. Sürdürülebilirlik Raporlama Kurulu, EFRAG'ın taslak ve nihai sürdürülebilirlik raporu gerekli süreç belgelerini denetlemekte ve onaylamaktadır. Mart 2022 yılında EFRAG, çalışma kağıtlarını ve taslak sürdürülebilirlik raporlama standartlarını yayınlamıştır. Kesinleşmiş standartların ilk setinin 2022 yılında tamamlanmasını öngörmüşlerdir. Sektöre özgü ek standartlar ile küçük ve orta ölçekli işletme (KOBİ) raporlama standartlarının 2023 yılında tamamlanması beklenmektedir. Nihai EFRAG standartları (Avrupa Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları) yayımlandığında, Avrupa Komisyonu tarafından yürürlüğe girecek ve standartlar, Avrupa'daki 28 ülkenin tamamını etkileyecektir.<sup>79</sup>

<sup>78</sup>[https://www.accountability.org/static/6b3863943105f2a5c4d5fc96affb750d/aa1000\\_accountability\\_principles\\_2018.pdf](https://www.accountability.org/static/6b3863943105f2a5c4d5fc96affb750d/aa1000_accountability_principles_2018.pdf) (Erişim tarihi: 26.03.2023)

<sup>79</sup><https://novisto.com/list-esg-reporting-framework-standard/> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

### 3.5. Performans Kavramı ve Ölçümü

Kelime olarak “başarım ve takat sınırı” anlamlarına gelen performans, çok boyutlu ve dinamik bir kavramdır (Sonnentag ve Frese, 2002, s. 3). Performans kavramı, çoğulcudur ve bir semantik kayıttan diğerine geçiş yeteneğini göstermektedir. Bu kavram, çeşitli alanlarda (spor, mekanik, ekonomi) geniş bir kullanıma sahiptir. Kapsadığı alanın etkinliği temelinde, zaman içinde çok anlamlı bir terime dönüştüğü görülmektedir (Pintea ve Achim, 2010, s. 2).

Performans kavramının evrensel bir tanımı verilmeden önce, kabul görmüş üç performans yaklaşımının kavranması gerekmektedir. Bu yaklaşımlara göre (Pintea ve Achim, 2010, s. 3):

- Performans, eylemdir. Bu anlamda performans, bir anda ortaya çıkan bir sonuç değil, bir süreçtir. Yani performans, bir durum değil bir süreçtir ve içeriği kendi dinamiklerine göre neredeyse ikincil hale gelmiştir.
- Performans, eylemin sonucudur. Performans ölçümü, "sonuçların sonradan değerlendirilmesi" olarak anlaşılmaktadır.
- Performans, başarı demektir. Performans, kendi başına mevcut değildir, muhasebe bilgilerinin farklı kullanıcı kategorilerinin başarılarının bağımlı bir temsilidir.

Bu bağlamda performans kavramı, işi gerçekleştiren bireyin, grubun veya örgütün işle ilgili ulaşılmak istenilen hedefler doğrultusunda, ne derece başarı gösterilebildiğinin nicel ya da nitel ifadesini temsil etmektedir (Karakaş ve Ak, 2003, s. 338). Performans, çağdaş işletme yönetimi anlayışında ise işletmenin başarısını, yani işletmenin hedeflerine ulaşma seviyesini gösteren bir kavramdır (Mistepe, 1998, s. 17). Bu doğrultuda performans ölçümü, bir kuruluşun hedeflerine ve amaçlarına uygun olarak ürettiği ürünleri, sunduğu hizmetleri veya çıkan sonuçları analitik bir şekilde değerlendirebilmesidir. Diğer bir ifadeyle kuruluşun ürünlerini, üretim için kullandığı kaynaklarını, hizmetlerini ve bu işlemlerin sonuçlarını takip edebilmesine yönelik sistematik ve düzenli bir şekilde veri toplama, analiz etme ve bilgileri raporlama sürecidir (Köseoğlu, 2005, s. 12). Performans kavramı; ekonomi, yönetim, pazarlama, vb. alanlarda elde edilen, organizasyonun verimlilik, etkililik ve rekabet edebilirlik özellikleri ile onun prosedürel ve yapısal bileşenlerini ortaya çıkaran bir sonuçtur. Yanı sıra performans kavramı, rekabet gücünün eşdeğeri olarak da kabul edilmektedir (Verboncu ve Zalman, 2005, s. 63).

İşletmelerde ve birçok alanda, performans bir sonuç ölçüsü olarak yaygın kullanılmasına rağmen, bu kavramı açıklığa kavuşturmak için nispeten çok az çaba harcanmıştır (Sonnentag ve Frese, 2002, s. 5). Campbell (1990, s. 704) ise, performansın yapısı ve içeriği hakkındaki literatürü "sanal bir çöl" olarak ifade etmiştir. Son 10 ila 15 yıl içinde, performansın tanımını geliştirmeye ve performans kavramını belirlemeye yönelik artan bir ilgi mevcuttur (Sonnentag ve Frese, 2002, s. 5). Son 30 yılda ise performansı genel olarak tanımlayabilmek ve ekonomideki performans kavramını farklı organizasyon türlerine uygulayabilmek için birçok girişimde bulunulmuştur. Bu doğrultuda, örgütsel performansla ilgili literatür değerlendirildiğinde şu yargılara varılmıştır (Pintea ve Achim, 2010, s. 2):

- Tüm organizasyonlarda performans, organizasyonun amacı ile ilgilidir.
- Performans, işletmeler tarafından kullanılan kaynaklarla ilgili başarıları da yansıtmalıdır.
- Performans, işletmelerin faaliyet gösterdiği ortamlarda dikkate alınmalıdır.

Yukarıda yer alan bileşenlerden birincisi, işletmelerin misyonlarını yansıtmaktadır. İkinci bileşen, işletmelerin kaynaklarını ne kadar iyi yönettiklerini yansıtmaktadır. Üçüncü bileşen ise, işletmelerin dış etkenler kapsamındaki uyumlarına atıfta bulunmaktadır. Ancak "performans" kelimesi, çoğu zaman eylemi (performans elde etmek) ya da olayı (sonuçları) ifade ederken, çoğu durumda ise her ikisini birden ifade etmektedir (Pintea ve Achim, 2010, s. 3).

Performans kavramının yeniden değerlendirilmesi sonucunda, ekonomik birimlerin işleyişini daha iyi yansıtan göstergelerin (ekonomik performansı en iyi şekilde yansıtan göstergeler; kâr seviyesi, farklı verimlilik oranları, planlanan sonuçlara ulaşım seviyeleri, maliyetler, ekonomik değerler, vb.) bulunması, performans kavramını ekonomik araştırmaların önceliği haline getirmiştir. Bu kavramın boyutları ise işletmelerin faaliyet gösterdiği ekonomik ortamın artan karmaşıklığı ile değişiklik göstermektedir. Performans kavramı, ekonomik performans alanının çeşitli terimler içermesi nedeniyle hem teorik yaklaşımlarda hem de pratikte bir referans noktası durumuna gelmiştir (Pintea ve Achim, 2010, s. 1). Yapılan çalışmalardaki ortak görüşe göre yalnızca ölçeklendirilebilen, yani ölçülebilen eylemlerin performansı oluşturduğu (Campbell, McCloy, Oppler ve Sager, 1993, s. 40) ve kişi, kurum ya da kuruluşu başarıya, rekabetçiliğe, eyleme, çabaya ve ilerlemeye götürdüğü kabul edilmiştir. Performans

kavramının temelinin karşılaştırma kavramına dayandırılması da (Pintea ve Achim, 2010, s. 2) bu ortak görüşü destekler niteliktedir.

Performans kavramı, sorunlu bir kavramdır. İşletme performansının tanımı, bilgi kullanıcılarının ilgi alanlarına göre değiştiği süre boyunca da öyle kalacaktır. Performans kavramının tanımlanması, bilgi kullanıcılarının amaçları doğrultusunda gerçekleşmektedir. Performansı ölçmede kullanılan metodoloji ve modeller ise, yasal düzenlemeler ve yönetim politikalarından etkilenmektedir. Bu bağlamda, ekonomik alanda performans kavramına verilen çeşitli tanımlar bulunmaktadır. Bu tanımlamalara göre (Pintea ve Achim, 2010, s. 1-2):

- Mevcut ve potansiyel yatırımcılar, performanslarını yatırım kârlılığı açısından algılamaktadırlar,
- Yöneticiler, yönettikleri organizasyonun genel performansı açısından algılamaktadırlar,
- Çalışanlar, performansı kârlılık ve işlerinin istikrarı açısından algılamaktadırlar,
- Alacaklılar, organizasyonun istikrarı açısından algılamaktadırlar.

Performansın içeriği, stratejik hedeflere bağlıdır ve performans, hedeflerden mutlak olarak bağımsız değildir. Bununla birlikte performans, verimlilik ve üretkenlik arasındaki dengesiz bir dengeyi de oluşturmaktadır. Bir işletme, aynı anda üretken ve etkili olduğunda, teorik olarak performans kaydetmektedir. Eğer etkinlik, üretkenlikle aynı ise beklentilerin dışsal değil, içsel işlerin kaynağı olacağı anlamına gelmektedir. Bu koşullarda, çevresel veya ekonomik girişimin rolü ortadan kalkmaktadır. Yani, mutlak bir ekonomik performans bulunmamaktadır (Pintea ve Achim, 2010, s. 6).

### **3.6. Finansal Performans Kavramı**

Finansal tablolar, işletme yöneticilerinin işletmenin finans politikasını belirlemede kullandıkları nakit akışlarını, bilançoları, kar/zararlarını ve sermaye değişikliklerini kapsayan finansal kayıtlardır. Diğer bir ifadeyle bu tablolar, işletmenin kâr/zarar hesaplamasına ilişkin bilançosu ile nakit akışları ve birikmiş kârlar gibi finansal bilgilerini içeren finansal durumunu göstermektedir. Finansal tablolar; Bilanço, Gelir Tablosu, Nakit akışı ve Sermayedeki değişimleri gösteren tablolardan oluşmaktadır. Sağlıklı olmayan bir işletmenin finansal durumu, yukarıdaki dört tablo ile analiz edilebilmektedir. Bu tablolar, işletmelerin ihtiyaçlarına bağlı olarak genellikle yıllık, yarı

yıl veya üç aylık dönemlerde hazırlanmakta ve raporlanmaktadır (Fatihudin, Jusni ve Mochklas, 2018, s. 554-555).

Finansal performans, işletmelerin finansal tablolarından ölçülmektedir ve işletmenin kâr veya gelir yaratabilme yeteneğinin yani, kendi kaynaklarını yönetme ve kontrol etme yeteneğinin ölçüsüdür. Finansal performans, sermaye yeterliliği, likidite, borç ödeme gücü, verimlilik, kaldıraç ve kârlılık ile ölçülen, finansmanın tahsilatını ve dağıtımını kapsayan belirli bir süre için işletmenin finansal başarısının elde edilmesidir (Fatihudin, Jusni ve Mochklas, 2018, s. 553-555).

Bhunia vd. göre işletmelerin finansal performans analizi, finansal tablolarından ekonomik yapılarının özelliklerini saptamaya yönelik bir süreci ifade etmektedir (Bhunia, Mukhuti ve Roy, 2011, s. 269). Pinte ve Achim'de bu düşünceye paralel olarak, işletmelerin finansal sonuçlarını performansın birincil ölçüsü olarak göstermektedir ve verimliliğin boyutuna odaklanmaktadır (Pinte ve Achim, 2010, s. 4).

İşletmeleri incelemenin en önemli nedeni, işletmelerin sürekli gelişen dinamik bir yapıya ve ekonomik büyümede önemli bir role sahip olmalarıdır (Holmstrom ve Tirole, 1987, s.1). Holbrook'a göre işletmelerin finansal görevi, üretim kaynaklarını verimli ve değer yaratacak şekilde kullanmaktır. Finansal performans ise, bu aşamada değer yaratma süreci sonucunda ortaya çıkan başarıyı ifade etmektedir. İşletmelerin iç ve dış paydaşları, işletmelerin değer yaratma süreçlerinde işletme kaynaklarının ne derece verimli ve etkili kullanıldığını görebilmek için finansal performans göstergelerine ihtiyaç duymaktadır (Holbrook, 2010, s. 5). Bu bağlamda finansal performans, işletme yatırımlarının, risklerinin ve güvenliğinin değerlendirilmesini de kapsamaktadır (Özdoğan, 2006, s. 102).

İşletmelerin finansal oranları, sağlıklı olmalıdır. Bu bağlamda işletmelerin sağlıklı bir ekonomik güce sahip olmaları, sağlıklı bir finansal performans yönetebilmeleri ile doğru orantılıdır. İşletmelerin ne kadar büyük kâr yaratabildiği, borç ödeme güçleri, borçları kontrol etme güçleri, sermaye devir hızlarının iyi olması finansal performanslarını ne kadar iyi yönetebildiklerini göstermektedir (Fatihudin, Jusni ve Mochklas, 2018, s. 554). Bu doğrultuda, işletmelerin piyasa içerisinde rekabet edebilmeleri için finansal performanslarını doğru ve sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmeleri gerekmektedir (Bhunia, Mukhuti ve Roy, 2011, s. 269).

Muhasebenin rolleri içerisinde işletme performansı hakkında bilgi üretmek de bulunmaktadır. Bu performans, normalde finansal muhasebe bilgileri kullanılarak,

parasal değerler açısından ve/veya parasal olmayan bilgiler açısından ölçülebilmektedir. Performansın parasal olmayan göstergelerle ölçülmesi, çok daha yeni bir durumdur ve işletmelerin sosyal eylemlerine ilişkin çağdaş ilginin bir fonksiyonu olarak kabul görmüştür (Boaventura, Silva ve Mello, 2012, s. 233). Bu sebeple işletmelerin finansal performans ölçümleri yapılırken, çoğunlukla finansal değerleri kullanılmaktadır. Finansal olmayan faktörler ise sadece göz önüne alınmaktadır. Bu durum ise işletmelerin performansına yönelik değerlendirmelerin belirli bir seviyede yetersiz kalmasına yol açmaktadır (Durgut 2017, s. 248). Sürdürülebilirlik raporları ile işletmelerin finansal ve finansal olmayan bilgileri arasında bağlantı kurularak, bu bilgilerin finansal performans ölçümlerinde kullanılabilmesiyle yaşanan sorunun giderilebileceği öngörülmüştür (Eş, 2008, 110 s. 48). Böylelikle işletme yöneticileri, işletmelerinin performanslarını doğru ölçebilmek için finansal olan ve finansal olmayan olmak üzere iki farklı performans ölçüsüne odaklanmışlardır. Bu performans ölçüleri; muhasebe temelli geleneksel ölçüler ve değer odaklı modern performans ölçülerinden oluşturulmuştur. Geleneksel muhasebe tabanlı ölçüler verimlilik ve maliyet üzerine odaklanırken, değer odaklı modern ölçüler daha çok işletme için değer yaratan faaliyetler üzerine odaklanmıştır (Gökbulut, 2009, s. 43).

Paydaşlar karşısında iyi ve başarılı bir konumda yer alan işletmelerin, finansal ve finansal olmayan performans düzeylerinde güçlü bir itibara sahip oldukları görülmüştür (Uzunoğlu ve Öksüz, 2008, s. 120). Bu durum, işletmelerin finansal olmayan değerlerinden biri olan kurumsal itibar ile finansal performans arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir (Neville, Bell ve Mengüç, 2005, s. 6).

### **3.6.1. Finansal Performansa Yönelik Göstergeler**

Finansal performansa yönelik göstergeler, üç grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlar (Taşdemir, 2017, s. 45):

- Muhasebe temelli göstergeler,
- Piyasa temelli göstergeler,
- Değer (Algısal) temelli göstergelerdir.

*Muhasebe temelli göstergeler*, genel hatları ile özkaynak kârlılığı, hisse başına kâr, varlık kârlılığı vb. ölçüm sonuçlarını temsil etmektedir. İşletmelerin varlık kârlılığı (VK), özkaynak kârlılığı (ÖKK) veya hisse başına kazançları (HBK) gibi muhasebeye dayalı göstergelerini oluşturan ölçüm oranları, işletmelerin iç verimliliklerini

hesaplamaktadır. Yani bu göstergeler, işletme yönetimlerinin ve bu yöneticilerin karar verme yeteneklerinin gösterildiği ölçüm oranlarından oluşmaktadır (Orlitzky, Schmidt ve Rynes, 2003, s. 408). Çünkü kurumsal sosyal performans, piyasaya dayalı göstergelere nispeten muhasebeye dayalı finansal performans göstergeleriyle daha fazla ilişkilidir (Orlitzky, Schmidt ve Rynes, 2003, s. 403). Bu bağlamda muhasebe temelli gösterge kullanımlarının asıl amacı, işletmelerin kazançlarının analitik uygulamalardan ne şekilde farklılaştıklarını açıklamaya çalışmaktır (Orlitzky, Schmidt ve Rynes, 2003, s. 408).

*Piyasa temelli göstergeler* ise, hisse fiyatı ya da hisse fiyatlarının değerlemelerini ölçümleyen göstergelerden oluşmaktadır. Bu göstergeler, işletmelerin birinci dereceden menfaat grupları içinde bulunan hissedarların eğilimlerini yansıtmaktadır. Piyasa temelli göstergeler ile hisse piyasası katılımcılarının geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman içerisindeki risk algıları ve hisse getiriyle ilişkili olarak işletmelerin hisse fiyatı ve piyasa değeri belirlenmektedir (Orlitzky, Schmidt ve Rynes, 2003, s. 407-408).

Son olarak, finansal performansın algısal göstergeleri, anket katılımcılarından; işletmelerin “finansal durumunun sağlamlığı, kurum varlıklarının akılcıca kullanımı veya rakiplere göre finansal hedeflere ulaşılması” gibi konulardan ve öznel tahminlerden meydana gelmektedir (Orlitzky, Schmidt ve Rynes, 2003, s. 408).

Literatür değerlendirmelerine göre, finansal performans ölçümlerinde piyasa temelli ve muhasebe temelli göstergelerin daha çok tercih edildiği görülmektedir. Finansal analizlerde, bu iki göstergenin daha çok tercih ediliyor olmasının sebebi; muhasebe temelli ölçülerin, objektiflik açısından önemli olmaları ve piyasa temelli ölçülerin ise piyasa katılımcılarının işletmenin hisse senetleri üzerindeki geleceğe yönelik beklentilerini yansıtmasıdır (Düzer ve Önce, 2018, s. 102).

### **3.6.2. Finansal Performansa Yönelik Ölçümler**

Finansal performans ölçümlerinin temel amacı, işletmelerin hedefledikleri ve gerçekleştirdikleri finansal performans değerlerine ulaşım ulaşılmadıklarını belirleyebilmektir (Atağan, 2010, s. 9; Taşdemir, 2017, s. 43). Bununla birlikte, işletmelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri için rakiplerine karşı rekabet avantajı sağlamaları gerekmektedir. Sağladıkları avantajı, sürdürülebilir bir şekilde yönetebilmeleri için ise finansal performans ölçümlerine ihtiyaç duymaktadırlar (Aydeniz, 2009, s. 264). Çünkü işletmelerin finansal performanslarını ve sürdürülebilirliklerini değerlendirebilmeleri için işletme faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde

ölçülebilmesi gerekmektedir (Eş, 2008, s. 48; Gökbulut, 2009, s. 43). Böylelikle işletmeler, hem planlama, karar alma ve denetme işlevlerini etkin biçimde yürütebilecekler hem de işletme performanslarını karar alıcılara doğru bir şekilde yansıtmış olacaklardır (Aydeniz, 2009, s. 264).

İşletmelerin ölçek yapıları, birbirinden farklıdır. Küçük, orta ve büyük ölçekli işletme yapıları mevcuttur. Diğer bir ifadeyle bireysel işletmelerden, aile şirketlerine, ortak girişimlerden, holdinglere kadar uzanan ölçek farklılıkları bulunmaktadır (Fatihudin, Jusni ve Mochklas, 2018, s. 554). Bununla birlikte işletmelerin sektör bazında faaliyet gösterdikleri alanlar da birbirinden farklı olmaktadır (Eş, 2008, s. 48). İşletmelerin hem ölçek hem de faaliyet alanı farklılıkları, finansal performanslarının ölçümünde de farklılık yaratmaktadır ve bu farklılıklar eşitlenemez boyutlardadır (Fatihudin, Jusni ve Mochklas, 2018, s. 554). Mevcut farklılıkların finansal performans ölçüm aşamasında, hata ya da yanlış sonuçlar yaratmaması adına çok çeşitli ölçüm kriterlerinin belirlenmesi uygun görülmüştür (Eş, 2008, s. 48). Ölçülemeyen ya da doğru ölçülemeyen performans iyileştirilemez ilkesinden yola çıkılarak (Argüden, 2007, s. 40), işletmelerin alan ve düzey farklılıkları sonucunda finansal performans ölçümleri için kullanılacak ölçütler de farklılık gösterecektir (Eş, 2008, s. 48). Çünkü işletmelerin kullanmış oldukları finansal performans ölçütleri, makroekonomik değerleri ifade etmeleri, geçmişi değerlendirebilmeleri, kaynak kullanımı, gelecek için finansman ve yatırım kararları almaları açısından işletme yönetimi, yatırımcılar ve diğer paydaş grupları için önem arz etmektedir (Aydeniz, 2009, s. 264; Özdoğan, 2006, s. 103).

Grifin ve Mahon, kimya sektörü üzerine yapmış oldukları finansal performans ve kurumsal sosyal sorumluluk arasındaki bağlantıyı gösteren çalışmada ve daha önce literatürde bulunan 51 çalışmada, araştırmacıların kullanmış oldukları finansal performans ölçülerini 6 kategoride toplamışlardır. Bu kategori içerisinde, birbirinden farklı 80 adet finansal performans ölçüsü bulunmaktadır. Bunların 57'sinin tek seferde kullanıldığı çalışmalar mevcuttur. Bu kategoride yer alan bazı finansal performans ölçüleri Tablo 3.7.'de gösterilmiştir (Grifin ve Mahon, 1997, s. 12).

**Tablo 3. 7. Finansal Performans Ölçüleri**

<b>Kategoriler</b>	<b>Kategoride Yer Alan Finansal Performans Ölçüleri</b>
<b>1 Kârlılık</b>	Özkaynak kârlılığı, medyan, ortalama, düzeltilmiş risk, satış kârlılığı, net gelir, yatırım kârlılığı, hisse başına kâr, kâr marjı, özkaynak

[Tablo 3.7. (devam) Finansal Performans Ölçüleri]

2	<b>Varlık Kullanımı</b>	Aktif kârlılığı, aktif devir hızı, varlık yaşı
3	<b>Büyüme</b>	İşletme büyüklüğü, satış kârlılığı, aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı, aktif devir hızı, yatırım kârlılığı, hisse başına kâr büyümesi
4	<b>Likidite</b>	Cari oran, likidite oranı, nakit akışındaki değişim, dönen varlık/toplam varlık,
5	<b>Risk/Piyasa Ölçüleri</b>	Piyasa değerlemesi/olağan dışı getiriler, Beta, alfa, net kayıplar, hisse fiyatı, fiyat/kazanç oranı, piyasa değeri, hisse başına kâr payı, kâr payı değişim yüzdesi
6	<b>Diğer</b>	Sahiplik türüne ilişkin ölçüler (%100 yerli-kurumsal sahiplik), algısal ölçüler, reklam düzeyi, yönetici ve çalışan tazminatı, çeşitlendirme, kaldıraç ölçüleri (uzun dönemli borç/öz kaynak, toplam pasif/değer)

**Kaynak: Griffin ve Mahon, 1997, s. 12.**

Tablo 3.7.'de yer alan ve finansal performansı ölçmek için kullanılan bu oranlar ile işletmelerin belirli bir süre boyunca finansal durumları, kaynaklarını yönetme ve kontrol etme yetenekleri belirlenmektedir (Fatihudin, Jusni ve Mochklas, 2018, s. 554). İşletmelerin finansal performanslarını değerlendirebilmek için en çok kullandıkları ölçüm oranları ise (Fatihudin, Jusni ve Mochklas, 2018, s. 555; Gökbulut, 2009, s. 54);

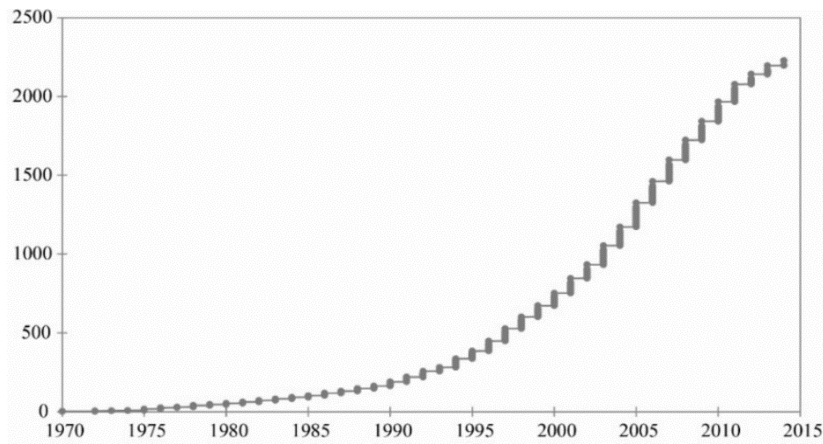
- Özkaynak Kârlılığı,
- Yatırım Kârlılığı,
- Varlık Kârlılığı,
- Fiyat/Kazanç Oranı,
- Hisse Başına Kâr Oranı,
- Piyasa Değeri/Defter Değeri Oranı,
- Net Kâr Marjı,
- Cari Oran,
- Nakit Oranı,
- Net İşletme Sermayesinin Toplam Varlıklara Oranı,
- Borç / Özkaynak Oranı,
- Tobin'in Q Oranı,
- Kaldıraç Oranı' dır.

Çalışmanın analiz kısmında, işletmelerin finansal performanslarını değerlendirebilmek için kullanılacak olan ölçüm kriterleri, araştırmalarda finansal performansı en iyi yansıtan ölçüm kriterleri içinden seçilmiştir. Bu kriterler; (VK) Varlık Kârlılığı, (ÖKK) Özkaynak Kârlılığı, Tobin'in Q, FVÖK, (NKM) Net Kâr Marjı ve (F/K) Fiyat/Kazanç oranlarından oluşmaktadır.

### 3.7. ÇSY ve Finansal Performans Arasındaki İlişki

ÇSY ile farklı finansal performans ölçütleri arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmak için daha önce birçok çalışma yapılmıştır. ÇSY kriterleri ile finansal performans arasındaki ilişki arayışı 1970'li yılların başına kadar uzanmaktadır. Akademisyenler ve yatırımcılar, o zamandan beri bu ilişki üzerine 2000'den fazla ampirik çalışma ve birçok inceleme yapmışlardır. Önceki çalışmalar, bulguların genelleştirilmesini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, ÇSY kriterlerinin finansal etkilerine ilişkin bilgiler parçalı kalmaktadır. ÇSY-KFP (Kurumsal Finansal Performans) ilişkisi için birçok olumlu örnek olmasına rağmen, araştırmacılar genellikle sonuçların belirsiz, sonuçsuz veya çelişkili olduğunu iddia etmektedirler. Akademisyenler ve uygulayıcılar, özellikle ÇSY ve finansal performans ilişkisinin ölçümü ve kalıcılığı da dâhil olmak üzere genel etki konusunda kararsız kalmışlardır. Bu nedenle, işletmelerin ÇSY üzerindeki rolü ve etkisi hakkında devam eden bir tartışma bulunmaktadır (Friede, Busch ve Bassen, 2015, s. 210-211; Naeem, Çankaya ve Bildik, 2022, s. 129).

Grafik 3.1.'de 1970'li yıllardan itibaren başlayan ve ÇSY ile finansal performans arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların kümülatif grafiği yer almaktadır.



**Grafik 3. 1.** ÇSY ve finansal performans üzerine yapılan çalışmaların kümülatif sayısı  
**Kaynak: Friede, Busch ve Bassen, 2015, s. 205.**

Grafik 3.1.'de görüldüğü üzere 1970 ve 2015 yılları arasında ÇSY ile finansal performans arasındaki ilişkiyi araştıran 2500'e yakın bilimsel çalışma yayımlanmıştır.

Naeem, Çankaya ve Bildik (2022, s. 129), ÇSY üzerine yapılan çoğu çalışmada, ÇSY faaliyetleri ve operasyonları ile finansal performans arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ayrıca ÇSY performansının finansal performans ölçümleri üzerinde olumlu etkileri bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Friede, Busch ve Bassen'e (2015, s. 212) göre ÇSY 'ye yatırım yapmanın finansal olarak karşılığını verdiği görülmektedir. Ayrıca, finansal performans üzerindeki olumlu ÇSY etkisinin zaman içinde istikrarlı olduğunu vurgulamışlardır. Araştırmacılar, yapmış oldukları literatür taramasında, çalışmaların yaklaşık %90'ının negatif olmayan bir ÇSY- finansal performans ilişkisi bulunduğunu tespit etmişlerdir. Analiz edilen tüm çalışmaların sadece %10,7'sinin negatif bir ÇSY- finansal performans ilişkisi sergilediği görülmüştür.

Kurumsal ve özel yatırımcılar, neoklasik sermaye piyasaları anlayışıyla tutarlı olarak, ÇSY- finansal performans ilişkisinin en iyi ihtimalle nötr olduğu sonucuna varmaktadır. ÇSY- finansal performans ilişkisi hakkında böyle bir varsayım, yatırımcılar ve yatırım danışmanları arasında sürdürülebilir yatırımın geniş çapta benimsenmesi için önemli bir engel niteliği taşımaktadır (Friede, Busch ve Bassen, 2015).

Naeem, Çankaya ve Bildik'e (2022, s. 128) göre ÇSY faaliyetlerine yatırım yapmak, işletmelerin rekabetçi bir pazar avantajı elde etmelerine olanak tanımakta ve finansal performanslarının artmasıyla sonuçlanmaktadır. Bununla birlikte araştırmacılar tarafından, çevreye duyarlı işletmelerin yüksek ÇSY performanslarının kârlılığı olumlu yönde etkilediği ve paydaş teorisini destekleyerek piyasa değerini artırabileceği ifade edilmiştir (Naeem, Çankaya ve Bildik, 2022, s. 139).

Geniş bir literatür, kurumsal sosyal sorumluluk iyileştirmelerinin daha düşük işletme riskine, sermaye veya özsermaye maliyetine ve kurumsal tahvil marjlarına yol açıp açmadığını tartışmaktadır. Sosyal sorumluluk sahibi işletmeler için sistematik riskin daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Farklılaştırılmış mallar üreten ve tüketicilerin harcama payı ile temsil edilen yüksek talepli işletmelerin sistematik risklerinin ise daha fazla olduğu görülmüştür (Kulakova, 2018, s. 6).

ÇSY'ye literatürün yetersiz ilgisi nedeniyle, gelişmiş ekonomilerin piyasalarındaki işletmeler ile gelişmekte olan ekonomilerin pazarlarındaki işletmeler

arasındaki SY-finansal performans ilişkisinde 3nemli bir fark bulunup bulunamayacağı, belirsizliğini korumaya devam etmektedir. Buna ek olarak, SY ile ilgili tartişmalar yatırımcılardan ve politika yapıcılardan artan ilgi g3rmektedir. SY tartişmaları, medyanın dikkatini işletmelere çeken ve dolayısıyla paydaşlar ve yatırımcılar arasında endişe yaratan olumsuz haberler içermektedir. Tartışmalı haberler veya bilgiler, işletmelerin uzun vadeli başarisına ilişkin şüpheleri yansıtacağı için işletmelerin değerini etkileyebilmektedir (Naeem, ankaya ve Bildik, 2022, s. 129).

### 3.8. Literat3r Taraması

Nyit Chiong (2010), d3nyanın farklı 3lkelerinde GRI'ye g3re s3rd3r3lebilirlik raporu hazırlayan işletmeleri incelediği çalışmasında ekonomik, sosyal, çevresel ve s3rd3r3lebilirlik performans bilgisi ile finansal performans arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Ayrıca, b3lge ve sekt3re g3re çalışma sonuçlarının değişip değişmediğini incelemiştir. Çalışmada, 2007 yılına ait GRI G3'e g3re hazırlanan 146 işletmenin s3rd3r3lebilirlik raporları incelenmiştir. Işletmelerin s3rd3r3lebilirlik d3zeyleri; GRI G3 raporlama ilkeleri çerçevesinde (GRI içerik indeksi) ekonomik, sosyal ve çevresel kriterlere eğer ilgili kriter hakkında açıklama varsa "1", yoksa "0" skoru verilerek belirlenmiştir. Finansal performans g3stergesi olarak 3zkaynak k3rliliği, borç/3zsermaye oranı ve gelir artışı dikkate alınmıştır. Çalışma sonuçlarına g3re; b3lgeler arasında s3rd3r3lebilirlik açıklama d3zeyleri arasında bir farklılık bulunmazken sekt3rlere g3re açıklama d3zeylerinin değiştiği g3zlemlenmiştir. Ekonomik, evresel ve sosyal performans bilgisi ile borç/3zsermaye oranı değişkeni arasında negatif y3nl3 bir ilişki bulunmuştur. Açıklama d3zeyi arttıa borç/3zsermaye oranının d3řt3đ3 g3r3lm3řt3r. Ekonomik, evresel ve sosyal performans ile gelir artışı ve 3zkaynak k3rliliği arasında ise anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Eccles, Ioannou ve Serafeim (2014), 1993 ile 2010 yılları arasında 18 yıllık bir s3re boyunca ABD'de s3rd3r3lebilirliği y3ksek olarak değerlendirilen 90 işletme ile s3rd3r3lemez olduğu d3ř3n3len 90 işletmeyi test ederek, s3rd3r3lebilirliğin işletmelerin s3relerine ve performanslarına etkisini araştırmıştır. Çalışma sonucunda hem borsa hem de muhasebe performansında, uzun vadede y3ksek d3zeyde s3rd3r3lebilir işletmelerin diğer daha az s3rd3r3lebilir işletmeleri geride bıraktığı gibi 3nemli bir sonuç bulunmuştur. Yazarların vardığı bir diğer sonuç ise, daha az s3rd3r3lebilir işletmelerin

karlarını maksimize etmeye daha çok odaklandıkları ve sürdürülebilirliğin bir dışsallık olarak görüldüğü olmuştur.

Friede vd. (2015) yapmış oldukları çalışmada, ÇSY ve finansal performans ile ilgili yaklaşık 2200 bireysel çalışma üzerinde bir meta-analizi yürütmüşlerdir. Çalışma sonucunda, bilimsel araştırma bulgularının yüzde 90'nının ÇSY ve finansal performans arasında pozitif yönlü bir ilişki gösterdiği tespit edilmiştir. Yazarlar ayrıca, ÇSY 'nin CFP üzerindeki olumlu etkisinin uzun vadede istikrarlı görüldüğü sonucuna varmışlardır.

Velte (2017) tarafından yapılan çalışmada, DAX30, tecDAX ve MDAX gibi Alman işletmeleri için ÇSY 'nin CFP üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma için Velte, 2010 ile 2014 yılları arasındaki zaman diliminde 412 gözlem üzerinde araştırma yapmıştır. Dört yıl boyunca işletme sayısı 80 ila 85 arasında değişmiştir. Çalışmanın sonucunda, üç faktör ayrı ayrı test edilmiş ve ÇSY'nin finansal performans üzerinde olumlu bir etkisinin olduğunu göstermiştir. Velte, ÇSY 'de büyük etkiye sahip olan yönetim faktörünü, piyasaya dayalı finansal performans ölçüsü olan Tobin's Q'ya karşı test etmiştir ve değişkenler arasındaki ilişkide önemli bir etki bulunamamıştır.

Düzer ve Önce (2017) çalışmalarında, sürdürülebilirlik raporu yayımlayan ve yayımlamayan işletmelerin finansal performanslarına etkisini ölçmeye çalışmışlardır. Araştırmada, gruplar arasındaki farkı tespit etmek için Bağımsız iki örnek t-testi, Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre aktif kârlılığının ve özkaynak kârlılığının, sürdürülebilirlik raporu yayımlayan işletmelere oranla daha yüksek çıktığı, F/K (fiyat /kazanç) oranında ise tam tersi durum söz konusu olduğu görülmüştür. PD/DD (piyasa değeri/defter değeri) oranlarında ise anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Uşar (2017) çalışmasında, finansal performans ile kurumsal sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Lojistik regresyon yöntemi kullanıldığı çalışmada elde edilen bulgular, sürdürülebilirliğe ilk defa yatırım yapacak işletmeler için bu yatırımlarının maliyetli olduğunu göstermiştir. İşletmelerin sürdürülebilirlik kararlarını stratejik kararlar olarak görüp, rakip işletmelerin sürdürülebilirlik kararlarını da dikkate aldıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Birindelli vd. (2018) yapmış oldukları çalışmada, kritik bir kadın yönetici kitlesinin ÇSY performansı üzerindeki etkisini test etmeyi amaçlamışlardır. Diğer yönetim kurulu özellikleri olan: bağımsızlık, büyüklük, toplantı sıklığı ve Kurumsal Sosyal Sorumluluk (KSS) komitesi de çalışmada dikkate alınmıştır. 2011–2016 dönemleri arasında Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde listelenen 108 bankaya ait

veriler, panel regresyon modelleri kullanılarak analiz edilmiştir. Bulgular, yönetim kurulundaki kadın sayısı ile bir bankanın ÇSY performansı arasındaki ilişkinin ters U şeklinde olduğunu göstermiştir. ÇSY performansı ile yönetim kurulu büyüklüğü veya bir KSS komitesinin varlığı arasında pozitif yönlü bir bağlantı bulunurken, bağımsız yöneticilerin payı ile negatif bir ilişki tespit edilmiştir.

Düzer (2018) doktora tez çalışmasında, sürdürülebilirlik raporlarında ekonomik, çevresel ve sosyal performansa yönelik açıklanan bilgi düzeylerinin finansal performans üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışmada, sürdürülebilirlik performansına yönelik açıklanan bilgi düzeyinin sektör, işletme büyüklüğü, işletme yaşı ve sahiplik yapısı değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Bu amaçla, BİST’te işlem gören işletmeler arasından 2008-2014 döneminde sürdürülebilirlik raporu yayımlayan 30 işletme belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, ekonomik performansa yönelik açıklanan bilgi düzeyi, işletme büyüklüğüne göre farklılık göstermektedir. Çevresel performansa yönelik açıklanan bilgi düzeyi ise, sektöre göre farklılık gösterirken; ekonomik, çevresel, sosyal ve toplam performansa yönelik açıklanan bilgi düzeyinin de sahiplik yapısına göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte, çevresel performansa yönelik açıklanan bilgi düzeyinin aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı; sosyal performansa yönelik açıklanan bilgi düzeyinin de aktif kârlılığı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ekonomik, çevresel ve sosyal performansa yönelik açıklanan bilgi düzeyinin; piyasa temelli ölçüler olan piyasa değeri/defter değeri (PD/DD) oranı ve fiyat/kazanç (F/K) oranı üzerinde ise genel olarak anlamlı bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür.

Zhao vd. (2018) makale çalışmalarında, panel regresyon modeline dayalı olarak enerji piyasasındaki ÇSY performansı ile finansal göstergeler arasındaki ilişkiyi incelemek için Çin'in listelenen elektrik üretim gruplarını ele almışlardır. Çalışmanın sonucunda, iyi bir ÇSY performansının gerçekten de yatırımcılar, işletme yönetimi, karar vericiler ve endüstri düzenleyicileri için önemli anlamlara sahip olan finansal performansı iyileştirebileceğini göstermiştir.

Kulakova (2018) master tez çalışmasında, gelişmekte olan 35 ülkenin öncü piyasalarında faaliyet gösteren 166 işletmenin, ÇSY puanlarının işletme değerlemesi üzerindeki etkilerini Temel Bileşen Analizi ve regresyon analizlerini kullanarak araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda, genel ÇSY puanı ile “Çevresel” ve “Sermaye tahsisi” alt puanları tarafından yönlendirilen işletme değerleri arasında ekonomik olarak

anlamli bir iliŒi olduğu tespit edilmiŒtir. Toplam SY puanının varyansında, çevresel ve Sosyal bileŒenlerin baskın olduğunu grlmŒtr.

Koç (2018) yapmıŒ olduğu araŒtırmasında, kurumsal sürdürülebilirliğin finansal performans üzerindeki etkisi incelemiŒtir. alıŒmada, BİST-100 endeksinde iŒlem gören ve sürdürülebilirlik raporu yayımlayan 18 iŒletme ele alınmıŒtır. İŒletmelerin sürdürülebilirlik raporu yayımlamadan önceki 3 yıllık ve yayımladıktan sonraki 3 yıllık dönemlerine ait finansal oranları hesaplanarak, bağımlı örneklem t-Test istatistik tekniği kullanılmıŒtır. alıŒmada yapılan analizler sonucunda kurumsal sürdürülebilirlik davranıŒının finansal performans üzerinde istatistiksel olarak anlamlı etkisinin olmadığı sonucuna ulaŒılmıŒtır.

Giese vd. (2019) yapmıŒ oldukları alıŒmada, nakit akıŒı kanalı, özel risk kanalı ve değerleme kanalı olarak adlandırdıkları standart bir indirgenmiŒ nakit akıŒı modeli içindeki  iletim kanalını inceleyerek SY bilgileri ile iŒletmelerin değerlemesi ve performansı arasında bağlantıyı araŒtırmıŒlardır. MSCI ESG Ratings verileri ve finansal deĐiŒkenler kullanarak bu iletim kanallarının her biri test edilmiŒtir. İŒletmelerin SY bilgilerini hem sistematik risk profilleri hem de kendilerine özgü risk profilleri aracılığıyla değerleme ve performanslarına aktardıkları grlmŒtr. AraŒtırma, bir iŒletmenin SY zelliklerindeki deĐiŒikliklerin faydalı bir finansal gösterge olabileceğini öne sürmektedir.

Œeker (2020) doktora tez alıŒmasında, iŒletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ÇSY) açıklamalarından elde edilen performansların finansal raporlama kalitelerine etkisini ölçmeyi amalamıŒtır. alıŒma kapsamında, 2010-2017 yılları arasında 35 ülkeden 2.009 iŒletme yer almaktadır. alıŒmada, finansal raporlama kalitesi göstergesi olarak dört farklı model kullanılmıŒtır. SY performansları ise SY skoru, çevresel skor, sosyal skor, kurumsal yönetim skoru, kombine SY skoru olmak üzere beŒ farklı skor üzerinden incelenmiŒtir. Analizler 14.063 iŒletme-yıl ve 12.054 iŒletme-yıl gözlem sayısıyla yapılmıŒtır. Elde edilen sonuçlarda, SY skorlarındaki artıŒın finansal raporlama kalitesini artırdığı tespit edilmiŒtir.

Hedqvist ve Larsson (2020) master tez alıŒmalarında, SY puanları ile finansal performans ölçümleri arasında bir korelasyon olup olmadığını araŒtırmıŒlardır. alıŒmada, İsv ve BirleŒik Krallık'ta borsaya kote 150 iŒletmenin Varlık kârlılığı, Elde Tutma Oranı, İŒletme Nakit AkıŒı ve Borç-zsermaye değerleri HavuzlanmıŒ OLS Regresyon ve Sabit Etkili Regresyon Modeli ile analiz edilmiŒtir. alıŒmanın sonucunda,

Regresyon sonuçları, İsveçli orta dereceli işletmeler için hem Sabit Etkili Regresyon Modeli hem de Havuzlanmış OLS için İşletme Nakit Akışı ve ÇSY arasında pozitif bir korelasyonun olduğu görülmüştür. Aynı zamanda alt sıradaki İsveçli işletmelerin, Borç-Özsermaye oranları ile ÇSY puanları arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. İngiltereli işletmeler için anlamlı bir değişken bulunamamıştır. Sınırlı anlamlı sonuçlar nedeniyle, bu tez, analiz edilen dört yıla dayalı olarak ÇSY puanı ile finansal performans arasında henüz belirgin bir ilişki olmadığını göstermektedir.

Keçeli (2020) yüksek lisans tez çalışmasında, işletmelerin yıllık ÇSY skorları ve finansal verileri değişimlerinin pay senedi fiyat değişimleri ile ilişkisini panel veri regresyon analizi yöntemiyle incelemiştir. Finansal veri olarak aktif kârlılığı, özkaynak kârlılığı, fiyat kazanç oranı, piyasa kapitalizasyonu ve toplam varlıklardaki değişim oranları kullanılmıştır. Analiz için hofstede metodundan yararlanılarak kuzeyde İsveç, Norveç, Finlandiya ve Danimarka'dan 42; güneyde Fransa, İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan'dan 63 işletmenin 2010-2020 yıllarını kapsayan verileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda, bağımsız değişkenler olan ÇSY skoru, VK, ÖKK ve F/K değişimi ile bağımlı değişken olan pay senedi fiyat değişimi arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bununla birlikte, toplam varlıklar ve piyasa kapitalizasyonu arasında güçlü, anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür.

Wu (2021) Thomson Reuters'ten çıkarılan veri kümelerini kullandığı master tez çalışmasında, işletmelerin 2005'ten 2011'e kadar olan dönemde finansal risk, kârlılık ve piyasa performansını içeren ÇSY performansları ile kurumsal finansal performansları arasındaki ilişkiyi değerlendirmiştir. Çalışmada, en yüksek ÇSY puanlarına sahip işletmelerin ÇSY gecikmelerinden daha düşük oynaklık sunarken, mali krizle ilişkili oynaklıktaki artış ÇSY liderleri için daha yüksek bulunmuştur. Ek olarak, ÇSY liderlerinin daha düşük Tobin's Q'ye sahip olma olasılığı daha yüksekken, finansal krizle ilişkili Tobin's Q'deki azalma, ÇSY liderleri için ÇSY gecikmelerine göre daha düşük kalmıştır. Son olarak, finansal kriz öncesi veya sonrası ÇSY performansı ile net marj arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Şeker ve Güngör (2022) elektrik, su, gaz ve atık sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim (ÇSY) performanslarının finansal performansları üzerine etkisini araştırmışlardır. Çalışmada, elektrik, su, gaz ve atık sektöründe dünya genelinde ASSET4'te yer alan 325 işletmenin 2010-2019 yılları arasında yer alan verileri kullanılmıştır. Gerçekleştirilen regresyon analizleri sonucunda

işletmelerin ÇSY performanslarının finansal performansları üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Naeem, Çankaya ve Bildik (2022) yapmış oldukları çalışmada, çevreye duyarlı sektörlerden işletmelerin ÇSY performanslarının finansal performansları üzerindeki etkisinin gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında nasıl farklılık gösterdiğini araştırmışlardır. Çalışmanın örneklemini, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere çevreye duyarlı 383 işletme oluşturmaktadır. Çalışmanın bulguları, çevreye duyarlı işletmelerin ÇSY performanslarının, Tobin'in Q değeri ile öz sermaye getirisi arasında önemli derecede pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Ayrıca bulgular, çevreye duyarlı işletmelerin ÇSY performansının finansal performans üzerindeki etkilerinin gelişmiş ülkelerde gelişmekte olan ülkelere göre daha güçlü olduğunu göstermektedir. Bu çalışma, özellikle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerdeki çevreye duyarlı endüstriler için ÇSY-finansal performans ilişkisinin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak literatüre katkıda bulunmaktadır.

Zhou, Liu ve Luo (2022), finansal performansı aracı değişken olarak ele alan çalışmalarında, ÇSY performansı ile finansal performans ve işletme piyasa değeri arasındaki ilişkiyi ve bunları etkileme mekanizmasını analiz etmişlerdir. Çalışmada doğrusal regresyon modeli ve aracı etki modeli kullanılmıştır. Çalışmada, ÇSY skorlarının Tobin'in Q değeri üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, borsada işlem gören işletmelerin ÇSY performansının iyileştirilmesinin işletmelerin piyasa değerini artırabileceğini ve işletmelerin finansal performansının açık bir aracı etki gösterdiğini bulmuşlardır. Aynı zamanda operasyonel kapasite, ÇSY performansının işletmelerin piyasa değerini etkilemesinde önemli bir aracılık görevi yaptığı gözlemlenmiştir.

Tablo 3.8.'de ÇSY ile finansal performans ilişkisini inceleyen çalışma sonuçları yer almaktadır.

**Tablo 3. 8.** ÇSY ile finansal performans ilişkisini inceleyen çalışma sonuçları

Yazarlar	VK	ÖKK	TBNQ	NKM	FVÖK	F/K
Velte, P. (2017)	+		-			
Domanović, V. (2022)	+/-	+/-				

[Tablo 3.8. (devam) ÇSY ile finansal performans ilişkisini inceleyen çalışma sonuçları]

Pinheiro, A. B., Panza, G. B., Berhorst, N. B., Toaldo, A. M. T. ve Andréa Paula Segatto, A. P. (2023)	+					
El Khoury, R., Nasrallah, N. ve Alareen, B. (2023)	U	U	U			
Shin, J., Moon, J. J. ve Kang, J. (2023)	+					
Zhou, G., Liu, L. ve Luo, S. (2022)	+/-	+/-	+/-			
Lahouel vd. (2020)	∩		∩			
Zhang, D., Wang, C. ve Dong, Y. (2023)	+	+	+			
Khan, Juhl ve Akhtar, (2022)	-	-				
D'Amato, V., D'Ecclesia, R. L. ve Levantesi, S.					+	
Pulino, S. C., Ciaburri, M., Magnanelli, B. S. ve Nasta, L. (2022)					+	
Şişman, M. E. ve Çankaya, S. (2021)		+				
Wong, W. C., Batten, J. A., Mohamed-Arshad, S. B., Nordin, S., ve Adzis, A. A. (2021)			+			
Peiro, S.A., Segarra, O.M., Mondejar, J.J. ve Vargas, V.M. (2013)		+				
Wu, M. W. ve Shen, C. H. (2013)	+	+				
Mans-Kemp, N. (2014)	+	+				
Giannarakis, G., Konteos, G., Zafeiriou, E. ve Partalidou, X. (2016)	+					
Li, Y., Gong, M., Zhang, X. Y. ve Koh, L. (2018)	+		+			
Minutolo, M. C., Kristjanpoller, W. D. ve Stakeley, J. (2019)	+		+			

(+): Pozitif ilişki, (-): Negatif ilişki, (+/-): Nötr ilişki, U: İçbükey ilişki, ∩: Dışbükey ilişki

**Tablo yazar tarafından oluşturulmuştur.**

Tablo 3.8.'de ÇSY (çevre, sosyal, yönetim) skorlarının işletmelerin finansal performansları üzerinde yaratmış olduğu pozitif, negatif ve nötr etkiler gösterilmiştir.

## 4. YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmada kullanılan karma metodolojiye ilişkin yöntem, desen, veri toplama ve analiz etme araçlarına yönelik bilgiler paylaşılmaktadır.

### 4.1. Karma Araştırma Yöntemi (Mixed Methods)

Karma yöntem stratejileri, nicel ya da nitel yaklaşımlara göre daha az bilinmektedir. Farklı yöntemleri karıştırma kavramı, 1959 yılında Campbell ve Fisk'in psikolojik özelliklerin geçerliliğini araştırmak için çoklu yöntemler kullanmasıyla ortaya çıkmıştır. 1990'ların başında ise karıştırma fikri, yakınsama arayışından nicel ve nitel verileri entegre etmeye veya birbirine bağlamaya doğru ilerlemiştir. Örneğin, bir yöntemle elde edilen sonuçlar, üzerinde çalışılacak katılımcıların (grupların) veya diğer yöntem için sorulacak soruların belirlenmesine yardımcı olmaktadır (Creswell, 2009). Bu bağlamda karma yöntem, nitel ve nicel, gözlem ve deney çalışma bulgularının yine nitel ve/veya nicel yöntemlerle bütünleştirildiği sistematik bir inceleme biçimini oluşturmuştur (Sandelowski, Voils ve Barroso, 2006; Sandelowski vd., 2011). Bu doğrultuda nitel ve nicel araştırma bileşenlerini birleştiren karma yöntemin genel amacı, bir çalışmanın sonuçlarını genişletmek, güçlendirmek ve dolayısıyla yayımlanmış literatüre katkıda bulunmaktır. Dolayısıyla çalışmaların tümünde karma yöntemlerin kullanılması, kişinin araştırma sorularını yanıtlamasına katkı sağlamalıdır (Johnson ve Christensen, 2017 ; Onwuegbuzie ve Johnson, 2006 ).

Karma yöntemle oluşturulan çalışmalar hem nitel hem de nicel araştırmalarla ilişkili metodolojik yaklaşımların kullanımını gerektirmesi nedeniyle, karma yöntem araştırmasının bir biçimini oluşturmaktadır. Analize ve senteze konu olan verilerin bireylerden elde edildiği birincil karma yöntem çalışmalarının aksine (görüşmeler, anketler, gözlemler, laboratuvar analizleri vb. yollardan), karma araştırma sentezi çalışmalarındaki veriler, araştırmacıların ürettiği sonuçlar veya bulgulardan oluşmaktadır. Bu verilerden yararlanarak nitel, nicel veya karma yöntem çalışmalarının yazılı raporları da sunulabilmektedir. Dolayısıyla bu çalışmalar, daha kesin bir şekilde karma yöntem-karma araştırma sentezi çalışmaları olarak etiketlenir. Bunun sebebi ise “karma” olan şeyin hem sentezin nesnesi (yani birincil nitel, nicel ve karma yöntem çalışmalarının yazılı raporlarında görülen bulgular) hem de araştırmanın konusu olmasıdır (Sandelowski, Voils ve Barroso, 2006).

Karma yöntem yaklaşımı, her iki ilerleme yolunu ve benzersiz fikir ve uygulamaları birleştirmesi sebebiyle sadece nitel veya nicel araştırma yaklaşımlarından yüksek oranda farklılık göstermektedir. Böyle bir yaklaşım, özellikle veri doğruluğunun artması açısından yararlıdır. Yanı sıra farklı araştırma yöntemlerinin güçlü yönlerini birleştirerek, yeni bir olguya yönelik daha bütünsel bir tablo oluşturulmasına imkân sağlamaktadır (Tauscher ve Laudien, 2018).

Nitel çalışmalarda, tümevarımcı ve gelişen metodolojik tasarım nedeniyle, araştırmacılar başlangıçta çok az terim (geçici tanımlar) geliştirebilirler. Prosedür bölümünde araştırmacılar bu terimleri (veri analizi yoluyla temaları) araştırma sürecinde ortaya çıktıkça tanımlarlar. Bu nedenle, nitel araştırma önerileri genellikle terimlerin tanımlanması için ayrı bölümler içermez, ancak araştırmacılar analize başlamadan önce nitel tanımlar ortaya koyarlar. Öte yandan, nicel çalışmalar (daha çok sabit ve belirlenmiş araştırma hedeflerinin tündengelim modeliyle çalışan) araştırma önerisinin başlarında kapsamlı tanımlar içermektedir. Araştırmacılar, çalışmaların başında ilgili tüm terimleri kapsamlı bir şekilde tanımlamaya ve literatürde bulunan kabul görmüş tanımları kullanmaya çalışırlar. Karma yöntem çalışmalarında ise çalışma nicel veri toplamanın ilk aşamasıyla başlıyorsa tanımlara yaklaşım ayrı bir bölüm içerebilir. Nitel veri toplama ile başlıyorsa, terimler araştırma sırasında ortaya çıkabilir ve nihai raporun bulgular veya sonuçlar bölümünde tanımlanır. Eğer hem nicel hem de nitel veri toplama aynı anda gerçekleşirse, o zaman birine ya da diğerine verilen öncelik tanımlama yaklaşımını belirleyecektir. Ayrıca, kullanılan sorgulama stratejisiyle ilgili terimlere de (yakınsayan, açımlayıcı veya keşfedici sıralı olup olmadığı) açıklık getirilmelidir (Creswell, 2009).

Karma araştırma yönteminin üç tane deseni vardır. Bunlar;

- Yakınsayan desen,
- Açımlayıcı desen ve
- Keşfedici desen'dir.

***Yakınsayan Desen:*** Yakınsak bir tasarımda (bazen eş zamanlı tasarım olarak da anılır), nitel ve nicel veriler benzer bir zaman diliminde toplanır ve analiz edilir. Bu zaman dilimi boyunca, yinelemeli veri toplama ve analiz yaklaşımı kullanılabilir. Örneğin, bir çalışmada elde edilen nicel bulgular, toplanan nitel verilerin odağını ve türlerini etkileyebilir veya bunun tersi de geçerli olabilir (Fetters, Curry ve Creswell, 2013). Örneğin, bir çalışmada Crabtree ve meslektaşları nitel bulguları ve nicel bulguları birden fazla aşamada yinelemeli olarak kullanmışlar ve böylece veriler, nihai

sonuçları bilgilendirmek için etkileşime girmiştir (Crabtree vd., 2005). Yakınsayan desende daha yaygın ve teknik olarak daha basit varyasyonda, nitel ve nicel veri toplama işlemleri paralel olarak gerçekleşmektedir. Entegrasyon için ise analiz, veri toplama süreci ilerledikten veya tamamlandıktan çok sonra başlamaktadır. Bu gibi durumlarda sıklıkla, iki veri biçimi ayrı ayrı analiz edilir ve daha sonra birleştirilir (Fetters, Curry ve Creswell, 2013).

**Açımlayıcı Desen:** Bu desende araştırmacı tarafından önce nicel veriler toplanır ve analiz edilir. Daha sonra elde edilen bulgular, nitel veri toplama ve analizi hakkında bilgiler vermektedir (Ivankova, Creswell ve Stick, 2006).

**Keşfedici Desen:** Bu desende ilk olarak, nitel veriler toplanır ve analiz edilir. Daha sonra bu bulgular, nicel veri toplanmasına bilgi verir (Onwuegbuzie, Bustamante ve Nelson, 2010). Diğer bir ifadeyle keşfedici desende araştırmacı, bir yöntemi diğer bir yöntemle derinleştirme veya genişletme çabası içerisinde. Çalışmada, keşifsel bir amaç güdüldüğü için çalışma süreci nitel bir araştırmayla başlayabilir. Daha sonra bu nitel araştırmayı, örnekleme genelleme yapabilme imkânı sunan nicel bir araştırma takip edebilir (Creswell, 2002, s.18-19). Yani keşfedici desen tasarımlarda, nitel analiz yöntemiyle elde edilen bulgular, daha sonra nicel analiz için oluşturulan verilerde kullanılmak üzere bağımsız değişken olarak analize girmekte ve nicel analizi şekillendirmektedir.

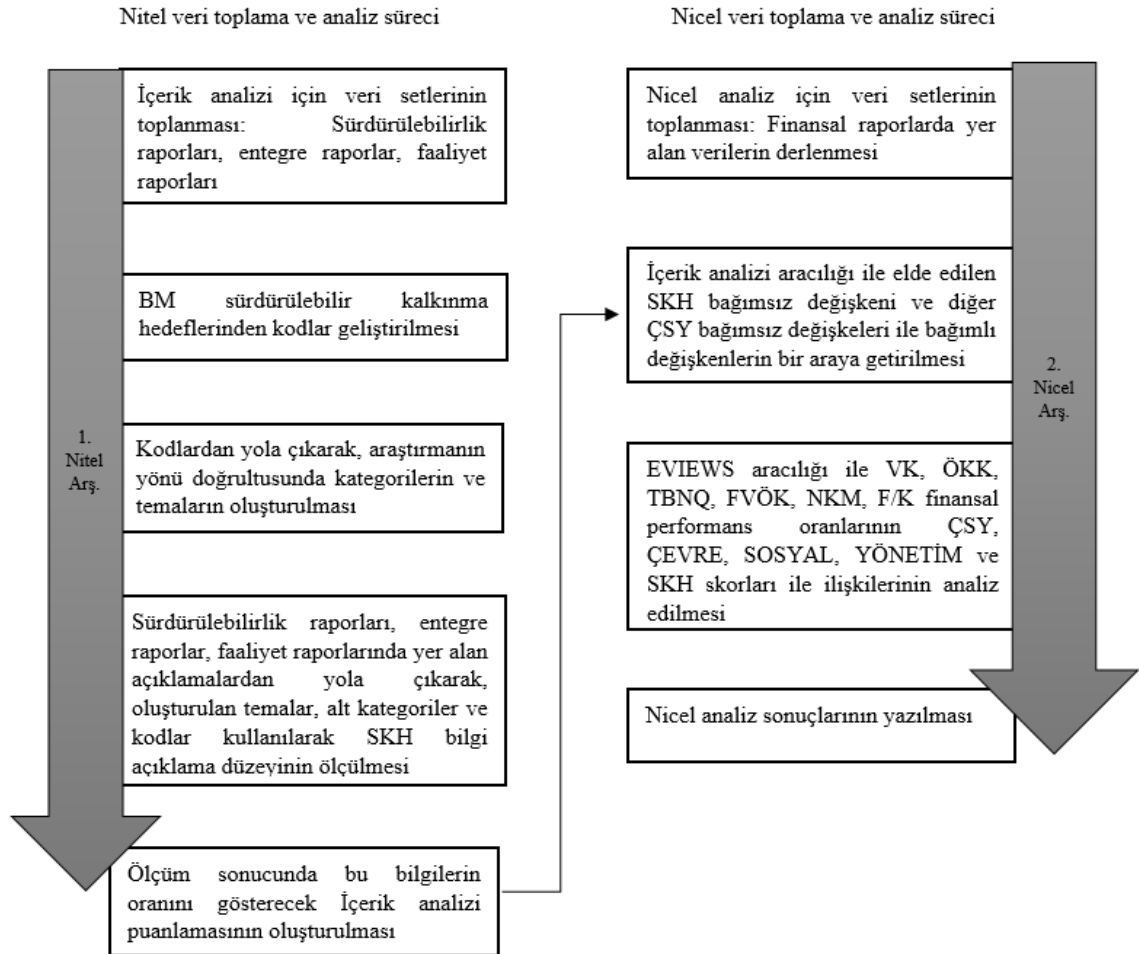
Bu çalışmaya derinlemesine bir bakış açısı kazandırabilmek için bu çalışmada, karma araştırma yöntemi ve keşfedici desen uygulanmıştır. Keşfedici desende öncelikle nitel bir analiz yapılmaktadır. Nitel analiz sonucu elde edilen bulgular ile işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri bilgi açıklama düzeyi (SKH skorunu), temel içerik analizi frekans yöntemiyle oluşturulmuştur. Nicel analiz aşamasındaki bulguları (VK, ÖKK, TBNQ, FVÖK, NKM, F/K oranlarının hesaplanması) oluşturmak için de nicel veri toplama ve oluşturma işlemi gerçekleştirilecektir. Daha sonra, analizin örüntüsü ve alt bileşenlerini oluşturmak için nitel analiz sonucunda elde edilen veriler ile nicel analiz için oluşturulan veriler birleştirilerek, nicel analiz işlemine tabi tutulacaktır. Bu sebeple çalışmada, nitel ve nicel bir analiz aşamasını gerektiren, karma bir yöntem yaklaşımı benimsenmiştir.

## 4.2. Araştırma Deseni

Araştırmanın ortaya çıkış noktasını iki soru belirlemektedir:

- İşletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıkladıkları bilgi düzeyi, sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında sunulan metin veriler kullanılarak, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile ilişkili anahtar kelimeler vasıtasıyla ölçülebilir mi?
- İşletmelerin ÇSY genel skoru, çevre skoru, sosyal skoru, yönetim skoru ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi skoru finansal performansını etkilemekte midir?

Yukarıda belirtilen araştırma soruları göz önüne alındığında araştırmanın temel amacı; ÇSY (çevre, sosyal ve kurumsal yönetim) skorları ve işletmelerin sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında yer alan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin açıklanan bilgi düzeyinin finansal performans üzerindeki etkisinin analiz edilmesidir. Bu kapsamda tasarlanan araştırma deseni ise Şekil 4.1. yardımıyla özetlenmiştir.



Şekil 4.1. Keşfedici sıralı desene dayanarak geliştirilen araştırma diyagramı

Şekil 4.1.'de keşfedici desene dayalı olarak araştırma adımları açıklanmıştır. Bahsi geçen analizler, ilerleyen bölümlerde açıklanacaktır. Bunun yanı sıra Şekil 4.1.'de görüldüğü üzere öncelikle, işletmelerin finansal olmayan raporlarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıkladıkları bilgi düzeyi, söz konusu hedeflere ilişkin oluşturulan anahtar kelimeler kullanılarak, frekans analizi yöntemi ile ölçülmüştür. Yani, içerik analizi ile işletmelerin finansal olmayan raporları kullanılarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıkladıkları bilgi düzeyini ölçebilmek amacıyla bir örüntü oluşturulmuştur. Daha sonra, analizde kullanılabilmesi için oluşturulan bu örüntü sayesinde alt bileşenler keşfedilmiştir. Bu nedenle araştırmada, keşfedici desen kullanılmıştır. Bu alt bileşenlerin keşfi sonucu, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik bilgi açıklama skoru (SKH skoru) elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgulara, ÇSY (çevre, sosyal, yönetim) skorları da dâhil edilerek, araştırmanın açıklayıcı değişkenleri oluşturulmuştur. Bağımlı değişkenler olan finansal performans göstergeleri (VK, ÖKK, TBNQ, FVÖK, NKM, F/K) ile açıklayıcı değişkenler birleştirilerek, nicel yöntemde korelasyon ve panel Granger nedensellik analizleri uygulanmıştır.

### **4.3. Veri Toplama Tekniği ve Aracı**

Çalışmanın ana kütlesi, 2022 yılı itibarıyla hisseleri BİST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde işlem gören toplam 65 işletmeden oluşmaktadır. Amaçlı örneklem yöntemiyle söz konusu ana kütlede öncelikli sektörler kapsamına giren bankalar, holdingler, sigorta ve yatırım işletmeleri finansal tablolarının farklı olmasından dolayı analizde kapsam dışı bırakılmıştır. Bununla birlikte geriye kalan işletmelerin ÇSY skorlarını yayımlama tarihlerinin farklı olmasından dolayı çalışma örnekleme, çoğunluğu imalat sektörünün oluşturduğu ve diğer sektörlerinde bulunduğu 2018-2022 yılları arası kesintisiz bir şekilde ÇSY skoru yayımlayan 27 işletme olarak belirlenmiştir.

İşletmeler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklamalarını sürdürülebilirlik raporları veya entegre raporlar aracılığıyla ilgili taraflara paylaşmaktadır. Sürdürülebilirlik raporu veya entegre rapor yayımlamayan işletmelerin yıllık faaliyet raporları dikkate alınarak, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıkladıkları bilgiler elde edilmiştir. Bu raporlardan sadece sürdürülebilirlik raporları veya entegre raporlar, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin açıklamaları kapsamlı ve bir bütün olarak göstermektedir.

Türkiye’de işletmelerin sürdürülebilirlik raporu yayımlama tarihleri çok eskilere dayanmaktadır. Her ne kadar bu raporlara ulaşım sağlansa da işletmelerin ÇSY (çevre, sosyal ve yönetim) skorlarını açıklama geçmişi, raporları yayımlama geçmişi kadar eski tarihlere dayanmamaktadır. İşletmelerin ÇSY (çevre, sosyal ve yönetim) skorlarını bilgi kullanıcılarına yakın tarihlerde paylaşmaları sebebiyle çalışmada, analize konu zaman dilimi olarak 2018-2022 yılları arası dönemler seçilmiştir.

Yukarıdaki açıklamalara dayalı olarak çalışmada; 2018-2022 yılları arasında hisseleri BİST sürdürülebilirlik endeksinde işlem gören, sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporu yayımlayan ve ÇSY (çevre, sosyal ve yönetim) skorlarını kamuya açıklayan işletmeler incelenmiştir. Ayrıca hisseleri BİST sürdürülebilirlik endeksinde işlem görmesine rağmen bankalar, holdingler, sigorta ve yatırım işletmeleri çalışmada kapsam dışı bırakılmıştır. Çalışma kapsamında yer alan işletmelerin listesi Tablo 4.1.’de gösterilmektedir.

**Tablo 4. 1.** Çalışma kapsamında yer alan işletmelerin listesi

Sektör Türleri	Sayı No	İsim Kodu	İşletme Adı
<b>Metal Eşya, Makine, Elektrikli Cihazlar ve Ulaşım Araçları</b>	1	<b>ARCLK</b>	Arçelik
	2	<b>FROTO</b>	Ford Otomotiv
	3	<b>TTRAK</b>	Türk Traktör
	4	<b>OTKAR</b>	Otokar Otomotiv
	5	<b>TOASO</b>	Tofaş
<b>Gıda, İçecek ve Tütün</b>	6	<b>ULKER</b>	Ülker
	7	<b>CCOLA</b>	Coca-Cola
	8	<b>AEFES</b>	Anadolu Efes
<b>Kimya, İlaç, Petrol, Lastik ve Plastik Ürünler</b>	9	<b>AYGAZ</b>	Aygaz
	10	<b>TUPRS</b>	Tüpraş
	11	<b>AKSA</b>	Aksa Akrilik
	12	<b>PETKM</b>	Petkim
<b>Ana Metal Sanayi</b>	13	<b>EREGL</b>	Ereğli Demir ve Çelik
	14	<b>KRDMD</b>	Kardemir Karabük Demir
<b>Tekstil, Giyim Eşyası ve Deri Toptan ve Perakende Ticaret</b>	15	<b>KORDS</b>	Kordsa Teknik Tekstil
	16	<b>MGROS</b>	Migros
	17	<b>DOAS</b>	Doğuş Otomotiv
	18	<b>SOKM</b>	Şok Marketler
<b>Elektrik, Gaz ve Su</b>	19	<b>ENJSA</b>	Enerjisa
	20	<b>ZOREN</b>	Zorlu Enerji
	21	<b>AKSEN</b>	Aksa Enerji
<b>Teknoloji</b>	22	<b>ASELS</b>	Aselsan
<b>İnşaat ve Bayındırlık</b>	23	<b>ENKAI</b>	Enka İnşaat
<b>Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme</b>	24	<b>THYAO</b>	Türk Hava Yolları
	25	<b>TTKOM</b>	Türk Telekomünikasyon
	26	<b>TCELL</b>	Turkcell
	27	<b>PGSUS</b>	Pegasus

Tablo 4.1.'de çalışmanın analizinde, büyük çoğunluğu imalat sektöründe faaliyet gösteren Toptan ve Perakende Ticaret, Elektrik, Gaz ve Su, Teknoloji, İnşaat ve Bayındırlık ve Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme sektörlerinden 27 adet işletmenin bulunduğu liste gösterilmiştir.

İşletmelerin finansal verileri, İş Yatırım internet sitesinden ulaşılan finansal tablolardan elde edilmiştir.

İşletmelerin ÇSY (çevre, sosyal ve yönetim) skorlarına ait veriler, Anadolu Üniversitesi'nin Thomson Reuters Eikon-Datastream veri tabanı üzerinden ulaşılmıştır.

İşletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin açıklanan bilgi düzeyini tespit edebilmek için kurumsal internet siteleri üzerinde yayımlanmış oldukları sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarından yararlanılmıştır.

#### **4.4. Hipotezler**

Bu çalışmanın temel amacı, ÇSY (çevre, sosyal ve yönetim) skorları ile işletmelerin sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin finansal performans ile aralarındaki anlamlılık ve nedensellik ilişkisini incelemektir.

ÇSY performans puanı, üç Sürdürülebilir Kalkınma Hedefinden (çevre koruma, sosyal sorumluluk ve kurumsal yönetim) elde edilmektedir. Bu puanlar (skorlar), genellikle üçüncü taraf bir derecelendirme kuruluşu tarafından derecelendirilen, objektif değerlendirmelerdir (Wong vd., 2021).

Yatırımcılar ve işletmeler arasındaki bilgi asimetrisi, işletmelerin finansal kısıtlarının temel nedenidir (Banerjee vd., 2020; Chen ve Yang, 2020; Wong vd., 2021). Daha yüksek derecede bilgi asimetrisi, işletmelerin fon elde etmesini zorlaştırmaktadır (Gu vd., 2020; He vd., 2020). Bu açıdan yatırımcılar, ÇSY performans bilgileri ile işletmelerin gücünü, açıklanan bilgiler perspektifinden daha iyi ölçebilmektedir. Bununla birlikte, yatırımcıların işletmelerin yatırımı hak edip etmediğine karar vermesine de yardımcı olmaktadır (Amel-Zadeh ve Serafeim, 2018).

Günümüzde işletmeler, sürdürülebilir kalkınmaya giderek daha fazla önem vermektedir (Zhou, Liu ve Luo, 2022, s. 3371). Zhang, Wang ve Dong (2023), yaptıkları araştırmada, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin işletmeler tarafından takip edilen stratejilere ve destekleyici mekanizmalara ışık tuttuğu sonucuna varmışlardır. İlaveten

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri performansının işletmelerin finansal performansları üzerinde destekleyici rolünün olduğunu tespit etmişlerdir.

Daha önceki bölümlerde de değinildiği üzere, ÇSY, ÇEVRE, SOSYAL ve YÖNETİM skorlarının finansal performans göstergeleri ile aralarındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Özellikle sık sık yaşanan mali krizler ve COVID-19 salgını bağlamında, dünyanın dört bir yanındaki politika yapıcılar ve düzenleyiciler tarafından, borsada işlem gören işletmelerin ÇSY (çevresel, sosyal ve yönetim) performanslarının piyasa değerini nasıl etkilediği geniş çapta ilgi görmektedir (Zhou, Liu ve Luo, 2022, s. 3371). Bu sebeple ÇSY (çevresel, sosyal ve yönetim) üzerine yapılan araştırmalar yoğun bir konu haline gelmiştir. Bunlar arasında ÇSY (çevresel, sosyal ve yönetim) performanslarının işletmelerin finansal performansları üzerindeki etkisi geniş ilgi görmüştür. Araştırmaların sonuçları, aşırı riskler (küresel ekonomik kriz ve COVID-19 salgını gibi) karşısında, ÇSY (çevresel, sosyal ve yönetim)'de iyi performans gösteren işletmelerin finansal performanslarına nispeten istikrarlı olduklarını tespit ederken (Birindelli vd., 2018; Eccles, Ioannou ve Serafeim, 2014; Friede vd., 2015; Giese vd., 2019; Hedqvist ve Larsson, 2020; Keçeli, 2020; Koç, 2018; Kulakova, 2018; Şeker, 2020; Şeker ve Güngör, 2022; Naeem, Çankaya ve Bildik, 2022; Nyit Chiong, 2010; Uşar, 2017; Velte, 2017; Wu, 2021; Zhao vd., 2018), diğer bir kısmı ise aralarında anlamlı herhangi bir ilişkinin olmadığı bulgusuna ulaşmışlardır (Jha ve Rangrajan, 2020; Kuruusman ve Afrooz, 2019; Lee, Kang and Kim, 2019; Lundin ve Olandersson, 2019; Şişman ve Çankaya, 2021; Velte, 2017).

Zhang, Wang ve Dong (2023) tarafından yapılan araştırmada, ÇSY (çevresel, sosyal ve yönetim)'nin SKH performansını daha iyi tanımlayabildiği, finansal kısıtlamaları hafifletebildiği, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin finansal zorluklara etkin bir şekilde uyum sağlamayı kolaylaştırdığı ve dış şokların üstesinden gelmeye yardımcı olduğu sonucuna varmışlardır. Bununla birlikte yapılan çalışmalar, ÇSY (çevresel, sosyal ve yönetim)'nin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini iyi tanımlayan etkili bir gösterge olduğu ve finansal performans üzerinde ÇSY (çevresel, sosyal ve yönetim)'nin düzenleyici bir mekanizma olarak tanımlandığını kanıtlanmıştır (Fatemi vd., 2018; Friede vd., 2015; Wong vd., 2021).

Çalışma, değişkenler arasında anlamlılık ve nedensellik ilişkisini tespit etmeye yönelik iki ana analiz bölümünden oluşmaktadır. Bu bölümlerin altında analiz edilecek

anlamlılık gücü ve yönü ile ilgili hipotezler Tablo 4.2.'de, nedensellik ilişkisi ile ilgili hipotezler ise Tablo 4.3.'te gösterilmektedir.

**Tablo 4. 2.** A) ÇSY, ÇEVRE, SOSYAL, YÖNETİM ve SKH skorlarının finansal performans göstergeleri ile aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığını belirlemeye yönelik hipotezler

- A- H1a: ÇSY ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H1b: ÇEVRE ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H1c: SOSYAL ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H1d: YÖNETİM ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H1e: SKH ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.
- A- H2a: ÇSY ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H2b: ÇEVRE ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H2c: SOSYAL ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H2d: YÖNETİM ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H2e: SKH ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.
- A- H3a: ÇSY ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H3b: ÇEVRE ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H3c: SOSYAL ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H3d: YÖNETİM ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H3e: SKH ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.
- A- H4a: ÇSY ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H4b: ÇEVRE ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H4c: SOSYAL ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H4d: YÖNETİM ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H4e: SKH ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.
- A- H5a: ÇSY ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H5b: ÇEVRE ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H5c: SOSYAL ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H5d: YÖNETİM ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H5e: SKH ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.
- A- H6a: ÇSY ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H6b: ÇEVRE ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H6c: SOSYAL ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H6d: YÖNETİM ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
A- H6e: SKH ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.

Tablo 4.2.'de yer alan hipotezler ÇSY, ÇEVRE, SOSYAL, YÖNETİM ve SKH skorlarının finansal performans göstergeleri olan VK; varlık kârlılığı, ÖKK; özkaynak kârlılığı, TBNQ, FVÖK; faiz ve vergi öncesi kâr, NKM; net kâr marjı ve F/K; fiyat kazanç oranı ile aralarında anlamlı ilişkinin olup olmadığını, eğer ilişki varsa ilişkinin yönünü ve gücünü analiz etmeye yönelik oluşturulmuştur.

**Tablo 4. 3.** B) ÇSY, ÇEVRE, SOSYAL, YÖNETİM ve SKH skorlarının finansal performans göstergeleri ile aralarında nedensellik ilişkisi olup olmadığını belirlemeye yönelik hipotezler

- B- H1a: ÇSY ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H1b: ÇEVRE ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H1c: SOSYAL ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H1d: YÖNETİM ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H1e: SKH ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.
- B- H2a: ÇSY ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H2b: ÇEVRE ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H2c: SOSYAL ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H2d: YÖNETİM ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H2e: SKH ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır.
- B- H3a: ÇSY ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H3b: ÇEVRE ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H3c: SOSYAL ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H3d: YÖNETİM ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H3e: SKH ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.
- B- H4a: ÇSY ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H4b: ÇEVRE ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H4c: SOSYAL ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H4d: YÖNETİM ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H4e: SKH ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.
- B- H5a: ÇSY ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H5b: ÇEVRE ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H5c: SOSYAL ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H5d: YÖNETİM ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H5e: SKH ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.
- B- H6a: ÇSY ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H6b: ÇEVRE ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H6c: SOSYAL ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H6d: YÖNETİM ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
B- H6e: SKH ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.

Tablo 4.3.'te yer alan hipotezler ÇSY, ÇEVRE, SOSYAL, YÖNETİM ve SKH skorlarının finansal performans göstergeleri olan VK; varlık kârlılığı, ÖKK; özkaynak kârlılığı, TBNQ, FVÖK; faiz ve vergi öncesi kâr, NKM; net kâr marjı ve F/K; fiyat kazanç oranı ile aralarında nedensellik ilişkisi olup olmadığını analiz etmeye yönelik oluşturulmuştur.

Mevcut çalışmalarda çoğu literatür, çevresel performans, sosyal performans veya yönetim performansı gibi ÇSY performansının bir yönüne odaklanmaktadır. Literatürde çok az araştırma, bu üçü arasındaki ilişkiyi bir bütün olarak yani ÇSY (çevre, sosyal ve yönetim) performansı ve finansal performans olarak incelemektedir. Bu çalışmada ise literatürden farklı olarak, işletmelerin ÇSY (çevresel, sosyal ve yönetim) skorlarının yanı

sıra sürdürülebilir kalkınma hedeflerine (SKH) yönelik açıkladıkları bilgi düzeylerine ilişkin skorları da oluşturularak her iki unsurun finansal performans üzerindeki etkisi incelenecektir.

#### **4.5. Verilerin Analizi**

Verilerin analiz edilmesinde NVİVO 14 Statistical & Qualitative Data Analysis programı ile Econometric Views (Eviews) 13 programlarından yararlanılmıştır.

Çalışmada öncelikle, işletmelerin sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında yer alan metin veriler üzerinden sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin yıl bazında yoğunlaşma dereceleri ölçülmüştür. Bu ölçüm sonrası, elde edilen sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi verileri, nicel araştırma kapsamında oluşturulan verilere eklenerek, finansal performans üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu doğrultuda, çalışmada kullanılacak analizler aşağıda gösterildiği şekilde sıralanmıştır.

1- İçerik Analizi: İşletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ilişkin yapmış oldukları çalışmaların, sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporları üzerinden frekans analizi yöntemiyle elde etmek için kullanılmıştır.

2- Temel İstatistik Analizi: Elde edilen nicel verilerin tanımlayıcı istatistiksel değerlerini belirlemek için kullanılmıştır.

3- Serpilme Diyagramı Analizi: İki değişken arasındaki (zayıf-güçlü, pozitif-negatif) ilişkiye yönelik genel bilgiler edinilmesi için kullanılmıştır.

4- Korelasyon Analizi: İki değişken arasındaki ilişkinin yönünü, şiddetini ve anlamlılık derecesini göstermek için kullanılmıştır.

5- Panel Granger Nedensellik Analizi: Bağımlı ve bağımsız iki değişken arasında nedensellik ilişkisinin olup olmadığını, eğer ilişki varsa bunun yönü tespit etmek için kullanılmıştır.

##### **4.5.1. İçerik analizi**

Nitel ve nicel analiz arasındaki ara konumu nedeniyle nitel içerik analizi, önemli bir yöntemsel yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitel adımları (kategorilerin metin bölümlerine atanması) ve nicel adımları (kategori sıklıklarının analiz edilmesi) birleştiren bir karma yöntem analizini temsil etmektedir. Metinlere, farklı araştırma soruları için bir dizi somut teknik (özet, tümevarımsal kategori oluşturma, açıklama, tündengelimli

kategori atamaları, karma teknikler) sağlamaktadır. Buna rağmen içerik analizi, tüm bu tekniklere kıyasla daha çok tümevarımsal bir analiz yöntemi olarak kullanılmaktadır. Nitel içerik analizinin merkezi unsuru, açık analiz birimlerini, tekniklerin adım modellerini ve kodlama anlaşmaları için son kontrolleri kapsayan titizliğidir. Bu sistematik sayesinde nitel içerik analizi, metin analizinde daha özgür ve daha az kontrollü yorumlamaya bir alternatif sunarak bilimsel kalite kriterlerini karşılayabilmektedir (Mayring, 2023; Williamson, Given ve Scifleet, 2018).

#### 4.5.2. Korelasyon analizi

Serpilme (scatter) diyagramları, iki değişken arasındaki (zayıf-güçlü, pozitif-negatif) ilişkiye yönelik genel bir bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Buna rağmen bu iki değişken arasındaki ilişkinin oranı hakkında yorumda bulunabilmek için söz konusu değişkenlerin korelasyon katsayılarına yönelik hesaplamalar yapılması gerekmektedir. Korelasyon analizi, iki veya daha fazla değişken arasında ilişki bulunup bulunmadığını ölçmeye yarayan, eğer bir ilişki varsa bu ilişkinin pozitif/negatif yönünü ve yüzde olarak ilişki gücünü belirlemeye olanak tanıyan bir yöntemdir. Bu analiz sonucu oluşan korelasyon katsayı, iki veya daha fazla değişken arasındaki söz konusu ilişkinin ölçüsünü göstermektedir. Ölçü değerleri ise -1 ile +1 arasında değişim göstermektedir. Buna rağmen korelasyon analizi, değişkenler arasındaki var olan nedensellik ilişkisini göstermemektedir.<sup>80</sup> Bu nedenle çalışmada, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin de gösterilebilmesi için korelasyon analizinin ardından, panel ikili Granger nedensellik analizi yapılmıştır.

#### 4.5.3. Panel Granger nedensellik analizi

Panel Granger nedensellik analizi, değişkenler arasındaki doğrusal bir ilişkide iki değişkenin anlamlı bir şekilde bağımlı ve bağımsız değişkenler olarak tanımlanıp tanımlanamayacağını, aralarındaki ilişkinin tek ve/veya çift yönlü olup olmadığını ya da aralarında hiçbir fonksiyonel ilişkinin olmadığını test etmektedir.<sup>81</sup>

Birbiriyle etkileşim içinde olan değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleme yöntemlerinden biri de söz konusu değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisine

---

<sup>80</sup><https://www.scribd.com/document/2066772/korelasyon-analizi>, (Erişim tarihi: 02.12.2023)

<sup>81</sup><https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/granger-causality-test#:~:text=Granger%20causality%20tests%20whether%20one,functional%20relation%20exists%20at%20all>, (Erişim tarihi: 28.11.2023)

bakmaktır. Granger (1969),  $F$  testi ve  $t$  testlerini kullanarak "Granger nedensellik testi" adını verdiği istatistiksel bir test tasarlamıştır (Solakoğlu ve Orhan, 2012).

Tasarlanan bu teste göre,  $X_t$  ve  $Y_t$ 'nin iki durağan seri olduğunu varsayılır. Bu doğrultuda oluşturulacak model ise aşağıdaki gibidir;

$$y_t = \alpha + \sum_{k=1}^K \gamma_k y_{t-k} + \sum_{k=1}^K \beta_k x_{t-k} + \varepsilon_t$$

**Formül 4. 1.** *Granger nedensellik formülü*

**Kaynak: Lopez ve Weber, 2017, s. 973.**

Formül 4.1. bu aşamadan sonra  $X$ 'in  $Y$ 'ye neden olup olmadığını test etmek için kullanılabilir. Esasen, eğer  $X$ 'in geçmiş değerleri,  $Y$ 'nin geçmiş değerleri ile modele dâhil edilmiş olsa bile,  $Y$ 'nin mevcut değerinin önemli tahmincileriye, o zaman  $X$ ,  $Y$  üzerinde nedensel bir etki uygulamaktadır. Formül 4.1. kullanılarak, bu nedensellik aşağıdaki sıfır hipoteziyle  $F$  testine dayalı olarak kolayca araştırılabilmektedir.

$$H_0: \beta_1 = \dots = \beta_K = 0$$

**Formül 4. 2.** *Nedensellik analizi sıfır hipotezi*

**Kaynak: Lopez ve Weber, 2017, s. 973.**

Eğer  $H_0$  reddedilirse,  $X$ 'ten  $Y$ 'ye nedenselliğin var olduğu sonucuna varılabilir. Diğer yöndeki nedenselliği test etmek için  $X$  ve  $Y$  değişkenleri değiştirilebilir ve çift yönlü nedenselliği (geribildirim olarak da adlandırılır) gözlemlemek de mümkün olacaktır (Lopez ve Weber, 2017, s. 973). Granger nedensellik testi, bir zaman serisinin diğerini tahmin etmede yararlı olup olmadığını belirlemeye yönelik istatistiksel bir hipotez testidir. Bu nedenle, olasılık değeri araştırmacı tarafından belirlenen herhangi bir  $\alpha$  (0.01, 0.05 veya 0.10) seviyesinden küçükse hipotez o seviyede reddedilmektedir (Wei, 2016).

Zaman serilerinin analizinde olduğu gibi panel verilerin analizinde de bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki nedenselliğin varlığı ve yönü tespit edilebilmektedir. Modelde gecikmeli değişkenler bulunacağı için değişkenlerin gecikme değerinin de belirlenmesi gerekmektedir (Saritaş, Genç ve Avcı, 2018, s. 196).

$X$  değişkeninde oluşabilecek bir değişimin  $Y$  değişkeninde oluşabilecek bir değişimden daha önce gerçekleşmesi durumunda,  $X$ ,  $Y$ 'nin Granger nedeni ve  $Y$  değişkeninde oluşacak bir değişimin  $X$  değişkeninde oluşacak bir değişimden daha önce gerçekleşmesi durumunda da  $Y$ ,  $X$ 'in granger nedeni olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, her

iki değişken arasında karşılıklı olarak nedensellik sınanabilmektedir. Nedensellik testi sonucunda olasılık değeri belirlenen  $\alpha$  seviyesindeki anlamlılık düzeyinden küçük olduğu takdirde sınanan değişkenler arasında nedenselliğin olmadığını ifade eden hipotez reddedilmektedir (Granger, 1969, s. 430).

#### 4.5.3.1. Değişkenlerin tanımı

Çalışmada, serpilme diyagramı, korelasyon analizi ve panel Granger nedensellik analizi ayrı ayrı uygulandığı için analiz kapsamında, bağımlı ve bağımsız değişkenlerin belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenlerine yönelik bilgiler ve değişkenlerin çalışma içinde kullanılan kısaltmaları aşığıda yer alan Tablo 4.4.'te sunulmuştur.

**Tablo 4. 4.** Çalışma değişkenleri

Değişken Türü	Değişken	Sembol
<b>Bağımlı Değişkenler</b>	Varlık Kârlılığı	VK
	Özkaynak Kârlılığı	ÖKK
	Tobin'in Q	TBNQ
	FVÖK	FVÖK
	Net Kâr Marjı	NKM
	Fiyat-Kazanç Oranı	F/K
<b>Bağımsız Değişkenler</b>	ÇSY Skoru	ÇSY
	Çevre Skoru	ÇEVRE
	Sosyal Skor	SOSYAL
	Yönetim Skoru	YÖNETİM
	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Skoru	SKH

Tablo 4.4.'te çalışmanın analizinde kullanılacak bağımlı ve bağımsız değişkenler gösterilmiştir.

##### 4.5.3.1.1. Bağımlı değişkenler

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde belirtildiği üzere, literatürde bulunan çalışmalarda işletmelerin finansal performans ölçüleri olarak; muhasebe ve piyasa temelli ölçülerin ağırlıklı olarak kullanıldığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Muhasebe temelli ölçüler, işletmelerin kârlılığı hakkında daha objektif sonuçlar verdiği için araştırmacılar tarafından tercih edilmektedir. Piyasa temelli ölçüler ise, yatırımcıların işletmelerin

piyasa değeri üzerindeki geleceğe yönelik beklentilerini karşılaması nedeniyle tercih edilmektedir. Bu bağlamda çalışmada, finansal performans göstergesi olarak muhasebe temelli ölçülerden varlık kârlılığı ve özkaynak kârlılığı kullanılırken; piyasa temelli ölçülerden Tobin'in Q, Faiz ve Vergi Öncesi Kâr (FVÖK), Net Kâr Marjı (NKM) ve Fiyat/Kazanç (F/K) oranları kullanılacaktır.

**Varlık Kârlılığı (VK) Oranı (ROA- Return on Assets)**, işletmelerin aktiflerini ne derecede etkin ve verimli kullanabildiklerini göstermektedir. Varlık getirisi olarak da bilinen varlık kârlılığı, faaliyet kârlılığını oluşturmaktadır. Bu oran kullanılarak, işletmeler veya dönemler arası karşılaştırma yapılması halinde, faiz ve vergi sonrası hesaplanan net kârın kullanılması gerekmektedir. Varlık kârlılığı, işletmelerin verimlilik ve üretkenlik başarımlarının çok net bir göstergesi olmasından dolayı yönetim performansının ölçülmesinde büyük bir öneme sahiptir (Tupy, 2008; Zhang ve Stern, 2007; Wang, Cho ve Lin, 2019).

$$\text{Varlık Kârlılığı Oranı} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Toplam Varlıklar}}$$

**Formül 4. 3.** Varlık kârlılık oranı formülü

**Özkaynak Kârlılık Oranı (ROE-Return on Equity)**, işletmelerin öz sermayelerini kâr elde edebilmek için ne şekilde kullandıklarını ölçmeye yarayan bir orandır. Aynı zamanda paydaşların işletme kaynaklarından ne oranda kâr sağladıklarını da göstermektedir. Özkaynak toplamında, nominal (ödenmiş ve ödenmemiş) sermaye baz alınmaktadır. İyi bir işletme yönetimi, özkaynak kârlılığını artırabilmektedir. Bununla birlikte, potansiyel ve mevcut yatırımcıların karar vermelerine yardımcı olduğu için de bu oran yatırımcılar tarafından dikkate alınmaktadır (Tupy, 2008; Zhang ve Stern, 2007; Wang, Cho ve Lin, 2019).

$$\text{Özkaynak Kârlılık Oranı} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Özkaynak Toplamı}}$$

**Formül 4. 4.** Özkaynak kârlılık oranı formülü

**Tobin'in Q (TBNQ)** oranı, işletme sahiplerinin ve yatırımcıların işletmeye yönelik yatırım kararlarında ortaya çıkan farklı kurumsal yapıları açıklamada kullanılan bir değerdir (Chung ve Pruitt, 1994). Tobin'in Q oranı, işletmelerin ÇSY performansına (Awaysheh vd, 2020; Nekhili vd, 2019) verilen finansal piyasa tepkisini yansıtmak için de bir ölçü olarak kullanılmaktadır (Nekhili vd, 2019). Tobin'in Q oranı, yatırımcıların beklentilerini yansıtan piyasa bazlı bir ölçü olup finans, ekonomi ve

yönetim literatüründe yaygın olarak kullanılan bir katma değer ölçüsüdür (Awaysheh vd., 2020). Muhasebe performansı ölçüleriyle karşılaştırıldığında, Tobin'in Q'su muhasebe sözleşmelerinden ve kazançların bilinen manipülasyonundan daha az etkilenmektedir (Dechow, Sloan ve Sweeney, 1996). Bu bakımdan Tobin'in Q'su, kurumsal sosyal stratejinin piyasa değerlemesinin değerlendirilmesinde daha uygundur (Dowell vd., 2000; Hillman ve Keim, 2001; Konar ve Cohen, 2001). Diğer bir ifadeyle, işletmelerin hem geçmiş hem de günümüzdeki performanslarına ilaveten gelecek dönemlerde bekledikleri performanslarını da hesaplamak için kullanılmaktadır.

$$\text{Tobin'in } Q \text{ Oranı} = \frac{\text{Piyasa Değeri} + \text{Toplam Yükümlülükler}}{\text{Toplam Varlıklar}}$$

**Formül 4. 5.** *Tobin'in Q oranı formülü*

**FVÖK (EBIT- Earnings Before Interest and Tax)**, işletmelerin kârlılık oranlarını analiz etmek için kullandıkları ve işletme kârının vergi öncesi tutarını esas alan bir değerlendirme ölçüsü olduğundan dolayı geniş bir kullanıcı düzeyine sahiptir. FVÖK, geleneksel olarak faaliyet kârı ya da net kâr üzerinden hesaplanabilmektedir. Ayrıca bu oran kullanım amacına göre düzenlenebilmektedir. Bu açıdan literatür taramaları genelinde FVÖK hesaplama metodolojisi kapsamında ortak bir fikir birliği oluşmamıştır (İge ve Akarçay Öğüz, 2021, s. 222).

$$\text{FVÖK} = \text{Net Kâr} + \text{Ödenecek Vergi} + \text{Faiz Oranı}$$

**Formül 4. 6.** *FVÖK değerinin formülü*

**Net Kâr Marjı (NKM)**, Satışların Kârlılığı olarak da bilinen bu değer, işletmelerin gelecek dönemlerinde elde edecekleri potansiyel kârlılıklarını göstermektedir. Bu değer sayesinde işletme yetkilileri, işletmelerin sürdürülen faaliyetlerinin net verimliliğine yönelik bilgilere sahip olmaktadır (Robinson vd., 2009).

$$\text{Net Kâr Marj Oranı} = \frac{\text{Net Kâr}}{\text{Net Satışlar}}$$

**Formül 4. 7.** *Net kâr marjı oran formülü*

**Fiyat/Kazanç (F/K) Oranı- (P/E- Price Earnings Ratio)**, işletmelerin hisse senetleri üzerinden, piyasa fiyatı ile hisse başına beklenen kazanç değerleri arasındaki ilişkiyi gösteren yöntemdir. Yatırımcılar ve işletme yönetimlerince sıklıkla kullanılan bu oran, aynı zamanda yatırımcıların işletmeden sağladığı kazançlara karşılık ödeyecekleri bedeli de göstermektedir. Yatırımcılar, fiyat/kazanç oranını değer yaratım stratejisi kapsamında kullanmaktadırlar.

$$\frac{\text{Fiyat}}{\text{Kazanç}} = \frac{\text{Hisse Senedi Piyasa Fiyatı}}{\text{Hisse Başı Kazanç}}$$

**Formül 4. 8.** *Fiyat/Kazanç oranı formülü*

#### **4.5.3.1.2. Bağımsız değişkenler**

Çalışmanın bağımsız değişkenleri, işletmelerin Thomson Reuters Eikon-Datastream veri tabanından elde edilen ÇSY genel skoru, çevre skoru, sosyal skor, yönetim skoru ve temel içerik analizi yöntemiyle elde edilen sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyidir. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi, BM sürdürülebilir kalkınma hedeflerinden belirlenen anahtar kelimelerin işletmelerin sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında yer alma sıklıkları ile ölçülmüştür. Belirlenen anahtar kelimeler, kendi içlerinde alt kategorilere, alt kategoriler de kendi içlerinde ana temalara ayrılarak sınıflandırma işlemi yapılmıştır. Tüm kategoriler genelinde yaklaşık 680 kelime ve/veya söz öbeği taraması yapılmıştır. 17 adet sürdürülebilir kalkınma hedefleri, daha öncesinden belirlenmiş hedefler olması sebebiyle anahtar kelimeler ve/veya söz öbekleri arası uzlaşmaya gerek görülmemiştir. Yanı sıra temel içerik analizinin geçerliliğinin ve güvenilirliğinin sağlanması adına oluşturulan 35 alt kategori ve 10 tema için uzman görüşü alınmıştır. Her bir alt kategoriye verilen puanlar önce toplanmış daha sonra yüzdelikleri alınarak bir oran haline getirilmiş ve işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri (SKH) skorunu verecek bir puanlama tablosu oluşturulmuştur.

#### **4.5.3.2. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi ölçümü**

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, ticari kuruluşların, hükümetlerin, sosyal kuruluşların ve politika yapıcıların ortak hedefi ve değeri haline gelmiştir (Branco ve Rodrigues, 2006; Zeug vd., 2019). Dahası, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, ticari kuruluşların en önemli önceliği haline gelmiştir (Ding vd., 2019). Bu nedenle sayısı çok olmamakla birlikte bir kısım araştırmacı, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri çalışmalarının işletmelere finansal açıdan sağladığı katkılara yönelik araştırmalar yapmışlardır. Çalışmaların bir kısmı, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerini işletme raporları vasıtasıyla içerik analizi yöntemini kullanarak inceleme şeklinde gerçekleştirmiştir.

Temel içerik analizi, literatürde sürdürülebilirlik (Amini, Bienstock ve Narcum, 2018) ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine (Erin ve Bamigboye, 2021; Gerged ve Almontase, 2021; Yadav, Kar ve Kashiramka, 2021) ilişkin iş raporlamasının değerlendirilmesinde yaygın olarak kabul görmektedir. Araştırmacılar, işletmelerin yıllık raporları, sürdürülebilirlik raporları ve bazen de web siteleri üzerindeki verileri kullanarak temel içerik analizi çalışmalarını gerçekleştirmişlerdir (Zhang vd., 2020). Kimi çalışmalarda, temel içerik analizi sayesinde ilgili kurumsal bilgi aranır ve bilgi (sayısal olarak) kodlanır (Xie, Jiage ve Hailiang, 2019). Bununla birlikte, işletmelerin sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarını içerik analizinin metin analizi yöntemiyle de araştıran çalışmalar mevcuttur (Camodeca ve Almici, 2021; İonaşcu vd., 2022; Khan, Johl ve Akhtar, 2022; Ren ve Li, 2022; Zhao vd., 2022). Metin analizi ile ilişkileri, duyguları, modelleri ve eyleme dönüştürülebilir birçok bilgi tanımlanabilmektedir. Böylelikle metinlerdeki bilgiler, birbirinden bağımsız olarak sınıflandırabilmekte aynı zamanda sıralanabilmekte ve ayıklanabilmektedir.<sup>82</sup>

Metin içerisindeki verilere uygulanan frekans analizi ise, metinde yer alan verilerin gözlem sıklığı ile yüzdesel dağılımını gösterebilen istatistiksel bir analiz tekniğidir. Anket maddeleri, demografik faktörler, tamsayılı veya kategorik araştırma soruları metin veriler üzerinden frekans analizi yöntemiyle değerlendirilebilmektedir.<sup>83</sup>

Çalışmanın bu kısmında, nicel analizin bağımsız değişkenlerinden birini oluşturan “sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin açıklanan bilgi düzeyi” skorunu belirlemek için metin veriler üzerinde frekans analizi yapılmıştır. Analizin yapılma adımları, aşağıda sırasıyla açıklanmıştır.

**1. Adım:** Araştırma için seçilen 27 işletmenin web siteleri üzerinden işletmelerin sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporları indirilerek, tarih sıralamasına göre NVIVO 14 programına yüklenmiştir.

**2. Adım:** BM sürdürülebilir kalkınma hedefleri metninden, (daha öncesinde buna benzer örnek bir çalışmaya rastlanılmadığı için) 680 anahtar kelimeler ve/veya söz öbekleri türetilmiştir.

---

<sup>82</sup> <https://aws.amazon.com/tr/what-is/text-analysis/> (Erişim tarihi: 08.12.2023)

<sup>83</sup> <https://www.istmer.com/frekans-analizi-spss-ile-nasil-uygulanir/#:~:text=Frekans%20analizi%2C%20verilerin%20g%C3%B6zlem%20s%C4%B1kl%C4%B1%C4%9F%C4%B1n%C4%B1,sorular%C4%B1n%C4%B1%20frekans%20analizi%20ile%20de%C4%9Ferlendirebiliyoruz.> (Erişim tarihi: 08.12.2023)

**Tablo 4. 5.** *BM sürdürülebilir kalkınma hedefleri metninden oluşturulan anahtar kelimeler ve/veya söz öbekleri*

<i>SKH 7: Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak</i>	<i>SKH 13: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek</i>
Enerji Karşılanabilir enerji Güvenilir enerji Sürdürülebilir enerji Modern enerji Enerjiye erişim	İklim değişikliği İklim değişikliğinin etkileri İklim değişikliği ile mücadele Acil eylem planı Ulusal politikalar Ulusal stratejiler

**Bu tablolar yazar tarafından oluşturulmuş olup, kullanımı izne bağlıdır.**

Tablo 4.5'te yer alan ve örnek olarak gösterilen BM sürdürülebilir kalkınma hedefleri metninden oluşturulan anahtar kelimeler ve/veya söz öbeklerinin deyatlı bilgisi EK-2'de sunulmuştur.

**3. Adım:** Tablo 4.5.'te örnek olarak gösterilen ve her bir SKH'leri için ayrı ayrı oluşturulan anahtar kelimeler ve/veya söz öbekleri, benzerlikleri ve ilgililikleri bakımından kendi içlerinde sınıflandırılmıştır. Bu kelimeler ve/veya söz öbekleri, içerik analizinde bir mantık çerçevesine oturtulabilmesi açısından kategorileştirilmiştir.

**Tablo 4. 6.** *Anahtar kelimeler ve/veya söz öbeklerinin kategorileştirilmesi*

<i>SOSYAL</i>	<i>AYRIMCILIK</i>	<i>GÖÇ</i>
Barış	Ayrımcı olmayan politika	Düzenli göç
Barışçıl toplumlar	Ayrımcı olmayan yasa	Etnik köken
Yerel topluluklar	Ayrımcılık	Göç politikaları
Kaliteli yaşam	Ayrımcılık içermeyen	Göçebe
Marjinal topluluklar	ticaret sistemi	Göçmen

**Bu tablolar yazar tarafından oluşturulmuş olup, kullanımı izne bağlıdır.**

Tablo 4.6.'da gösterildiği gibi 17 sürdürülebilir kalkınma hedefinden türetilen kelimelerin ve/veya söz öbeklerinin benzerlikleri ve ilgililikleri bakımından sınıflandırma işlemi yapılarak, toplamda 36 kategori oluşturulmuştur. Tablo 4.6.'daki gibi oluşturulan kategorilerin tümü aşağıda yer alan Tablo 4.7.'de toplu olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte Tablo 4.6'da yer alan ve örnek olarak gösterilen anahtar kelimelerin ve/veya söz öbeklerinin kategorileştirilmesine ait deyatlı bilgi EK-3'te sunulmuştur.

**4. Adım:** Toplamda 36 kategoriden oluşturulan sınıflandırma, daha sonra birbirleriyle ilgililikleri bakımından 10 tema altında birleştirilmiştir. Oluşturulan bu temalar, Tablo 4.7.'de toplu olarak gösterilmiştir.

**Tablo 4. 7. İçerik analizi kapsamında geliştirilen kategoriler ve temalar**

Temalar	Kategoriler	BM Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
İNSAN	Açlık	SKH 1, SKH 2, SKH 3, SKH 4, SKH 5, SKH 8, SKH 10, SKH 11, SKH 16, SKH 17
	Aile	
	Sağlık	
GELİŞİM	Ar-Ge	SKH 4, SKH 9, SKH 12, SKH 17
	Bilgi	
	Eğitim	
	Teknoloji	
İKLİM	Ekosistem	SKH 14, SKH 15, SKH 6, SKH 2, SKH 12, SKH 13, SKH 17
	Okyanuslar	
	Atmosfer	
	Kara	
	Tarım	
KAMUSAL	Yerleşim	SKH 4, SKH 11, SKH 16, SKH 17
	Altyapı	
	Hizmet	
	Erişim	
HAK/ADALET	Hukuk	SKH 4, SKH 5, SKH 8, SKH 10, SKH 16, SKH 17
	Mülkiyet	
	Yolsuzluk	
GÜVENLİK	Sosyal	SKH 8, SKH 10, SKH 11, SKH 17
	Ayrımcılık	
	Göç	
SÜRDÜRÜLEBİLİR	Kalkınma	SKH 8, SKH 16, SKH 17
	Finansman	
	Sürdürülebilirlik	
FAALİYET	Etik	SKH 4, SKH 5, SKH 8, SKH 10, SKH 12, SKH 16, SKH 17
	İş	
	İşletme	
	Sanayi	
	Yönetim	
TÜKETİM	Kaynaklar	SKH 12, SKH 7, SKH 7, SKH 8, SKH 9, SKH 17
	Atıklar	
	Tahribat	
	Enerji	
DİĞER	Afet	SKH 11, SKH 17,SKH 8
	Genel	

**Bu tablolar yazar tarafından oluşturulmuş olup, kullanımı izne bağlıdır.**

Tablo 4.7.'de yukarıda anlatılan adımlarda bahsi geçen temaların ve kategorilerin neler olduğu hakkında bilgiler verilmektedir. Görüldüğü üzere, her bir kategorinin birden fazla sürdürülebilir kalkınma hedefi ile ilişkisi bulunmaktadır. Temaların altında bulunan Metin içerisinde kelime/söz öbeği arama yöntemiyle yapılan frekans analizlerinde, böyle bir tablonun oluşturulmasına ihtiyaç olmamakla birlikte, literatüre katkı sağlaması

açısından ve yeni yapılacak olan araştırmalara emsal teşkil etmesi adına Tablo 4.7. oluşturulmuştur. Bununla birlikte kategoriler ve temalar EK-5’te de gösterilmektedir.

**5. Adım:** Bu yolla ulaşılan kelimeler ve/veya söz öbekleri, sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporları üzerinde bulunduktan sonra, ham veriler içerisinde anlam dışı olan kelimeler veya söz öbekleri kontrol edilerek analiz kapsamı dışına çıkartılmıştır. Tablo 4.8.’de anlam dışı olduğu tespit edilen ve arama sonuçlarından çıkartılan birkaç kelime ve/veya söz öbeği örneğine yer verilmiştir.

**Tablo 4. 8.** *Anlam dışı olduğu tespit edilen kelime örnekleri*

Anahtar kelime	Anlam Dışı Kelime
İş Sağlığı Güvenliği	..... IoT Güvenlik Vakfı
Eşitlik haklar	... almaya hak kazandı.
Sağlık hizmeti	... bu hizmet ...

Tablo 4.8.’de gösterildiği üzere sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinde yer alan “iş sağlığı ve güvenliği, eşit haklar ve sağlık hizmeti” söz öbekleri aranmıştır. Araştırma, anahtar kelime ve söz öbeklerini bulmaya yönelik yapıldığından, bulunan sonuçların anlam olarak istenilen kelime ve/veya söz öbeğine dâhil olup olmadığına ilişkin kontrol, araştırmacı tarafından yapılmıştır. Amaca yönelik anlamı vermeyen sonuçlar, analiz kapsamı dışında bırakılmıştır.

**6. Adım:** 36 kategorilerinin içinde yer alan 680 anahtar kelime ve/veya söz öbeği, Tablo 4.9.’da görüldüğü üzere her bir işletmenin her bir kategorileri için ayrı ayrı sürdürülebilir, entegre ve faaliyet raporlarında taranmış, bulunan sonuçlar Excel tablosuna aktarılmıştır.

**Tablo 4. 9.** *Frekans analiz ile taranan anahtar kelime sayılarının Excel’e aktarılması*

Temalar		İnsan				Gelişim		
Kategoriler		Açlık	Aile	Sağlık	Ar-Ge	Bilgi	Eğitim	Teknoloji
İşletme Adı	Yıllar							
X İşletmesi	2018	25	131	26	25	27	46	249
X İşletmesi	2019	67	570	91	26	37	83	574
X İşletmesi	2020	51	400	212	47	66	99	205
X İşletmesi	2021	63	311	94	60	85	144	209
X İşletmesi	2022	55	317	317	75	204	190	350

7. Adım: Tablo 4.9.'da gösterildiği gibi her bir işletmenin belirli dönemlerine ait her bir kategorisi için uygulanan frekans analizi sonuçlarına, oran orantı yöntemi uygulanarak Tablo 4.10.'da gösterilen %'lik değerler elde edilmiştir.

**Tablo 4. 10.** İşletmelerin yıl bazında frekans dağılımı göre hesaplanan yüzdelik oranları

<i>İşletme</i>	<i>Yıl</i>	<i>%</i>	<i>İşletme</i>	<i>Yıl</i>	<i>%</i>	<i>İşletme</i>	<i>Yıl</i>	<i>%</i>
<i>ARCLK</i>	2018	11.20	<i>ULKER</i>	2018	13.973	<i>AKSA</i>	2018	7.666
<i>ARCLK</i>	2019	15.14	<i>ULKER</i>	2019	15.119	<i>AKSA</i>	2019	22.14
<i>ARCLK</i>	2020	19.31	<i>ULKER</i>	2020	21.830	<i>AKSA</i>	2020	22.92
<i>ARCLK</i>	2021	22.37	<i>ULKER</i>	2021	21.778	<i>AKSA</i>	2021	23.81
<i>ARCLK</i>	2022	31.95	<i>ULKER</i>	2022	27.300	<i>AKSA</i>	2022	23.45
<i>FROTO</i>	2018	10.24	<i>CCOLA</i>	2018	9.119	<i>PETKM</i>	2018	11.69
<i>FROTO</i>	2019	16.89	<i>CCOLA</i>	2019	14.843	<i>PETKM</i>	2019	18.77
<i>FROTO</i>	2020	19.15	<i>CCOLA</i>	2020	26.039	<i>PETKM</i>	2020	18.77
<i>FROTO</i>	2021	20.75	<i>CCOLA</i>	2021	21.750	<i>PETKM</i>	2021	9.902
<i>FROTO</i>	2022	32.95	<i>CCOLA</i>	2022	28.251	<i>PETKM</i>	2022	40.87
<i>TTRAK</i>	2018	28.90	<i>AEFES</i>	2018	11.018	<i>EREGL</i>	2018	10.42
<i>TTRAK</i>	2019	26.39	<i>AEFES</i>	2019	9.745	<i>EREGL</i>	2019	18.65
<i>TTRAK</i>	2020	11.12	<i>AEFES</i>	2020	17.572	<i>EREGL</i>	2020	20.49
<i>TTRAK</i>	2021	14.37	<i>AEFES</i>	2021	28.499	<i>EREGL</i>	2021	22.47
<i>TTRAK</i>	2022	19.19	<i>AEFES</i>	2022	33.165	<i>EREGL</i>	2022	27.9
<i>OTKAR</i>	2018	17.57	<i>AYGAZ</i>	2018	18.042	<i>KRDMD</i>	2018	24.73
<i>OTKAR</i>	2019	22.80	<i>AYGAZ</i>	2019	19.782	<i>KRDMD</i>	2019	18.2
<i>OTKAR</i>	2020	17.95	<i>AYGAZ</i>	2020	18.650	<i>KRDMD</i>	2020	17.69
<i>OTKAR</i>	2021	12.45	<i>AYGAZ</i>	2021	20.588	<i>KRDMD</i>	2021	15.64
<i>OTKAR</i>	2022	29.21	<i>AYGAZ</i>	2022	22.937	<i>KRDMD</i>	2022	23.65
<i>TOASO</i>	2018	17.41	<i>TUPRS</i>	2018	17.438	<i>KORDS</i>	2018	9.851
<i>TOASO</i>	2019	19.56	<i>TUPRS</i>	2019	12.714	<i>KORDS</i>	2019	17.93
<i>TOASO</i>	2020	21.82	<i>TUPRS</i>	2020	14.278	<i>KORDS</i>	2020	22.22
<i>TOASO</i>	2021	15.30	<i>TUPRS</i>	2021	26.824	<i>KORDS</i>	2021	24.39
<i>TOASO</i>	2022	25.89	<i>TUPRS</i>	2022	28.745	<i>KORDS</i>	2022	25.60
<i>MGROS</i>	2018	8.44	<i>ZOREN</i>	2018	10.377	<i>THYAO</i>	2018	15.06
<i>MGROS</i>	2019	12.37	<i>ZOREN</i>	2019	10.223	<i>THYAO</i>	2019	20.20
<i>MGROS</i>	2020	14.12	<i>ZOREN</i>	2020	11.198	<i>THYAO</i>	2020	24.18
<i>MGROS</i>	2021	20.23	<i>ZOREN</i>	2021	28.600	<i>THYAO</i>	2021	22.53
<i>MGROS</i>	2022	44.82	<i>ZOREN</i>	2022	39.602	<i>THYAO</i>	2022	18.01
<i>DOAS</i>	2018	11.58	<i>AKSEN</i>	2018	10.299	<i>TTKOM</i>	2018	22.84
<i>DOAS</i>	2019	19.65	<i>AKSEN</i>	2019	19.272	<i>TTKOM</i>	2019	23.63
<i>DOAS</i>	2020	24.00	<i>AKSEN</i>	2020	20.382	<i>TTKOM</i>	2020	10.6
<i>DOAS</i>	2021	25.72	<i>AKSEN</i>	2021	22.037	<i>TTKOM</i>	2021	23.30
<i>DOAS</i>	2022	19.03	<i>AKSEN</i>	2022	28.009	<i>TTKOM</i>	2022	19.60
<i>SOKM</i>	2018	11.07	<i>ASELS</i>	2018	10.535	<i>TCELL</i>	2018	4.864
<i>SOKM</i>	2019	12.82	<i>ASELS</i>	2019	14.924	<i>TCELL</i>	2019	10.53

[Tablo 4.10. (devam) İşletmelerin yıl bazında frekans dağılımı göre hesaplanan yüzdelik oranları]

<i>SOKM</i>	2020	19.87	<i>ASELS</i>	2020	18.405	<i>TCELL</i>	2020	28.85
<i>SOKM</i>	2021	22.73	<i>ASELS</i>	2021	28.853	<i>TCELL</i>	2021	29.15
<i>SOKM</i>	2022	33.49	<i>ASELS</i>	2022	27.283	<i>TCELL</i>	2022	26.58
<i>ENJSA</i>	2018	9.44	<i>ENKAI</i>	2018	18.340	<i>PGSUS</i>	2018	18.72
<i>ENJSA</i>	2019	11.73	<i>ENKAI</i>	2019	21.028	<i>PGSUS</i>	2019	18.82
<i>ENJSA</i>	2020	17.06	<i>ENKAI</i>	2020	19.927	<i>PGSUS</i>	2020	13.02
<i>ENJSA</i>	2021	28.22	<i>ENKAI</i>	2021	20.294	<i>PGSUS</i>	2021	15.31
<i>ENJSA</i>	2022	33.53	<i>ENKAI</i>	2022	20.414	<i>PGSUS</i>	2022	34.11

**Bu tablolar yazar tarafından oluşturulmuş olup, kullanımı izne bağlıdır.**

**8. Adım:** Tablo 4.10.'da işletmelerin yıl bazında frekans dağılımı doğrultusunda oluşturulan ve nicel analizde kullanılan sürdürülebilir kalkınma hedefleri bilgi açıklama düzeyi %'leri belirtilmiştir. Örneğin; Arçelik'in, 2018-2022 yılları kapsamındaki 5 yıl boyunca sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarındaki 17 sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıkladıkları bilgi düzeyinin %11.20'si 2018 yılına aittir. Söz konusu açıklamaların, genel itibariyle özellikle 2022 yılına ait raporlarda en yüksek düzeye ulaştığı görülmektedir.

## 5. BULGULAR, YORUM VE DEĞERLENDİRME

### 5.1. Giriş

Çalışmanın bu bölümünde; gerçekleştirilen istatistiki ve ekonometrik analizlerin sonuçları, sonuçların yorumlanması ve bu yorumların değerlendirilmesi yer almaktadır.

#### 5.1.1. Değişkenlere yönelik tanımlayıcı temel istatistik analizi

İşletmelerin ÇSY (çevre, sosyal ve yönetim) skorları ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine<sup>84</sup> yönelik açıklanan bilgi düzeyinin finansal performans göstergeleri ile ilişkisinin araştırılacağı bu çalışmada, bağımlı ve bağımsız değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 5.1.'de gösterilmektedir.

**Tablo 5. 1. Değişkenlere yönelik tanımlayıcı temel istatistikler<sup>85</sup>**

	VK	ÖKK	TBNQ	FVÖK	NKM	FK	ÇSY	CEVRE	SOSYAL	YONETIM	SKH
<b>Ort.</b>	8.9657	26.049	8.66E+11	6.55E+09	8.528620	65675308	67.25993	65.17719	73.91667	59.51533	19999.99
<b>Medyan</b>	7.5098	19.613	5.75E+10	3.77E+09	7.936306	7.769565	69.22000	67.70000	76.73000	60.95000	19608.00
<b>En Yük.</b>	51.598	239.53	1.40E+13	5.91E+10	38.89263	1.18E+10	94.18000	98.99000	97.19000	89.60000	44823.00
<b>En Düş.</b>	-7.886	-252.68	15855515	-1.09E+09	-40.90918	-2.90E+09	21.33000	0.260000	17.41000	26.43000	4864.000
<b>Std. Sap.</b>	9.363	50.565	2.01E+12	8.73E+09	9.758824	1.04E+09	15.66194	20.54739	18.67517	16.57276	7250.965
<b>Çarpıklık</b>	1.329	-1.1992	4.441956	3.484015	-0.356950	10.34998	-0.674481	-0.616844	-0.922287	-0.109452	0.551564
<b>Basıklık</b>	5.908	13.952	26.32720	18.97387	8.233686	118.7574	2.915484	2.986676	3.424976	2.062771	3.472378
<b>Jarque</b>											
<b>-Bera</b>	87.336	707.15	3504.838	1708.413	156.9438	77784.02	10.27599	8.562170	20.15469	5.210532	8.100187
<b>Prob.</b>	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.00000	0.005869	0.013828	0.000042	0.073883	0.017421
<b>Gözlem</b>	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135	135

Tablo 5.1.'de yer aldığı üzere, BİST sürdürülebilirlik endeksinde işlem gören ve büyük kısmı imalat sektöründe faaliyet gösteren, toplamda 27 işletmenin 2018-2022 yılları arasında yer alan verilerinde, VK yani varlık kârlılığının ortalama değeri, 8.9657 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 9.363'tür. VK'nin en yüksek değeri 51.598 iken, en düşük değeri ise (-7.886)'dır. Bu sonuç, örnekleme yer alan işletmelerin

<sup>84</sup>“Sürdürülebilir kalkınma hedefleri” söz öbeği, çalışmanın ilerleyen aşamalarında “sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi” olarak belirtilecektir. İçerik analizi tamamlandıktan sonra bu (sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi) tabir, yerini “sürdürülebilir kalkınma hedefleri skoru”na bırakacaktır. Kısaltma olarak ise “SKH “ veya “SKH skoru” olarak ifade edilecektir.

<sup>85</sup>Bu tablo, BİST sürdürülebilirlik endeksindeki Türk işletmelerini içeren bir örnek için bağımlı değişkenleri VK, ÖKK, TBNQ, FVÖK, NKM ve F/K olan ve bağımsız değişkenleri ÇYS performansı, , çevresel performansı, sosyal performans, yönetim performansı ve SKH performansına ilişkin tanımlayıcı istatistikleri rapor etmektedir. Nihai örnek, 2018 ile 2022 arasındaki dönem için 135 işletme/ yıl gözlemden oluşan dengeli bir panel içermektedir. Tüm değişkenler Tablo 4.4.'te tanımlandığı gibidir.

Kısaltmalar: SKH, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi; ÇSY, çevresel, sosyal ve yönetim; VK, varlıkların kârlılığı; ÖKK, özkaynak kârlılığı; FVÖK, vergi öncesi kâr; NKM, net kâr marjı; F/K, fiyat kazanç oranı.

VK değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. VK'nin prob. değeri 0.0000 olarak bulunmuştur. Bu değerin 0.05'ten kk olması, serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Serilerin normal dağılıp dağılmadığı görebilmek için değişkenlerin arpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine de bakılmaktadır. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için arpıklık (skewness) değerinin "0" olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise "3" olması gereklidir. Bu bağlamda, VK'nin arpıklık değeri 1.329 ve basıklık değeri ise 5.908 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması, analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bağımlı değişkenlerden bir diğeri olan KK, yani zkaynak kârlılığının ortalama değeri, 26.049 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 50.565'tir. KK'nin en yüksek değeri 239.53 iken, en düşük değeri ise -252.68'dir. Bu sonuç, örneklemde yer alan işletmelerin KK değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. KK'nin prob. değeri 0.0000 olarak bulunmuştur. Bu değerin 0.05'ten kk olması, serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için arpıklık (skewness) değerinin "0" olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise "3" olması gereklidir. Bu bağlamda, KK'nin arpıklık değeri -1.1992 ve basıklık değeri ise 13.952 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması, analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bir diğer bağımlı değişken TBNQ oranının ortalama değeri, 8.66E+11 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 2.01E+12'dir. TBNQ'nun en yüksek değeri 1.40E+13 iken, en düşük değeri ise 15855515'tir. Bu sonuç, örneklemde yer alan işletmelerin TBNQ değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. TBNQ'nun prob. değeri 0.0000 olarak bulunmuştur. Bu değerin 0.05'ten kk olması, serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için arpıklık (skewness) değerinin "0" olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise "3" olması gereklidir. Bu bağlamda, TBNQ'nun arpıklık değeri 4.441956 ve basıklık değeri ise 26.32720 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması, analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bağımlı değişkenlerden FVÖK'n ortalama değeri, 6.55E+09 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 8.73E+09'dur. FVÖK'n en yüksek değeri 5.91E+10 iken, en düşük değeri ise -1.09E+09'dur. Bu sonuç, örneklemde yer alan işletmelerin FVÖK değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. FVÖK'n prob. değeri 0.0000 olarak bulunmuştur. Bu değerin 0.05'ten kk olması,

serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için çarpıklık (skewness) değerinin “0” olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise “3” olması gereklidir. Bu bağlamda, FVÖK’ün çarpıklık değeri 3.484015 ve basıklık değeri ise 18.97387 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması, analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Diğer bir bağımlı değişken, NKM yani net kâr marjı oranıdır. Bu oranın ortalama değeri, 8.528620 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 9.758824’tür. NKM’nin en yüksek değeri 38.89263 iken, en düşük değeri ise -40.90918’dir. Bu sonuç, örnekleme yer alan işletmelerin NKM değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. NKM’nin prob. değeri 0.0000 olarak bulunmuştur. Bu değer 0.05’ten küçük olması, serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için çarpıklık (skewness) değerinin “0” olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise “3” olması gereklidir. Bu bağlamda, NKM’nin çarpıklık değeri -0.356950 ve basıklık değeri ise 8.233686 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bağımlı değişkenlerin sonuncusu olan F/K yani fiyat-kazanç oranının ortalama değeri, 65675308 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 1.04e+09’dur. F/K’nin en yüksek değeri 1.18e+10 iken, en düşük değeri ise -2.90e+10’dur. Bu sonuç, örnekleme yer alan işletmelerin F/K değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. F/K’nin prob. değeri 0.0000 olarak bulunmuştur. Bu değer 0.05’ten küçük olması, serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için çarpıklık (skewness) değerinin “0” olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise “3” olması gereklidir. Bu bağlamda, F/K’nin çarpıklık değeri 10.34998 ve basıklık değeri ise 118.7574 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması, analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bağımsız değişkenlerden ilki olan ÇSY skorunun ortalama değeri, 67.25993 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 15.66194’tür. ÇSY’nin en yüksek değeri 94.18000 iken, en düşük değeri ise 21.3300’dür. Bu sonuç, örnekleme yer alan işletmelerin ÇSY değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. ÇSY’nin prob. değeri 0.005869 olarak bulunmuştur. Bu değer 0.05’ten küçük olması, serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için çarpıklık (skewness) değerinin “0” olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise “3” olması gereklidir. Bu bağlamda, ÇSY’nin çarpıklık değeri -0.674481 ve basıklık

değeri ise 2.915484 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bağımsız değişkenlerden ikincisi olan ÇEVRE skorunun ortalama değeri, 65.17719 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 20.54739'tür. ÇEVRE'nin en yüksek değeri 98.99 iken, en düşük değeri ise 0.26'dır. Bu sonuç, örnekleme yer alan işletmelerin ÇEVRE değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. ÇEVRE'nin prob. değeri 0.013828 olarak bulunmuştur. Bu değer 0.05'ten küçük olması, serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için çarpıklık (skewness) değerinin "0" olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise "3" olması gereklidir. Bu bağlamda, ÇEVRE'nin çarpıklık değeri -0.616844 ve basıklık değeri ise 2.986676 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması, analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bağımsız değişkenlerden üçüncüsü olan SOSYAL skorunun ortalama değeri, 73.91667 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 18.67517'dir. SOSYAL'in en yüksek değeri 97.19 iken, en düşük değeri ise 17.41'dir. Bu sonuç, örnekleme yer alan işletmelerin SOSYAL değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. SOSYAL'in prob. değeri 0.000042 olarak bulunmuştur. Bu değer 0.05'ten küçük olması, serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için çarpıklık (skewness) değerinin "0" olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise "3" olması gereklidir. Bu bağlamda, SOSYAL'in çarpıklık değeri -0.922287 ve basıklık değeri ise 3.424976 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması, analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

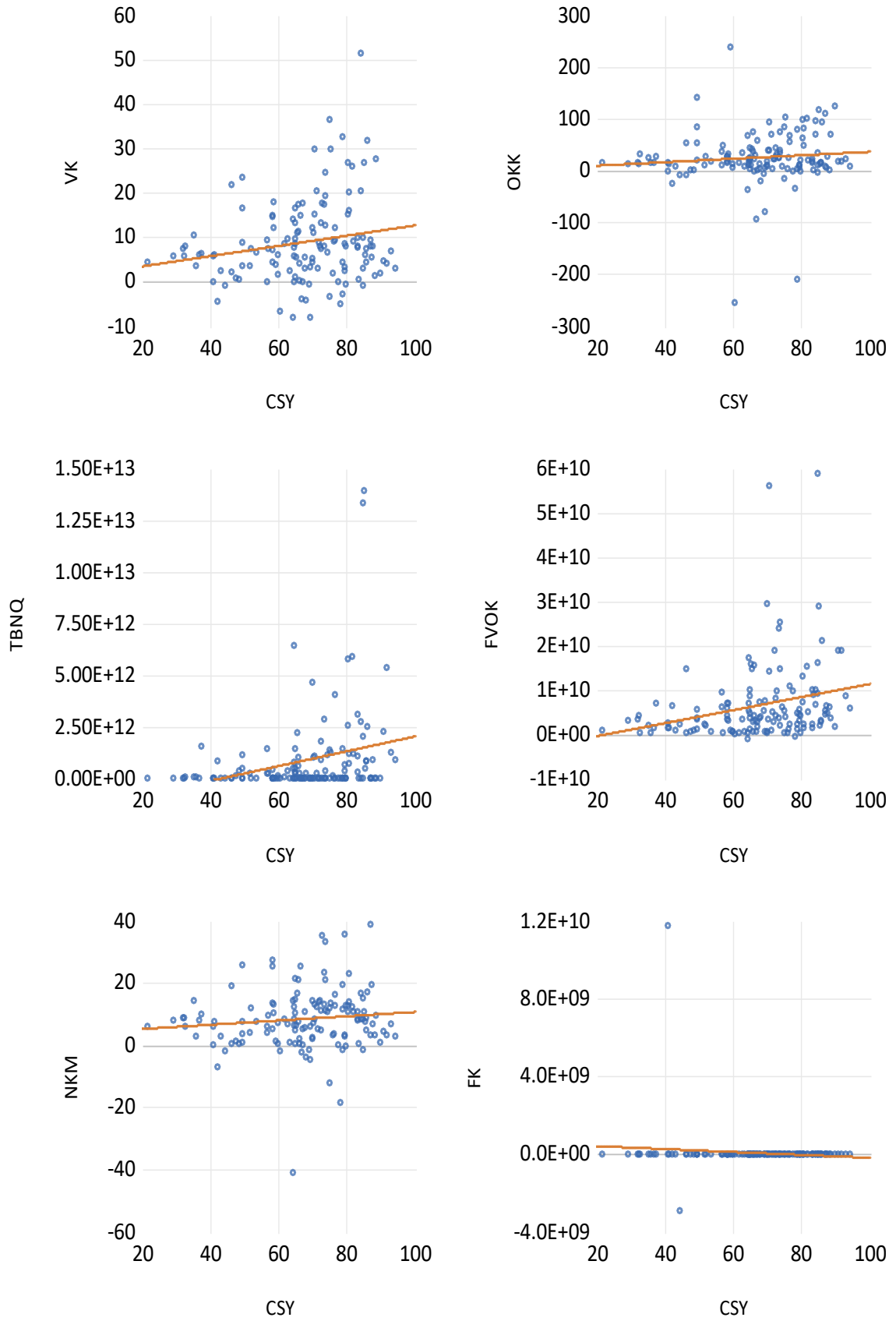
Bağımsız değişkenlerden dördüncüsü olan YÖNETİM skorunun ortalama değeri, 59.51533 olarak hesaplanmıştır. Serinin standart sapma değeri 16.57276'dır. YÖNETİM'in en yüksek değeri 89.60 iken, en düşük değeri ise 26.43'tür. Bu sonuç, örnekleme yer alan işletmelerin YÖNETİM değerleri arasında büyük oranda farklılık olduğunu göstermektedir. YÖNETİM'in prob. değeri 0.073883 olarak bulunmuştur. Bu değer 0.05'ten büyük olması, serinin normal dağıldığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için çarpıklık (skewness) değerinin "0" olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise "3" olması gereklidir. Bu bağlamda YÖNETİM'in çarpıklık değeri -0.109452 ve basıklık değeri ise 2.062771 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması, çarpıklık ve basıklık değerlerine diğer değişkenlere nispeten daha yakın olması analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

Bağımsız değişkenlerden beşincisi ve sonuncusu olan SKH skorunun (örneklemedeki 27 işletmenin 2018-2022 yılları arasında yayımladıkları sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik kullandıkları anahtar kelimelerinin) ortalama değeri, 19999.99 olduğu belirlenmiştir. SKH skorunun en yüksek değeri 44823.00 iken, en düşük değeri 4864.000 olarak tespit edilmiştir. SKH skoruna ait standart sapma değeri 7250.965'dir ve bu değer, işletmelerin SKH skorunu oluşturan anahtar kelime sayısında 7250.965 oranında bir sapma olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte, analize konu değişkenler arasında en yüksek volatiliteye sahip değer ise SKH skoruna aittir. SKH skorunun prob. değeri 0.017421 olarak bulunmuştur. Bu değer 0.05'ten küçük olması, serinin normal dağılmadığını ifade etmektedir. Bir serinin normal dağılıma sahip olabilmesi için çarpıklık (skewness) değerinin "0" olması, basıklık (kurtosis) değerinin ise "3" olması gereklidir. Bu bağlamda, SKH'nin çarpıklık değeri 0.551564 ve basıklık değeri ise 3.472378 olarak bulunmuştur. Değerlerin bu şekilde çıkması, analizin prob. sonucuyla uyumlu olduğunu göstermektedir.

### **5.1.2. Serpilme diyagramı analiz bulguları**

Serpilme (scatter) diyagramları iki değişken arasındaki (zayıf-güçlü, pozitif-negatif) ilişkiye yönelik genel bir bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Analizin bu kısmında bağımsız değişkenler (ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları) ile finansal performans göstergeleri olan bağımlı değişkenler (VK, ÖKK, TBNQ, FVÖK, Net kaar marjı (NKM) ve Fiyat-Kazanç (F/K) oranları)'in aralarındaki ilişkinin yönünü ve gücünü belirlemeye yönelik serpilme diyagramı analizi yöntemi uygulanmıştır. Analiz sonuçları aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiştir.

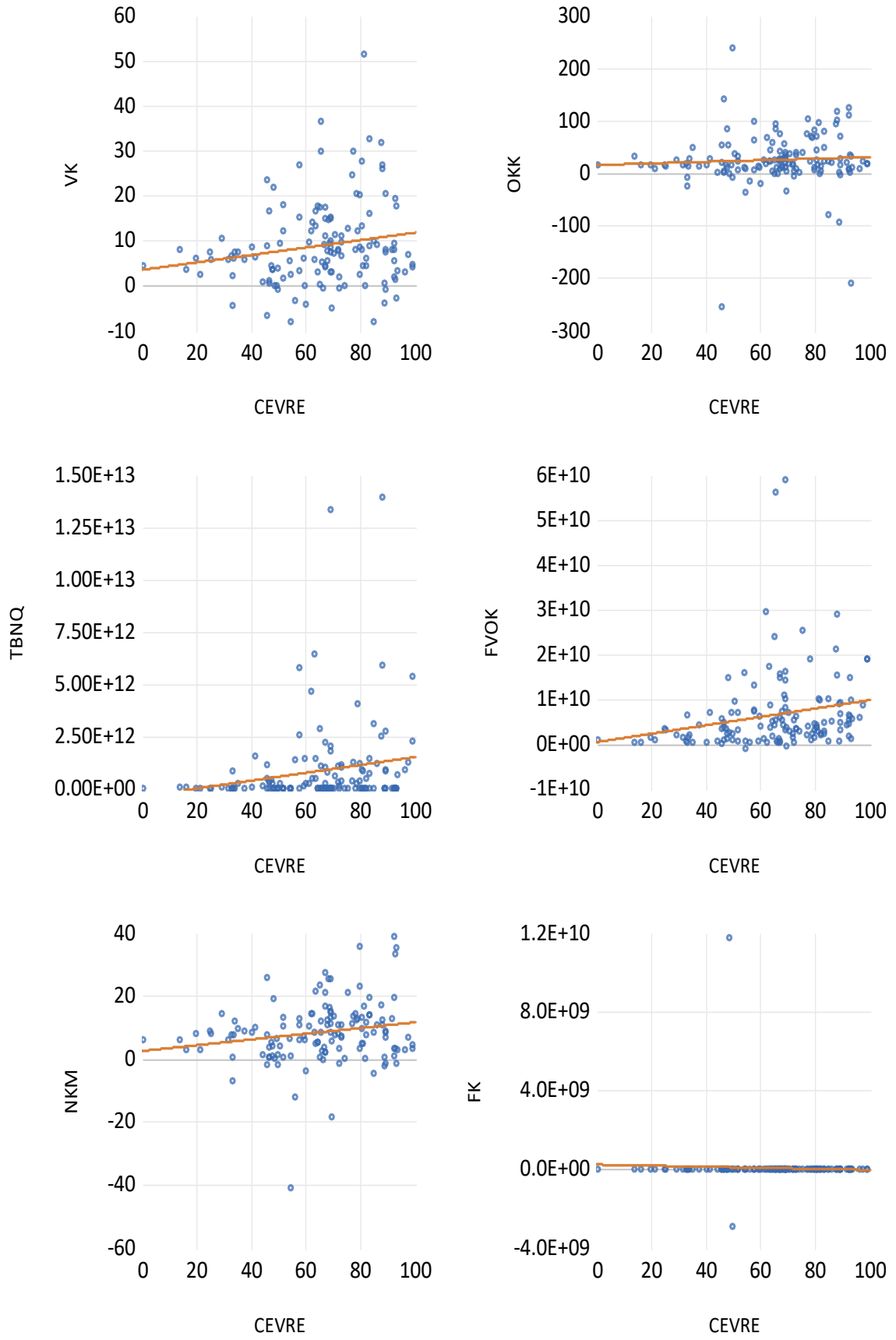
Grafik 5.1.'de VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin ÇSY skoru performans göstergesi ile serpilme diyagramı analizi gösterilmiştir.



**Grafik 5. 1.** VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin ÇSY skoru performans göstergesi ile serpilme diyagramı

Grafik 5.1. de görüldüğü üzere VK, FVÖK, NKM ve ÇSY'ye ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında, bir değişken değerinin diğer değişken değerini aynı oranda artırmadığı görülmektedir. VK, FVÖK, NKM ve ÇSY değerlerinin artması sonucu her bir grafikte yer alan iki değişken arasındaki ilişkinin yüksek oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda noktaların dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu ikili değişkenler arasında “zayıf pozitif ilişki” olduğu tespit edilmiştir. ÖKK, TBNQ ve ÇSY'ye ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında ise bir değişken değerinin diğer değişken değerini artırdığı, fakat bunun yüksek oranda olmadığı görülmektedir. ÖKK, TBNQ ve ÇSY değerlerinin artması sonucu, her bir grafikte yer alan ikili değişkenler arasındaki ilişkinin düşük oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda noktaların az da olsa dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu ikili değişkenler arasında “zayıf pozitif ilişki” olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, F/K ve ÇSY'ye ait serpilme diyagramında, her iki değişkenin birbirini ters orantıda etkilediği ve birebir ters yönlü ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Yani, ÇSY skorunun artması sonucu, F/K oranının düştüğü saptanmıştır. Bu doğrultuda noktaların sık ve birbirine yakın oluşu ve ortadan geçen doğrunun yönü nedeniyle, bu iki değişken arasında “güçlü negatif ilişki” olduğu tespit edilmiştir.

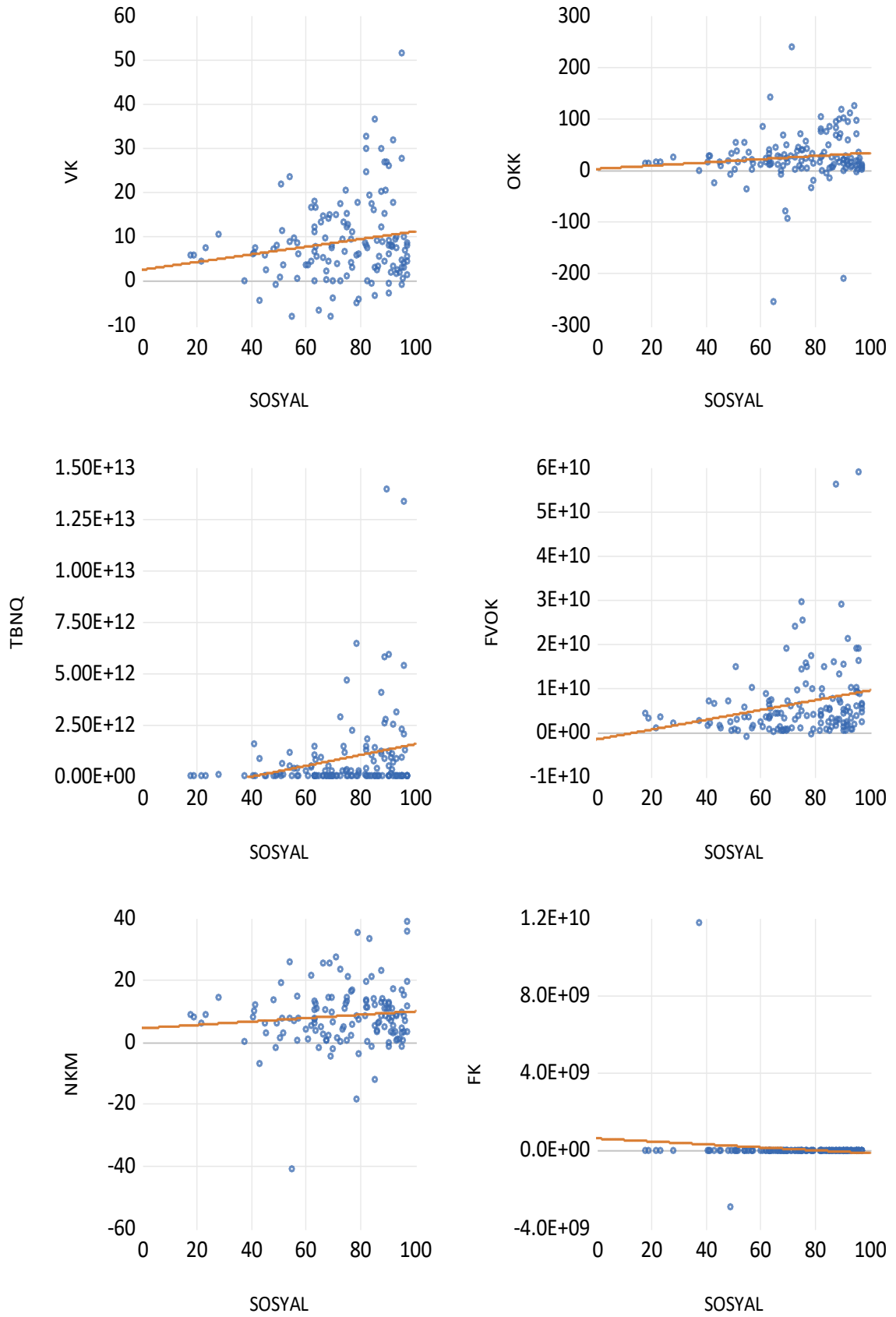
Grafik 5.2.'de VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin ÇEVRE skoru performans göstergesi ile serpilme diyagramı analizi gösterilmiştir.



**Grafik 5. 2.** VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin ÇEVRE skoru performans göstergesi ile serpilme diagramı

Grafik 5.2. de görüldüğü üzere VK, FVÖK, NKM ve ÇEVRE'ye ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında, bir değişken değerinin diğer değişken değerini aynı oranda artırmadığı görülmektedir. VK, FVÖK, NKM ve ÇEVRE değerlerinin artması sonucu her bir grafikte yer alan ikili değişkenler arasındaki ilişkinin yüksek oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, noktaların dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu ikili değişkenler arasında “zayıf pozitif ilişki” olduğu tespit edilmiştir. ÖKK, TBNQ ve ÇEVRE'ye ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında ise bir değişken değerinin diğer değişken değerini artırdığı, fakat bunun yüksek oranda olmadığı görülmektedir. ÖKK, TBNQ ve ÇEVRE değerlerinin artması sonucu her bir grafikte yer alan ikili değişkenler arasındaki ilişkinin düşük oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, noktaların az da olsa dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu ikili değişkenler arasında “zayıf pozitif ilişki” olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, F/K ve ÇEVRE'ye ait serpilme diyagramında her iki değişkenin birbirini ters orantıda etkilediği ve birebir ters yönlü ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Yani, ÇEVRE skorunun artması sonucu F/K oranının düştüğü saptanmıştır. Bu doğrultuda, noktaların sık ve birbirine yakın oluşu ve ortadan geçen doğrunun yönü nedeniyle, bu iki değişken arasında “güçlü negatif ilişki” olduğu tespit edilmiştir.

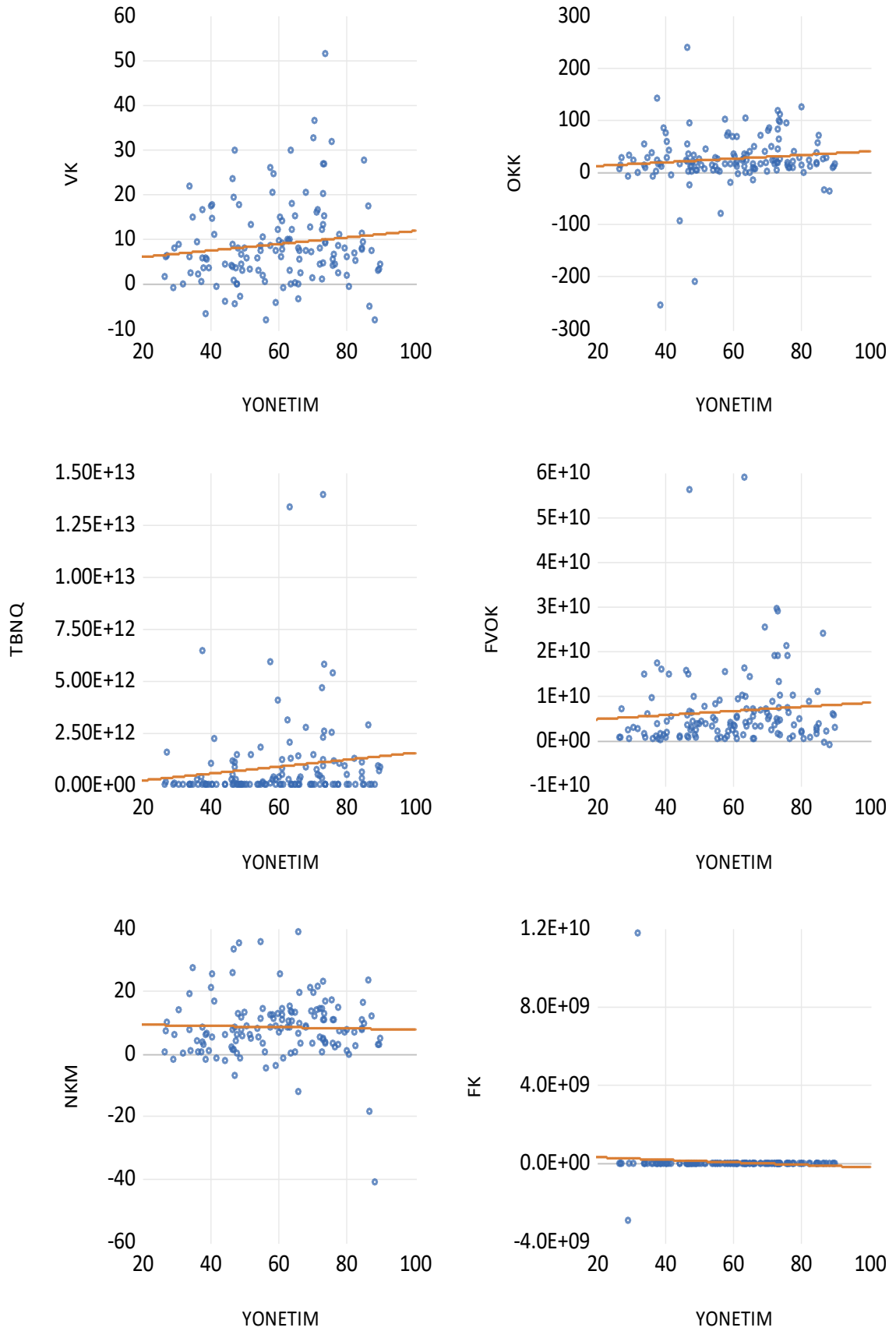
Grafik 5.3.'te VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin SOSYAL skoru performans göstergesi ile serpilme diyagramı analizi gösterilmiştir.



**Grafik 5. 3.** VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin SOSYAL skor performans göstergesi ile serpilme diagramı

Grafik 5.3.'te görüldüğü üzere VK, FVÖK, NKM ve SOSYAL'e ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında, bir değişken değerinin diğer değişken değerini aynı oranda artırmadığı görülmektedir. VK, FVÖK, NKM ve SOSYAL değerlerinin artması sonucu her bir grafikte yer alan ikili değişkenler arasındaki ilişkinin yüksek oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, noktaların dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu ikili değişkenler arasında "zayıf pozitif ilişki" olduğu tespit edilmiştir. ÖKK, TBNQ ve SOSYAL'e ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında ise bir değişken değerinin diğer değişken değerini artırdığı, fakat bunun yüksek oranda olmadığı görülmektedir. ÖKK, TBNQ ve SOSYAL değerlerinin artması sonucu her bir grafikte yer alan ikili değişkenler arasındaki ilişkinin düşük oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, noktaların az da olsa dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu iki değişken arasında "zayıf pozitif ilişki" olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, F/K ve SOSYAL'e ait serpilme diyagramında her iki değişkenin birbirini ters orantıda etkilediği ve birebir ters yönlü ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Yani, SOSYAL skorun artması sonucu F/K oranının düştüğü saptanmıştır. Bu doğrultuda, noktaların sık ve birbirine yakın oluşu ve ortadan geçen doğrunun yönü nedeniyle, bu iki değişken arasında "güçlü negatif ilişki" olduğu tespit edilmiştir.

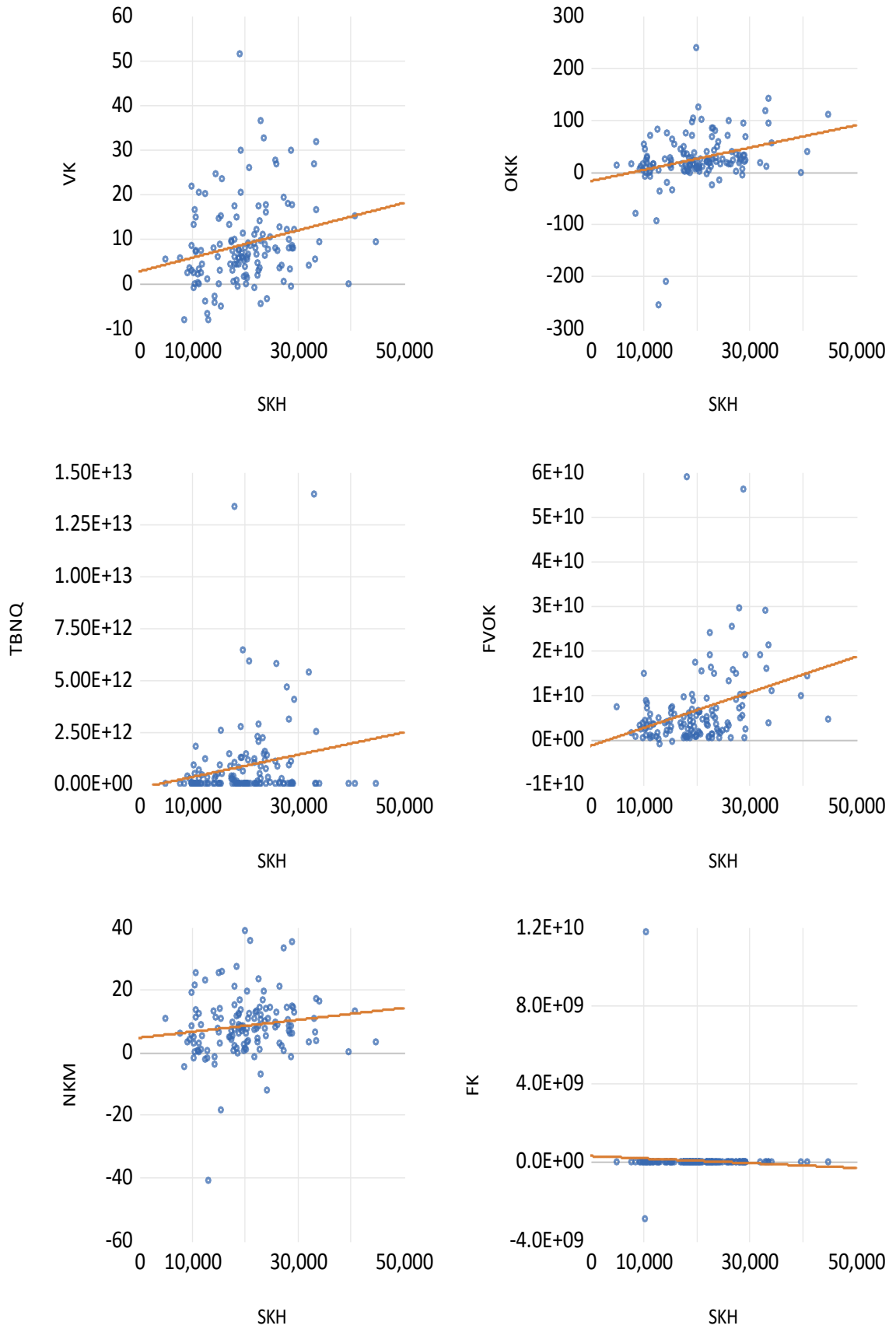
Grafik 5.4.'te VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin YÖNETİM skoru performans göstergesi ile serpilme diyagramı analizi gösterilmiştir.



**Grafik 5. 4.** VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin YÖNETİM skoru performans göstergesi ile serpilme diagramı

Grafik 5.4.'te görüldüğü üzere VK, FVÖK, NKM ve YÖNETİM'e ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında, bir değişken değerinin diğer değişken değerini aynı oranda artırmadığı görülmektedir. VK, FVÖK, NKM ve YÖNETİM değerlerinin artması sonucu her bir grafikte yer alan ikili değişkenler arasındaki ilişkinin yüksek oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, noktaların dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu ikili değişkenler arasında "zayıf pozitif ilişki" olduğu tespit edilmiştir. ÖKK, TBNQ ve YÖNETİM'e ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında ise bir değişken değerinin diğer değişken değerini artırdığı, fakat bunun yüksek oranda olmadığı görülmektedir. ÖKK, TBNQ ve YÖNETİM değerlerinin artması sonucu her bir grafikte yer alan ikili değişkenler arasındaki ilişkinin düşük oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, noktaların az da olsa dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu iki değişken arasında "zayıf pozitif ilişki" olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, F/K ve YÖNETİM'e ait serpilme diyagramında her iki değişkenin birbirini ters orantıda etkilediği ve birebir ters yönlü ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Yani, YÖNETİM skorunun artması sonucu F/K oranının düştüğü saptanmıştır. Bu doğrultuda, noktaların sık ve birbirine yakın oluşu ve ortadan geçen doğrunun yönü nedeniyle, bu iki değişken arasında "güçlü negatif ilişki" olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 5.5.'te VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin SKH skoru performans göstergesi ile serpilme diyagramı analizi gösterilmiştir.



**Grafik 5. 5.** VK, ÖKK, FVÖK, TBNQ, NKM ve F/K performans göstergelerinin SKH skoru performans göstergesi ile serpilme diagramı

Grafik 5.5.'te görüldüğü üzere VK, FVÖK, NKM ve SKH'ye ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında, bir değişken değerinin diğer değişken değerini aynı oranda artırmadığı görülmektedir. VK, FVÖK, NKM ve SKH değerlerinin artması sonucu her bir grafikte yer alan ikili değişkenler arasındaki ilişkinin yüksek oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda noktaların dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu iki değişken arasında "zayıf pozitif ilişki" olduğu tespit edilmiştir. ÖKK, TBNQ ve SKH'ye ait serpilme diyagramlarındaki değişkenler arasında ise bir değişken değerinin diğer değişken değerini artırdığı fakat bunun yüksek oranda olmadığı görülmektedir. ÖKK, TBNQ ve SKH değerlerinin artması sonucu her bir grafikte yer alan ikili değişkenler arasındaki ilişkinin düşük oranda saptığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, noktaların az da olsa dağınık ve birbirinden uzak durumda olması, ayrıca ortalarından geçen doğrunun yönü nedeniyle bu ikili değişkenler arasında "zayıf pozitif ilişki" olduğu tespit edilmiştir. Son olarak, F/K ve SKH'ye ait serpilme diyagramında her iki değişkenin birbirini ters orantıda etkilediği ve birbir ters yönlü ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Yani, SKH skoru artması sonucu F/K oranının düştüğü saptanmıştır. Bu doğrultuda, noktaların sık ve birbirine yakın oluşu ve ortadan geçen doğrunun yönü nedeniyle, bu iki değişken arasında "güçlü negatif ilişki" olduğu tespit edilmiştir.

### **5.1.3. Korelasyon analizi bulguları**

ÇSY (çevre, sosyal ve yönetim) skorları ve işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi (SKH skoru)'nin finansal performans ile ilişkisinin analiz edildiği çalışmada, bağımlı ve açıklayıcı değişkenlerin kendi içlerinde normal dağılım göstermeyen veriler bulunmaktadır. Bu sebeple analizde, değişkenlerin aralarındaki ilişkinin yönünü ve şiddetini göstermeyi sağlayan korelasyon testi uygulanmıştır.

#### **5.1.3.1. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile VK performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları**

ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorlarının VK performans göstergesi ile aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ve ilişkinin yönü, Korelasyon analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5.2.'de gösterilmiştir.

**Tablo 5. 2.** *ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile VK performans göstergesinin Korelasyon analizi*

Kovaryans Analizi: Sıradan

Örnekleme: 2018-2022

Gözlem Sayısı: 135

Korelasyon t-İstatistik Olasılık	VK	ÇSY	CEVRE	SOSYAL YONETİM	SKH	
<b>VK</b>	1.000000 ----- -----					
<b>ÇSY</b>	0.192715 2.264953 0.0251	1.000000 ----- -----				
<b>CEVRE</b>	0.181483 2.128310 0.0352	0.898438 23.59666 0.0000	1.000000 ----- -----			
<b>SOSYAL</b>	0.172300 2.017229 0.0457	0.902592 24.17950 0.0000	0.765238 13.70901 0.0000	1.000000 ----- -----		
<b>YONETİM</b>	0.129416 1.505157 0.1347*	0.573156 8.066380 0.0000	0.397826 5.000710 0.0000	0.267567 3.202494 0.0017	1.000000 ----- -----	
<b>SKH</b>	0.236700 2.809599 0.0057	0.229952 2.724965 0.0073	0.178324 2.090035 0.0385	0.242991 2.888890 0.0045	0.097328 1.127796 0.2614	1.000000 ----- -----

**Not:** Anlam Düzeyi; 0.05'in üstündeki değerler (\*) işaretleri ile belirtilmiştir.

ÇSY skoru ile VK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.192715 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.19 olması, değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇSY skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, VK'de 0.19'luk bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.264953 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p < 0.05$ ) değeri ise 0.0251 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***H0: ÇSY ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H1a: ÇSY ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
hipotezi RED edilir (p değeri 0.0251<0.05).***

ÇEVRE skoru ile VK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.181483 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.18 olması, değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇEVRE skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, VK'de 0.18'lik bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlaveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.128310 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p<0.05$ ) değeri ise 0.0352 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***H0: ÇEVRE ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H1b: ÇEVRE ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
hipotezi RED edilir (p değeri 0.0352<0.05).***

SOSYAL skoru ile VK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.172300 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.17 olması, değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SOSYAL skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, VK'de 0.17'lik bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Yanı sıra, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.017229 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p<0.05$ ) değeri ise 0.0457 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***H0: SOSYAL ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H1c: SOSYAL ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.  
hipotezi RED edilir (p değeri 0.0457<0.05).***

YÖNETİM skoru ile VK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.129416 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.13 olması, değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, YÖNETİM skorunda

meydana gelebilecek 1 birimlik artış, VK'de 0.13'lük bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değerin (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlâveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 1.515157 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.1347 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilir.***

***H0: YÖNETİM ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H1d: YÖNETİM ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir (p değeri  $0.1347>0.05$ ).***

SKH skoru ile VK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.236700 olarak bulunmuştur. Bu değerin yaklaşık olarak 0.24 olması, değişkenler arasında zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SKH skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, VK'de 0.124'lük bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değerin (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.809599 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p<0.05$ ) değeri ise 0.0057 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***H0: SKH ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H1e: SKH ile VK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi RED edilir (p değeri  $0.0057<0.05$ ).***

### ***5.1.3.2. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile ÖKK performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları***

ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin ÖKK performans göstergesi ile aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ve ilişkinin yönü, Korelasyon analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5.3.'te gösterilmiştir.

**Tablo 5. 3.** *ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile ÖKK performans göstergesinin Korelasyon analizi*

Kovaryans Analizi: Sıradan

Örnekleme: 2018-2022

Gözlem Sayısı: 135

Korelasyon t-İstatistik Olasılık	ÖKK	ÇSY	CEVRE	SOSYAL YONETIM	SKH	
<b>ÖKK</b>	1.000000 ----- -----					
<b>ÇSY</b>	0.102891 1.192933 0.2350*	1.000000 ----- -----				
<b>CEVRE</b>	0.061092 0.705870 0.4815*	0.898438 23.59666 0.0000	1.000000 ----- -----			
<b>SOSYAL</b>	0.114573 1.330074 0.1858*	0.902592 24.17950 0.0000	0.765238 13.70901 0.0000	1.000000 ----- -----		
<b>YONETIM</b>	0.113999 1.323332 0.1880*	0.573156 8.066380 0.0000	0.397826 5.000710 0.0000	0.267567 3.202494 0.0017	1.000000 ----- -----	
<b>SKH</b>	0.306225 3.709786 0.0003	0.229952 2.724965 0.0073	0.178324 2.090035 0.0385	0.242991 2.888890 0.0045	0.097328 1.127796 0.2614	1.000000 ----- -----

**Not:** Anlam Düzeyi; 0.05'in üstündeki değerler (\*) işaretleri ile belirtilmiştir.

ÇSY skoru ile ÖKK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.102891 olarak bulunmuştur. Bu değerin yaklaşık olarak 0.10 olması değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇSY skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ÖKK'de 0.10'luk bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değerin (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Yanı sıra, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 1.192933 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p > 0.05$ )

değeri ise 0.2350 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilir.***

***H0: ÇSY ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H2a: ÇSY ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır. hipotezi KABUL edilir (p değeri 0.2350>0.05).***

ÇEVRE skoru ile ÖKK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.061092 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.06 olması, değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇEVRE skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ÖKK'de 0.06'lık bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlâveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 0.705870 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık (p>0.05) değeri ise 0.4815 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilir.***

***H0: ÇEVRE ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H2b: ÇEVRE ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır. hipotezi KABUL edilir (p değeri 0.4815>0.05).***

SOSYAL skoru ile ÖKK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.114573 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.11 olması, değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SOSYAL skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ÖKK'de 0.11'lik bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Yanı sıra, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 1.330074 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık (p>0.05) değeri ise 0.1858 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilir.***

***H0: SOSYAL ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H2c: SOSYAL ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir (p değeri 0.1858>0.05).***

YÖNETİM skoru ile ÖKK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.1133999 olarak bulunmuştur. Bu değerin yaklaşık olarak 0.11 olması değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, YÖNETİM skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ÖKK’de 0.11’lik bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değerin (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlâveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 1.323332 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.1880 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilir.***

***$H_0$ : YÖNETİM ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H2d: YÖNETİM ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p$  değeri  $0.1880>0.05$ ).***

SKH skoru ile ÖKK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.306225 olarak bulunmuştur. Bu değerin yaklaşık olarak 0.31 olması değişkenler arasında zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SKH skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, ÖKK’de 0.31’lik bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değerin (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 3.709786 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p<0.05$ ) değeri ise 0.0003 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi KABUL edilir.***

***$H_0$ : SKH ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H2e: SKH ile ÖKK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi RED edilir ( $p$  değeri  $0.0003<0.05$ ).***

### ***5.1.3.3. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile TBNQ performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları***

ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin TBNQ performans göstergesi ile aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ve ilişkinin yönü,

Korelasyon analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5.4.'te gösterilmiştir.

**Tablo 5. 4.** *ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile TBNQ performans göstergesinin Korelasyon analizi*

Kovaryans Analizi: Sıradan

Örneklem: 2018-2022

Gözlem Sayısı: 135

Korelasyon t-İstatistik Olasılık	TBNQ	ÇSY	CEVRE	SOSYAL YONETİM	SKH
<b>TBNQ</b>	1.000000 ---- ----				
<b>ÇSY</b>	0.279623 3.358745 0.0010	1.000000 ---- ----			
<b>CEVRE</b>	0.191770 2.253420 0.0259	0.898438 23.59666 0.0000	1.000000 ---- ----		
<b>SOSYAL</b>	0.245554 2.921310 0.0041	0.902592 24.17950 0.0000	0.765238 13.70901 0.0000	1.000000 ---- ----	
<b>YONETİM</b>	0.137578 1.601864 0.1116*	0.573156 8.066380 0.0000	0.397826 5.000710 0.0000	0.267567 3.202494 0.0017	1.000000 ---- ----
<b>SKH</b>	0.193734 2.277398 0.0244	0.229952 2.724965 0.0073	0.178324 2.090035 0.0385	0.242991 2.888890 0.0045	0.097328 1.127796 0.2614

**Not:** Anlam Düzeyi; 0.05'in üstündeki değerler (\*) işaretleri ile belirtilmiştir.

ÇSY skoru ile TBNQ arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.279623 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.28 olması değişkenler arasında zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇSY skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, TBNQ'da 0.28'lik bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki

olduğunu belirtmektedir. Yanı sıra, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 3.358745 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p < 0.05$ ) değeri ise 0.0010 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi KABUL edilir.***

***$H_0$ : ÇSY ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H3a: ÇSY ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır. hipotezi RED edilir ( $p$  değeri  $0.0010 < 0.05$ ).***

ÇEVRE skoru ile TBNQ arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.191770 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.19 olması değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇEVRE skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, TBNQ'da 0.19'luk bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlâveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.253420 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p < 0.05$ ) değeri ise 0.0259 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi KABUL edilir.***

***$H_0$ : ÇEVRE ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H3b: ÇEVRE ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi RED edilir ( $p$  değeri  $0.0259 < 0.05$ ).***

SOSYAL skoru ile TBNQ arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.245554 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.25 olması değişkenler arasında zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SOSYAL skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, TBNQ'da 0.25'lik bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.921210 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p < 0.05$ ) değeri ise 0.0041 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi KABUL edilir.***

***$H_0$ : SOSYAL ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H3c: SOSYAL ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi RED edilir (p değeri 0.0041<0.05).***

YÖNETİM skoru ile TBNQ arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.137578 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.14 olması değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, YÖNETİM skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, TBNQ’da 0.14’lük bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlaveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 1.601864 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.1116 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilir.***

***H0: YÖNETİM ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H3d: YÖNETİM ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir (p değeri 0.1116>0.05).***

SKH skoru ile TBNQ arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.193734 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.19 olması değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SKH skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, TBNQ’da 0.19’luk bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Yanı sıra, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.277398 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p<0.05$ ) değeri ise 0.0244 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***H0: SKH ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H3e: SKH ile TBNQ arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi RED edilir (p değeri 0.0244<0.05).***

#### 5.1.3.4. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile FVÖK performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları

ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin FVÖK performans göstergesi ile aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ve ilişkinin yönü, Korelasyon analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5.5.'te gösterilmiştir.

**Tablo 5. 5.** ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile FVÖK performans göstergesinin Korelasyon analizi

Kovaryans Analizi: Sıradan

Örnekleme: 2018-2022

Gözlem Sayısı: 135

Korelasyon t-İstatistik Olasılık	FVÖK	ÇSY	CEVRE	SOSYAL YONETİM	SKH	
<b>FVÖK</b>	1.000000 ----- -----					
<b>ÇSY</b>	0.263554 3.150858 0.0020	1.000000 ----- -----				
<b>CEVRE</b>	0.219610 2.596040 0.0105	0.898438 23.59666 0.0000	1.000000 ----- -----			
<b>SOSYAL</b>	0.237277 2.816859 0.0056	0.902592 24.17950 0.0000	0.765238 13.70901 0.0000	1.000000 ----- -----		
<b>YONETİM</b>	0.088264 1.021900 0.3087*	0.573156 8.066380 0.0000	0.397826 5.000710 0.0000	0.267567 3.202494 0.0017	1.000000 ----- -----	
<b>SKH</b>	0.331415 4.051000 0.0001	0.229952 2.724965 0.0073	0.178324 2.090035 0.0385	0.242991 2.888890 0.0045	0.097328 1.127796 0.2614	1.000000 ----- -----

**Not:** Anlam Düzeyi; 0.05'in üstündeki değerler (\*) işaretleri ile belirtilmiştir.

ÇSY skoru ile FVÖK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.263554 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.26 olması değişkenler arasında zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇSY skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, FVÖK'de 0.26'lık bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)'lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki

olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 3.150858 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p < 0.05$ ) değeri ise 0.0020 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi KABUL edilir.***

***$H_0$ : ÇSY ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H4a: ÇSY ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır. hipotezi RED edilir ( $p$  değeri  $0.0020 < 0.05$ ).***

ÇEVRE skoru ile FVÖK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.219610 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.22 olması değişkenler arasında zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇEVRE skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, FVÖK’de 0.22’lik bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlâveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.596040 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p < 0.05$ ) değeri ise 0.0105 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi KABUL edilir.***

***$H_0$ : ÇEVRE ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H4b: ÇEVRE ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi RED edilir ( $p$  değeri  $0.0105 < 0.05$ ).***

SOSYAL skoru ile FVÖK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.237277 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.24 olması değişkenler arasında zayıf bir korelasyon ilişkisinin olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SOSYAL skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, FVÖK’de 0.24’lük bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.816859 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p < 0.05$ ) değeri ise 0.0056 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi KABUL edilir.***

***$H_0$ : SOSYAL ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H4c: SOSYAL ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi RED edilir (p değeri 0.0056<0.05).***

YÖNETİM skoru ile FVÖK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.088264 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.09 olması değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, YÖNETİM skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, FVÖK’de 0.09’luk bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Yanı sıra, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 1.021900 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.3087 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilir.***

***H0: YÖNETİM ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H4d: YÖNETİM ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir (p değeri 0.3087>0.05).***

SKH skoru ile FVÖK arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.331415 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.33 olması değişkenler arasında zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SKH skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, FVÖK’de 0.33’lük bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlaveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 4.051000 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p<0.05$ ) değeri ise 0.0001 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***H0: SKH ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H4e: SKH ile FVÖK arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi RED edilir (p değeri 0.0001<0.05).***

### 5.1.3.5. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile NKM performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları

ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin NKM performans göstergesi ile aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ve ilişkinin yönü, Korelasyon analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5.6.'da gösterilmiştir.

**Tablo 5. 6.** ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile NKM performans göstergesinin Korelasyon analizi

Kovaryans Analizi: Sıradan

Örnekleme: 2018-2022

Gözlem Sayısı: 135

Korelasyon t-İstatistik Olasılık	NKM	ÇSY	CEVRE	SOSYAL YONETİM	SKH	
<b>NKM</b>	1.000000 ----- -----					
<b>ÇSY</b>	0.109843 1.274482 0.2047*	1.000000 ----- -----				
<b>CEVRE</b>	0.191583 2.251144 0.0260	0.898438 23.59666 0.0000	1.000000 ----- -----			
<b>SOSYAL</b>	0.104920 1.216718 0.2259*	0.902592 24.17950 0.0000	0.765238 13.70901 0.0000	1.000000 ----- -----		
<b>YONETİM</b>	-0.033389 -0.385278 0.7006*	0.573156 8.066380 0.0000	0.397826 5.000710 0.0000	0.267567 3.202494 0.0017	1.000000 ----- -----	
<b>SKH</b>	0.141422 1.647511 0.1018*	0.229952 2.724965 0.0073	0.178324 2.090035 0.0385	0.242991 2.888890 0.0045	0.097328 1.127796 0.2614	1.000000 ----- -----

**Not:** Anlam Düzeyi; 0.05'in üstündeki değerler (\*) işaretleri ile belirtilmiştir.

ÇSY skoru ile NKM arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.109843 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.11 olması değişkenler arasında çok zayıf bir

korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇSY skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, NKM’de 0.11’lik bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 1.274482 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.2047 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilir.***

***H0: ÇSY ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H5a: ÇSY ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p$  değeri  $0.2047>0.05$ ).***

ÇEVRE skoru ile NKM arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.191583 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.19 olması değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇEVRE skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, NKM’de 0.19’luk bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Yanı sıra, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 2.251144 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p<0.05$ ) değeri ise 0.0260 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı bir korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır.

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***H0: ÇEVRE ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H5b: ÇEVRE ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi RED edilir ( $p$  değeri  $0.0260<0.05$ ).***

SOSYAL skoru ile NKM arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.104920 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.10 olması değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SOSYAL skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, NKM’de 0.10’luk bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlaveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 1.216718 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık

( $p>0.05$ ) değeri ise 0.2259 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilir.***

***$H_0$ : SOSYAL ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H5c: SOSYAL ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p$  değeri  $0.2259>0.05$ ).***

YÖNETİM skoru ile NKM arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, (-0.033389) olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak (-0.33) olması değişkenler arasında korelasyon ilişkisi olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, YÖNETİM skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, NKM’de (-0.33)’lük bir azalışa neden olmaktadır. Bununla birlikte, değer (-)’li sonuç vermesi, değişkenler arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin de (-0.385278) olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.7006 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı negatif doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilir.***

***$H_0$ : YÖNETİM ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H5d: YÖNETİM ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p$  değeri  $0.7006>0.05$ ).***

SKH skoru ile NKM arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, 0.141422 olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak 0.14 olması değişkenler arasında çok zayıf bir korelasyon ilişkisi olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SKH skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, NKM’de 0.14’lük bir artış sağlamaktadır. Bununla birlikte, değer (+)’lı sonuç vermesi, değişkenler arasında zayıf ama pozitif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlaveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin 1.647511 olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.1018 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı pozitif doğrusal bir korelasyon ilişkisi bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilir.***

***$H_0$ : SKH ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

**A-H5e: SKH ile NKM arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır. hipotezi KABUL edilir (p değeri 0.1018>0.05).**

**5.1.3.6. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile F/K performans göstergesinin Korelasyon analizi bulguları**

ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin F/K performans göstergesi ile aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ve ilişkinin yönü, Korelasyon analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5.7.'de gösterilmiştir.

**Tablo 5. 7. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorları ile F/K performans göstergesinin Korelasyon analizi**

Kovaryans Analizi: Sıradan

Örneklem: 2018-2022

Gözlem Sayısı: 135

Korelasyon t-İstatistik Olasılık	FK	ÇSY	CEVRE	SOSYAL YONETİM	SKH	
<b>FK</b>	1.000000 ----- -----					
<b>ÇSY</b>	-0.112254 -1.302811 0.1949*	1.000000 ----- -----				
<b>CEVRE</b>	-0.053497 -0.617847 0.5377*	0.898438 23.59666 0.0000	1.000000 ----- -----			
<b>SOSYAL</b>	-0.136334 -1.587099 0.1149*	0.902592 24.17950 0.0000	0.765238 13.70901 0.0000	1.000000 ----- -----		
<b>YONETİM</b>	-0.101844 -1.180661 0.2398*	0.573156 8.066380 0.0000	0.397826 5.000710 0.0000	0.267567 3.202494 0.0017	1.000000 ----- -----	
<b>SKH</b>	-0.083619 -0.967729 0.3349*	0.229952 2.724965 0.0073	0.178324 2.090035 0.0385	0.242991 2.888890 0.0045	0.097328 1.127796 0.2614	1.000000 ----- -----

**Not:** Anlam Düzeyi; 0.05'in üstündeki değerler (\*) işaretleri ile belirtilmiştir.

ÇSY skoru ile F/K arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, (-0.11254) olarak bulunmuştur. Bu değerin yaklaşık olarak (-0.11) olması değişkenler arasında korelasyon ilişkisi olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇSY skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, F/K'da (-0.11)'lik bir azalışa neden olmaktadır. Bununla birlikte, bulunan değerin (-)'li sonuç vermesi, değişkenler arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlâveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin de (-1.302811) olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.1949 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı negatif doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilir.***

***$H_0$ : ÇSY ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H6a: ÇSY ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p$  değeri  $0.1949>0.05$ ).***

ÇEVRE skoru ile F/K arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, (-0.053497) olarak bulunmuştur. Bu değerin yaklaşık olarak (-0.05) olması değişkenler arasında korelasyon ilişkisi olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, ÇEVRE skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, F/K'da (-0.05)'lik bir azalışa neden olmaktadır. Bununla birlikte, bulunan değerin (-)'li sonuç vermesi, değişkenler arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin (-0.617847) olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.5377 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı negatif doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilir.***

***$H_0$ : ÇEVRE ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H6b: ÇEVRE ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p$  değeri  $0.5377>0.05$ ).***

SOSYAL skoru ile F/K arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, (-0.136334) olarak bulunmuştur. Bu değerin yaklaşık olarak (-0.13) olması değişkenler arasında korelasyon ilişkisi olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SOSYAL skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, F/K'da (-0.13)'lük bir azalışa neden olmaktadır. Bununla birlikte, değerin (-)'li sonuç vermesi, değişkenler arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlâveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin (-1.587099) olduğu tespit edilmiştir. Olasılık

( $p>0.05$ ) değeri ise 0.1149 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı negatif doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilir.***

***$H_0$ : SOSYAL ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H6c: SOSYAL ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır. hipotezi KABUL edilir ( $p$  değeri  $0.1149>0.05$ ).***

YÖNETİM skoru ile F/K arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, (-0.101844) olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak (-0.10) olması değişkenler arasında korelasyon ilişkisi olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, YÖNETİM skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, F/K'da (-0.10)'luk bir azalışa neden olmaktadır. Bununla birlikte, değer (-)'li sonuç vermesi, değişkenler arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin (-1.180661) olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.2398 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı negatif doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilir.***

***$H_0$ : YÖNETİM ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H6d: YÖNETİM ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p$  değeri  $0.2398>0.05$ ).***

SKH skoru ile F/K arasındaki korelasyon ilişkisinin değeri, (-0.083619) olarak bulunmuştur. Bu değer yaklaşık olarak (-0.08) olması değişkenler arasında korelasyon ilişkisi olmadığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, SKH skorunda meydana gelebilecek 1 birimlik artış, F/K'da (-0.08)'lik bir azalışa neden olmaktadır. Bununla birlikte, bulunan değer (-)'li sonuç vermesi, değişkenler arasında negatif yönlü doğrusal bir ilişki olduğunu belirtmektedir. İlâveten, tabloda da görüldüğü üzere değişkenler arasındaki t-istatistik değerinin (-0.967729) olduğu tespit edilmiştir. Olasılık ( $p>0.05$ ) değeri ise 0.3349 olarak bulunmuştur. Bu doğrultuda, iki değişken arasında anlamlı negatif doğrusal bir ilişki bulunmaktadır.

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilir.***

***$H_0$ : SKH ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki yoktur.***

***A-H6e: SKH ile F/K arasında anlamlı pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki vardır. hipotezi KABUL edilir ( $p$  değeri  $0.3349.>0.05$ ).***

#### 5.1.4. Panel Granger nedensellik analizi bulguları

Yukarıda yapılan korelasyon analizi, değişkenler arasında doğrusal ilişkinin sadece yönünü ve derecesini göstermektedir. Panel Granger nedensellik analizi ise, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi konusunda bilgi sunmaktadır. Bu nedenle, bu kısımda değişkenler arasında nedensel ilişki olup olmadığı; eğer varsa tek yönlü mü yoksa geri bildirimli (çift yönlü) mi olup olmadığı test edilecektir. Bu amaçla çalışmanın bu kısmında **Panel Granger Nedensellik Analizi** kullanılmıştır.

İşletmelerin ÇSY skorları (çevre, sosyal, yönetim skorları) ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin finansal performans üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla panel Granger nedensellik testleri yapılmıştır. Her bir finansal performans göstergesi (bağımlı değişken) ile her bir finansal olmayan performans göstergesi (bağımsız değişken) ikili olarak eşleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlar aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

##### 5.1.4.1. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH skorlarının VK finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları

ÇSY boyutu, çevre boyutu, sosyal boyut, yönetim boyutu ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin VK- varlık kârlılığı oranı üzerine etkisi, panel ikili Granger nedensellik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analizlerin sonuçları aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 5.8.'de ÇSY skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 8.** ÇSY skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi

İkili Granger Nedensellik Analizi				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	ÇSY, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	81	0.18570	0.8309
	VK, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.02087	0.9793
3	ÇSY, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	54	0.13869	0.9364
	VK, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.52313	0.6685
4	ÇSY, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	27	0.88869	0.4906
	VK, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.07013	0.9902

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.8.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇYS'den VK'ye ve VK'den ÇSY'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.8309, 0.9793, 0.9364, 0.6685, 0.4906, 0.9902) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇSY bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi VK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.8309, 0.9364, 0.4906).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H1a: ÇSY ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.9.'da ÇEVRE skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 9. ÇEVRE skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Çevre, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	81	0.03661	0.9641
	VK, Granger anlamında Çevre'ye neden olmaz		0.60118	0.5508
3	Çevre, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	54	0.87122	0.4627
	VK, Granger anlamında Çevre'ye neden olmaz		0.60755	0.6134
4	Çevre, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	27	1.53345	0.2348
	VK, Granger anlamında Çevre'ye neden olmaz		0.07941	0.9877

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.9.'da görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇEVRE'den VK'ye ve VK'den ÇEVRE'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.9641, 0.5508, 0.4627, 0.6134, 0.2348, 0.9877) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam

düzeylelerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇEVRE bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi VK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.9641, 0.4627, 0.2348).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H1b: ÇEVRE ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.10.'da SOSYAL skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 10. SOSYAL skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Sosyal, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	81	0.61250	0.5446
	VK, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.27275	0.7620
3	Sosyal, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	54	0.23425	0.8721
	VK, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		1.12123	0.3500
4	Sosyal, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	27	0.85522	0.5091
	VK, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.25618	0.9021

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.10.'da görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SOSYAL'den VK'ye ve VK'den SOSYAL'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.5446, 0.7620, 0.8721, 0.3500, 0.5091, 0.9021) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SOSYAL bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi VK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.5446, 0.8721, 0.5091).

**Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.**

**B-H1c: SOSYAL ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.**

**hipotezi RED edilir ( $p > 0,05$  ve  $0,10$ ).**

Tablo 5.11.'de YÖNETİM skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 11. YÖNETİM skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Yönetim, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	81	0.43814	0.6469
	VK, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.08013	0.9231
3	Yönetim, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	54	0.72441	0.5425
	VK, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.10526	0.9566
4	Yönetim, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	27	2.89119	0.0520***
	VK, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.25180	0.9048

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.11.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken testlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, YÖNETİM'den VK'ye ve VK'den YÖNETİM'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.6469, 0.9231, 0.5425, 0.9566, 0.0520\*\*\*, 0.9048) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerleri 2. ve 3. gecikmelerde 0,05'lik ve 0,10'luk anlam düzeylerinden büyük oldukları gözlenirken 4. gecikmede YÖNETİM'den VK'ye nedensellik derecesini gösteren ( $p=0.0520$ ) olasılık değerlerinin 0,10'luk anlam düzeyinden küçük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda 4. gecikmede YÖNETİM'den VK'ya ilişkin çıkan sonucun istatistiki olarak anlamlı olduğu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 4. gecikmede VK'den YÖNETİM'e yönelik nedensellik ilişkisini ortaya koyan (p) olasılık değerlerinin ( $p=0.9048$ ) 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olması ise çıkan sonucun istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda YÖNETİM bağımsız değişkeninin 4. gecikmesi

alındığı durumda VK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu saptanmaktadır ( $p=0.0520$ ).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilerek;***

***B-H1d: YÖNETİM ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p < 0,10$ ).***

Tablo 5.12.'de SKH skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 12. SKH skorunun VK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	SKH, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	81	3.60866	0.0318**
	VK, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		1.29044	0.2811
3	SKH, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	54	1.61176	0.1993
	VK, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.68742	0.5643
4	SKH, Granger anlamında VK'ye neden olmaz	27	0.56362	0.6921
	VK, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.31972	0.8610

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.12.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken testlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SKH'den VK'ye ve VK'den SKH'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.0318\*\*, 0.2811, 0.1993, 0.5643, 0.6921, 0.8610) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerleri 3. ve 4. gecikmelerde 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük oldukları gözlenirken 2. gecikmede SKH'den VK'ye nedensellik derecesini gösteren ( $p=0.0318$ ) olasılık değerlerinin 0.05'lik anlam düzeyinden küçük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda 2. gecikmede SKH'den VK'ye ilişkin çıkan sonucun istatistiki olarak anlamlı olduğu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 2. gecikmede VK'den SKH'ye yönelik nedensellik ilişkisini ortaya koyan (p) olasılık değerlerinin ( $p=0.2811$ ) 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olması ise çıkan sonucun istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SKH bağımsız değişkeninin 2. gecikmesi alındığı durumda

VK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu saptanmaktadır ( $p=0.0318$ ).

***Bu sonuçlara göre  $H_0$  hipotezi RED edilerek;***

***B-H1e: SKH ile VK arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p<0,05$ ).***

#### ***5.1.4.2. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin ÖKK finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları***

ÇSY boyutu, çevre boyutu, sosyal boyut, yönetim boyutu ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin ÖKK - Özkaynak kârlılığı oranı üzerine etkisi, panel ikili Granger nedensellik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analizlerin sonuçları aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 5.13.'de ÇSY skorunun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 13. ÇSY skorunun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örnekleme: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	ÇSY, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	81	0.57367	0.5659
	ÖKK, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.85435	0.4296
3	ÇSY, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	54	0.27078	0.8461
	ÖKK, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		2.35944	0.0835
4	ÇSY, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	27	1.94383	0.1467
	ÖKK, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.27278	0.8917

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden  $H_0$  hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.13.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇSY'den ÖKK'ye ve ÖKK'den ÇSY'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.5659, 0.4296, 0.8461, 0.0835, 0.1467, 0.8917) olduğu saptanmıştır. ÖKK'den ÇSY'ye (p) olasılık değerinin 3. gecikmede (0.0835) olması ve bu değerin 0.10'luk anlam düzeyinden küçük olması sebebiyle ÖKK'den ÇSY'ye yönelik tek yönlü Granger nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte sonuçlar, hipotezler kapsamında değerlendirildiğinde 3. Gecikmede ÇSY'den ÖKK'ye (p) olasılık

değerlerinin 0.05’lik ve 0.10’luk anlam düzeylerinden büyük olması sebebiyle çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇSY bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi ÖKK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.5659, 0.8461, 0.1467).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H2a: ÇSY ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır. hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.14.’te ÇEVRE skorunun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 14. ÇEVRE skorunun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örnekleme: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Çevre, Granger anlamında ÖKK’ye neden olmaz	81	0.07019	0.9323
	ÖKK, Granger anlamında Çevre’ye neden olmaz		0.11666	0.8900
3	Çevre, Granger anlamında ÖKK’ye neden olmaz	54	0.80670	0.4965
	ÖKK, Granger anlamında Çevre’ye neden olmaz		0.43152	0.7314
4	Çevre, Granger anlamında ÖKK’ye neden olmaz	27	1.00977	0.4284
	ÖKK, Granger anlamında Çevre’ye neden olmaz		0.12210	0.9727

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01’in altındaki değerler (\*), 0,05’in altındaki değerler (\*\*), 0,10’un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.14.’te görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇEVRE’den ÖKK’ye ve ÖKK’den ÇEVRE’ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.9323, 0.8900, 0.4965, 0.7314, 0.4284, 0.9727) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05’lik ve 0.10’luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇEVRE bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi ÖKK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.9323, 0.4965, 0.4284).

**Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.**

**B-H2b: ÇEVRE ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır.**

**hipotezi RED edilir ( $p > 0,05$  ve  $0,10$ ).**

Tablo 5.15.'te SOSYAL skorunun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 15. SOSYAL skorun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Sosyal, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	81	0.64022	0.5300
	ÖKK, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		1.24325	0.2942
3	Sosyal, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	54	0.61936	0.6060
	ÖKK, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		2.29842	0.0896***
4	Sosyal, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	27	1.72827	0.1877
	ÖKK, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.28450	0.8842

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.15.'te görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SOSYAL'den ÖKK'ye ve ÖKK'den SOSYAL'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.5300, 0.2942, 0.6060, 0.0896, 0.1877, 0.8842) olduğu saptanmıştır. ÖKK'den SOSYAL'e (p) olasılık değerinin 3. gecikmede (0.0896) olması ve bu değer 0,10 anlam düzeyinden küçük olması sebebiyle ÖKK'den SOSYAL'e yönelik tek yönlü Granger nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte sonuçlar, hipotezler kapsamında değerlendirildiğinde 3. gecikmede SOSYAL'den ÖKK'ye (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olması, çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SOSYAL bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi ÖKK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır ( $p=0.5300, 0.6060, 0.1877$ ).

**Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.**

**B-H2c: SOSYAL ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır.**

*hipotezi RED edilir ( $p>0,05$  ve  $0,10$ ).*

Tablo 5.16.'da YÖNETİM skorunun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 16.** *YÖNETİM skorunun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi*

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örnekleme: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Yönetim, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	81	0.24837	0.7807
	ÖKK, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.68312	0.5081
3	Yönetim, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	54	0.49899	0.6848
	ÖKK, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.99090	0.4053
4	Yönetim, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	27	6.00466	0.0030**
	ÖKK, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.53408	0.7124

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.16.'da görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, YÖNETİM'den ÖKK'ye ve ÖKK'den YÖNETİM'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.7807, 0.5081, 0.6848, 0.4053, 0.0030\*\*, 0.7124) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 2. ve 3. gecikmelerde 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük oldukları gözlenirken 4. gecikmede YÖNETİM'den ÖKK'ye nedensellik derecesini gösteren (p=0.0030) olasılık değerlerinin 0.05'lik anlam düzeyinden küçük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda 4. gecikmede YÖNETİM'den ÖKK'ye ilişkin çıkan sonucun istatistiki olarak anlamlı olduğu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 4. gecikmede ÖKK'den YÖNETİM'e yönelik nedensellik ilişkisini ortaya koyan (p) olasılık değerlerinin (p=0.7124) 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olması ise çıkan sonucun istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda YÖNETİM bağımsız değişkeninin 4. gecikmesi alındığı durumda ÖKK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu saptanmaktadır (p=0.0030).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilerek;***

***B-H2d: YÖNETİM ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

*hipotezi KABUL edilir ( $p>0.05$ ).*

Tablo 5.17.'de SKH skorunun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 17. SKH skorunun ÖKK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	SKH, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	81	0.75218	0.4748
	ÖKK, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		1.32800	0.2711
3	SKH, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	54	0.42306	0.7373
	ÖKK, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		1.63422	0.1941
4	SKH, Granger anlamında ÖKK'ye neden olmaz	27	0.31143	0.8666
	ÖKK, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.61903	0.6547

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.17.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SKH'den ÖKK'ye ve ÖKK'den SKH'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.4748, 0.02711, 0.7373, 0.1941, 0.8666, 0.6547) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SKH bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi ÖKK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır ( $p=0.4748, 0.7373, 0.8666$ ).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H2e: ÇSY ile ÖKK arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir ( $p>0,05$  ve  $0,10$ ).***

#### ***5.1.4.3. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin TBNQ finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları***

ÇSY boyutu, çevre boyutu, sosyal boyut, yönetim boyutu ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin Tobin'in Q oranı üzerine etkisi,

panel ikili Granger nedensellik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analizlerin sonuçları aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 5.18.'de ÇSY skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 18. ÇSY skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	ÇSY, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	81	0.48843	0.6155
	TBNQ, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.52452	0.5940
3	ÇSY, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	54	0.15490	0.9260
	TBNQ, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.49160	0.6898
4	ÇSY, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	27	0.67767	0.6162
	TBNQ, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.09577	0.9825

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.18.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇSY'den TBNQ'ya ve TBNQ'dan ÇSY'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.6155, 0.5940, 0.9260, 0.6898, 0.6162, 0.9825) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇSY bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi TBNQ değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.6155, 0.9260, 0.6162).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H3a: ÇSY ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.19.'da ÇEVRE skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 19. ÇEVRE skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Çevre, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	81	0.01257	0.9875
	TBNQ, Granger anlamında Çevre'ye neden olmaz		0.18717	0.8297
3	Çevre, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	54	0.11370	0.9517
	TBNQ, Granger anlamında Çevre'ye neden olmaz		0.87279	0.4619
4	Çevre, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	27	0.51058	0.7287
	TBNQ, Granger anlamında Çevre'ye neden olmaz		0.22022	0.9237

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.19.'da görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇEVRE'den TBNQ'ya ve TBNQ'dan ÇEVRE'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.9875, 0.8297, 0.9517, 0.4619, 0.7287, 0.9237) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇEVRE bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi TBNQ değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.9875, 0.9517, 0.7287).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H3b: ÇEVRE ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.20.'de SOSYAL skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 20. SOSYAL skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Sosyal, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	81	0.76190	0.4703
	TBNQ, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.25818	0.7731

[Tablo 5.20. (devam) SOSYAL skorun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi]

3	Sosyal, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	54	0.41448	0.7434
	TBNQ, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.01529	0.9974
4	Sosyal, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	27	1.37288	0.2826
	TBNQ, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		1.59295	0.2192

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.20.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SOSYAL'den TBNQ'ya ve TBNQ'dan SOSYAL'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.4703, 0.7731, 0.7434, 0.9974, 0.2826, 0.2192) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SOSYAL bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi TBNQ değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.4703, 0.7434, 0.2826).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H3c: SOSYAL ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.21.'de YÖNETİM skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 21. YÖNETİM skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Yönetim, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	81	0.04982	0.9514
	TBNQ, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		2.10881	0.1284
3	Yönetim, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	54	0.11293	0.9521
	TBNQ, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		1.48171	0.2316
4	Yönetim, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	27	0.52274	0.7203
	TBNQ, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.85791	0.5076

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.21.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, YÖNETİM'den TBNQ'ya ve TBNQ'dan YÖNETİM'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.9514, 0.1284, 0.9521, 0.2316, 0.7203, 0.5076) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda YÖNETİM bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi TBNQ değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.9514, 0.9521, 0.7203).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H3d: YÖNETİM ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.22.'de SKH skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 22. SKH skorunun TBNQ üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	SKH, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	81	0.49937	0.6089
	TBNQ, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.50754	0.6040
3	SKH, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	54	0.73866	0.5343
	TBNQ, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.51869	0.6715
4	SKH, Granger anlamında TBNQ'ya neden olmaz	27	0.38708	0.8151
	TBNQ, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.60100	0.6667

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.22.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SKH'den TBNQ'ya ve TBNQ'dan SKH'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.6089, 0.6040, 0.5343, 0.6715, 0.8151, 0.6667) olduğu

saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SKH bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi TBNQ değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.6089, 0.5343, 0.8151).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H3e: SKH ile TBNQ arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

#### ***5.1.4.4. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin FVÖK finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları***

ÇSY boyutu, çevre boyutu, sosyal boyut, yönetim boyutu ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin FVÖK – faiz ve vergi öncesi kâr değeri üzerine etkisi, panel ikili Granger nedensellik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analizlerin sonuçları aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 5.23.'te ÇSY skorunun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 23. ÇSY skorunun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örnekleme: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	ÇSY, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	81	1.02960	0.3621
	FVÖK, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.32955	0.7203
3	ÇSY, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	54	1.02960	0.3621
	FVÖK, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.32955	0.7203
4	ÇSY Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	27	0.72163	0.5884
	FVÖK, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.87968	0.4956

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.23.'te görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇSY'den FVÖK'e ve FVÖK'ten ÇSY'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.3621, 0.7203, 0.3621, 0.7203, 0.5884, 0.4956) olduğu

saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05’lik ve 0.10’luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇSY bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi FVÖK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.3621, 0.3621, 0.5884).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H4a: ÇSY ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.24.’te ÇEVRE skorunun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 24. ÇEVRE skorunun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örnekleme: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Çevre, Granger anlamında FVÖK’e neden olmaz	81	0.14522	0.8651
	FVÖK, Granger anlamında Çevre’ye neden olmaz		0.55268	0.5777
3	Çevre, Granger anlamında FVÖK’e neden olmaz	54	0.51906	0.6712
	FVÖK, Granger anlamında Çevre’ye neden olmaz		0.79103	0.5050
4	Çevre, Granger anlamında FVÖK’e neden olmaz	27	3.66024	0.0238**
	FVÖK, Granger anlamında Çevre’ye neden olmaz		1.45520	0.2570

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01’in altındaki değerler (\*), 0,05’in altındaki değerler (\*\*), 0,10’un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.24.’te görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇEVRE’den FVÖK’e ve FVÖK’ten ÇEVRE’ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.8651, 0.5777, 0.6712, 0.5050, 0.0238\*\*, 0.2570) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerleri 2. ve 3. gecikmelerde 0.05’lik ve 0.10’luk anlam düzeylerinden büyük oldukları gözlenirken 4. gecikmede ÇEVRE’den FVÖK’e nedensellik derecesini gösteren (p=0.0238) olasılık değerlerinin 0.05’lik anlam düzeyinden küçük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda 4. gecikmede ÇEVRE’den FVÖK’e ilişkin çıkan sonucun istatistiki olarak anlamlı olduğu, yani değişkenler arasında

nedensellik ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 4. gecikmede FVÖK'ten ÇEVRE'ye yönelik nedensellik ilişkisini ortaya koyan (p) olasılık değerlerinin (p=0.2570) 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olması ise çıkan sonucun istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇEVRE bağımsız değişkeninin 4. gecikmesi alındığı durumda FVÖK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu saptanmaktadır (p=0.0238).

**Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilerek;**

**B-H4b: ÇEVRE ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.**

**hipotezi KABUL edilir (p<0.05).**

Tablo 5.25.'te SOSYAL skorunun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 25. SOSYAL skorun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Sosyal, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	81	0.82305	0.4430
	FVÖK, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.25723	0.7739
3	Sosyal, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	54	0.38213	0.7663
	FVÖK, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.31232	0.8164
4	Sosyal, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	27	0.77567	0.5553
	FVÖK, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.83455	0.5208

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.25.'te görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SOSYAL'den FVÖK'e ve FVÖK'ten SOSYAL'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.4430, 0.7739, 0.7663, 0.8164, 0.5553, 0.5208) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SOSYAL bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda

dâhi FVÖK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.4430, 0.7663, 0.5553).

**Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.**

**B-H4c: SOSYAL ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.**

**hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).**

Tablo 5.26.'da YÖNETİM skorunun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 26. YÖNETİM skorunun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Yönetim, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	81	0.72993	0.4853
	FVÖK, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.19114	0.8264
3	Yönetim, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	54	0.31579	0.8139
	FVÖK, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		1.89231	0.1438
4	Yönetim, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	27	0.03902	0.9968
	FVÖK, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		2.72369	0.0621***

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.26.'da görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, YÖNETİM'den FVÖK'e ve FVÖK'ten YÖNETİM'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.4853, 0.8264, 0.8139, 0.1438, 0.9968, 0.0621\*\*\*) olduğu saptanmıştır. FVÖK'ten YÖNETİM'e (p) olasılık değerinin 4. gecikmede (0.0621) olması ve bu değer 0.10 anlam düzeyinden küçük olması sebebiyle FVÖK'ten YÖNETİM'e yönelik tek yönlü Granger nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte sonuçlar hipotezler kapsamında değerlendirildiğinde, 4. Gecikmede YÖNETİM'den FVÖK'e (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda YÖNETİM bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi

FVÖK değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.4853, 0.8139, 0.9968).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H4d: YÖNETİM ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.27.'de SKH skorunun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 27. SKH skorunun FVÖK üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	SKH, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	81	1.59147	0.2103
	FVÖK, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		4.47241	0.0146**
3	SKH, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	54	2.19141	0.1015
	FVÖK, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		2.54498	0.0673***
4	SKH, Granger anlamında FVÖK'e neden olmaz	27	0.69492	0.6052
	FVÖK, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.76233	0.5633

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.27.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SKH'den FVÖK'e ve FVÖK'ten SKH'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.2103, 0.0146\*\*, 0.1015, 0.0673\*\*\*, 0.6052, 0.5633) olduğu saptanmıştır. FVÖK'ten SKH'ye (p) olasılık değerinin 2. ve 3. gecikmelerde (0.0146 ve 0.0673) olması ve bu değerlerin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden küçük olmaları sebebiyle FVÖK'ten SKH'ye yönelik tek yönlü Granger nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte sonuçlar hipotezler kapsamında değerlendirildiğinde, SKH'den FVÖK'e (p) olasılık değerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olması çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SKH bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi FVÖK değişkeni ile

aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.2103, 0.1015, 0.6052).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H4e: SKH ile FVÖK arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

#### ***5.1.4.5. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin NKM finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları***

ÇSY boyutu, çevre boyutu, sosyal boyut, yönetim boyutu ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin NKM - net kâr marjı oranı üzerine etkisi, panel ikili Granger nedensellik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analizlerin sonuçları aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 5.28.'de ÇSY skorunun NKM üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 28. ÇSY skorunun NKM üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örnekleme: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	ÇSY, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	81	0.51576	0.5991
	NKM, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.26232	0.7700
3	ÇSY, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	54	1.43862	0.2435
	NKM, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		1.08451	0.3649
4	ÇSY, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	27	1.33986	0.2936
	NKM, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.25358	0.9037

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.28.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇSY'den NKM'ye ve NKM'den ÇSY'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.5991, 0.7700, 0.2435, 0.3649, 0.2936, 0.9037) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇSY bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi

NKM değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.5991, 0.2435, 0.2936).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H5a: ÇSY ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.29.’da ÇEVRE skorunun NKM üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 29. ÇEVRE skorunun NKM üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	evre, Granger anlamında NKM’ye neden olmaz	81	0.74289	0.4792
	NKM, Granger anlamında evre’ye neden olmaz		0.46862	0.6277
3	evre, Granger anlamında NKM’ye neden olmaz	54	1.42751	0.2466
	NKM, Granger anlamında evre’ye neden olmaz		1.33259	0.2751
4	evre, Granger anlamında NKM’ye neden olmaz	27	3.55653	0.0263**
	NKM, Granger anlamında evre’ye neden olmaz		0.12243	0.9726

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01’in altındaki değerler (\*), 0,05’in altındaki değerler (\*\*), 0,10’un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.29.’da görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇEVRE’den NKM’ye ve NKM’den ÇEVRE’ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.4792, 0.6277, 0.2466, 0.2751, 0.0263\*\*, 0.9726) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerleri 2. ve 3. gecikmelerde 0.05’lik ve 0.10’luk anlam düzeylerinden büyük oldukları gözlenirken 4. gecikmede ÇEVRE’den NKM’ye nedensellik derecesini gösteren (p>0.0263) olasılık değerlerinin 0.05’lik anlam düzeyinden küçük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda 4. gecikmede ÇEVRE’den NKM’ye ilişkin çıkan sonucun istatistiki olarak anlamlı olduğu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 4. gecikmede NKM’den ÇEVRE’ye yönelik nedensellik ilişkisini ortaya koyan (p) olasılık değerinin (p=0.9726) 0.05’lik ve 0.10’luk anlam düzeylerinden büyük olması ise çıkan sonucun istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin

olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇEVRE bağımsız değişkeninin 4. gecikmesi alındığı durumda NKM değişkeni ile aralarında istatistiki olarak tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu saptanmaktadır (p=0.0263).

**Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilerek;**

**B-H5b: ÇEVRE ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.  
hipotezi KABUL edilir (p<0.05).**

Tablo 5.30.'da SOSYAL skorunun NKM üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 30. SOSYAL skorun NKM üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Sosyal, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	81	0.61604	0.5428
	NKM, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.73020	0.4852
3	Sosyal, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	54	1.83167	0.1543
	NKM, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		1.73901	0.1719
4	Sosyal, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	27	1.23483	0.3313
	NKM, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.17803	0.9468

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.30.'da görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SOSYAL'den NKM'ye ve NKM'den SOSYAL'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.5428, 0.4852, 0.1543, 0.1719, 0.3313, 0.9468) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SOSYAL bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi NKM değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.5428, 0.1543, 0.3313).

**Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.**

**B-H5c: SOSYAL ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.**

*hipotezi RED edilir ( $p>0,05$  ve  $0,10$ ).*

Tablo 5.31.'de YÖNETİM skorunun NKM üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 31. YÖNETİM skorunun NKM üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Yönetim, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	81	1.77919	0.1757
	NKM, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.13893	0.8705
3	Yönetim, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	54	0.87683	0.4599
	NKM, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.25587	0.8568
4	Yönetim, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	27	0.84303	0.5160
	NKM, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.06521	0.9915

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.31.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, YÖNETİM' den NKM'ye ve NKM'den YÖNETİM'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.1757, 0.8705, 0.4599, 0.8568, 0.5160, 0.9915) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda YÖNETİM bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi NKM değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır ( $p=0.1757, 0.4599, 0.5160$ ).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H5d: YÖNETİM ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir ( $p>0,05$  ve  $0,10$ ).***

Tablo 5.32.'de SKH skorunun NKM üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 32.** SKH skorunun NKM üzerindeki nedensellik etkisi

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	SKH, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	81	1.03180	0.3613
	NKM, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.56719	0.5695
3	SKH, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	54	1.06517	0.3729
	NKM, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.84111	0.4782
4	SKH, Granger anlamında NKM'ye neden olmaz	27	1.39157	0.2766
	NKM, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		2.92204	0.0503***

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.32.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2., 3. ve 4. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SKH'den NKM'ye ve NKM'den SKH'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.3613, 0.5695, 0.3729, 0.4782, 0.2766, 0.0503\*\*\*) olduğu saptanmıştır. NKM'den SKH'ye (p) olasılık değerinin 4. gecikmede (0,0503) olması ve bu değer 0,10'luk anlam düzeyinden küçük olması sebebiyle NKM'den SKH'ye yönelik tek yönlü Granger nedensellik ilişkisinin olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte sonuçlar hipotezler kapsamında değerlendirildiğinde SKH'den NKM'ye (p) olasılık değerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olması çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SKH bağımsız değişkeninin 2., 3. ve 4. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi NKM değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.3613, 0.3729, 0.2766).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H5e: SKH ile NKM arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

#### ***5.1.4.6. ÇSY, Çevre, Sosyal, Yönetim ve SKH performans göstergelerinin F/K finansal performans göstergesine yönelik nedensellik analizi bulguları***

ÇSY boyutu, çevre boyutu, sosyal boyut, yönetim boyutu ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin F/K - fiyat kazanç oranı üzerine etkisi, panel ikili Granger nedensellik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Analizlerin sonuçları aşağıda yer alan tablolarda gösterilmiştir.

Tablo 5.33.'te ÇSY skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 33. ÇSY skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örnekleme: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	ÇSY, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	81	1.10816	0.3354
	F/K, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.91395	0.4053
3	ÇSY, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	54	0.88582	0.4554
	F/K, Granger anlamında ÇSY'ye neden olmaz		0.42421	0.7365

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.33.'te görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2. ve 3. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇSY'den F/K'ya ve F/K'dan ÇSY'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.3354, 0.4053, 0.4554, 0.7365) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇSY bağımsız değişkeninin 2. ve 3. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi F/K değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.3354, 0.4554).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H6a: ÇSY ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.34.'te ÇEVRE skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 34. ÇEVRE skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örnekleme: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Çevre, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	81	0.76412	0.4693
	F/K, Granger anlamında Çevre'ye neden olmaz		1.07700	0.3458

[Tablo 5.34. (devam) ÇEVRE skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi]

3	Çevre, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	54	2.61948	0.0618***
	F/K, Granger anlamında Çevre'ye neden olmaz		0.68485	0.5658

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.34.'te görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, "ikili Granger nedensellik analizleri" uygulanırken analizlerde 2. ve 3. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, ÇEVRE'den F/K'ya ve F/K'dan ÇEVRE'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.4693, 0.3458, 0,0618\*\*\*, 0.5658) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerleri 2. gecikmede 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeyinden büyük oldukları gözlenirken 3. gecikmede ÇEVRE'den F/K'ya nedensellik derecesini gösteren ( $p > 0.0618$ ) olasılık değerlerinin 0.10'luk anlam düzeyinden küçük olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda 3. gecikmede ÇEVRE'den F/K'ya ilişkin çıkan sonucun istatistiki olarak anlamlı olduğu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin var olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 3. gecikmede F/K'dan ÇEVRE'ye yönelik nedensellik ilişkisini ortaya koyan (p) olasılık değerlerinin ( $p = 0.5658$ ) 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olması ise çıkan sonucun istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda ÇEVRE bağımsız değişkeninin 3. gecikmesi alındığı durumda F/K değişkeni ile aralarında istatistiki olarak tek yönlü Granger nedensellik ilişkisi olduğu saptanmaktadır ( $p = 0.0618$ ).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi RED edilerek;***

***B-H6b: ÇEVRE ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi KABUL edilir ( $p < 0.10$ ).***

Tablo 5.35.'te SOSYAL skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 35. SOSYAL skorun F/K üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örnekleme: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Sosyal, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	81	1.03978	0.3585
	F/K, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.94447	0.3934

[Tablo 5.35. (devam) SOSYAL skorun F/K üzerindeki nedensellik etkisi]

3	Sosyal, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	54	0.44267	0.7236
	F/K, Granger anlamında Sosyal'e neden olmaz		0.30383	0.8225

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.35.'te görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2. ve 3. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SOSYAL'den F/K'ya ve F/K'dan SOSYAL'e nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.3585, 0.3934, 0.7236, 0.8225) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SOSYAL bağımsız değişkeninin 2. ve 3. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi F/K değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.3585, 0.7236).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H6c: SOSYAL ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.36.'da YÖNETİM skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 36. YÖNETİM skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	Yönetim, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	81	0.14576	0.8646
	F/K, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.75655	0.4728
3	Yönetim, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	54	0.20402	0.8931
	F/K, Granger anlamında Yönetim'e neden olmaz		0.88747	0.4545

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.36.'da görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2. ve 3. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, YÖNETİM' den F/K'ya ve F/K'dan YÖNETİM'e nedensellik derecelerini

gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.8646, 0.4728, 0.8931, 0.4545) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda YÖNETİM bağımsız değişkeninin 2. ve 3. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi F/K değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.8646, 0.8931).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H6d: YÖNETİM ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

Tablo 5.37.'de SKH skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi analizi gösterilmiştir.

**Tablo 5. 37. SKH skorunun F/K üzerindeki nedensellik etkisi**

İkili Granger Nedensellik Analizleri				
Örneklem: 2018-2022				
Lags	H0: Sıfır Hipotezi	Gözlem	F-İstatistik	(p) Olasılık
2	SKH, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	81	0.19169	0.8260
	F/K, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		1.75154	0.1804
3	SKH, Granger anlamında F/K'ye neden olmaz	54	0.41682	0.7417
	F/K, Granger anlamında SKH'ye neden olmaz		0.95415	0.4222

**Not:** Anlam Düzeyi; 0,01'in altındaki değerler (\*), 0,05'in altındaki değerler (\*\*), 0,10'un altındaki değerler (\*\*\*) işaretleri ile belirtilmiştir. Tablodaki bu değerlere istinaden H0 hipotezinin reddedildiği gösterilmektedir.

Tablo 5.37.'de görüleceği üzere, analiz sonuçlarında anlamlı bir nedensellik ilişkisi çıkabilme durumuna yönelik, “ikili Granger nedensellik analizleri” uygulanırken analizlerde 2. ve 3. derecede gecikmeler alınmıştır. Analizlerde uygulanan gecikmeler sonucunda, SKH'den F/K'ya ve F/K'dan SKH'ye nedensellik derecelerini gösteren (p) olasılık değerlerinin (0.8260, 0.1804, 0.7417, 0.4222) olduğu saptanmıştır. Söz konusu (p) olasılık değerlerinin 0.05'lik ve 0.10'luk anlam düzeylerinden büyük olmaları ise çıkan sonuçların istatistiki olarak anlamsız olduğunu, yani değişkenler arasında nedensellik ilişkisinin bulunmadığını göstermektedir. Bu bağlamda SKH bağımsız değişkeninin 2. ve 3. gecikmeleri alındığı durumlarda dâhi F/K değişkeni ile aralarında istatistiki olarak nedensellik ilişkisi saptanamamıştır (p=0.8260, 0.7417).

***Bu sonuçlara göre H0 hipotezi KABUL edilir.***

***B-H6e: SKH ile F/K arasında nedensellik ilişkisi vardır.***

***hipotezi RED edilir (p>0,05 ve 0,10).***

## 5.2. Uygulamanın Değerlendirilmesi

Çalışmanın bu bölümünde, analiz neticesinde elde edilen sonuçlar literatür kapsamında yorumlanarak, sonuçların değerlendirilmesi yapılacaktır.

İşletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri, çevre, sosyal ve kurumsal yönetim açıklamaları bilincinin artmasıyla birlikte, bunların finansal performans üzerinde ne kadar etkili olduğu soruları gündeme gelmiştir. İşletmelerin ÇSY açıklamalarının finansal performans üzerinde istikrarlı bir etki yarattığını tespit eden, aynı zamanda aralarında herhangi bir ilişki olmadığı bulgusuna da varan birçok araştırma yapılmıştır (Birindelli vd., 2018; Düzer, 2018; Düzer ve Önce, 2017; Eccles, Ioannou ve Serafeim, 2014; Friede vd., 2015; Giese vd., 2019; Hedqvist ve Larsson, 2020; Keçeli, 2020; Koç, 2018 ; Kulakova, 2018; Naeem, Çankaya ve Bildik, 2022; Nyit Chiong, 2010; Şeker, 2020; Şeker ve Güngör, 2022; Uşar, 2017; Velte, 2017; Wu, 2021; Zhao vd., 2018). İlâveten, yapılan çalışmalarda ÇSY 'nin, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerini iyi tanımlayan etkili bir gösterge olduğu ve finansal performans üzerinde düzenleyici bir mekanizma olarak tanımlandığı kanıtlanmıştır (Fatemi vd., 2018; Friede vd., 2015; Wong vd., 2021). Bu sebeple, işletmelerin sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarını temel içerik analizi yöntemiyle araştıran çalışmalardan (Camodeca ve Almici, 2021; İonaşcu vd., 2022; Khan, Johl ve Akhtar, 2022; Ren ve Li, 2022; Zhao vd., 2022) yola çıkılarak, bu raporlar üzerinden işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıkladıkları bilgiler çalışma kapsamında araştırılmıştır. Bu bağlamda çalışma, ÇSY, ÇEVRE, SOSYAL, YÖNETİM ve SKH skorlarının finansal performans göstergeleri ile aralarındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı ve aralarında nedensellik ilişkisi kurulup kurulmadığını tespit etmeye yönelik bir araştırmayı amaçlanmıştır. Çalışmanın amaçları doğrultusunda, 2018-2022 yılları arasında BİST sürdürülebilirlik endeksinde işlem gören 27 işletmenin finansal tablolarından, sürdürülebilirlik, entegre ve faaliyet raporlarından ve Thomson Reuters Eikon-Datastream veri tabanı üzerinden elde edilen veriler analiz edilmiştir. Çalışma sonucundaki bulgular, literatür kapsamında yorumlanmıştır. Tartışma ve öneriler kısmında, analiz sonuçlarının literatürde yer alan sonuçlarla örtüştüğü ve ayrıldığı noktalar açıklanmıştır. Bu doğrultuda analiz sonuçlarında ortaya çıkan bulguların özeti Tablo 5.38’de gösterilmiştir.

Çalışma sonuçları, literatür sonuçlarını düşük oranda desteklemekle birlikte, birçok noktada farklılıklar olduğunu da göstermektedir. Araştırmanın önemli sonuçlarından bir diğeri ise, metin veriler üzerinden ölçülen sürdürülebilir kalkınma

hedefleri bilgi açıklama düzeyinin finansal performansı anlamlılık ve nedensellik ilişkisi açısından çok fazla etkilemediğidir.

**Tablo 5. 38.** Analiz sonuçlarının özet gösterimi<sup>86</sup>

Analiz Türü	Değişken	Hipotez Sonuçları					
		VK	ÖKK	TBNQ	FVÖK	NKM	F/K
Anlamlılık Düzeyi	ÇSY	A-H1a(R)	A-H2a(+)	A-H3a(R)	A-H4a(R)	A-H5a(+)	A-H6a(-)
	Çevre	A-H1b(R)	A-H2b(+)	A-H3b(R)	A-H4b(R)	A-H5b(R)	A-H6b(-)
	Sosyal	A-H1c(R)	A-H2c(+)	A-H3c(R)	A-H4c(R)	A-H5c(+)	A-H6c(-)
	Yönetim	A-H1d(+)	A-H2d(+)	A-H3d(+)	A-H4d(+)	A-H5d(-)	A-H6d(-)
	SKH	A-H1e(R)	A-H2e(R)	A-H3e(R)	A-H4e(R)	A-H5e(-)	A-H6e(-)
Nedensellik İlişkisi	ÇSY	B-H1a(R)	B-H2a(R)	B-H3a(R)	B-H4a(R)	B-H5a(R)	B-H6a(R)
	Çevre	B-H1b(R)	B-H2b(R)	B-H3b(R)	<b>B-H4b(+)</b>	<b>B-H5b(+)</b>	<b>B-H6b(+)</b>
	Sosyal	B-H1c(R)	B-H2c(R)	B-H3c(R)	B-H4c(R)	B-H5c(R)	B-H6c(R)
	Yönetim	<b>B-H1d(+)</b>	<b>B-H2d(+)</b>	B-H3d(R)	B-H4d(R)	B-H5d(R)	B-H6d(R)
	SKH	<b>B-H1e(+)</b>	B-H2e(R)	B-H3e(R)	B-H4e(R)	B-H5e(R)	B-H6e(R)

Çalışmanın motivasyon noktası, işletmelerin çevre, sosyal, kurumsal yönetim (ÇSY) skorları ve sürdürülebilir kalkınma hedefleri bilgi açıklama düzeyi ile finansal performans arasındaki ilişki temel alınarak geliştirilmiştir. Çalışmanın analizi, Tablo 5.38.'de gösterildiği üzere ilk olarak çevre, sosyal, kurumsal yönetim (ÇSY) ve SKH skorlarının finansal performans göstergeleri ile aralarında “anlamli pozitif veya negatif doğrusal bir ilişki” olup olmadığına yönelik hipotezler test edilmiştir.

Analiz sonuçları, ÇSY genel skoru ve Sosyal skor ile ÖKK ve NKM arasında zayıf ama anlamlı pozitif doğrusal bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu sonuca göre, işletmelerin ÇSY genel ve Sosyal skorlarındaki artış özkaynak kârlılığını ve net kâr marjını düşük düzeyde de olsa artırmaktadır. Bununla birlikte işletmelerin Çevre skoru ile ÖKK arasında da zayıf ama anlamlı pozitif doğrusal bir ilişki bulunduğunu göstermektedir. Yani işletmelerin çevreye yönelik yapmış oldukları çalışmalardaki ve yatırımlardaki artış, özkaynak kârlılığını düşük düzeyde de olsa artırmaktadır. Analiz sonucu, ÇSY genel skoru, Çevre skoru ve Sosyal skor ile ÖKK ve NKM arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu belirten Duque-Grisales ve Aguilera-Caracuel (2019),

<sup>86</sup> (R), reddedilen hipotezleri; (-), negatif yönlü doğrusal etkiyi; (+), pozitif yönlü doğrusal etkiyi ve nedensellik ilişkisi kurulan hipotezleri ifade etmektedir.

Jha ve Rangrajan (2020), Kuruusman ve Afrooz (2019), Lee, Kang ve Kim (2018), Li vd. (2018), Lundin ve Olandersson (2019), Mans-Kemp (2014), Menicucci ve Paolucci (2023), Miralles-Quiros vd. (2018), Sjögren ve Wickström (2019), Peiro vd. (2013), Wu ve Shen (2013)'in çalışmaları ile tutarlılık göstermektedir.

Analizde, işletmelerin ÇSY genel skoru, Çevre skoru ve Sosyal skor ile F/K oranı arasında zayıf ama anlamlı negatif doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, işletmelerin ÇSY genel skorunu artırmaya yönelik yapmış oldukları çalışmaların, yatırımların ve gelişmelerin F/K oranlarını düşük düzeyde de olsa azalttığı görülmektedir. Bu doğrultuda, ÇSY genel skoru, Çevre skoru ve Sosyal skor ile finansal performans arasında anlamlı negatif doğrusal bir ilişki olduğunu belirten hipotez Duque-Grisales ve Aguilera-Caracuel (2019), Jha ve Rangrajan (2020), Kuruusman ve Afrooz (2019), Lee, Kang ve Kim (2018), Lundin ve Olandersson (2019), Menicucci ve Paolucci (2023), Sjögren ve Wickström (2019)'un çalışmaları ile de tutarlılık göstermektedir.

Analize göre, Yönetim skoru ile VK, ÖKK, TBNQ ve FVÖK arasında zayıf ama anlamlı pozitif doğrusal bir ilişki bulunduğunu görülmektedir. Bu sonuca göre, işletmelerin kurumsal yönetime yönelik yapmış oldukları çalışmalar ve yönetim anlayışlarındaki gelişmeler varlık kârlılığının, özkaynak kârlılığını, Tobin'in Q oranını ve FVÖK değerini düşük düzeyde de olsa artırmaktadır. Bu doğrultuda Yönetim skoru ile VK, ÖKK, TBNQ ve FVÖK arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu belirten D'Amato, D'Ecclesia ve Levantesi (2023), Giannarakis vd. (2016), Li vd. (2018), Minutolo, Kristjanpoller ve Stakeley (2019), Miralles-Quiros vd. (2018), Peiro vd. (2013), Pulino, vd., (2022), Şişman ve Çankaya (2021), Wong vd. (2021), Wu ve Shen (2013)'in çalışmaları ile de tutarlılık göstermektedir. Bununla birlikte, işletmelerin Yönetim skoru ile NKM ve F/K oranları arasında zayıf ama anlamlı negatif doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, işletmelerin Yönetim boyutuna yönelik yapmış oldukları çalışmaların, yatırımların ve gelişmelerin NKM ve F/K oranlarını düşük düzeyde de olsa azalttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda analiz sonuçları, Yönetim skoru ile finansal performans arasında anlamlı negatif doğrusal bir ilişki olduğunu belirten Duque-Grisales ve Aguilera-Caracuel (2019), Jha ve Rangrajan (2020), Kuruusman ve Afrooz (2019), Lee, Kang ve Kim (2018), Lundin ve Olandersson (2019), Menicucci ve Paolucci (2023), Sjögren ve Wickström (2019)'un çalışmaları ile tutarlılık göstermektedir. Literatür genelinde Yönetim skorunun işletmelerin finansal performansları üzerinde olumsuz etkileri olabileceğini raporlayan çalışmalar da Jha ve

Rangrajan (2020), işletmelerin ÇSY yatırımlarının finansal performans anlamında faydasını görmedikleri şeklinde yorumlarken, Şimşek ve Çankaya (2021), ÇSY'nin finansal performans üzerindeki pozitif veya negatif yöndeki etkilerinin ÇSY kırımlarına göre farklılık gösterdiğini savunmaktadır.

Analiz sonuçları, işletmelerin SKH skoru ile NKM ve F/K arasında zayıf ama anlamlı negatif doğrusal bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Bu sonuçlara göre, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik yapmış oldukları çalışmaların ve gelişmelerin, NKM ve F/K oranlarını düşük düzeyde de olsa azalttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda analiz sonuçları, finansal olmayan performans (SKH skoru) ile finansal performans (NKM ve F/K oranları) arasında anlamlı negatif doğrusal bir ilişki olduğunu belirten Duque-Grisales ve Aguilera-Caracuel (2019), Iqbal ve Nosheen (2023), Jha ve Rangrajan (2020), Khan, Johl ve Akhtar (2022), Menicucci ve Paolucci (2023), Sjögren ve Wickström (2019)'un çalışmaları ile de tutarlılık göstermektedir.

Çalışmanın özet analiz sonucunun yer aldığı Tablo 5.38.'de görüldüğü üzere, ikinci olarak çevre, sosyal, kurumsal yönetim (ÇSY) skorları ve SKH skoru ile finansal performans göstergeleri arasında nedensellik ilişkisi olduğuna yönelik hipotezler test edilmiştir.

Analiz bulgularında, işletmelerin Yönetim skoru ile VK ve ÖKK arasında nedensellik ilişkisi olduğu gözlemlenmektedir. Bu bulgulara göre, işletmelerin Yönetim skorlarına yönelik yapmış oldukları çalışmaların VK'yi ve ÖKK'yi nedensel olarak etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Literatür genelinde yapılan çalışmalara istinaden analiz sonuçları, Yönetim skoru ile VK ve ÖKK arasında nedensellik yönünden ilişki olduğunu belirten Friede vd., (2015), Giannarakis vd., (2016), Li vd., (2018), Mans-Kemp (2014), Minutolo, Kristjanpoller ve Stakeley (2019), Peiro vd. (2013), Pulino vd., (2022), Wu ve Shen (2013), Yoon, Lee ve Byun (2018), 'in çalışmaları ile de tutarlılık göstermektedir.

Analizin sonucunda, işletmelerin Çevre skoru ile FVÖK, NKM ve F/K oranları arasında nedensellik ilişkisi olduğu gözlemlenmektedir. Bu bulgulara göre, işletmelerin Çevre boyutuna yönelik yapmış oldukları çalışmaların ve işletme faaliyetlerindeki gelişmelerin, FVÖK, NKM ve F/K oranlarını nedensel olarak etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda Yönetim skoru ile FVÖK, NKM ve F/K oranları arasında nedensellik yönünden ilişki olduğunu belirten Friede vd., (2015), Giannarakis vd., (2016),

Li vd., (2018), Mans-Kemp (2014), Minutolo, Kristjanpoller ve Stakeley (2019), Peiro vd. (2013), Pulino vd., (2022), Wu ve Shen (2013), Yoon, Lee ve Byun (2018)'in çalışmaları ile de tutarlılık göstermektedir.

Son olarak işletmelerin SKH skoru ile VK arasında nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Sonuca göre, işletmelerin SKH'lerine yönelik yapmış oldukları çalışmaların finansal performans değerlerinden VK'yi nedensel olarak etkilediği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu doğrultuda analiz sonuçları, finansal olmayan performans (SKH skoru) ile VK arasında nedensellik yönünden ilişki olduğunu belirten Friede vd., (2015), Giannarakis vd., (2016), Mans-Kemp (2014), Minutolo, Khan, Johl ve Akhtar (2022), Kristjanpoller ve Stakeley (2019), Li vd., (2018), Peiro vd. (2013), Pulino vd., (2022), Wu ve Shen (2013), Yoon, Lee ve Byun (2018)'ın çalışmaları ile de tutarlılık göstermektedir.

Genel itibariyle işletmelerin finansal olmayan performanslarıyla finansal performansları arasındaki etkisizlik ve/veya negatif yönlü etkinin nedeni, operasyonel faaliyetleriyle bağlantılı olmayabilir. Bunun sebebi, işletmelerin sermaye yatırımlarının, SKH'lere ve ÇSY'lere yönelik yatırımlarının uzun vadede gözle görülür getiri sağlamasına bağlanabilir. Bununla birlikte işletmelerin SKH'leri ve ÇSY kriterlerini faaliyetleri genelinde başarılı bir şekilde uygulayabilmeleri ve bu çalışmalardan etkili sonuçlar alabilmeleri için benimsemeleri gereken yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlar proaktif kolektif yaklaşım ile bireyci reaktif yaklaşımlardır. İşletmeler, proaktif kolektif yaklaşım ile SKH'lere ve ÇSY'ye yönelik çalışmalarında kontrolü ele alabilmek için çalışma öncesinden planlama yapmaları gerekmektedir. Söz konusu planlamalar işletmelerin yol haritalarını belirlemelerine yardımcı olacaktır. Bu doğrultuda işletmeler, yaptıkları çalışmalar sonucunda herhangi bir aksilik veya olumsuz bir sonuç ile karşılaştıklarında, söz konusu duruma anında müdahale edebilecekler böylelikle bireyci reaktif yaklaşımı gerçekleştirmiş olacaklardır. İşletmeler bu yaklaşımları benimsedikleri takdirde kontrollü ve sağlıklı bir ilerleme yürütebileceklerdir.

İlaveten bulguların bir kısmında pozitif yönlü sonuç alınması ve nedensellik ilişkisi kurulmasının birçok sebebi olabilir. Bunlardan ilki, işletmelerin kaynaklarını iyileştirmeye, üretim maliyetlerini en aza indirmeye ve çıktıyı en üst düzeye çıkarmaya yönelik girişimleri olabilir. İkincisi ise işletmelerin sürdürülebilirlik konusunda oldukça aktif olmalarına ve iş modellerini ÇSY kriterlerine uyacak şekilde geliştirmelerine bağlanabilir.

## 6. SONUÇ VE ÖNERİLER

### 6.1. Sonuç

İşletmelerin faaliyetlerinde, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine çevre, sosyal ve yönetim performanslarına yönelik yapmış oldukları çalışmalara verilen önem ve duyulan talep her geçen gün daha çok artmaktadır. Bu talep, işletmelerin finansal olmayan faaliyetlerine ilişkin bilgileri, paydaşlarına sunabilmesi için işletmeleri finansal olmayan raporlar hazırlamaya zorlamıştır. Diğer bir deyişle, işletmelerin finansal olmayan bilgi niteliği taşıyan bu açıklamaları yayımlaması, günümüzde gönüllü bir zorunluluk halini almıştır.

İşletmelerin sürekliliklerini devam ettirebilmeleri için sürdürülebilirliklerini uzun vadede sağlamaları gerekmektedir. Söz konusu düşünce, paydaşların menfaatlerinin gözetimi ile yatırımcıların işletmelere olan güven seviyelerinin artırılması açısından önemlidir. İşletmelerin sürdürülebilirlik, çevre, sosyal ve yönetim açıklamaları ile finansal performans değerleri, paydaşlar ve yatırımcıların yanı sıra firma değerleri açısından da önemlidir. Bu kapsamda işletmeler, sürdürülebilir kalkınmaya giderek daha fazla önem vermektedir. Bunun nedeni, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin işletmeler tarafından takip edilen stratejilere ve destekleyici mekanizmalara ışık tutmasıdır. Yanı sıra gelişmiş ülkelerde işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri çalışmalarının finansal performansları üzerinde destekleyici rolünün olmasıdır.

Gelişmiş ülkelerde işletmelerin ÇSY kriterlerini uygulamaları, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik performanslarında artış sağlamaktadır. İlaveten bu çalışmaların finansal kısıtlamaları hafifletebildiği, sürdürülebilir kalkınma stratejilerinin finansal zorluklara etkin bir şekilde uyum sağlamayı kolaylaştırdığı ve dış şokların üstesinden gelmeye yardımcı olduğu görülmektedir. Bunun nedeni ise ÇSY'nin hem sürdürülebilir kalkınma hedeflerini iyi tanımlayan etkili bir gösterge olması hem de düzenleyici bir mekanizma olmasıdır.

Sonuç olarak bu çalışma, uluslararası literatürde daha önce yapılan çalışmalardan farklı olarak, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyi ile ÇSY skorlarının birlikte ele alındığı ve finansal performansa etkisinin analiz edildiği bir araştırmadır. Elde edilen sonuçlarda, ÇSY genel skoru ve Sosyal skor ile ÖKK ve NKM arasında zayıf ama anlamlı pozitif doğrusal bir ilişki olduğu bulunmuştur. Çevre skoru ile ÖKK arasında da zayıf ama anlamlı pozitif doğrusal bir ilişki bulunduğu görülmüştür. Yönetim skoru ile VK, ÖKK, TBNQ ve FVÖK arasında zayıf ama anlamlı pozitif

doğrusal bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. ÇSY genel skoru, Çevre skoru ve Sosyal skor ile F/K oranı arasında ise zayıf ama anlamlı negatif doğrusal bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca, Yönetim skoru ve SKH skoru ile NKM ve F/K oranları arasında zayıf ama anlamlı negatif doğrusal bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, Yönetim skoru ile VK ve ÖKK arasında nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Çevre skoru ile FVÖK, NKM ve F/K oranları arasında nedensellik ilişkisi olduğu görülmüştür. Son olarak SKH skoru ile VK arasında nedensellik ilişkisi olduğunu belirlenmiştir.

## 6.2. Öneriler

- Türkiye’de işletmelerin gönüllü olarak gerçekleştirdikleri sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklamalara ilişkin yasal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu yasal düzenleme, işletmeler tarafından hedeflere yönelik çalışmaları zorunlu olarak gerçekleştirmelerini zorunlu kılmalıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ele alındığında, ÇSY kriterlerinin kurum kültürü içinde benimsenmesi isteğe ve zamana bırakılmıştır. Bu bakımdan sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik çalışmalar da aynı ÇSY kriterleri gibi işletmelerin tasarrufuna bırakılmıştır. Konu bu açıdan ele alındığında dünyanın, ekolojinin, çevrenin, toplumun ve diğer unsurların kaderi işletmelerin inisiyatifine bırakılamayacak kadar önemlidir. Bu bağlamda işletmelerin tamamının devletler tarafından oluşturulacak olan söz konusu yasal düzenlemelerin kapsamına alınması gerekmektedir.
- Bununla birlikte gelecekte sürdürülebilirlik raporlaması, entegre rapora evrilerek bir bölüm olarak entegre raporun içinde yer alacaktır. Bu bağlamda bu çalışmaların evrilmesi ve şekillendirilmesi gerekmektedir.
- Türkiye’de sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik çalışmaların gelişememe nedenlerinden biri de Türkiye’nin bir doğu ülkesi olmasıdır. Doğu kültürü, batı kültürüne kıyasla yenilikleri daha geç ve daha zor benimseyen katı bir yapıya sahiptir. Bu sebeple hem devlet hem işletmeler hem de toplum olarak küresel çaptaki değişiklikleri kabul etmekte ve buna yönelik değişimleri gerçekleştirmekte zorluklarla karşılaşmaktadır. İlerleyen çalışmalarda, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin toplumların kültür yapıları ile olan ilişkileri veya çelişkileri açısından ele alınabilir.

- Çalışmada yalnızca tek bir ülkeye ve 27 işletmeye odaklanılmıştır. Birden fazla ülkeye ve daha fazla işletmeye odaklanılabilir. Benzerlikleri ile eşitsizlikleri vurgulanacak şekilde ülkeler ve sektörler arası karşılaştırmalar ve analizler yapılabilir.
- Çalışmanın anakütlesinde bulunan öncelikli sektörler kapsamına girmesi nedeniyle finansal tablolarının farklı olmasından dolayı analize dâhil edilmeyen bankalar, holdingler, sigorta ve yatırım işletmelere yönelik bu çalışmanın konusu ayrıca çalışılabilir.
- Performans göstergeleri olarak VK, ÖKK, TBNQ, FVÖK, NKM ve F/K kullanılmıştır. ÇSY skorlarının ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik açıklanan bilgi düzeyinin işletmelerin performansı üzerindeki etkisinin ticari faydaları hakkında daha derin bir anlayış elde etmek için diğer performans ölçütleri araştırılabilir.
- Verilerin ve zaman aralığının sınırlı olması nedeniyle gelecekte yeni gereksinimlerin uzun vadeli etkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayabilmek için daha geniş zaman aralıkları üzerinde daha fazla araştırma yapılabilir.
- Son olarak, işletmelerin sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ve ÇSY faktörlerinin önemi konusundaki farkındalığını artırmaları dönüştürücü süreç açısından son derece önemlidir. Bununla birlikte işletmeler, bu farkındalığı ancak yakın zamanda geliştirmeye başlayabilmişlerdir. Gelecekte işletmelerin ÇSY kriterleri ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yönelik kapsamlı bilgi üreteceği düşüncesiyle, konuyu araştırmak için ek çalışmalar gerekecektir.

## KAYNAKÇA

- ACCA, (2010). *Sustainability reporting matters what are national governments doing about it?*. <https://www.accaglobal.com/ca/en/technical-activities/technical-resources-search/2010/december/sustainability-reporting-matters-what-are-national-governments-doing-about-it.html> (Erişim tarihi: 25.10.2022)
- Akdoğan, N. ve Akdoğan, M.U. (2011). Türk Ticaret Kanunu'nun kurumsal yönetim ilkelerine ilişkin düzenlemelerinin Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yayımlanan kurumsal yönetim ilkeleriyle uyumunun karşılaştırmalı olarak analizi. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 35(1), 1-32.
- Aktan, C.C. ve Börü, D. (2007). Kurumsal sosyal sorumluluk. *Kurumsal sosyal sorumluluk işletmeler ve sosyal sorumluluk*, [Aktan, C.C. (Eds.)], İGİAD Yayını, İstanbul, 7-25. ISBN 978-975-6303-03-0. Aktan, C.C. (Eds.).
- Al Lawati, H. and Hussainey, K. (2022). Does Sustainable Development Goals Disclosure Affect Corporate Financial Performance?. *Sustainability*, 14(13), DOI:10.3390/su14137815
- Amel-Zadeh, A. and Serafeim, G. (2018). Why and how investors use ESG information: Evidence from a global survey. *Financial Analysts Journal*, 74(3), 87–103, <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.2469/faj.v74.n3.2>.
- Amini, M., Bienstock, C.C. and Narcum, J.A. (2018). Status of corporate sustainability: A content analysis of fortune 500 companies. *Business Strategy and the Environment*, 27(8), 1450–1461, <https://doi.org/10.1002/bse.2195>
- Angyal, A. (2009). *Vallalatok tarsadalmi felelossege, felelos tarsasagiranyitas (corporate social responsibility)*. (1. Baskı). Kossuth Kiadó / Budapest
- Aras, G. (2015). *Causality and Interaction: Sustainable markets for sustainable business*. [Aras, G. (Eds.)], Taylor&Francis Group, Routledge Publishing, UK. <https://www.book2look.com/embed/9781317047735>
- Aras, G., Tezcan, N. ve Furtuna, Ö. K. (2018). Çok boyutlu kurumsal sürdürülebilirlik yaklaşımı ile Türk bankacılık sektörünün değerlendirilmesi: Kamu - özel banka farklılaşması. *Ege Akademik Bakış*, 18(1), 47-62, Doi: 10.21121/eab.2018131895
- Argüden, Y. (2007). Kurumsal sosyal sorumluluk. *Kurumsal sosyal sorumluluk işletmeler ve sosyal sorumluluk*, [Aktan, C.C. (Eds.)], İGİAD Yayını, İstanbul, 37-44. ISBN 978-975-6303-03-0. Aktan, C.C. (Eds.).

- Armstrong, A. (2020). Ethics and ESG. *AABFJ*, 14 (3), 6-17.
- Artene, A., Bunget, O.C., Dumitrescu, A.C., Domil, A.E. and Bogdan, O. (2020). Non financial information disclosures and environmental protection—evidence from Romania and Greece. *Forests*, 11(814), 1-16, doi:10.3390/f11080814, <https://www.mdpi.com/journal/forests> (Erişim tarihi: 10.11.2022)
- Atağan, G. (2010). *Muhasebe tabanlı performans değerleme: Sektör ve grup şirket uygulama sonuçlarının karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylöl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydeniz, E.ř. (2009). Makroekonomik göstergelerin firmaların finansal performans ölçütleri üzerindeki etkisinin ölçülmesine yönelik bir araştırma: İMKB’ye kote gıda ve içecek işletmeleri üzerine bir uygulama. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, XXVII(II), 263-277.
- Arzova, S.B. (2011). *Finansal muhasebe*. (2. Baskı). İstanbul, Türkmen Kitabevi.
- Awaysheh, A., Heron, R.A., Perry, T., and Wilson, J.I. (2020). On the relation between corporate social responsibility and financial performance. *Strategic Management Journal*, 41(6), 965–987. <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1002/smj.3122>
- Aydın, S. (2015). Kurumsal raporlamanın evrilme sürecine ilişkin bir irdeleme. *Mali Çözüm Dergisi*, 25(130), 61-72.
- Banerjee, R., K. Gupta. and Mudalige. P. (2020). Do environmentally sustainable practices lead to financially less constrained firms? International evidence. *International Review of Financial Analysis*, 68, <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1016/j.irfa.2019.03.009>.
- Barth, M.E., Cahan, S.F., Chen, L. and Venter, E.R. (2017). The economic consequences associated with integrated report quality: Capital market and real effects. *Accounting, Organizations and Society*, 62, 43-64.
- Bartlett, A.A. (2016). Reflections on sustainability, population growth, and the environment. *Negative Population Growth*, 16, 5-35.
- Basiago, A. (1999). Economic, social and environmental sustainability in development theory and urban planning practice. *The Environmentalist*, 19, 145-161.
- Beji, R., Yousf, O., Loukil, N. and Omri, A. (2021). Board diversity and corporate social responsibility: empirical evidence from France. *Journal of Business Ethics*, 173(1), 133–155. <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04522-4>

- Besler, S. (2009). Kurumsal sürdürülebilirlik. *Yönetim yaklaşımlarıyla kurumsal sürdürülebilirlik*, [Besler. S. (Eds.)], Beta Yayınları, İstanbul, 1-18. [Besler. S. (Eds.)]
- Birindelli, G., Dell’Atti, S., Iannuzzi, A.P. and Savioli, M. (2018). Composition and activity of the board of directors: impact on ESG performance in the banking system. *Sustainability Journal*, 10(12), doi:10.3390/su10124699
- Bhunja, A., Mukhuti, S.S. and Roy, S. G. (2011). Financial performance analysis-a case study. *Current Research Journal of Social Sciences*, 3(3), 269-275.
- Boaventura, J.M. G., Silva, R.S. and Mello, R.B. (2012). Corporate financial performance and corporate social performance: methodological development and the theoretical contribution of empirical studies. *Revista Contabilidade & Finanças*, 23(60), 232-245, <https://doi.org/10.1590/S1519-70772012000300008>
- Bogataya, I., Evstafyeva, E., Lavrov, D., Korsakova, E., Mukhanova, N. and Solyannikova, S. (2022). Disclosure of information in risk reporting in the context of the sustainable development concept. *Sustainability*, 14(4), 1- 21. <https://doi.org/10.3390/su14042300>, <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/4/2300> (Erişim tarihi: 11.11.2022)
- Bogeanu-Popa, M.M. (2021). Reporting of non-financial esg type information. The stakeholders’ interest. *Annals of the University of Petroşani, Economics*, 21(2), 47-56.
- Bozlağan. R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. *Dergi Park Akademik*, 50, 1011 – 1028. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/891/9943>
- Branco, M., and L. Rodrigues. 2006. Corporate social responsibility and resource-based perspectives. *Journal of Business Ethics*, 69(2), 111–132, <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1007/s10551-006-9071-z>.
- Brown, H.S., De Jong, M. and Lessidrenska, T. (2009). The rise of the global Reporting initiative: A case of institutional entrepreneurship. *Environmental Politics*, 18(2), 571-580.
- Brundtland Commission. (1987). *Report of the world commission on environment and development: our common future*. 1-300. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (Erişim tarihi: 14.10.2022)

- Busco, C., Frigo, M.L., Quattrone, P. and Riccaboni, A. (2013). Redefining corporate accountability through integrated reporting (cover story). *Strategic Finance*, 95(8), 33-41.
- Byrch, C., Kearins, K., Milne, M. J. and Morgan, R. K. (2009). Sustainable development: what does it really mean?, *University of Auckland Business Review*, 11(1), 19-25.
- Cadbury, A. (1992). *The financial aspects of corporate governance*. Report of the committee on, London, 1-90.
- Camodeca, R. and Almici, A. (2021). Digital transformation and convergence toward the 2030 agenda's sustainability development goals: Evidence from Italian listed firms. *Sustainability*, 13(21), <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/21/11831>
- Campbell, J.P. (1990). Modeling the performance prediction problem in industrial and organizational psychology. *Handbook of industrial, work and organizational psychology*, [Dunnette, M.D. & Hough, L.M. (Eds.)], Palo Alto, California, USD, 1(2), 687–731. Dunnette, M.D. & Hough, L.M. (Eds.).
- Campbell, J.P., McCloy, R.A., Oppler, S.H. and Sager, C.E. (1993). A theory of performance. *Personnel Selection in Organizations*, [Schmitt, N. and Borman, W.C. (Eds.)], Jossey-Bass, San Francisco, USD, 35-70. Schmitt, N. and Borman, W.C. (Eds.).
- Chen, H.Y., and S.S. Yang. (2020). Do investors exaggerate corporate ESG information? Evidence of the ESG momentum effect in the Taiwanese market. *Pacific-Basin Finance Journal*, 63, 1-13. <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1016/j.pacfin.2020.101407>.
- Chiong, N. (2010). *An examination of corporate sustainability disclosure level and its impact on financial performance*. PhD Thesis. Malaysia: Multimedia University.
- Chouaibi, J., Rossi, M. and Abdessamed, N. (2021). The effect of corporate social responsibility practices on tax avoidance: an empirical study in the French context. *International Business Journal*, 32(3), 326-349. DOI 10.1108/CR-04-2021-0062
- Chung, K.H. and Pruitt, S.W. (1994). A simple approximation of Tobin's Q. *Financial Management*, 23(3), 70-74.
- Clayton, A.F., Rampedi, I. and Rogerson, J.M. (2015). Integrated reporting vs. sustainability reporting for corporate responsibility in South Africa. *Bulletin of geography, SocioEconomic Series*, 29(29), 7-17.

- Clarke, G.L., Feiner, A. and Viehs, M. (2015). From the stockholder to the stakeholder: how sustainability can drive financial out performance, *University of Oxford Press*. <https://doi.org/10.2139/ssrn.2508281>
- Clikeman, P. M. (2004). Return of the socially conscious corporation, *Strategic Finance*, April, 23- 27. <https://sfmagazine.com/wp-content/uploads/sfarchive/2004/04/Return-of-the-Socially-Conscious-Corporation.pdf> (Erişim tarihi: 16.10.2022)
- Crabtree, B. F., Miller, W. L., Tallia, A. F., Cohen, D. J., DiCicco-Bloom, B., McIlvain, H. E., Aita, V. A., Scott, J. G., Gregory, P. B., Stange, K. C. and McDaniel Jr. R. R. (2005). Delivery of Clinical Preventive Services in Family Medicine Offices. *Annals of Family Medicine*, 3(5), 430-435. <https://eds-p-ebsohost-com.offcampus.anadolu.edu.tr/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=43e1eea1-e627-4f37-9afc-4fe88341ed8e%40redis> (Erişim tarihi: 29.12.2023)
- Creswell, J.W. (2002). *Research design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. USD: California.
- Creswell, J.W. (2009). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. (Third Edition), SAGE Publications.
- Creswell, J.W., Plano Clark, V.L., Gutmann, M.L. and Hanson, W.E. (2003). Advanced mixed methods research designs. *SAGE Handbook of mixed methods in social and behavioral research*, [A. Tashakkori, C. Teddlie (Eds.)], Thousand Oaks, California, USD, 209-240. A. Tashakkori, C. Teddlie (Eds.).
- Çamur, D. ve Vaizoğlu, S.A. (2007). Çevreye ilişkin önemli toplantı ve belgeler. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(4), 297-306. [https://www.bibliomed.org/mnsfulltext/1/khb\\_006\\_04-297.pdf?1671658843](https://www.bibliomed.org/mnsfulltext/1/khb_006_04-297.pdf?1671658843) (Erişim tarihi: 16.10.2022)
- D'Amato, V., D'Ecclesia, R.L. and Levantesi, S. (2023). Firms' profitability and ESG score: a machine learning approach. *Wiley*, DOI: 10.1002/asmb.2758, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/asmb.2758>
- Dechow, P.M., Sloan, R.G., and Sweeney, A.P. (1996). Causes and consequences of earnings manipulation: An analysis of firms subject to enforcement actions by the SEC. *Contemporary Accounting Research*, 13, 1-36. <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1111/j.19113846.1996.tb00489.x>

- Deetz, S. (2007). Corporate governance, corporate social responsibility, and communication. *The debate over corporate social responsibility*. [May, S., Cheney, G. and Roper, J. (eds.)], New York, USD, 267-278. May, S., Cheney, G. and Roper, J. (eds.).
- Dowell, G., Hart, S. and Yeung, B. (2000). Do corporate global environmental standards create or destroy market value? *Management Science*, 46(8), 1059–1074.
- Doğan, A. ve Yılmaz, V. (2020). D-8 ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma amaçlarını gerçekleştirme düzeylerinin tahlili. *Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Sonbahar Özel Sayı,1-9.
- Diesendorf, M. (2000). Sustainability and sustainable development. *Sustainability: The Corporate Challenge of the 21st Century*, [D. Dunphy, J. Benveniste, A. Griffiths, & P. Sutton (Eds.)], Allen & Unwin, Australia, 2, 19-37. D. Dunphy, J. Benveniste, A. Griffiths, & P. Sutton (Eds.).  
<https://markdiesendorf.com/wp-content/uploads/2015/09/CorpSust2000.pdf>  
(Erişim tarihi: 15.10.2022)
- Dinçer, M.Z. (2018). *Mikro ekonomi*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Ders Kitabı,  
[https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/damla.aslan/128480/Genel Ekonomi-2-Sos.Hiz1.pdf](https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/damla.aslan/128480/Genel%20Ekonomi-2-Sos.Hiz1.pdf) (Erişim tarihi: 17.10.2022)
- Ding, X., Zhou, C., Mauerhofer, V., Zhong, W. and Li, G. (2019). From environmental soundness to sustainable development: Improving applicability of payment for ecosystem services scheme for diverting regional sustainability transition in developing countries. *Sustainability*, 11(2), 361, <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.3390/su11020361>.
- Domanović, V. (2022). The Relationship between ESG and Financial Performance Indicators in the Public Sector: Empirical Evidence from the Republic of Serbia. *Management: Journal of Sustainable Business and Management Solutions in Emerging Economies*, 27(1), 69-80, DOI:10.7595/management.fon.2021.0032
- Du Pisani, J. (2006). Sustainable development – historical roots of the concept. *Environmental Sciences*, 3(2), 83-96.  
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15693430600688831> (Erişim tarihi: 18.10.2022)
- Duque-Grisales, E. and Aguilera-Caracuel, J. (2019). Environmental, social and governance (ESG) scores and financial performance of Multilatinas: Moderating

- effects of geographic international diversification and financial slack. *Journal of Business Ethics*, 168(2), 315-334.
- Durgut, M. (2017). Yönetim muhasebesi kapsamında performans değerlemede finansal olmayan verilerin kullanımı ve raporlanması. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 245-254.
- Duuren, E.V., Plantinga, A. and Scholtens, B. (2016). ESG Integration and the Investment Management Process: Fundamental Investing Reinvented. *Journal of Business Ethics*, 138(3), 525–533, DOI 10.1007/s10551-015-2610-8
- Düzer, M. (2018). *Sürdürülebilirlik Performans Göstergelerine İlişkin Açıklamaların Finansal Performans Üzerine Etkisi*. Yayınlanmış Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Düzer, M. ve Önce, S. (2017). Kurumsal sürdürülebilirlik raporlaması ve finansal performans: BİST’te işlem gören işletmeler için karşılaştırmalı bir analiz. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 637-648.
- Düzer, M. ve Önce, S. (2018). Sürdürülebilirlik performans göstergelerine ilişkin açıklamaların finansal performans üzerine etkisi: BİST’te bir uygulama. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11(1), 93-118.
- Dyllick, T. and Hockerts, K. (2002). Beyond the business case for corporate sustainability. *Business Strategy and the Environment*, 11(2), 130-141, DOI: 10.1002/bse.323
- Eccles, R.G., Schulschenk, J. and Serafeim, G. (2012). Capturing the link between nonfinancial and financial performance in one space. *In Making Investment Grade: The Future of Corporate Reporting*, [Lugt, C.V.D. and Malan, D. (Eds.)], United Nations Environment Programme.
- Eccles, R., Ioannou, I. and Serafeim, G. (2014). The impact of corporate sustainability on organizational processes and performance. *Management Science*, 60(11), 2835-2857, <https://doi.org/10.1287/mnsc.2014.1984>
- Edit, V. (2019). The relationship between corporate governance and corporate social responsibility. *University of Debrecen, Faculty of Economics and Business*, 13(3-4), 28-34, DOI: 10.19041/APSTRACT/2019/3-4/3
- Ekerşil, V. ve Özgür Göde, M. (2017). Küresel Raporlama Girişimi (GRI) standartlarına göre seçilen otellerin sürdürülebilirlik raporlarının analizi ve değerlendirilmesi.

- Business and Economics Research Journal*, 8(4), 859-871, DOI: 10.20409/berj.2017.71
- Elbasha, T. and Avetisyan, E. (2018). A framework to study strategizing activities at the field level: The example of CSR rating agencies. *European Management Journal*, 36(1), 38-46.
- El Khoury, R., Nasrallah, N. and Alareen, B. (2023). ESG and financial performance of banks in the MENAT region: Concavity–convexity patterns. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 13(1), 406–430 <https://doi.org/10.1080/20430795.2021.1929807>
- Emrealp, S. (2005). *Türkiye yerel gündem 21 programı*. IULA-EMME (UCLG-MEWA) Yayını, Birmat Matbaası.
- Erin, O.A. and Bamigboye, O.A. (2021). Evaluation and analysis of SDG reporting: Evidence from Africa. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 18(3), 369-396, <https://doi.org/10.1108/JAOC-02-2020-0025>
- Escrig-Olmedo, E., Fernández-Izquierdo, M.A., Ferrero-Ferrero, I., Rivera-Lirio, J.M. and Muñoz-Torres, M.J. (2019). Rating the Raters: Evaluating how ESG rating agencies integrate sustainability principles. *Sustainability Journal*, 11(3), doi:10.3390/su11030915
- ESG Reporting Guide 2.0. (2019). Nasdaq. <https://www.nasdaq.com/docs/2019/11/26/2019-ESG-Reporting-Guide.pdf> (Erişim Tarihi: 20.01.2022)
- Eş, A. (2008). *Sürdürülebilirlik ve firma düzeyinde sürdürülebilirlik performans ölçümü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Fairbrass, J. and Zueva-Owens, A. (2012). Conceptualising corporate social responsibility: “Relational governance” assessed, augmented and adapted. *Journal of Business Ethics*, 105, 321–335 DOI 10.1007/s10551-011-0968-9
- Fatemi, A., Glaum, M. and Kaiser, S. (2018). ESG performance and firm value: The moderating role of disclosure. *Global Finance Journal*, 38, 45–64, <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1016/j.gfj.2017.03.001>.
- Fatihudin, D., Jusni. and Mochklas, M. (2018). How measuring financial performance. *International Journal of Civil Engineering and Technology (IJCIET)*, 9 (6), 553-557,

<http://www.iaeme.com/ijciyet/issues.asp?JType=IJCIET&VType=9&IType=6>  
(Erişim tarihi: 05.05.2023)

- Fetters, M.D., Curry, L.A. and Creswell, J.W. (2013). Achieving Integration in Mixed Methods Designs—Principles and Practices. *Health Services Research*, 48(6/2), 2134-2156. <https://onlinelibrary-wiley-com.offcampus.anadolu.edu.tr/doi/full/10.1111/1475-6773.12117> (Erişim tarihi: 29.12.2023)
- Friede, G., Busch, T. and Bassen, A. (2015). ESG and financial performance: aggregated evidence from more than 2000 empirical studies. *Journal of Sustainable Finance & Investment*, 5(4), 210–233, <http://dx.doi.org/10.1080/20430795.2015.1118917>
- Fombrun, C. J. (2006). Corporate governance, *Corporate Reputation Review*. 8(4), 267-271.
- IIRC. (2021). International Framework (2021, Ocak). <https://www.integratedreporting.org/wp-content/uploads/2021/01/InternationalIntegratedReportingFramework.pdf> (Erişim tarihi: 19.03.2023)
- Ionaşcu, I., Ionaşcu, M., Nechita, E., Sacarin, M. and Minu, M. (2022). Digital transformation, financial performance and sustainability: Evidence for European Union listed companies. *Amfiteatru Economic*, 24(59), 94-109.
- Iqbal, S. and Nosheen, S. (2023). Moderating impact of non-performing loans on the relationship between sustainable development goals and the financial performance of banks. *Future Business Journal*, 9(46), <https://doi.org/10.1186/s43093-023-00224-1>
- IUCN, (1980). *World conservation strategy: living resource, conservation for sustainable development*. <https://portals.iucn.org/library/efiles/documents/wcs-004.pdf>, (Erişim tarihi: 21.10.2022)
- Ivankova, N. V., Creswell, J. W. and Stick, S. (2006). Using Mixed-Methods Sequential Explanatory Design: From Theory to Practice. *Field Methods*, 18(1), 3-20. <https://journals-sagepub-com.offcampus.anadolu.edu.tr/doi/epdf/10.1177/1525822X05282260> (Erişim tarihi: 29.12.2023)

- İge, M. ve Akarçay Ögüz, A. (2021). EBIT&EBITDA'nın tanımlanması ve kullanımına ilişkin öneriler. *İşletme Akademisi Dergisi*, 2(3), 220-239, DOI:10.26677/TR1010.2021.850
- İMKB. (2011). *Sürdürülebilirlikle İlgili Özet Bilgiler*. İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, İstanbul.
- G4 Sustainability Reporting Guidelines. (2015). <http://miod.azurewebsites.net/Media/Resource%20Packs/grig4-part1-reporting-principles-and-standard-disclosures.pdf> (Erişim tarihi: 19.03.2023)
- Garcia-Sanchez, I.M., Amor-Esteban, V. and Galindo-Alvarez, D. (2020). Communication strategies for the 2030 agenda commitments: A multivariate approach. *Sustainability*, 12(24), 1-25, doi:10.3390/su122410554
- Gao, Y. (2011). CSR in an emerging country: A content analysis of CSR reports of listed companies. *Baltic Journal of Management*, 6 (2), 263-291.
- Gerged, A.M. and Tariq, A. (2021). Corporate adoption of SDG reporting in a non-enabling institutional environment: Insights from Libyan oil industries. *Resources Policy* 74, <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2021.102240>
- Giannarakis, G., Konteos, G., Zafeiriou, E. and Partalidou, X. (2016). The impact of corporate social responsibility on financial performance. *Investment Management and Financial Innovations*, 13(3), 171-182.
- Giddings, B., Hopwood, B. and O'Brien, G. (2002). Environment, economy and society: fitting them together into sustainable development, *Sustainable Development*, 10(4), 187-196, <https://doi.org/10.1002/sd.199>
- Giese, G., Lee, L. E., Melas, D., Nagy, Z. and Nishikawa, L. (2019). Foundations of ESG investing: How ESG affects equity valuation, risk, and performance. *The Journal of Portfolio Management*, 45 (5), 69-83, <https://doi.org/10.3905/jpm.2019.45.5.069>
- Gökbulut, R.İ. (2009). *Hissedar değeri ile finansal performans ölçütleri arasındaki ilişki ve İMKB üzerine bir araştırma*. Yayımlanmış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Granger, C.W.J. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica*, 37(3), 424-438.

- Gregory, A., Tharyan, R. and Whittaker, J. (2014). Corporate social responsibility and firm value: Disaggregating the effects on cash flow, risk and growth. *Journal of Business Ethics*, 124(4), 633–657, DOI 10.1007/s10551-013-1898-5
- Griffin, J.J. ve Mahon, J.F. (1997). The Corporate Social Performance and Corporate Financial Performance Debate Twenty Five Years Of Gncomparable Research. *Business and Society*, 36(1), 5-31.
- Gu, X., Ying, S., Zhang, W. and Ta., Y. (2020). How do firms respond to COVID-19? First evidence from Suzhou, China. *Emerging Markets Finance and Trade*, 56(10), 2181–2197.
- Habitat II (1999). *Birleşmiş Milletler insan yerleşimleri konferansı habitat II. habitat gündemi ve İstanbul deklarasyonu*, İstanbul, 3-14 Haziran 1999, s.94.  
<https://webdosya.csb.gov.tr/db/habitat/editordosya/file/dokumanlar/Istanbul%20Deklarasyonu.pdf> (Erişim tarihi: 23.10.2022)
- Harris, J. (2000). *Basic principles of sustainable development, global development and environment institute working paper 00-04*, Tufts University,  
<https://sites.tufts.edu/gdae/files/2019/10/00-04Harris-BasicPrinciplesSD.pdf>  
(Erişim tarihi: 03.10.2022)
- Harjoto, M.A. and Jo, H. (2011). Corporate governance and csr nexus. *Journal of Business Ethics*, 100(1), 45–67, DOI 10.1007/s10551-011-0772-6, <https://www-jstor-org.offcampus.anadolu.edu.tr/stable/pdf/41475827> , (Erişim tarihi: 15.01.2023)
- Hedqvist, L. and Larsson, A. (2020). *ESG or financial performance – Does it have to be a choice? – A regression analysis of Thomson Reuters ESG scores and financial performance in Sweden and the UK*. Master Thesis. Sweden: Jönköping University.
- Heinberg, R. (2010). *What is sustainability?, the post carbon reader: Managing the 21st century's sustainability crises*.  
<https://cdn.auckland.ac.nz/assets/arts/documents/What%20is%20Sustainability.pdf>  
(Erişim tarihi: 03.11.2022)
- Herzig, C. and Schaltegger, S. (2006). Reporting external accounting frameworks and benchmarking: Corporate sustainability reporting. An overview. *Sustainability Accounting and Reporting*. [Schaltegger, S. and Burrit, R. (Eds.)]. Dordrecht: Netherlands, Springer, 301-324. Schaltegger, S. and Burrit, R. (Eds.).

- Hillman, A.J., and Keim, G.D. (2001). Shareholder value, stakeholder management, and social issues: What's the bottom line? *Strategic Management Journal*, 22(2), 125–139. [https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1002/1097-0266\(200101\)22:2<125::AID-SMJ150>3.0.CO;2-H](https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1002/1097-0266(200101)22:2<125::AID-SMJ150>3.0.CO;2-H) , (Erişim tarihi: 15.01.2023)
- Ho, L.C.J. and Taylor, M.E. (2007). An empirical analysis of triple bottomline reporting and its determinants: evidence from the united states and Japan. *Journal of International Financial Management and Accounting*, 18(2), 123-150.
- Holbrook, M.E. (2010). *Corporate social responsibility and financial performance: An examination of economic benefits and costs as manifested in accounting earnings*. PhD Thesis. Kentucky: Kentucky University.
- Holden, E., Linnerud, K. and Banister, D. (2014). Sustainable development: our common future revisited. *Global Environmental Change*, 26(1), 130-139.
- Holmstrom, B. R. and Tirole, J. (1987). *The theory of the firm*. Working paper department of economics, Massachusetts institute of technology 50 memorial drive Cambridge, [https://www.edegan.com/pdfs/Holmstrom%20Tirole%20\(1989\)%20-%20Chapter%20%20The%20Theory%20Of%20The%20Firm.pdf](https://www.edegan.com/pdfs/Holmstrom%20Tirole%20(1989)%20-%20Chapter%20%20The%20Theory%20Of%20The%20Firm.pdf) , (Erişim tarihi: 15.03.2023)
- Hoverstadt, P. and Bowling, D. (2005). Organizational viability as a factor in sustainable development of technology. *International Journal of Technology Management and Sustainable Development*, 4(2), 131-146.
- Jackson, J.K. (2013). The Organization for Economic Cooperation and Development. <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA588702.pdf> (Erişim tarihi: 23.03.2023)
- Jackson, G., Bartosch, J., Avetisyan, E., Kinderman, D. and Knudsen, J.S. (2020). Mandatory non-financial disclosure and its influence on csr: An international comparison. *Journal of Business Ethics*, 162(2), 323–342. <https://doi.org/10.1007/s10551-019-04200-0>
- Jha, M.K. and Rangarajan, K. (2020). Analysis of corporate sustainability performance and corporate financial performance causal linkage in the Indian context. *Asian Journal of Sustainability and Social Responsibility*, 5(1), 1-30.
- Jones, P., Comfort, D. and Hillier, D. (2016). Managing materiality: A preliminary examination of the adoption of the new GRI G4 guidelines on materiality within the business community. *Journal of Public Affairs*, 16(3), 222-230.

- Kaptein, M. and VanTulder, R.(2003). Toward effective stakeholder dialogue. *Business and Society Review*, 108(Summer), 203-225.
- Karadeniz, E. ve Uzpak, B. D. (2020). Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksinde sürekli olarak yer alan şirketlerin sürdürülebilirlik faaliyetlerinin analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(3), 492-511.
- Karakaş, B. ve Ak, R. (2003). Kamu yönetiminde performans yönetimi önemli midir?. *Kamu Yönetiminde Kalite 3. Ulusal Kongresi'nde sunulan bildiri*, Ankara, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, 337-351.
- Keçeli, B. (2020). *ESG (çevresel, sosyal, yönetim) ve finansal verilerin pay değerine etkisi: Kuzey ve Latin Avrupa Ülkeleri üzerine bir araştırma*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü.
- Keiner, M. (2005). *History, definition(s) and models of sustainable development*. ETH Zurich, 1-8. <https://www.research-collection.ethz.ch/bitstream/handle/20.500.11850/53025/eth-27943-01.pdf> (Erişim tarihi: 03.10.2022)
- Khan, P.A., Johl, S.K. and Akhtar, S. (2022). Vinculum of sustainable development goal practices and firms' financial performance: A moderation role of green innovation. *Journal of Risk and Financial Management*, 15(3), <https://doi.org/10.3390/jrfm15030096>
- Khan, P.A., Johl, S.K. and Akhtar, S. (2021). Firm Sustainable Development Goals and Firm Financial Performance through the Lens of Green Innovation Practices and Reporting: A Proactive Approach. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(12), DOI:10.3390/jrfm14120605
- Konar, S. and Cohen, M.A. (2001). Does the market value environmental performance?. *The Review of Economics and Statistics*, 83(2), 281–289.
- Koç, A. (2018). Kurumsal sürdürülebilirlik davranışının finansal performans üzerine etkisi: Türkiye örneği. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Köseoğlu, M.A. (2005). *Kamu İktisadi Teşebbüslerinde Performans Ölçümü*. Yayınlanmış DTP Uzmanlık Tezi, Ankara: KİT ve Sosyal Güvenlik Dairesi Başkanlığı.

- Krzus, M.P. (2012). Entegre raporlama: Şimdi değilse, ne zaman?. *TKYD Kurumsal Yönetim Dergisi*, 64-67, <http://www.entegreraporlamatr.org/tr/images/pdf/Simdi-degilse-ne-zaman-Michael-P.pdf> (Erişim tarihi: 15.03.2023)
- Kula, V. (2006). *Kurumsal yönetim hissedarların korunması uygulamaları ve Türkiye örneği*. (1.Basım), İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Kulakova, I. (2018). The impact of environmental, social and corporate governance (ESG) practices on the financial performance of companies in emerging and frontier markets. Master of Science Thesis. Sweden: Stockholm.
- Kuruusman, A. and Afroz, Z. (2019). *The effect of the ESG score on the stock Price Jumps: A Quantitative Study on Nordic Countries*. Master Thesis. Sweden: Umea University.
- Kuşat, N. (2012). Sürdürülebilir işletmeler için kurumsal sürdürülebilirlik ve içsel unsurları. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, 14(2), 227-242.
- Küçükgergerli, N. (2017). *Şirket değerlemesinde yeni bir yaklaşım: Entegre raporlama endeksi*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Lahouel, B.B., Bruna, M.G., and Zaid, Y.B. (2020). The curvilinear relationship between environmental performance and financial performance: An investigation of listed French firms using panel smooth transition model. *Finance Research Letters*, 35, <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1016/j.frl.2020.101455>
- Lassala, C., Orero-Blat, M. and Riberio-Navarrete, S. (2021). The financial performance of listed companies in pursuit of the Sustainable Development Goals (SDG). *Economic Research- Ekonomiska Istrazivanja*, 34(1), <https://doi.org/10.1080/1331677X.2021.1877167>
- Lee, J.H., Kang, Y.S. and Kim, S.S. (2018). Corporate social responsibility and financial performance in Korean retail firms. *Journal of Distribution Science*, 16(5), 31-43.
- Li, Y., Gong, M., Zhang, X.Y. and Koh, L. (2018). The impact of environmental, social, and governance disclosure on firm value: The role of CEO power. *The British Accounting Review*, 50(1), 60-75.
- Lopez, L. and Weber, S. (2017). Testing for Granger causality in panel data. *The Stata Journal*, 17(4), 972–984.
- Lundin, F. and Olandersson, M. (2019). *Sustainability and Profitability in Sweden: A Quantitative Study of Swedish Firms*. Master Thesis. Sweden: Umea University.

- Maguire, M. (2011). *The Future Of Corporate Social Responsibility Reporting*. Boston University, *Frederick S. Pardee Center for the Study of the LongerRange*, <https://open.bu.edu/bitstream/handle/2144/22727/PardeeIIB-019-Jan-2011.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Erişim tarihi: 15.03.2023)
- Mans-Kemp, N. (2014). *Corporate governance and the financial performance of selected Johannesburg Stock Exchange industries*. Doctoral dissertation. South Africa: Stellenbosch University.
- Marrewijk, M. V. (2003). Concepts and definitions of csr and corporate sustainability: Between agency and communion. *Journal of Business Ethics*, 44(2), 95-105.
- Mayring, P.A.E. (2023). Qualitative content analysis. *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)*, 314-322, <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-818630-5.11031-0>
- McDermott, C.C. (2009). Corporate agenda 21: A unified global approach to csr and sustainability. *Corporate Communications: An International Journal*, 14(3), 286-302, DOI 10.1108/13563280910980078
- Menicucci, E. and Paolucci, G. (2023). ESG dimensions and bank performance: An empirical investigation in Italy. *Corporate Governance: The International Journal of Business in Society*, 23(3), 563-586, DOI 10.1108/CG-03-2022-0094
- Minutolo, M.C., Kristjanpoller, W.D. and Stakeley, J. (2019). Exploring environmental, social, and governance disclosure effects on the S&P 500 financial performance. *Business Strategy and the Environment*, 28(6), 1083- 1095.
- Miralles-Quiros, M.M., Miralles-Quiros, J.L. and Valente Gonçalves, L.M. (2018). The value relevance of environmental, social, and governance performance: The Brazilian case. *Sustainability*, 10(3), 1-15. DOI:10.3390/su10030574
- Mistepe, M.U. (1998). Orman ürünleri sanayinde ORÜS A.Ş.'nin performans göstergeleri. *Verimlilik Dergisi*, 10(109), <https://unyezile.net/verim.htm> (Erişim tarihi: 15.03.2023)
- Mook, L. (2006). Integrating and reporting an organization's economic, social and environmental performance. *The expanded value added statement. Sustainability accounting and reporting*, [Schaltegger, S., Bennett, M. and Burritt, R. L. (Eds.)], Kluwer Academic Publishers, Boston, Dordrecht, London, 281-298. Schaltegger, S., Bennett, M. and Burritt, R. L. (Eds.).

- Montiel, I. and Delgado-Ceballos, J. (2014). Defining and measuring corporate sustainability: are we there yet?, *Organization & Environment*, 27(2), 113-139.
- Naeem, N., Cankaya, S. and Bildik, R. (2022). Does ESG performance affect the financial performance of environmentally sensitive industries? A comparison between emerging and developed markets. *Borsa Istanbul Review*, 22(2), 128-140, <https://doi.org/10.1016/j.bir.2022.11.014>
- Neal, R. and Cochran, L.P. (2008). Corporate social responsibility, corporate governance, and financial performance: lessons from finance, *Business Horizons*, 51, 535-540, doi\_10.1016\_j.bushor.2008.07.002
- Nekhili, M., Boukadhaba, A., Nagati, H. and Chtioui, T. (2019). ESG performance and market value: The moderating role of employee board representation. *The International Journal of Human Resource Management*, 32(14), 3061-3087. <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1080/09585192.2019.1629989> <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/granger-causality-test#:~:text=Granger%20causality%20tests%20whether%20one,functional%20relation%20exists%20at%20all>. (Erişim tarihi: 28.11.2023)
- Nechita, E. (2021). The value relevance of non-financial reporting in determining the market value of equity. *Audit Financiar*, 19(2), 320-336, DOI:10.20869/AUDITF/2021/162/009
- Nemli, E. (2004). *Sürdürülebilir kalkınma: şirketlerin çevresel ve sosyal yaklaşımları*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Neville, B.A. Bell, S.J. and Mengüç, B. (2005). Corporate reputation, stakeholders and the social performans- financial performance relationship. *European Journal Of Marketing*, 39(9/10), 1184-1198.
- Nichitaa, E.M., Nechitaa, E., Maneaa, C.L., Maneaa, D. and Irimescu, A.M. (2020). Reporting on sustainable development goals. A score-based approach with company-level evidence from central-eastern Europe economies. *Accounting and Management Information Systems*, 19(3), 502-542, <http://dx.doi.org/10.24818/jamis.2020.03004>
- Nollet, J., Filis, G. and Mitrokostas, E. (2016). Corporate social responsibility and financial performance: A nonlinear and disaggregated approach. *Economic Modelling*, 52, 400-407.

- Nyit Chiong, P.T. (2010). *An examination of corporate sustainability disclosure level and its impact on financial performance*. PhD Thesis. Malezya: Multimedia University
- OECD. (2004). *Principles of corporate governance*. OECD Publication Service, Paris.
- Onwuegbuzie, A. J., Bustamante, R. M. and Nelson. J. A. (2010). Mixed Research as a Tool for Developing Quantitative Instruments. *Journal of Mixed Methods Research*, 4(1), 56-78. <https://journals-sagepub-com.offcampus.anadolu.edu.tr/doi/pdf/10.1177/1558689809355805> (Erişim tarihi: 29.12.2023)
- Orlitzky , M., Schmidt, F.L., and Rynes, S.L. (2003). Corporate social and financial performance: A meta-analysis. *Organization Studies*, 24(3), 403-441, DOI: 10.1177/0170840603024003910
- Oru, M. (2020). *Entegre raporlama ve sürdürülebilirlik raporlaması: karşılaştırmalı analizi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- zdoğan, O.N. (2006). *Otel işletmelerinde faaliyet alanları açısından dış kaynak kullanımı (outsourcing) ve finansal performans üzerine etkileri*. Yayımlanmış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öztürk, M. ve ztrk, A. (2019). BMİDÇS'den Paris anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in iklim değişikliğiyle mücadele çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4), 527-541, DOI:10.25287/ohuiibf.494667
- Parris, T. and Kates, R. (2003). Characterizing and measuring sustainable development. *Annual Review Of Environment and Resources*, 28(1), 559-586. <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.energy.28.050302.105551> (Erişim tarihi: 05.10.2022)
- Peiro, S.A., Segarra, O.M., Mondejar, J.J. and Vargas, V.M. (2013). Influence of the environmental, social and corporate governance ratings on the economic performance of companies: An overview. *International Journal of Environmental Research*, 7(1), 105-112.
- Pinheiro, A.B., Panza, G.B., Berhorst, N.B.,Toaldo, A.M.T. and Andréa Paula Segatto, A.P. (2023). Exploring the relationship among ESG, innovation, and economic and financial performance: evidence from the energy sector. *International Journal*

- Pintea, M.O. and Achim, M.V. (2010). Performance - An evolving concept. Annals of the University of Craiova, *Economic Sciences Series*, 2(38), 1-11. [https://eds-p-  
ebscohost-  
com.offcampus.anadolu.edu.tr/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=a85923e1-  
6468-4896-868f-fa10d6f709cf%40redis](https://eds-p-ebscohost-com.offcampus.anadolu.edu.tr/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=a85923e1-6468-4896-868f-fa10d6f709cf%40redis) (Erişim tarihi: 20.04.2023)
- Pitelis, C. (2013). Towards a more ethically correct governance for economic sustainability, *Journal Of Business Ethics*, 118(3), 655-665.
- Pulino, S.C., Ciaburri, M., Magnanelli, B.S. and Nasta, L. (2022). Does ESG Disclosure Influence Firm Performance?. *Sustainability*, 14(13), 1-18, DOI:10.3390/su14137595
- Radu, F., Bordeianu, G.D. and Urban, V. (2019). Sustainable development and non-financial reporting of companies. *Economy Transdisciplinarity Cognition*, 22(1), 57-61.
- Redclift, M. (1993). Sustainable development: needs, values, rights. *Environmental Values*, 2(1), 3-20. <https://doi.org/10.3197/096327193776679981>
- Ren, Y., and Li, B. (2022). Digital transformation, green technology innovation and enterprise financial performance: Empirical evidence from the textual analysis of the annual reports of listed renewable energy enterprises in China. *Sustainability*, 15(1), 712.
- Refinitiv. (2022). Environmental, social and governance scores from refinitiv.
- Robinson, T.R., Greuning, H.V., Henry, E., and Broihahn, M.A. (2009). *International financial statement analysis*. New Jersey: John Wiley & Sons, Inc. <https://books.mec.biz/tmp/books/G2L68QLOCEX7RSFY1UU1.pdf>, (Erişim tarihi: 15.04.2023)
- Roca, L.C. and Searcy, C. (2012). An analysis of indicators disclosed in corporate sustainability reports. *Journal of Cleaner Production*, 2081), 103-118.
- Saklı, A.R. (2012). *Stratejik kurumsal yönetim*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Sancar, G.A. (2013). Kurumsal sürdürülebilirlik bağlamında kurumsal yönetim: kavramın doğuşu, gelişimi ve değerlendirilmesi. *Selçuk İletişim*, 8(1), 71-84.
- Sarıkaya, M. ve Kara, F.Z. (2007). Sürdürülebilir kalkınmada işletmenin rolü: Kurumsal vatandaşlık, *Dergi Park Akademik*, 14(2), 221-233.

- Sandelowski M., Voils C.I., Barroso J. (2006). Defining and designing mixed research synthesis studies. *Research in the Schools*, 13(1), 29-40.
- Sandelowski, M., Voils, C.I., Leeman, J. and Crandell, J.L. (2011). Mapping the Mixed Methods–Mixed Research Synthesis Terrain. *Journal of Mixed Methods Research*, 6(4), 317–33, doi: 10.1177/1558689811427913
- Schaltegger, S. and Burrit, R.L. (2010). Sustainability accounting for companies: Catchphrase or decision support for business leaders?. *Journal of World Business*, 45(4), 375-384.
- Schaltegger, S., Bennett, M. and Burritt R.L. (2006). Sustainability Accounting and Reporting. Eco-efficiency in industry and science. [https://spada.uns.ac.id/pluginfile.php/585009/mod\\_resource/content/1/Sustainability%20Accounting%20and%20Reporting%20%28Eco-Efficiency%20in%20Industry%20and%20Science%29%20by%20Stefan%20Schaltegger%2C%20Martin%20Bennett%2C%20Roger%20Burritt%20%28z-lib.org%29.pdf](https://spada.uns.ac.id/pluginfile.php/585009/mod_resource/content/1/Sustainability%20Accounting%20and%20Reporting%20%28Eco-Efficiency%20in%20Industry%20and%20Science%29%20by%20Stefan%20Schaltegger%2C%20Martin%20Bennett%2C%20Roger%20Burritt%20%28z-lib.org%29.pdf) (Erişim tarihi: 03.10.2023)
- Shin, J., Moon, J.J. and Kang, J. (2023). Where does ESG pay? The role of national culture in moderating the relationship between ESG performance and financial performance. *International Business Review*, 32(3), <https://doi.org/10.1016/j.ibusrev.2022.102071>
- Simpson, J. and Taylor, J. R. (2013). *Corporate governance ethics and csr*. Great Britain and the United States: Kogan Page. [https://www.academia.edu/41934478/Corporate\\_Governance\\_Ethics\\_and\\_CSR\\_i](https://www.academia.edu/41934478/Corporate_Governance_Ethics_and_CSR_i) (Erişim tarihi: 07.10.2022)
- Sisaye, S. (2011). Ecological Systems Approaches to Sustainability and Organizational Development: Emerging Trends in Environmental and Social Reporting Systems. *Leadership and Organization Development Journal*, 32 (4), 379-398.
- Sjögren, R. and Wickström, J. (2019). *A study of ESG's contribution to firm performance Evidence from the European region*. Master Thesis. Sweden: Blekinge Institute of Technology.
- Smith, S.S. (2014). Integrated reporting, corporate governance, and the future of the accounting. *International Journal of Business and Social Science*, 5(10), 58-63.
- Solakoğlu, M.N. ve Orhan, M. (2012). Impact of Macroeconomic Indicators on Short Selling: Evidence from the Tokyo Stock Exchange. *Handbook of short selling*.

<https://www.sciencedirect.com/topics/economics-econometrics-and-finance/granger-causality-test#:~:text=The%20Granger%20causality%20test%20is,be%20rejected%20at%20that%20level.> (Erişim tarihi: 20.10.2023)

Sonnentag, S. and Frese, M. (2002). Performance concepts and performance theory. *Psychological Management of Individual Performance*, 1-25, <https://doi.org/10.1002/0470013419.ch1>,

[https://www.researchgate.net/publication/291062476\\_Performance\\_Concepts\\_and\\_Performance\\_Theory](https://www.researchgate.net/publication/291062476_Performance_Concepts_and_Performance_Theory) (Erişim tarihi: 20.04.2023)

Soubbotina, T.P. (2004). *Beyond economic growth an introduction to sustainable development*. (Second edition), USA: World Bank.

Starks, L., Venkat, P. and Zhu, Q. (2017). Corporate ESG profiles and investor horizons. *SSRN*, 53, [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=3049943](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3049943) (Erişim tarihi: 10.15.2022)

Syed, A.M. (2017). Environment, social, and governance (ESG) criteria and preference of managers. *Cogent Business & Management*, 4(1), 1-13, <https://doi.org/10.1080/23311975.2017.1340820>

Şeker, Y. (2020). *Finansal Raporlama Kalitesi İle Çevresel Sosyal Ve Kurumsal Yönetim (ESG) Performansı Arasındaki İlişkinin İncelenmesine Yönelik Uluslararası Bir Araştırma*. Yayınlanmış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şeker, Y. ve Güngör, N. (2022). Does ESG performance impact financial performance? Evidence From the utilities sector. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 24-(MODAVICA Özel Sayısı), 160-183.

Şimşek, O. and Çankaya, S. (2021). Examining the relationship between ESG scores and financial performance in banks: Evidence from G8 countries. *PressAcademia Procedia*, 14(1), 169-170, DOI: 10.17261/Pressacademia.2021.1524

Şişman, M. E. ve Çankaya, S. (2021). Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetişim (ESG) Verilerinin Firmaların Finansal Performansına Etkisi: Hava Yolu Sektörü Üzerine Bir Çalışma. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25(1), 73-91.

Taşdemir, B. (2017). *Sürdürülebilirlik raporları kapsamında kurumsal sosyal sorumluluğun finansal performans üzerine etkisi: BIST Sürdürülebilirlik*

- Endeksinden bir araştırma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.*
- Tauscher, K. and Laudien, S.M. (2018). Understanding platform business models: A mixed methods study of marketplaces. *European Management Journal*, 36(3), 319-329, <https://doi.org/10.1016/j.emj.2017.06.005>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019 a). *On birinci kalkınma planı*. [https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On\\_Birinci\\_Kalkinma\\_Plani-2019-2023.pdf](https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf) (Erişim tarihi: 25.11.2022)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019 b). *Sürdürülebilir kalkınma amaçları Türkiye 2. ulusal gözden geçirme raporu: ortak hedefler için sağlam temeller*. [https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Turkiye-2nci-Ulusal-Gozden-Gecirme-Raporu\\_TR-WEB.pdf](https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Turkiye-2nci-Ulusal-Gozden-Gecirme-Raporu_TR-WEB.pdf) (Erişim tarihi: 15.11.2022)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2021). *Sürdürülebilir kalkınma amaçları ve göstergeleri*. <http://www.surdurulebilirkalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2021/02/SKA-ve-Gostergeleri-Kapak-Birlestirilmis.pdf> (Erişim tarihi:18.11.2022)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2011). *Birleşmiş Milletler çevre programı (UNEP)*. <https://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-cevre-programi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 20.10.2022)
- T.C. Sayıştay Başkanlığı. (2020). *Sürdürülebilir kalkınma amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik hazırlık süreçlerinin değerlendirilmesi. Sayıştay raporu*. [https://www.sayistay.gov.tr/files/1002\\_SDG%20Rapor.pdf](https://www.sayistay.gov.tr/files/1002_SDG%20Rapor.pdf) (Erişim tarihi: 08.12.2022)
- TDK, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 01.11.2022)
- Thurnbull, S. (1997). Corporate governance: its scope, concerns and theories. *Corporate Governance*, 5, (4), 180-205.
- Tsalis, T.A., Malamateniou, K.E., Koulouriotis, D. and Nikolaou, I.E. (2020). New challenges for corporate sustainability reporting: United Nations' 2030 agenda for sustainable development and the sustainable development goals. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 27, 1617-1629, DOI:10.1002/csr.1910

- Tuazon, D., Corder, G. and McLellan, B. (2013). Sustainable development: a review of theoretical contributions. *International Journal Sustainable Future for Human Security*, 1(1), 40-48.
- Tupy, O. (2008). Investimentos em meio ambiente, responsabilidade social e desempenho econômico-financeiro de empresas no Brasil. *Tékhné*, 6(10), 73–86, <https://ainfo.cnptia.embrapa.br/digital/bitstream/item/40840/1/PROCIOT2008.00326.pdf> (Erişim tarihi: 22.04.2023)
- Uluslan, H. (2009). Çevresel raporlama rehberleri ve işletme çevresel raporlarında açıklanması gereken bilgiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 181-206.
- United Nations millennium declaration. (2000). [https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A\\_RES\\_55\\_2.pdf](https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf) (Erişim tarihi: 22.10.2022)
- UNCSD. (2012). *The future we want. United Nations conference on sustainable development (Rio+20)*. <https://www.undp.org/tr/turkiye/publications/istedigimiz-gelecek-birlesmis-milletler-surdurulebilir-kalkinma-konferansi-rio20-rio-de-janeiro-brezilya-20-22-haziran-2012-0> (Erişim tarihi: 22.10.2022)
- UNFCCC. (1998). *Kyoto protocol to the United Nations framework convention on climate change*, <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf> (Erişim tarihi: 22.10.2022)
- UNEP. (1992). *Convention on biological diversity*. <https://www.unep.org/resources/report/convention-biological-diversity-june-1992> (Erişim tarihi: 21.10.2022)
- UNEP. (2013). Frequently Asked Questions on Corporate Sustainability Reporting: Tackling the big questions around the global corporate sustainability reporting agenda. [https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/26171/FAQ\\_Corporate\\_Sustainability.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/26171/FAQ_Corporate_Sustainability.pdf?sequence=1&isAllowed=y) (Erişim tarihi: 22.03.2023)
- United Nations (1972). *Report of the United Nations declaration on human environment*. Stockholm, <http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf> (Erişim tarihi: 20.10.2022)

- Uşar, D. (2017). Kurumsal sürdürülebilirlik etkileşimleri ve kurumsal finansal performans. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Özyeğin Üniversitesi, İşletme Enstitüsü.
- Uzunoğlu, E. ve Öksüz, B. (2008). Kurumsal itibar riski yönetimi: Halkla ilişkilerin rolü. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 5 (3), 111-123.
- Varzaru, A.A., Bocean, C.G. and Nicolescu, M.M. (2021). Rethinking corporate responsibility and sustainability in light of economic performance. *Sustainability*, 13(5), 1-21. <https://doi.org/10.3390/su13052660>
- Velte, P. (2017). Does ESG performance have an impact on financial performance? Evidence from Germany. *Journal of Global Responsibility*, 8(2), 169-178, <https://doi.org/10.1108/JGR-11-2016-0029>
- Verboncu, I. and Zalman, M. (2005). *Management și performante*. Romania: Editura Universitara.
- Villiers, C. De., Venter, E.R. and Hsiao, P.C.K. (2017). Integrated reporting: background, measurement issues, approaches and an agenda for future research. *Accounting and Finance*, 57(4), 937–959. <https://doi.org/10.1111/acfi.12246>
- Villiers, C.J. and Lubbe, D.S. (2001). Industry differences in respect of corporate environmental reporting in South Africa: A research note. *Meditari Accountancy Research*, 9(1), 81-91.
- Wang, H.D., Cho, C.C., and Lin, C.J. (2019). Related party transactions, business relatedness, and firm performance. *Journal of Business Research*, 101, 411–425, <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1016/j.jbusres.2019.01.066>
- Wei, W. (2016). Vertical specialization and upgrading utilization of foreign capital: Comparing impacts of conventional trade and processing trade patterns on foreign investment in China. *Achieving Inclusive Growth in China Through Vertical Specialization*, 271-348, <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-100627-6.00008-4>, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/B9780081006276000084> (Erişim tarihi: 22.05.2023)
- Weinberger, K., Amanuma, N., Rankine, H. and Surendra, L. (2015). Integrating the three dimensions of sustainable development: a framework and tools. *Economic and Social Commission for Asia and the Pacific*, DOI:10.13140/RG.2.1.1334.6325, <https://www.researchgate.net/publication/292972333> *Integrating the three dim*

- ensions\_of\_sustainable\_development\_A\_framework\_and\_tools (Erişim tarihi: 22.01.2023)
- Werther, W.B. and Chandler, D. (2006). *Strategic corporate social responsibility: stakeholders in a global environment*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Wilson, M. (2003). Corporate sustainability: What is it and where does it come from?. *Ivey Business Dergisi*, <https://iveybusinessjournal.com/publication/corporate-sustainability-what-is-it-and-where-does-it-come-from/> (Erişim Tarihi: 30.12.2022)
- Williamson, K., Given, L.M. and Scifleet, P. (2018). Qualitative data analysis. *Research Methods (Second Edition)*, 453-476, <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102220-7.00019-4>
- Wong, W.C., Batten, J.A., Mohamed-Arshad, S.B., Nordin, S. and Adzis, A.A. (2021). Does ESG certification add firm value?. *Finance Research Letters*, 39, DOI:10.1016/j.frl.2020.101593, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1544612319312735> (Erişim Tarihi: 25.04.2023)
- Wu, Y. (2021). The relationship between corporate environmental, social, and governance performance and financial performance before and after the 2008 financial crisis. Master of Thesis. ABD: Georgetown University.
- Wu, M.W. and Shen, C.H. (2013). Corporate social responsibility in the banking industry: Motives and financial performance. *Journal of Banking & Finance*, 37(9), 3529-3547, <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2013.04.023>, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0378426613002069> (Erişim Tarihi: 25.03.2023)
- Xie, X., Jiage, H. and Hailiang, Z. (2019). Green process innovation, green product innovation, and corporate financial performance: A content analysis method. *Journal of Business Research* 101, 697–706, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0148296319300098> (Erişim Tarihi: 25.04.2023)
- Yadav, H., Kar, A.K. and Kashiramka, S. (2021). How does entrepreneurial orientation and SDG orientation of CEOs evolve before and during a pandemic. *Journal of Enterprise Information Management*, 35(1), 160-178, <https://doi.org/10.1108/JEIM-03-2021-0149>

- Yang, J. and Liu, X. (2022). The role of sustainable development goals, financial knowledge and investment strategies on the organizational profitability: Moderating impact of government support. *Economic Research- Ekonomska Istrazivanja*, 36(1), <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1080/1331677X.2022.2090405>
- Yereli, A.B. ve Ünal, M. (2022). Stratejik yönetim süreçlerinde sürdürülebilir kalkınma amaçları: bakanlıklar ve büyükşehir belediyeleri üzerinden Türkiye için bir değerlendirme. *Ombudsman Akademik*, 8 (16), s. 13-37.
- Yıkılmaz, R.F. (2011). *Sürdürülebilir kalkınmanın ölçülmesi ve Türkiye için yöntem geliştirilmesi*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayınlanmış Uzmanlık Tezi. Ankara: Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü.
- Yıldırım, G. ve Kocamış, T. U. (2018). *Entegre raporlama: Sürdürülebilir ve daha iyi bir yönetim için entegre raporlama*. (1. Basım), İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Yoon, B., Lee, J.H. and Byun, R. (2018). Does ESG performance enhance firm value? Evidence from Korea. *Sustainability*, 10(10), <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/10/3635> (Erişim Tarihi: 05.01.2023)
- Yükçü, S. ve Kaplanoğlu, E. (2016). Sürdürülebilir Kalkınmada Finansal Olmayan Raporlamanın Önemi. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 18(1), 63-101.
- Yüksel, F. ve Aracı, H. (2017). Entegre raporlama, Türk işletmelerinin entegre raporlamaya bakışı üzerine bir araştırma. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 24(3), 741- 757, Doi: 10.18657/yonveek.335544
- Zeug, W., A. Bezama, U. Moesenfechtel, A. Jahkel, and D. Thran. 2019. Stakeholders' interests and perceptions of bioeconomy monitoring using a sustainable development goal framework. *Sustainability* 11 (6), 1–24.
- Zhang, R., and Stern, D. I. (2007). Firms' environmental and financial performance: An empirical study. *Social Science Research Network*, [https://www.researchgate.net/publication/228286997\\_Firms'\\_Environmental\\_and\\_Financial\\_Performance\\_An\\_Empirical\\_Study](https://www.researchgate.net/publication/228286997_Firms'_Environmental_and_Financial_Performance_An_Empirical_Study) (Erişim Tarihi: 05.04.2023)
- Zhang, L., Zhao, S., Cui, L. and Wu, L. (2020). Exploring green innovation practices: Content analysis of the fortune global 500 companies. *SAGE Open*, 10(1), 1-13, <https://doi.org/10.1177/2158244020914640>,

[https://www.researchgate.net/publication/340100485\\_Exploring\\_Green\\_Innovation\\_Practices\\_Content\\_Analysis\\_of\\_the\\_Fortune\\_Global\\_500\\_Companies](https://www.researchgate.net/publication/340100485_Exploring_Green_Innovation_Practices_Content_Analysis_of_the_Fortune_Global_500_Companies)

(Erişim Tarihi: 05.04.2023)

Zhang, D., Wang, C. and Dong, Y. (2023). How does firm esg performance impact financial constraints? An experimental exploration of the COVID-19 pandemic. *The European Journal of Development Research*, 35, 219-239

Zhao, C., Guo, Y., Yuan, J., Wu, M., Li, D., Zhou, Y. and Kang, J. (2018). ESG and corporate financial performance: empirical evidence from China's listed power generation companies. *Sustainability Journal*, 10(8), doi:10.3390/su10082607, <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/8/2607> (Erişim Tarihi: 10.01.2023)

Zhou, G., Liu, L. and Luo, S. (2022). Sustainable development, ESG performance and company market value: Mediating effect of financial performance. *Business Strategy and the Environment*, 31(7), 3371-3387, <https://doi-org.offcampus.anadolu.edu.tr/10.1002/bse.3089>

Zhao, X., Sun, X., Zhao, L. and Xing, Y. (2022). Can the digital transformation of manufacturing enterprises promote enterprise innovation? *Business Process Management Journal*, 28(4), 960-982.

Zink, K.J., Steimle, U. and Fischer, K. (2008), Human factors, business excellence and corporate sustainability: differing perspectives, joint objectives. *Corporate Sustainability as a Challenge for Comprehensive Management*, 3-18, [https://doi.org/10.1007/978-3-7908-2046-1\\_1](https://doi.org/10.1007/978-3-7908-2046-1_1), [https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-7908-2046-1\\_1](https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-7908-2046-1_1) (Erişim Tarihi: 10.03.2023)

### **İnternet Kaynakları**

<https://economy.gov.by/en/UNCTAD-en/> (Erişim tarihi: 22.10.2022)

[https://en.wikipedia.org/wiki/United\\_Nations\\_Conference\\_on\\_Trade\\_and\\_Development](https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Conference_on_Trade_and_Development) (Erişim tarihi: 22.10.2022)

[https://www.mfa.gov.tr/unctad-xi-sao-paulo-konferansi.tr.mfa#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20\(BM\)%20Ticaret%20ve,ili%C5%9Fkin%20temas%20noktas%C4%B1%20i%C5%9Flevi%20g%C3%Barmektedir](https://www.mfa.gov.tr/unctad-xi-sao-paulo-konferansi.tr.mfa#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20(BM)%20Ticaret%20ve,ili%C5%9Fkin%20temas%20noktas%C4%B1%20i%C5%9Flevi%20g%C3%Barmektedir) (Erişim tarihi:22.10.2022)

<https://ticaret.gov.tr/dis-iliskiler/cok-terafli-ve-bolgesel-iliskiler/cok-terafli-iliskiler/birlesmis-milletler-ticaret-ve-kalkinma-konferansi-unctad> (Erişim tarihi: 22.10.2022)

<https://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa> (Erişim tarihi:22.10.2022)

<https://enerji.gov.tr/bilgi-merkezi-iklim-degisikligi-ve-uluslararası-muzakereler> (Erişim tarihi:01.11.2022)

<https://unfccc.int/news/cop27-reaches-breakthrough-agreement-on-new-loss-and-damage-fund-for-vulnerable-countries> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<https://habitat.csb.gov.tr/konferans-i-5747> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<https://www.mfa.gov.tr/bm-insan-yerlesimleri-programi.tr.mfa> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<https://www.csb.gov.tr/birlesmis-milletler-okyanus-konferansina-iklim-degisikligi-basmuzakerecisi-prof.-dr.-mehmet-emin-birpınar-katildi-bakanlık-faaliyetleri-11922> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<https://www.un.org/en/conferences/ocean2022> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<https://sdgs.un.org/conferences/water2023> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<https://www.un.org/en/conferences/SDGSummit2023> (Erişim tarihi: 01.11.2022)

<https://sdgs.un.org/2030agenda> (Erişim tarihi: 05.11.2022)

[https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvkkpftveemt7\\_j9vvik7m1c3gyxp/vitwrzhm31gk](https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvkkpftveemt7_j9vvik7m1c3gyxp/vitwrzhm31gk) (Erişim tarihi: 06.11.2022)

<https://unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/l09r01.pdf> (Erişim tarihi: 19.01.2023)

<https://www.diligent.com/insights/esg/what-is-the-relationship-between-corporate-governance-sustainability/#> (Erişim tarihi:15.01.2023)

<https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-environmental-social-governance/> (Erişim tarihi: 20.01.2023)

[https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-disclosure/#:~:text=January%2011%2C%202023-.What%20is%20ESG%20Disclosure%3F,and%20Governance%20\(ESG\)%20issues.](https://corporatefinanceinstitute.com/resources/esg/esg-disclosure/#:~:text=January%2011%2C%202023-.What%20is%20ESG%20Disclosure%3F,and%20Governance%20(ESG)%20issues.) (Erişim tarihi: 22.01.2023)

<https://unglobalcompact.org/take-action/action/private-sustainability-finance> (Erişim tarihi: 25.01.2023)

<https://www.forvis.com/article/2022/05/introduction-esg-reporting-standards-frameworks#:~:text=Existing%20ESG%20Standards%20%26%20Frameworks,ESG%20standards%20and%20frameworks%20used.> (Erişim tarihi: 25.01.2023)

<https://www.iso.org/files/live/sites/isoorg/files/store/en/PUB100364.pdf> (Erişim tarihi: 23.03.2023)

<https://www.iso.org/strategy2030.html> (Erişim tarihi: 23.03.2023)

<https://www.sasb.org/company-use/> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<https://www.globalreporting.org/media/jxkgrggd/gri-perspective-esg-standards-frameworks.pdf> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<https://www.globalreporting.org/how-to-use-the-gri-standards/gri-standards-english-language/> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<https://www.globalreporting.org> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<https://novisto.com/list-esg-reporting-framework-standard/> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<https://novisto.com/understanding-esg-metrics-definition-examples/#:~:text=When%20we%20talk%20about%20ESG,company's%20operating%20performance%20and%20risk> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<https://www.ibm.com/topics/sasb> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<https://www.ifrs.org/issued-standards/sasb-standards/> (Erişim tarihi: 24.03.2023)

<https://www.danesmeadesg.com/resources/what-is-the-un-global-compact> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<https://unglobalcompact.ca/about/ungc-10-principles/> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<https://www.sasb.org/about/sasb-and-other-esg-frameworks/> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<https://unglobalcompact.org/participation/report> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<https://www.creativesafetysupply.com/glossary/international-standards-organizations-iso/> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<https://www.intouch-quality.com/blog/9-requirements-of-an-sa8000-social-compliance-audit#:~:text=SA8000%20requires%20suppliers%20to%20allow,exceed%2012%20hours%20per%20week> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<https://smallbusiness.chron.com/explanation-international-standards-organization-431.html> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<https://unglobalcompact.org/about/faq> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

[https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Organisation\\_for\\_Economic\\_Co-operation\\_and\\_Development\\_\(OECD\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Organisation_for_Economic_Co-operation_and_Development_(OECD)) (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<https://usoecd.usmission.gov/mission/oecd/about-the-oecd/> (Erişim tarihi: 25.03.2023)

<https://sa-intl.org/programs/sa8000/> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

<https://www.sgs.com/en-gb/services/sa-8000-certification-social-accountability> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

<https://www.sgs.com.tr/tr-tr/sustainability/social-sustainability/audit-certification-and-verification/sa-8000-certification-social-accountability> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

<http://www.intersindical.com/pdf/AA1000.pdf> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

[https://www.accountability.org/static/6b3863943105f2a5c4d5fc96affb750d/aa1000\\_accountability\\_principles\\_2018.pdf](https://www.accountability.org/static/6b3863943105f2a5c4d5fc96affb750d/aa1000_accountability_principles_2018.pdf) (Erişim tarihi: 26.03.2023)

<https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (Erişim tarihi: 26.03.2023)

<https://www.sasb.org/blog/future-of-the-sasb-standards-what-you-need-to-know-for-2023-reporting/> (Erişim tarihi: 27.03.2023)

<https://www.iasplus.com/en/resources/ifrsf/issb> (Erişim tarihi: 27.03.2023)

<https://www.scribd.com/document/2066772/korelasyon-analizi>, (Erişim tarihi: 02.12.2023)

<https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/granger-causality-test#:~:text=Granger%20causality%20tests%20whether%20one,functional%20relation%20exists%20at%20all.> (Erişim tarihi: 28.11.2023)

<https://aws.amazon.com/tr/what-is/text-analysis/> (Erişim tarihi: 08.12.2023)

<sup>1</sup> <https://www.istmer.com/frekans-analizi-spss-ile-nasil-uygulanir/#:~:text=Frekans%20analizi%2C%20verilerin%20g%C3%B6zlem%20s%C4%B1kl%C4%B1%20ve%20sorular%20frekans%20analizi%20ile%20de%C4%9Ferlendirebiliyoruz.> (Erişim tarihi: 08.12.2023)

<https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2023/06/issb-issues-ifrs-s1-ifrs-s2/> (Erişim tarihi: 27.12.2023)

<https://www.esgthereport.com/what-is-sdg-and-esg/#12-how-do-esg-and-sdgs-work-together> (Erişim tarihi: 28.12.2023)

<https://tokyocentury-news.com/sustainability/differences-sdgs-and-esg/> (Erişim tarihi: 28.12.2023)

## EKLER

### EK-1

<b>SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ</b>	
<b>SKH 1</b>	<b>Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek</b>
<b>Hedef 1.1.</b>	2030 yılına kadar, hâlihazırda günlük 1,25 ABD Dolarından daha az gelire yaşayanlar olarak tanımlanan aşırı yoksulluğu her yerde ve herkes için ortadan kaldırmak.
<b>Hedef 1.2.</b>	2030 yılına kadar, ulusal tanımlara göre tüm boyutlarıyla yoksulluk içindeki her yaştan erkek, kadın ve çocuk oranını en az yarıya indirmek.
<b>Hedef 1.3.</b>	Ulusal koşullara uygun sosyal koruma sistemleri ve önlemlerini, asgari güvenceleri de içerecek biçimde, herkes için uygulamaya koymak ve 2030 yılına kadar, yoksul ve kırılgan kesimin büyük ölçüde kapsanmasını sağlamak.
<b>Hedef 1.4.</b>	2030 yılına kadar, başta yoksul ve kırılgan durumdakiler olmak üzere tüm erkek ve kadınların ekonomik kaynaklar, temel hizmetler, toprak ve diğer mülk türleri üzerinde mülkiyet ve idare, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknolojiler ve mikrofinansı da kapsayan mali hizmetlere erişimde eşit haklara sahip olmalarını sağlamak.
<b>Hedef 1.5.</b>	2030 yılına kadar, yoksul ve kırılgan durumda olanlara dayanıklılık kazandırmak ve iklimle ilgili aşırı olaylara ve diğer ekonomik, sosyal ve çevresel şoklara ve afetlere maruziyet ve kırılganlıklarını azaltmak.
<b>Hedef 1.a.</b>	Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için yeterli ve öngörülebilir araçlar geliştirmek ve her yönüyle yoksulluğa son vermeye yönelik politika ve programlar uygulamak için, daha gelişmiş kalkınma işbirliğini de içerecek biçimde, çeşitli kaynaklardan sağlanan imkânların önemli ölçüde seferber edilmesini sağlamak.
<b>Hedef 1.b.</b>	Yoksulluğa son vermeye yönelik yatırımları hızlandırmak için, yoksul yanlısı ve cinsiyete duyarlı kalkınma stratejilerine dayalı ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde somut politika çerçeveleri oluşturmak.
<b>SKH 2</b>	<b>Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek</b>
<b>Hedef 2.1.</b>	2030 yılına kadar, açlığa son vermek ve özellikle yoksullar ve bebekler de dâhil kırılgan durumda olan insanlar başta olmak üzere herkes için yıl boyunca güvenli, besleyici ve yeterli gıdaya erişim sağlamak.
<b>Hedef 2.2.</b>	Beş yaş altındaki çocukların aşırı zayıflıkları ve büyümesini engelleyen nedenlere ilişkin uluslararası düzeyde kabul edilmiş 2025 yılı hedeflerine ulaşılması da dâhil olmak üzere 2030 yılına kadar, her türlü yetersiz beslenmeye son vermek ve ergenlik çağındaki kızlar, hamile ve emziren kadınlar ve yaşlıların beslenme ihtiyaçlarını ele almak.

<b>Hedef 2.3.</b>	2030 yılına kadar, başta kadınlar, yerliler, aile çiftçileri, göçebeler ve balıkçılar olmak üzere küçük ölçekli gıda üreticilerinin arazi, diğer üretken kaynaklar ve girdiler, bilgi, mali hizmetler, pazarlar ve değer katma fırsatları, tarım dışı istihdam olanaklarına eşit ve güvenli erişimlerini sağlamayı da içerecek biçimde, gelir ve tarımsal verimliliğini ikiye katlamak.
<b>Hedef 2.4.</b>	2030 yılına kadar, sürdürülebilir gıda üretim sistemlerini teminat altına almak ile verimliliği ve üretimi artıran, ekosistemlerin korunmasına yardımcı olan, iklim değişikliği, aşırı hava koşulları, kuraklık, sel ve diğer afetlere uyum kapasitesini güçlendiren ve arazi ve toprak kalitesini aşamalı biçimde iyileştiren dayanıklı tarım uygulamalarını gerçekleştirmek
<b>Hedef 2.5.</b>	2020 yılına kadar, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde sağlıklı yönetilmiş ve çeşitlendirilmiş tohum ve bitki bankalarını da içerecek biçimde, tohumlar, kültür bitkileri, çiftlik ve evcilleştirilmiş hayvanlar, onların yabancı türlerinin genetik çeşitliliğini korumak; uluslararası alanda kabul edildiği biçimde genetik kaynakların ve ilgili geleneksel birikimin kullanımından elde edilen faydalara erişim, adil ve hakkaniyetli paylaşımı desteklemek.
<b>Hedef 2.a.</b>	Başta en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde tarımsal üretim kapasitesinin artırılması için, daha gelişmiş uluslararası işbirliğini de içerecek biçimde, kırsal altyapı, tarımsal araştırma ve çiftçi eğitim hizmetleri, teknoloji geliştirme, bitki ve hayvan gen bankalarına yatırımı artırmak.
<b>Hedef 2.b.</b>	Doha Kalkınma Gündemine uygun olarak, her türlü tarımsal ihracat sübvansiyonu ve eşdeğer etkili tüm ihracat önlemlerinin eşzamanlı olarak kaldırılmasını da içerecek biçimde, dünya tarım piyasalarındaki ticari kısıtlama ve aksaklıkları düzeltmek ve önlemek.
<b>Hedef 2.c.</b>	Gıda emtia piyasaları ve türevlerinin düzgün işlemesi için önlem almak ve gıda fiyatlarında aşırı dalgalanmaları sınırlandırmak için, gıda rezervleri dâhil piyasa bilgilerine zamanında erişimi kolaylaştırmak.
<b>SKH 3</b>	<b>Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak</b>
<b>Hedef 3.1.</b>	2030 yılına kadar, küresel anne ölüm oranını 100.000 canlı doğumda 70'in altına düşürmek.
<b>Hedef 3.2.</b>	2030 yılına kadar, tüm ülkelerde yenidoğan ölüm oranının 1.000 canlı doğumda 12 veya daha aza, 5 yaş altı çocuk ölüm oranının da 1.000 canlı doğumda 25 veya daha aza düşürülmesi hedefiyle, yenidoğan ve 5 yaş altı çocukların önlenebilir ölümlerini sona erdirmek.
<b>Hedef 3.3.</b>	2030 yılına kadar, AIDS, tüberküloz, sıtma ve ihmal edilen tropik hastalık salgınlarını bitirmek ve hepatit, su kaynaklı hastalıklar ve diğer bulaşıcı hastalıklarla mücadele etmek.
<b>Hedef 3.4.</b>	2030 yılına kadar, koruma ve tedavi yoluyla bulaşıcı olmayan hastalıklardan kaynaklanan erken ölümleri üçte bir oranında azaltılmak ve akıl sağlığı ile esenliği desteklemek.
<b>Hedef 3.5.</b>	Uyuşturucu madde ve alkolün zararlı kullanımı dâhil olmak üzere madde bağımlılığına yönelik önlemleri ve tedaviyi güçlendirilmek.
<b>Hedef 3.6.</b>	2020 yılına kadar dünya genelinde karayollarındaki trafik kazalarından kaynaklanan ölüm ve yaralanma sayısını yarıya indirmek.
<b>Hedef 3.7.</b>	2030 yılına kadar, aile planlaması, bilgilendirme ve eğitime yönelik olanlar dâhil, cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerine evrensel erişimi sağlanmak ve üreme sağlığını ulusal stratejilere ve programlara entegre etmek.
<b>Hedef 3.8.</b>	Mali riskten korumayı, kaliteli temel sağlık bakım hizmetlerine erişimi ve herkesin güvenli, etkili, kaliteli ve karşılanabilir zaruri ilaç ve aşılarla erişimini de kapsayan genel sağlık sigortasını oluşturulmak.
<b>Hedef 3.9.</b>	2030 yılına kadar tehlikeli kimyasallar ile hava, su ve toprak kirliliği ile kontaminasyonundan kaynaklanan ölüm ve hastalıkları kayda değer miktarda azaltmak.
<b>Hedef 3.a.</b>	Uygun olduğu takdirde, Dünya Sağlık Örgütü Tütün Kontrolü Çerçeve Sözleşmesinin tüm ülkelerde, uygulanmasını güçlendirmek.

<b>Hedef 3.b.</b>	Özellikle gelişmekte olan ülkeleri etkileyen bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklar için ilaç ve aşıların araştırılmasını ve geliştirilmesini desteklemek, halk sağlığının korunması ve özellikle herkesin ilaçlara erişiminin sağlanması için gelişmekte olan ülkelerin Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşmasının tüm hükümlerini kullanabilme hakkını tanıyan Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) ve Kamu Sağlığına İlişkin Doha Deklarasyonuna uyumlu olacak şekilde karşılanabilir zaruri ilaç ve aşılar erişimi kolaylaştırmak.
<b>Hedef 3.c.</b>	Özellikle en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri olmak üzere, gelişmekte olan ülkelere sağlık finansmanını ve sağlık işgücünün işe alınmasını, geliştirilmesini, eğitimini ve idamesini kayda değer miktarda artırmak.
<b>Hedef 3.d.</b>	Başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerin ulusal ve küresel sağlık risklerine karşı erken uyarı, riski azaltma ve risk yönetimi kapasitelerini güçlendirmek.
<b>SKH 4</b>	<b>Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek</b>
<b>Hedef 4.1.</b>	2030 yılına kadar tüm kız ve erkek çocuklarının, yerinde ve etkili eğitim çıktılarını üreten ücretsiz, eşit ve kaliteli ilköğretim ve ortaöğretimi bitirmelerini sağlamak.
<b>Hedef 4.2.</b>	2030 yılına kadar tüm kız ve erkek çocuklarının, ilköğretime hazır hale getirilmesi için, nitelikli erken çocukluk gelişimi ve bakım hizmetleri ile okul öncesi eğitime erişimini sağlamak.
<b>Hedef 4.3.</b>	2030 yılına kadar tüm kadın ve erkeklerin karşılanabilir ve kaliteli mesleki ve teknik eğitim ile üniversite eğitimi dâhil yükseköğretime eşit erişimini sağlamak.
<b>Hedef 4.4.</b>	2030 yılına kadar istihdam, insana yakışır işler ve girişimcilik için teknik ve mesleki beceriler de dâhil olmak üzere gerekli becerilere sahip gençlerin ve yetişkinlerin sayısını önemli ölçüde artırmak.
<b>Hedef 4.5.</b>	2030 yılına kadar eğitimdeki cinsiyet eşitsizliklerine son vermek ve engelliler, yerliler ve savunmasız çocuklar da dâhil olmak üzere tüm kırılgan kesimlerin her seviyede eğitime ve mesleki kurslara eşit erişimini sağlamak.
<b>Hedef 4.6.</b>	2030 yılına kadar gençlerin tamamının ve kadın ve erkek yetişkinlerin çoğunluğunun okur-yazar olmasını ve sayısal beceriler kazanmasını sağlamak.
<b>Hedef 4.7.</b>	2030 yılına kadar, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzları, insan hakları, cinsiyet eşitliği, barış ve şiddetsizlik kültürü geliştirme, dünya vatandaşlığı, kültürel çeşitlilik ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısı alanlarında eğitim dâhil diğer yöntemler aracılığıyla sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi için gereken bilgi ve becerilerin tüm öğrenen kişiler tarafından edinilmesini sağlamak.
<b>Hedef 4.a.</b>	Çocuk, engelli ve cinsiyet duyarlı eğitim tesisleri inşa etmek ve niteliklerini yükseltmek; herkes için güvenli, şiddet içermeyen, kapsayıcı ve etkili öğrenme ortamları sağlamak.
<b>Hedef 4.b.</b>	2020 yılına kadar gelişmiş ve diğer gelişmekte olan ülkelerdeki mesleki eğitim, bilgi ve iletişim teknolojileri, teknik, mühendislik ve bilimsel programları kapsayan yükseköğrenim programları için en az gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve Afrika ülkeleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelere sunulan burs sayısını dünya çapında önemli miktarda artırmak.
<b>Hedef 4.c.</b>	2030 yılına kadar, en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri başta olmak üzere gelişmekte olan ülkelere, öğretmen eğitimine yönelik uluslararası işbirliğini de içerecek şekilde nitelikli öğretmen arzını önemli miktarda artırmak.
<b>SKH 5</b>	<b>Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek</b>
<b>Hedef 5.1.</b>	Kadınlara ve kız çocuklarına yönelik her türlü ayrımcılığa her yerde son vermek.
<b>Hedef 5.2.</b>	Kamusal ve özel alanlarda, tüm kadınlara ve kız çocuklarına yönelik, insan kaçakçılığı, cinsel ve her türlü istismar dâhil, şiddetin her türünü yok etmek.
<b>Hedef 5.3.</b>	Çocuk evliliği, erken yaşta evlilik, zorla evlendirilme ve kadın sünneti gibi tüm zararlı uygulamaları yok etmek.
<b>Hedef 5.4.</b>	Ulusal şartlara uyduğunda, kamu hizmetlerinin, altyapının ve sosyal koruma politikalarının sağlanması ile hanehalkı ve aile içerisinde sorumluluk paylaşımının

	teşvik edilmesi yoluyla ücretsiz bakım ve ev işlerini tahakkuk ettirmek ve değer biçmek.
<b>Hedef 5.5.</b>	Kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayattaki karar alma süreçlerinin her seviyesinde tam ve etkili katılımı ile liderlik için eşit fırsatlara sahip olmasını sağlamak.
<b>Hedef 5.6.</b>	Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı, Pekin Eylem Platformu ve bunların gözden geçirme konferanslarının sonuç dokümanları çerçevesinde mutabık kalınan şekilde, cinsel ve üreme sağlığı ile üreme haklarına evrensel erişim sağlamak.
<b>Hedef 5.a.</b>	Kadınların, ulusal yasalarla uyumlu olacak şekilde, toprak ve diğer mülk türlerine sahip olma ve hükmetme, mali hizmetler, miras ve doğal kaynaklara erişimlerinin yanı sıra ekonomik kaynaklar konusunda eşit haklara sahip olmaları için reformlar gerçekleştirmek.
<b>Hedef 5.b.</b>	Kadınların güçlendirilmesini desteklemek için, kolaylaştırıcı teknolojilerin, özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımını artırmak Cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kadınların ve kız çocuklarının her seviyede güçlendirilmesi için sağlam politikalar ile buyurucu yasal düzenlemeler getirmek ve güçlendirmek.
<b>SKH 6</b>	<b>Herkes için erişilebilir su ve atık su hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak</b>
<b>Hedef 6.1.</b>	2030 yılına kadar herkes için güvenilir ve karşılanabilir içme suyuna evrensel ve adil erişim sağlamak.
<b>Hedef 6.2.</b>	2030 yılına kadar herkes için yeterli ve adil sanitasyon ve hijyene erişim sağlamak ve kadınların, kız çocuklarının ve kırılgan durumda olan kişilerin ihtiyaçlarına özel ilgi göstererek kamuya açık alanlarda dışkılamaya son vermek.
<b>Hedef 6.3.</b>	2030 yılına kadar, dünya genelinde kirliliği azaltmak, düzensiz çöp depolamayı ortadan kaldırmak, tehlikeli kimyasalların ve maddelerin salımını asgariye indirmek, artılmamış atık su oranını yarıya indirmek, geri dönüşümü ve güvenli tekrar yeniden kullanımı dünya çapında büyük ölçüde artırmak suretiyle su kalitesini yükseltmek.
<b>Hedef 6.4.</b>	2030 yılına kadar su kıtlığına çözüm getirmek ve su kıtlığı çeken insan sayısını önemli ölçüde azaltmak üzere su kullanım verimliliğini tüm sektörlerde büyük ölçüde artırmak ve sürdürülebilir tatlısu çıkarma ve tedarikini temin etmek.
<b>Hedef 6.5.</b>	2030 yılına kadar, uygun olduğu takdirde, sınırötesi işbirliğini de içerecek şekilde her düzeyde entegre su kaynakları yönetimi uygulamak.
<b>Hedef 6.6.</b>	2020 yılına kadar dağlar, ormanlar, sulak alanlar, nehirler, akiferler ve göller dâhil olmak üzere suyla ilgili ekosistemleri korumak ve restore etmek.
<b>Hedef 6.a.</b>	2030 yılına kadar, su toplama, tuzdan arındırma, su verimliliği, atıksu arıtma, geri dönüşüm ve tekrar kullanım teknolojilerini de içerecek şekilde su ve sanitasyon ile ilgili eylemler ve programlar konusunda uluslararası işbirliğini ve gelişmekte olan ülkelere kapasite geliştirme desteğini artırmak.
<b>Hedef 6.b.</b>	Su ve sanitasyon yönetiminin iyileştirilmesi için yerel katılımı desteklemek ve güçlendirmek.
<b>SKH 7</b>	<b>Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak</b>
<b>Hedef 7.1.</b>	2030 yılına kadar karşılanabilir, güvenilir ve modern enerji hizmetlerine evrensel erişim sağlamak.
<b>Hedef 7.2.</b>	2030 yılına kadar yenilenebilir enerjinin küresel enerji bileşimi içindeki payını önemli ölçüde artırmak.
<b>Hedef 7.3.</b>	2030 yılına kadar enerji verimliliği küresel iyileşme hızını iki katına çıkarmak.
<b>Hedef 7.a.</b>	2030 yılına kadar yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, gelişmiş ve daha temiz fosil yakıt teknolojilerini de içerecek şekilde temiz enerji araştırmaları ve teknolojilerine erişimi kolaylaştırmak için uluslararası işbirliğini çoğaltmak ve enerji altyapısı ve temiz enerji teknolojileri yatırımlarını desteklemek.

<b>Hedef 7.b.</b>	2030 yılına kadar, herkese çağdaş ve sürdürülebilir enerji hizmetleri sağlamak için tüm gelişmekte olan ülkelerde, özellikle en az gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan küçük ada devletlerinde ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkelerde, altyapıyı yaygınlaştırmak ve teknolojileri yükseltme.
<b>SKH 8</b>	<b>İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek</b>
<b>Hedef 8.1.</b>	Ulusal koşullara uygun olarak kişi başına düşen ekonomik büyümeyi sürdürmek ve özellikle en az gelişmiş ülkelerde Gayrisafi Yurtiçi Hasılda yıllık asgari %7 oranında büyüme gerçekleştirmek.
<b>Hedef 8.2.</b>	Yüksek katma değerli ve emek-yoğun sektörlere odaklanmayı da içerecek şekilde faaliyet çeşitlendirme, teknoloji yükseltme ve yenilikçilik yoluyla ekonomik verimliliği daha yüksek seviyelere ulaştırmak.
<b>Hedef 8.3.</b>	Üretken faaliyetleri, insana yakışır iş üretimini, girişimciliği, yaratıcılığı ve yenilikçiliği destekleyen kalkınma odaklı politikalar geliştirmek ve finansal hizmetlere erişim yolunu da kapsayacak şekilde mikro, küçük ve orta ölçekli işletmelerin kayıt altına alınması ve büyümesini teşvik etmek.
<b>Hedef 8.4.</b>	2030 yılına kadar, tüketim ve üretimdeki küresel kaynak verimliliğini aşamalı biçimde iyileştirmek ve gelişmiş ülkelerin önderliğinde, Sürdürülebilir Tüketim ve Üretim Modellerine Yönelik 10 Yıllık Çerçeve Programıyla uyumlu şekilde, ekonomik büyümenin çevresel bozulmadan ayrıştırılması için çaba göstermek.
<b>Hedef 8.5.</b>	2030 yılına kadar gençler ve engelliler dâhil tüm erkek ve kadınlar için tam ve üretken istihdam ve insana yakışır işlere erişmek ve eşit işe eşit ücret sağlamak.
<b>Hedef 8.6.</b>	2020 yılına kadar ne istihdamda ne de eğitim veya kurslarda yer alan gençlerin oranını önemli ölçüde azaltmak.
<b>Hedef 8.7.</b>	Zorla çalıştırmayı ortadan kaldırmak, modern köleliği ve insan kaçakçılığını bitirmek ve çocukların asker olarak kullanılması dâhil olmak üzere çocuk işçiliğinin en kötü türlerini yasaklamak ve ortadan kaldırmak üzere acil ve etkili tedbirler almak ve 2025 yılına kadar her türlü çocuk işçiliğini sona erdirmek.
<b>Hedef 8.8.</b>	Başta kadın göçmenler olmak üzere göçmen işçiler ve güvencesiz işlerde çalışan insanlar dâhil bütün çalışanlar için çalışma haklarını korumak ve güvenli ve emniyetli çalışma ortamları sunmak.
<b>Hedef 8.9.</b>	2030 yılına kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizmin desteklenmesi için politikalar geliştirmek ve uygulamak.
<b>Hedef 8.10.</b>	Herkesin bankacılık, sigorta ve mali hizmetlere erişiminin teşvik edilmesi ve yaygınlaştırılması için ulusal finansal kurumların kapasitelerini güçlendirmek.
<b>Hedef 8.a.</b>	Özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkeler için, En Az Gelişmiş Ülkelere Ticaretle Bağlantılı Teknik Destek İçin Entegre Çerçeveyi de içerecek şekilde ticaret yardımı desteklerini artırmak.
<b>Hedef 8.b.</b>	2020 yılına kadar genç istihdamı için küresel bir strateji geliştirmek ve uygulamaya koymak ve Uluslararası Çalışma Örgütü Küresel İş Paketi'ni uygulamak.
<b>SKH 9</b>	<b>Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek</b>
<b>Hedef 9.1.</b>	Ekonomik kalkınma ve insan refahını desteklemek üzere, herkesin adil erişimine ve karşılanabilirliğe odaklanan bölgesel ve sınır ötesi altyapıyı da içeren kaliteli, güvenilir, sürdürülebilir ve dayanıklı altyapılar tesis etmek.
<b>Hedef 9.2.</b>	Kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve 2030 yılına kadar sanayinin istihdam ve gayri safi yurt içi hasıla payını, ulusal koşullarla uyumlu şekilde, belirgin oranda artırmak ve en az gelişmiş ülkelerde bu payı iki katına çıkarmak.
<b>Hedef 9.3.</b>	Küçük ölçekli sanayi işletmeleri ve diğer işletmelerin, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, uygun koşullu krediyi de kapsayan finansal hizmetlere erişimlerini ve değer zincirleri ile piyasalara entegrasyonlarını artırmak.
<b>Hedef 9.4.</b>	2030 yılına kadar tüm ülkelerin kendi göreceli kabiliyetleri çerçevesinde harekete geçmesiyle; kaynak kullanım verimliliğinin artırılması ve temiz ve çevreye duyarlı

	teknoloji ve endüstriyel süreçlerin daha fazla kullanılması suretiyle altyapıyı yükseltmek ve sürdürülebilirliği sağlamak için sanayiye yenileştirmek.
<b>Hedef 9.5.</b>	2030 yılına kadar, yenilikçiliği desteklemek ve 1 milyon kişi başına araştırmageliştirme çalışanı sayısını, kamu ve özel sektör araştırma-geliştirme harcamalarını büyük ölçüde artırmak dâhil, başta gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerde bilimsel araştırmaları artırmak ve sanayi sektörlerinin teknolojik yetkinliklerini yükseltmek.
<b>Hedef 9.a.</b>	Afrika ülkelerine, en az gelişmiş ülkelere, karayla çevrili gelişmekte olan ülkelere ve gelişmekte olan küçük ada devletlerine geliştirilmiş mali, teknolojik ve teknik destek sağlanması yoluyla gelişmekte olan ülkelerde sürdürülebilir ve dayanıklı altyapı geliştirmeyi kolaylaştırmak.
<b>Hedef 9.b.</b>	Sanayi çeşitliliği ve ticari mallara katma değer artırımı için elverişli bir politika ortamının sağlanması suretiyle gelişmekte olan ülkelerde yurt içi teknoloji geliştirme, araştırma ve yenilikçiliği desteklemek.
<b>Hedef 9.c.</b>	Bilgi ve iletişim teknolojilerine erişimin kayda değer oranda artırılması ve 2020 yılına kadar en az gelişmiş ülkelerde internete evrensel ve karşılanabilir erişimin sağlanması için çaba göstermek.
<b>SKH 10</b>	<b>Ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmak</b>
<b>Hedef 10.1.</b>	2030 yılına kadar nüfusun en alt %40'lık kesiminin gelirinin ulusal ortalamadan daha yüksek bir oranda, aşamalı olarak artmasını ve sürdürülmesini sağlamak.
<b>Hedef 10.2.</b>	2030 yılına kadar yaş, cinsiyet, engellilik, ırk, etnik köken, din, ekonomik ya da başka bir durumuna bakılmaksızın herkesin sosyal, ekonomik ve siyasi olarak kapsanmasını sağlamak ve güçlendirmek.
<b>Hedef 10.3.</b>	Fırsat eşitliğini sağlamak ve ayrımcılığa yol açan yasaların, politikaların ve uygulamaların bitirilmesi ve bu bağlamda uygun yasaların, politikaların ve eylemlerin yaygınlaştırılması yollarını da içerecek şekilde sonuç eşitsizliklerini azaltmak.
<b>Hedef 10.4.</b>	Özellikle mali, ücret ve sosyal koruma politikaları olmak üzere politika tesis etmek ve aşamalı olarak daha fazla eşitlik sağlamak.
<b>Hedef 10.5.</b>	Küresel mali piyasalar ve kurumlarla ilgili mevzuatı ve izlemeyi geliştirmek ve bu düzenlemelerin uygulamasını güçlendirmek.
<b>Hedef 10.6.</b>	Daha etkili, güvenilir, hesap verebilir ve meşru kurumların var olması için küresel uluslararası ekonomi ve finans kurumlarındaki karar verme süreçlerinde gelişmekte olan ülkelerin daha güçlü temsil ve söz hakkına sahip olmalarını sağlamak.
<b>Hedef 10.7.</b>	Planlı ve iyi yönetilen göç politikalarının uygulanmasını da içerecek şekilde, insanların muntazam, güvenli, düzenli ve sorumlu biçimde göç etmesini ve hareketliliğini kolaylaştırmak.
<b>Hedef 10.a.</b>	Dünya Ticaret Örgütü anlaşmalarına uygun olarak, özellikle en az gelişmiş ülkeler olmak üzere, gelişmekte olan ülkeler için özel ve farklılaştırılmış muamele ilkesini uygulamak.
<b>Hedef 10.b.</b>	Özellikle en az gelişmiş ülkeler, Afrika ülkeleri, gelişmekte olan küçük ada devletleri ve karayla çevrili gelişmekte olan ülkeler olmak üzere ihtiyacın en fazla olduğu ülkelere, ulusal plan ve programlarına uyumlu olacak şekilde, doğrudan yabancı yatırımları da kapsayan nakit akışlarını ve resmi kalkınma yardımlarını teşvik etmek.
<b>Hedef 10.c.</b>	2030 yılına kadar göçmen işçi dövizini havale işlem bedellerini %3'ün altına düşürmek ve bedeli %5'ten yüksek olan işçi dövizini havale yöntemlerini sona erdirmek.
<b>SKH 11</b>	<b>Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak</b>
<b>Hedef 11.1.</b>	2030 yılına kadar, herkesin yeterli, güvenli ve karşılanabilir konuta ve temel hizmetlere erişimini sağlamak ve gecekondu alanlarını iyileştirmek.
<b>Hedef 11.2.</b>	2030 yılına kadar herkes için, özellikle kırılğan durumda olan insanların, kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların ihtiyaçlarına özel önem gösterilerek, yol güvenliğinin artırılması, başta toplu taşıma sisteminin geliştirilmesiyle herkesin güvenli, ekonomik olarak karşılanabilir, erişilebilir ve sürdürülebilir ulaşım sistemlerine erişimini sağlamak.

<b>Hedef 11.3.</b>	2030 yılına kadar, tüm ülkelerde kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşmeyi ve katılımcı, bütünleşik ve sürdürülebilir yerleşim planlaması ve yönetimi için kapasiteleri geliştirmek.
<b>Hedef 11.4.</b>	Dünyanın kültürel ve doğal mirasını korumaya ve sahip çıkmaya yönelik çabaları güçlendirmek.
<b>Hedef 11.5.</b>	2030 yılına kadar, yoksulları ve kırılgan durumdaki insanları korumaya odaklanarak, su kaynaklı afetler de dâhil olmak üzere afetlerden kaynaklanan ölümleri ve etkilenen insan sayısını kayda değer miktarda azaltmak ve ekonomik kayıpların küresel GSYH içerisindeki göreceli payını büyük oranda düşürmek.
<b>Hedef 11.6.</b>	2030 yılına kadar, belediye atıkları ile diğer atıkların yönetimine ve hava kalitesine özel önem verilerek kentlerde kişi başına düşen olumsuz çevresel etkileri azaltmak.
<b>Hedef 11.7.</b>	2030 yılına kadar, özellikle kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve engelliler için güvenli, kapsayıcı ve ulaşılabilir, yeşil ve kamusal alanlara genel erişim sağlamak.
<b>Hedef 11.a.</b>	Ulusal ve bölgesel kalkınma planlamasının güçlendirilmesi yoluyla kent, kent çeperi ve kırsal alanlar arasındaki ekonomik, sosyal ve çevresel olumlu ilişkileri desteklemek.
<b>Hedef 11.b.</b>	2020 yılına kadar, kapsayıcılığı, kaynak verimliliğini, iklim değişikliğine uyumu, iklim değişikliğinin azaltılmasını ve afetlere karşı dayanıklılığı dikkate alan bütüncül politika ve planları benimseyen ve uygulayan kent ve yerleşim yeri sayısını önemli ölçüde artırmak ve Sendai Afet Risk Azaltımı Çerçeve Belgesi 2015-2030 ile uyumlu bütüncül afet riski yönetimini her düzeyde geliştirmek ve uygulamak.
<b>Hedef 11.c.</b>	Yerel malzemeler kullanılması suretiyle sürdürülebilir ve dayanıklı binaların inşası için en az gelişmiş ülkeleri, finansal ve teknik yardımları da içerecek şekilde, desteklemek.
<b>SKH 12</b>	<b>Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak</b>
<b>Hedef 12.1.</b>	Gelişmiş ülkelerin önderliğinde, gelişmekte olan ülkelerin gelişme seviyesi ve kapasiteleri göz önünde bulundurularak, her ülkenin eyleme geçmesiyle Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Modellerine Yönelik 10 Yıllık Çerçeve Programını uygulamak.
<b>Hedef 12.2.</b>	2030 yılına kadar doğal kaynakların sürdürülebilir yönetimini ve verimli kullanımını sağlamak.
<b>Hedef 12.3.</b>	2030 yılına kadar kişi başına düşen küresel gıda israfını perakende satış ve tüketici seviyesinde yarıya düşürmek ve hasat sonrası kayıplar da dâhil olmak üzere, üretim ve tedarik zincirinde gıda kayıplarını azaltmak.
<b>Hedef 12.4.</b>	2020 yılına kadar kabul edilmiş uluslararası çerçevelere göre kimyasalların ve tüm atıkların yaşam döngüsü boyunca çevreye duyarlı yönetimini sağlamak ve insan sağlığına ve çevreye olan zararlı etkilerini en aza indirebilmek için bu atıkların havaya, suya ve toprağa salınımını önemli miktarda azaltmak.
<b>Hedef 12.5.</b>	2030 yılına kadar önleme, azaltma, geri kazanım ve yeniden kullanım yoluyla atık oluşumunu kayda değer miktarda azaltmak.
<b>Hedef 12.6.</b>	Başta büyük ve sınırötesi şirketler olmak üzere, firmaları sürdürülebilir uygulamaları benimsemeleri ve raporlama döngülerine sürdürülebilirlik bilgilerini eklemeleri için özendirme.
<b>Hedef 12.7.</b>	Ulusal politikalar ve önceliklerle uyumlu olacak şekilde sürdürülebilir kamu alımlarını teşvik etmek.
<b>Hedef 12.8.</b>	2030 yılına kadar insanların her yerde sürdürülebilir kalkınma ve doğayla uyumlu yaşam tarzları hakkında gerekli bilgilere ve farkındalığa sahip olmalarını sağlamak.
<b>Hedef 12.a.</b>	Gelişmekte olan ülkeleri daha sürdürülebilir ve üretim ve tüketim modellerine geçmek için bilimsel ve teknolojik kapasitelerini geliştirmeleri konusunda desteklemek.
<b>Hedef 12.b.</b>	2030 yılına kadar istihdam yaratan ve yerel kültür ve ürünleri teşvik eden sürdürülebilir turizme erişmek için sürdürülebilir kalkınma etkilerini izlemeye yönelik araçlar geliştirmek ve uygulamak.
<b>Hedef 12.c.</b>	Gelişmekte olan ülkelerin özel koşulları ve ihtiyaçlarını tamamiyle göz önüne alarak ve yoksul ve etkilenen toplulukları koruyan bir yaklaşımla bu ülkeler üzerinde olabilecek tüm olumsuz etkileri asgariye indirerek, vergilendirmenin yeniden

	yapılandırılması ve eğer varsa çevresel etkileri olan zararlı sübvansiyonlara aşamalı olarak son vermek dâhil olmak üzere, ulusal koşullara uygun olarak, piyasa aksaklıklarının kaldırılması suretiyle savurgan tüketimi teşvik eden verimsiz fosil yakıt sübvansiyonlarını rasyonelleştirmek.
<b>SKH 13</b>	<b>İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek</b>
<b>Hedef 13.1.</b>	Tüm ülkelerde iklim değişikliğiyle ilgili tehlikeler ile doğal afetlere karşı dayanıklılık ve uyum kapasitesini güçlendirmek.
<b>Hedef 13.2.</b>	İklim değişikliğine yönelik önlemleri ulusal politikalara, stratejilere ve planlama süreçlerine dâhil etmek.
<b>Hedef 13.3.</b>	İklim değişikliğinin önlenmesi ve etkilerinin azaltılması ile iklim değişikliğine uyum ve erken uyarı konularında eğitim, farkındalık bireysel ve kurumsal kapasite geliştirmek.
<b>Hedef 13.a.</b>	Anlamlı azaltım eylemleri ve uygulamada şeffaflık bağlamında gelişmekte olan ülkelerin ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla; 2020 yılı itibarıyla tüm kaynaklardan yıllık 100 milyar ABD Dolarının ortaklaşa harekete geçirilmesi amacıyla yönelik Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine taraf olan gelişmiş ülkelerin taahhütlerini gerçekleştirmelerini sağlamak ve Yeşil İklim Fonunu sermaye oluşumunun bir an önce tamamlanması suretiyle faaliyete geçirmek.
<b>Hedef 13.b.</b>	En az gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan küçük ada devletlerinde; kadınlar, gençler ile yerel ve marjinal topluluklara odaklanmayı da kapsayan iklim değişikliğine yönelik planlama ve yönetim kapasitesini artıracak mekanizmaları teşvik etmek.
<b>SKH 14</b>	<b>Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak</b>
<b>Hedef 14.1.</b>	2025 yılına kadar deniz atıkları ve besin maddesi kirliliği dâhil, özellikle karasal faaliyetlerden kaynaklanan her türlü deniz kirliliğini önlemek ve kayda değer miktarda azaltmak.
<b>Hedef 14.2.</b>	2020 yılına kadar, önemli olumsuz etkileri önlemek için, deniz ve kıyı ekosistemlerini dayanıklılıklarını da artıracak biçimde sürdürülebilir bir şekilde yönetmek ve korumak ve sağlıklı ve üretken okyanuslar için ekosistemlerin restore edilmesi amacıyla harekete geçmek.
<b>Hedef 14.3.</b>	Her düzeyde geliştirilmiş bilimsel işbirliği yolunu da içerecek şekilde okyanus asitlenmesinin etkilerini ele almak ve mümkün olduğunca azaltmak.
<b>Hedef 14.4.</b>	2020 yılına kadar, mahsul toplamayı etkili bir şekilde tanzim etmek; aşırı avlanma, yasadışı, kayıt dışı ve kuraldışı (YKK) balıkçılık ve tahrip edici balıkçılık uygulamalarını bitirmek ve balık stoklarını, en azından biyolojik karakteristiklerine göre belirlenen maksimum sürdürülebilir ürünü sağlayabilecek seviyelere çıkarmak amacıyla, optimum zamanda restore etmek üzere bilimsel temelli yönetim planları uygulamak.
<b>Hedef 14.5.</b>	2020 yılına kadar, ulusal ve uluslararası yasalarla uyumlu olacak şekilde ve mevcut en iyi bilimsel bilgiye dayanarak kıyı ve deniz alanlarının en az %10'unu koruma altına almak.
<b>Hedef 14.6.</b>	Gelişmekte olan ve en az gelişmiş ülkeler için uygun, etkili ve farklılaştırılmış muamelenin DTÖ balıkçılık sübvansiyonları müzakerelerinin ayrılmaz bir parçası olması gereğini tanıyarak; 2020 yılına kadar, kapasite aşımı ve aşırı avlanmaya yol açan balıkçılık sübvansiyonlarını yasaklamak, yasadışı, kayıt dışı ve kuraldışı balıkçılığa neden olan sübvansiyonları sona erdirmek ve bu tarz yeni sübvansiyonlar başlatmaktan kaçınmak.
<b>Hedef 14.7.</b>	2030 yılına kadar küçük ada devletleri ve en az gelişmiş ülkelerin; balıkçılık, su ürünleri ve turizmin sürdürülebilir yönetimini de içerecek şekilde, su kaynaklarının sürdürülebilir kullanımından edindikleri ekonomik faydaları artırmak.
<b>Hedef 14.a.</b>	Okyanus sağlığını iyileştirmek ve deniz biyolojik çeşitliliğinin başta küçük ada devletleri ve en az gelişmiş ülkeler olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin kalkınmasına katkısını artırmak amacıyla; Deniz Teknolojisi Transferine İlişkin Hükümetler arası Oşinografi Komisyonu Kriterleri ve Rehberleri doğrultusunda

	bilimsel bilgiyi artırmak, araştırma kapasitesini güçlendirmek ve deniz teknolojileri transfer etmek.
<b>Hedef 14.b.</b>	Küçük ölçekli olta balıkçılarının deniz kaynakları ve pazarlarına erişimini sağlamak.
<b>Hedef 14.c.</b>	"İstedığımız Gelecek" belgesinin 158. paragrafında da belirtildiği üzere okyanusların ve okyanus kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusunda yasal çerçeveyi belirleyen Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinde yer aldığı şekliyle uluslararası hukuku uygulayarak okyanusların ve okyanus kaynaklarını korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını iyileştirmek.
<b>SKH 15</b>	<b>Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek</b>
<b>Hedef 15.1.</b>	2020 yılına kadar, uluslararası anlaşmaların getirdiği yükümlülükler doğrultusunda, özellikle ormanlar, sulak alanlar, dağlar ve kurak alanlar olmak üzere, karasal ve iç tatlısu ekosistemlerinin ve bunların hizmetlerinin korunmasını, restore edilmesini ve sürdürülebilir kullanılmasını sağlamak.
<b>Hedef 15.2.</b>	2020 yılına kadar, tüm orman türleri için sürdürülebilir yönetim uygulamasını teşvik etmek, ormansızlaşmayı durdurmak, bozulmuş ormanları restore etmek, ormanlaştırma ve yeniden ağaçlandırmayı küresel düzeyde ciddi miktarda artırmak.
<b>Hedef 15.3.</b>	2020 yılına kadar, çölleşmeyle mücadele etmek; çölleşme, kuraklık ve sellerden etkilenen topraklar da dâhil bozulmuş arazileri ve toprakları restore etmek ve toprak bozulmasından kurtulmuş bir dünyaya ulaşmak için çaba göstermek.
<b>Hedef 15.4.</b>	2030 yılına kadar dağ ekosistemlerinin, sürdürülebilir kalkınma için vazgeçilmez olan faydalarını sağlama kapasitesini geliştirmek için, biyolojik çeşitliliği de içerecek şekilde, muhafazasının sağlanması.
<b>Hedef 15.5.</b>	Doğal habitatların bozulmasını azaltmak için acil ve kayda değer tedbirler almak, biyoçeşitlilik kaybını durdurmak ve 2020 yılına kadar tehdit altındaki türleri korumak ve tamamen yok olmalarını önlemek.
<b>Hedef 15.6.</b>	Genetik kaynakların kullanımından ortaya çıkan faydaların adil ve hakkaniyetli biçimde paylaşılmasını sağlamak ve bu kaynaklara, uluslararası düzeyde anlaşıldığı haliyle, uygun erişimi yaygınlaştırmak.
<b>Hedef 15.7.</b>	Korunan bitki ve hayvan türlerinin kaçırılması ve kaçak avlanmanın sona erdirilmesi için acil tedbir almak ve yasadışı yollardan elde edilen yaban hayatı ürünleri olan arz ve talebini irdelemek.
<b>Hedef 15.8.</b>	2020 yılına kadar istilacı yabancı türlerin kara ve su ekosistemlerine gelişini önlemek ve etkilerini önemli ölçüde azaltmak için önlem almak ve öncelikli türleri kontrol altına almak veya yok etmek.
<b>Hedef 15.9.</b>	2020 yılına kadar ekosistem ve biyolojik çeşitlilik değerlerini ulusal ve yerel planlara, kalkınma süreçlerine, yoksulluk azaltma stratejilerine ve hesaplarına dâhil etmek.
<b>Hedef 15.a.</b>	Biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlerin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için her türlü kaynaktan gelen mali imkânları seferber etmek ve kayda değer miktarda artırmak.
<b>Hedef 15.b.</b>	Sürdürülebilir orman yönetiminin finansmanı için tüm kaynakları önemli ölçüde her düzeyde seferber etmek ve gelişmekte olan ülkelere, koruma ve yeniden ağaçlandırmayı da içerecek şekilde sürdürülebilir orman yönetimini daha ileri düzeye taşımaları için yeterli teşvikler sağlamak.
<b>Hedef 15.c.</b>	Yerel toplulukların sürdürülebilir geçim fırsatlarını takip edebilmeleri için kapasitelerini artırmayı da içerecek şekilde, korunan türlerin kaçak avlanması ve kaçırılmasıyla mücadele etmeye yönelik mevcut çabalara küresel desteği artırmak.
<b>SKH 16</b>	<b>Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak</b>
<b>Hedef 16.1.</b>	Her yerde her türlü şiddeti ve şiddet kaynaklı ölüm oranlarını kayda değer miktarda azaltmak.

<b>Hedef 16.2.</b>	Çocuklara yönelik taciz, istismar, kaçakçılık ve her türlü şiddete ve çocuk işkencesine son vermek.
<b>Hedef 16.3.</b>	Ulusal ve uluslararası düzeylerde hukukun üstünlüğünü yaygınlaştırmak ve herkesin adalete eşit erişimini sağlamak.
<b>Hedef 16.4.</b>	2030 yılına kadar yasadışı finansal ve silah akışlarını kayda değer miktarda azaltmak, çalınmış varlıkların kurtarılmasını ve iade edilmesini sağlamak ve her türlü organize suçla mücadele etmek.
<b>Hedef 16.5.</b>	Yolsuzluk ve rüşvetin tüm türlerini ciddi miktarda azaltmak.
<b>Hedef 16.6.</b>	Her düzeyde etkili, hesap verebilir ve şeffaf kurumlar geliştirmek.
<b>Hedef 16.7.</b>	Cevap veren, kapsayıcı, katılımcı ve temsiliyetçi karar almayı her düzeyde sağlamak.
<b>Hedef 16.8.</b>	Küresel yönetim kurumlarında gelişmekte olan ülkelerin katılımını genişletmek ve güçlendirmek.
<b>Hedef 16.9.</b>	2030 yılına kadar, doğum kayıtları da dâhil olmak üzere herkese yasal kimlik sağlamak.
<b>Hedef 16.10.</b>	Ulusal hukuk ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak, bilgiye kamusal erişim sağlamak ve temel özgürlükleri korumak.
<b>Hedef 16.a.</b>	Terör ve suçla mücadele etmek ve şiddeti önlemek için, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, her düzeyde kapasite geliştirme amacıyla, uluslararası işbirliği yolunu da içerecek şekilde, ilgili ulusal kurumları güçlendirmek.
<b>Hedef 16.b.</b>	Sürdürülebilir kalkınma için ayrımcı olmayan yasa ve politikaları yaygınlaştırmak ve uygulamak.
<b>SKH 17</b>	<b>Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak</b>
<b>Finans</b>	
<b>Hedef 17.1.</b>	Yurt içi vergi ve diğer gelir tahsilatı kapasitesini geliştirmek için, gelişmekte olan ülkelere uluslararası destek yolunu da içerecek şekilde, yurtiçi kaynakları harekete geçirmeyi güçlendirmek.
<b>Hedef 17.2.</b>	Birçok gelişmiş ülkenin, gelişmekte olan ülkelere gayrisafi ulusal gelirlerinin %0,7'sini ve en az gelişmiş ülkelere %0,15 ile 0,20'sini resmi kalkınma yardımı olarak (RKY/GSMH oranı) verme hedefini gerçekleştirme taahhütleri dâhil olmak üzere, gelişmiş ülkelerin resmi kalkınma yardımı taahhütlerini tam olarak yerine getirmelerini sağlamak; RKY sağlayıcılarını en az gelişmiş ülkelere en azından 0,20 RKY/GSMH oranını sağlayacak bir hedef belirlemeyi düşünmeye teşvik etmek.
<b>Hedef 17.3.</b>	Gelişmekte olan ülkelere çeşitli kaynaklardan ilave mali kaynak harekete geçirmek.
<b>Hedef 17.4.</b>	Uzun-vadeli borç sürdürülebilirliğine erişmek için uygun olan durumlarda, borç finansmanı, borç yardımı ve borcun yeniden yapılandırılmasını teşvik etmeyi hedefleyen eşgüdümlü politikalar yoluyla, gelişmekte olan ülkelere yardım etmek ve borç yükünü azaltmak için aşırı borçlanmış yoksul ülkelerin dış borçlarını ele almak.
<b>Hedef 17.5.</b>	EAGÜ'ler için yatırım destek rejimleri benimsemek ve uygulamak.
<b>Teknoloji</b>	
<b>Hedef 17.6.</b>	Bilim, teknoloji ve yenilikçiliğe erişimi ve bunlar üzerine Kuzey-Güney, Güney-Güney ve üçgen bölgesel ve uluslararası işbirliğini geliştirmek ve özellikle BM seviyesinde olmak üzere mevcut mekanizmalar arasındaki koordinasyonu iyileştirme yoluyla ve küresel bir teknoloji kolaylaştırıcı mekanizması aracılığıyla karşılıklı anlaşılabilir koşullarda bilgi paylaşımını artırmak.
<b>Hedef 17.7.</b>	Çevreye duyarlı teknolojilerin karşılıklı anlaşıldığı takdirde ayrıcalıklı ve öncelikli koşullarda, gelişmekte olan ülkelere avantajlı şartlarla transferi, geliştirilmesi, yayılması ve yaygınlaştırılmasını teşvik etmek.
<b>Hedef 17.8.</b>	2017 yılına kadar EAGÜ'ler için, Teknoloji Bankası ve BTY (Bilim, Teknoloji ve Yenilikçilik) kapasite geliştirme mekanizmalarını tamamen faaliyete geçirmek ve özellikle BİT olmak üzere kolaylaştırıcı teknolojilerin kullanımını artırmak.
<b>Kapasite Artırımı</b>	
<b>Hedef 17.9</b>	Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin tamamının uygulanabilmesini sağlayacak ulusal planları desteklemek üzere gelişmekte olan ülkelere etkili ve hedef odaklı kapasite geliştirmenin uygulanabilmesi için, KuzeyGüney, Güney-Güney ve üçgen işbirlikleri dâhil, uluslararası desteği artırmak.

<b>Ticaret</b>	
<b>Hedef 17.10.</b>	Doha Kalkınma Gündemindeki ilgili müzakerelerin sonucunu da içerecek şekilde DTÖ altında evrensel, kural temelli, ayrımcılık içermeyen ve adil bir çok taraflı ticaret sistemi geliştirmek.
<b>Hedef 17.11.</b>	Gelişmekte olan ülkelerin ihracatını, özellikle EAGÜ'lerin 2020 yılına kadar küresel ihracat payını iki katına çıkarma anlayışına sahip bir şekilde, kayda değer miktarda artırmak.
<b>Hedef 17.12.</b>	Dünya Ticaret Örgütü kararlarıyla uyumlu olarak, EAGÜ'lerden yapılan ithalat için uygulanan kayırıcı menşe kurallarının şeffaf ve sade olmasını sağlamayı da içerecek biçimde, EAGÜ'ler için gümrüksüz ve kotasız pazar erişimini kalıcı şekilde vakitlice uygulamaya koymak ve pazar erişimini kolaylaştırmaya katkıda bulunmak.
<b>Sistemik konular</b>	
<b>Politika ve kurumsal uyum</b>	
<b>Hedef 17.13.</b>	Politika koordinasyonu ve uyumunu da içerecek şekilde küresel makroekonomik istikrarı geliştirmek.
<b>Hedef 17.14.</b>	Sürdürülebilir kalkınma için politika uyumunu geliştirmek.
<b>Hedef 17.15.</b>	Yoksulluğa son verme ve sürdürülebilir kalkınma politikaları oluşturmak ve uygulamak için her ülkenin politika alanına ve liderliğine saygı göstermek.
<b>Çok paydaşlı işbirlikleri</b>	
<b>Hedef 17.16.</b>	Gelişmekte olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasını desteklemek için bilgiyi, uzmanlığı, teknolojiyi ve finansal kaynakları paylaşan ve seferber eden çok paydaşlı ortaklıkların tamamlayıcılığında Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel İşbirliğini geliştirmek.
<b>Hedef 17.17.</b>	Ortaklıkların tecrübelerinden ve kaynak yaratma stratejilerinden yararlanarak etkili kamu, kamu-özel ve sivil toplum ortaklıklarını teşvik etmek ve yaygınlaştırmak.
<b>Veri, izleme ve hesap verebilirlik</b>	
<b>Hedef 17.18.</b>	2020 yılına kadar gelir, cinsiyet, yaş, ırk, göçmenlik durumu, engellilik, coğrafi konum ve ulusal bağlamda gerekli görülen diğer özelliklere göre ayrıştırılmış yüksek kaliteli, zamanlı ve güvenilir verinin elde edilebilirliğini kayda değer miktarda artırmak için, en az gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan küçük ada devletleri de dâhil olmak üzere gelişmekte olan ülkelere verilen kapasite geliştirme desteğini artırmak.
<b>Hedef 17.19.</b>	2030 yılına kadar, GSYH'ya ek olarak sürdürülebilir kalkınmada kaydedilen ilerlemenin ölçülmesini geliştirmeye yönelik mevcut girişimlerin üzerine ilerlemek ve gelişmekte olan ülkelerde istatistiksel kapasite gelişimini desteklemek.

**EK-2**

<b>BM SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİ ANAHTAR KELİMELER VE/VEYA SÖZ ÖBEKLERİ</b>			
<b>SKH 1: Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek</b>	<b>SKH 2: Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek</b>	<b>SKH 3: Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak</b>	<b>SKH 4: Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek</b>
Aşırı yoksulluk	Açlık	Kalite	Eğitim
Cinsiyet	Açlığa son	Kaliteli yaşam	Nitelikli eğitim
Erkek	Gıda	Güven	Ücretsiz
Kadın	Gıda güvenliği	Güvence	Eşit
Çocuk	Beslenme	Anne	Kaliteli
Sosyal	İyi beslenme	Anne ölüm	Ücretsiz ilköğretim ve ortaöğretim
Sosyal koruma	Sürdürülebilirlik	Anne ölüm oranı	Eşit ilköğretim ve ortaöğretim
Güvence	Tarım	Yeni doğan	Kaliteli ilköğretim ve ortaöğretim
Yoksul	Sürdürülebilir tarım	Yeni doğan ölüm	Çocukluk gelişimi
Ekonomik kaynak	Bebek	Canlı doğum	Bakım hizmetleri
Hizmet	Kırılğan	Çocuk ölüm	Okul öncesi eğitim
Temel hizmet	İnsan	Çocuk ölüm oranı	Mesleki eğitim
Mülkiyet	Güven	AIDS	Teknik eğitim
İdare	Güvenli gıda	Tüberküloz	Üniversite eğitimi
Miras	Besleyici	Sıtma	Yükseköğretime eşit erişim
Kaynak	Besleyici gıda	Tropik hastalık	İstihdam
Doğal Kaynak	Yeterli gıda	Salgın	İnsana yakışır iş
Teknoloji	Yetersiz beslenme	Hepatit	Girişimcilik
Mikrofinans	Beslenme	Hastalık	Teknik beceri
Hizmete erişim	Kız	Bulaşıcı hastalık	Mesleki beceri
Hak	Hamile	Su kaynaklı hastalık	Genç
Eşit haklar	Emziren kadın	Koruma	Yetişkin
İklim	Yaşlı	Tedavi	Cinsiyet
Çevre	Beslenme ihtiyacı	Bulaşıcı	Cinsiyet eşitsizliği
Ekonomik şok	Yerli	Erken ölüm	Cinsiyet eşitliği
Sosyal şok	Göçebe	Akıl sağlığı	Engelli
Çevresel şok	Balıkçı	Uyuşturucu madde	Savunmasız çocuk
Politika	Çiftçi	Alkol	Kırılğan
Program	Gıda üretici	Madde bağımlılığı	Kırılğan kesim
Kalkınma	Arazi	Trafik kazaları	Mesleki kurs
Strateji	Üretken kaynak	Ölüm	Eşit erişim
Kalkınma stratejisi	Bilgi	Yaralanma	Okur-yazar
Bölge	Mali	Aile	Sayısal beceri
Bölgesel	Mali hizmet	Aile planlama	Sürdürülebilirlik
	Pazar	Eğitim	Sürdürülebilir
	Tarım	Cinsel	kalkınma
	Tarım dışı istihdam	Üreme	
	Eşit	Üreme sağlığı	

	<p>Güvenli erişim  Tarımsal verimlilik  Sürdürülebilir gıda  Verimlilik  Üretim  Ekosistem  Ekosistemin korunması  İklim değişikliği  Hava  Kuraklık  Sel  Afet  Toprak  Toprak kalitesi  İyileştirmek  Tarım uygulamaları  Ulusal  Bölgesel  Uluslararası  Sağlık  Sağlık Yönetimi  Yönetim  Yönetişim  Tohum  Bitki  Tohum bankaları  Bitki bankaları  Kültür bitkileri  Çiftlik  Evcilleştirilmiş hayvan  Genetik  Genetik çeşitlilik  Adil  Hakkaniyet  Adil paylaşım  Az gelişmiş ülke  Gelişmekte olan ülke  Gelişmiş ülke  İşbirliği  Kırsal  Kırsal altyapı  Tarımsal  Tarımsal araştırma  Eğitim  Eğitim hizmetleri  Teknoloji</p>	<p>Evrensel  Evrensel erişim  Entegre  Strateji  Program  Mali  Mali risk  Kalite  Kaliteli temel sağlık  Güvenli ilaç ve aşı  Kaliteli ilaç ve aşı  Genel sağlık sigortası  Tehlikeli  Tehlikeli kimyasal  Hava kirliliği  Su kirliliği  Toprak kirliliği  Araştırma  Geliştirme  Destekleme  Halk Sağlığı  Halk Sağlığının korunması  İlaçlara erişim  Fikri mülkiyet  Kamu sağlığı  Doha deklarasyonu  Uyum  Sağlık Finansmanı  İşgücü  İşe alım  İdame  Sağlık riskleri  Risk  Riski azaltma  Risk yönetimi</p>	<p>Sürdürülebilir yaşam  İnsan hakları  Barış  Şiddetsizlik kültürü  Dünya vatandaşlığı  Kültürel çeşitlik  Teknoloji  İletişim teknolojileri  Teknik mühendislik  Bilimsel program  Burs  Öğretmen  İşbirliği  Nitelikli öğretmen</p>
--	---	---	--

	Teknoloji geliştirme Gen bankaları Hayvan gen bankaları Tarımsal ihracat Gıda emtia piyasaları Erişim Erişim kolaylığı		
<b>SKH 5: Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek</b>	<b>SKH 6: Herkes için erişilebilir su ve atık su hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak</b>	<b>SKH 7: Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak</b>	<b>SKH 8: İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdam ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek</b>
Cinsiyet Cinsiyet eşitliği Kadın Kız çocuk Ayrımcılık İnsan kaçakçılığı Cinsel istismar İstismar Şiddet Çocuk Çocuk evliliği Erken yaşta evlilik Zorla evlendirilme Kadın sünneti Kamu hizmetleri Altyapı Sosyal koruma Hane halkı Aile Sorumluluk Ücretsiz bakım Siyasi Ekonomik Sosyal hayat Katılım Liderlik Eylem programı Konferans Üreme hakları Ulusal yasalarla uyum Mülk Mali hizmet Miras Doğal kaynak	Erişilebilir su Atık su Hizmet Yönetim İçme suyu Adil erişim Yeterli sanitasyon Adil sanitasyon Hijyen Hijyene erişim Dışkılama Kirlilik Kirlilik azaltma Düzensiz çöp Tehlike Tehlikeli kimyasal Salınım Arıtılmamış atık Arıtılmamış atık su Geri dönüşüm Arıtmak Su kalitesi Su kıtlığı Kıtlık Su kullanımı Sürdürülebilir tatlı su İşbirliği Entegre su kaynakları Entegre su kaynakları yönetimi Yönetim Dağ Orman Sulak alan	Enerji Karşılanabilir enerji Güvenilir enerji Sürdürülebilir enerji Modern enerji Enerjiye erişim Enerji hizmetleri Evrensel erişim Yenilenebilir enerji Küresel enerji Enerji verimliliği Küresel iyileşme Temiz enerji Fosil yakıt Teknoloji Teknolojiye erişim Uluslararası işbirliği Enerji altyapısı Altyapı	Ekonomik Ekonomik büyüme İstikrarlı ekonomik büyüme Kapsayıcı ekonomik büyüme Sürdürülebilir ekonomik büyüme İstihdam Tam istihdam Üretken istihdam İnsana yakışır iş Büyüme Emek-yoğun sektör Faaliyet çeşitlendirme Teknoloji yükseltme Yenilikçilik Ekonomik verimlilik Üretken faaliyet Girişimcilik Yaratıcılık Yenilikçilik Finansal hizmet Mikro ölçekli işletme Küçük ölçekli işletme Orta ölçekli işletme Küresel kaynak İyileştirme Kaynak verimliliği Sürdürülebilir tüketim Sürdürülebilir üretim Çevresel bozulma Eşit iş

<p>Ekonomik kaynak Eşit haklar Reformlar Kadınların güçlendirilmesi Kolaylaştırıcı teknoloji Bilgi teknolojileri İletişim teknolojileri Cinsiyet eşitliği Kız çocuklarının güçlendirilmesi Yasal düzenlemeler</p>	<p>Nehir Akifer Göl Ekosistem Ekosistemi korumak Ekosistemi restore etme Su toplama Tuzdan arındırma Su verimliliği Atık su arıtma Tekrar kullanım Yerel katılım Su ve sanitasyon Su ve sanitasyon yönetimi</p>		<p>Eşit ücret Zorla çalıştırma Modern kölelik İnsan kaçakçılığı Çocuk askerlik Çocuk işçiliği Acil tedbirler Etkili tedbirler Göçmen Göçmen işçi Güvencesiz iş Çalışma hakları Güvenli çalışma Emniyetli çalışma Turizm Sürdürülebilir turizm Bankacılığa erişim Sigortaya erişim Mali hizmetlere erişim Ticaret yardımı Genç istihdam Çalışma örgütü</p>
<p><b>SKH 9: Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek</b></p>	<p><b>SKH 10: Ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmak</b></p>	<p><b>SKH 11: Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak</b></p>	<p><b>SKH 12: Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak</b></p>
<p>Dayanıklı altyapı Sanayileşme Kapsayıcı sanayileşme Sürdürülebilir sanayileşme Kalkınma Ekonomik kalkınma İnsan refahı Adil erişim Bölgesel Bölgesel altyapı Sınır ötesi altyapı Sürdürülebilir altyapı İstihdam Finansal hizmet Kaynak kullanımı Kaynak verimliliği Teknoloji</p>	<p>Eşitsizlik Nüfus Gelir Gelirin artması Yaş Cinsiyet Engellilik İrk Etnik köken Din Ekonomik Sosyal olarak kapsanma Ekonomik olarak kapsanma Siyasi olarak kapsanma Fırsat eşitliği Ayrımcılık</p>	<p>İnsan yerleşimleri Kapsayıcı Güvenli Dayanıklı Sürdürülebilir Konut Yeterli konut Güvenli konut Karşılabilir konut Hizmet Temel hizmet Hizmetlere erişim Gecekondu Kırılgan İnsanların ihtiyacı Kadınların ihtiyacı Çocukların ihtiyacı Engellilerin ihtiyacı</p>	<p>Sürdürülebilir Sürdürülebilir üretim Sürdürülebilir tüketim Doğal kaynaklar Sürdürülebilir yönetim Verimli kullanım Küresel gıda israfı Gıda kayıpları Kimyasal atık Yaşam döngüsü Çevreye duyarlı yönetim İnsan sağlığı Zararlı etkiler Atıkların havaya salınımı Atıkların suya salınımı</p>

<p>Temiz teknoloji Çevreye duyarlı teknoloji Temiz endüstri Çevreye duyarlı endüstri Altyapı Sürdürülebilirlik Sanayi yeniliği Yenilikçilik Araştırma Geliştirme Çalışan sayısı Bilimsel araştırma Teknoloji Teknolojik yetkinlik Mali destek Teknolojik destek Teknik destek Sanayi çeşitliliği Teknoloji geliştirme Bilgi teknolojileri İletişim teknolojileri İnternete evrensel erişim İnternete karşılanabilir erişim</p>	<p>Yasalar Politikalar Mali politikalar Ücret politikaları Sosyal koruma politikaları Eşitlik sağlamak Eşitliğin sağlanması Etkili kurumlar Güvenilir kurumlar Hesap verilebilir kurumlar Meşru kurumlar Planlı yönetim İyi yönetim Göçmen Göç politikaları Güvenli göç Düzenli göç Sorumlu biçimde göç Yabancı yatırım Kalkınma</p>	<p>Yaşlıların ihtiyacı Güvenlik Yol güvenliği Toplu taşıma Ulaşım Güvenli ulaşım Ekonomik ulaşım Karşılabilir ulaşım Erişilebilir ulaşım Sürdürülebilir ulaşım Kentleşme Kapsayıcı kentleşme Sürdürülebilir kentleşme Yerleşim Yerleşim planlaması Sürdürülebilir yerleşim planı Yerleşim planlaması yönetimi Miras Kültürel miras Doğal miras Yoksul Afet Ölüm Atık Belediye atıkları Atıkların yönetimi Hava kalitesi Çevresel etki Güvenli yeşil alan Ulaşılabilir yeşil alan Güvenli kamusal alan Ulaşılabilir kamusal alan Ulusal kalkınma planlaması Bölgesel kalkınma planlaması Kent Kırsal Ekonomik ulaşım Sosyal Çevresel Kaynak verimliliği İklim değişikliği Risk azaltımı</p>	<p>Atıkların toprağa salınımı Önlem Geri kazanım Yeniden kullanım Atık Atık oluşumu Sürdürülebilir uygulamalar Raporlama Sürdürülebilir kalkınma Doğayla uyumlu yaşam Farkındalık Bilimsel kapasite Teknolojik kapasite İstihdam Yerel kültür Sürdürülebilir turizm Yoksul Olumsuz etkiler Vergilendirme Yeniden yapılandırma Çevresel etkiler Zararlı sübvansiyonlar Savurgan tüketim Verimsiz fosil yakıt</p>
--	--	--	---

		Afet riski Sürdürülebilir binalar Dayanıklı binalar Finansal yardım Teknik yardım	
<b>SKH 13: İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek</b>	<b>SKH 14: Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak</b>	<b>SKH 15: Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek</b>	<b>SKH 16: Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak</b>
İklim değişikliği İklim değişikliğinin etkileri İklim değişikliği ile mücadele İklim değişikliği için acil eylem planı Ulusal politikalar Ulusal stratejiler Ulusal planlama İklim değişikliğinin önlenmesi İklim değişikliğine uyum Eğitim Anlamlı azaltım eylemleri Uygulamada şeffaflık Yeşil iklim Kadınlar Gençler Marjinal topluluklar İklim değişikliğine yönelik yönetim Yerel topluluklar	Sürdürülebilir kalkınma Okyanuslar Denizler Deniz kaynakları Deniz kaynaklarını koruma Deniz kaynaklarını sürdürmek Deniz atıkları Besin maddesi kirliliği Deniz kirliliği Deniz ekosistemleri Kıyı ekosistemleri Yönetim Koruma Sağlıklı okyanuslar Üretken okyanuslar Restore Mahsul Aşırı avlanma Yasadışı balıkçılık Kayıt dışı balıkçılık Kuraldışı balıkçılık Tahrip edici balıkçılık Balık stokları Biyolojik karakteristik Bilimsel temelli yönetim Kıyı alanı	Karasal ekosistem Koruma İyileştirme Sürdürülebilir kullanım Destekleme Sürdürülebilir orman yönetimi Çölleşme Mücadele etme Arazi Bozunumu Biyolojik çeşitlilik kaybı Ormanlar Sulak alanlar Dağlar Kurak alanlar Tatlısu ekosistemleri Restore Sürdürülebilir yönetim Ormansızlaşma Bozulmuş orman Ormanlaştırma Yeniden ağaçlandırma Çölleşmeyle mücadele Kuraklık Seller Bozulmuş araziler	Sürdürülebilir kalkınma Barışçıl toplumlar Adalete erişim Etkili kurumlar Hesap verilebilir kurumlar Kapsayıcı kurumlar Şiddet Şiddet kaynaklı ölüm Taciz İstismar Kaçakçılık Çocuk işkencesi Hukukun üstünlüğü Adalete erişim Adalete eşit erişim Yasadışı finansal akış Yasadışı silah akışı Çalınmış varlıklar Organize suçla mücadele Yolsuzluk Rüşvet Rüşvet türleri Şeffaf kurumlar Küresel yönetim Yasal kimlik Ulusal hukuk

	<p>Denizalanı Balıkçılık sübvansiyonları Kapasite aşımı Aşırı avlanma Yasaklama Balıkçılık Su ürünleri Turizmin sürdürülebilir yönetimi Su kaynaklarının sürdürülebilirliği Ekonomik faydalar Okyanus sağlığı Biyolojik çeşitlilik Deniz teknolojisi Deniz kaynakları Pazarlara erişim Okyanus kaynaklarının korunması Sürdürülebilir kullanım</p>	<p>Toprakları restore etme Toprak bozulması Dağ ekosistemleri Sürdürülebilir kalkınma Biyolojik çeşitlilik Doğal habitatlar Biyolojik çeşitlilik kaybı Genetik kaynaklar Erişim Korunan bitki türleri Korunan hayvan türleri Kaçırılma Kaçak avlanma Yasadışı Yaban hayatı Kara ekosistemi Su ekosistemi İstilacı türler Ekosistem Yerel planlar Kalkınma Yoksulluk azaltma Ekosistemlerin korunması Sürdürülebilir kullanım Sürdürülebilir geçim fırsatları Korunan türler</p>	<p>Kamusal erişim Temel özgürlük Terör Suçla mücadele Şiddet Şiddeti önleme Uluslararası işbirliği Ayrımcı olmayan yasa Ayrımcı olmayan politika</p>
<p><b>SKH 17: Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı canlandırmak</b></p>			
<p>Uygulama araçları Sürdürülebilir kalkınma Küresel ortaklık Finans Vergi Gelir tahsilatı Resmi kalkınma yardımı İlave mali kaynak Borç finansmanı Borç yardımı</p>			

Borcun yeniden yapılandırması Borç yükünü azaltma Yatırım destek rejimleri Teknoloji Bilime erişim Teknolojiye erişim Yenilikçiliğe erişim İşbirliği Bilgi paylaşımı Çevreye duyarlı teknoloji Teknoloji bankası Bilim Teknoloji Yenilikçilik Kapasite artırımı Ulusal planlar Ticaret Evrensel ticaret sistemi Kural temelli ticaret sistemi Ayrımcılık içermeyen ticaret sistemi Adil ticaret sistemi Şeffaf Gümrüksüz Pazar erişimi Kotasız Pazar erişimi Sistematik konular Politika ve kurumsal uyum Makroekonomik istikrar Politika uyumu Yoksulluğa son verme Sürdürülebilir kalkınma politikaları Çok paydaşlı İşbirlikleri Sürdürülebilir kalkınma hedefleri Uzmanlık paylaşımı Teknoloji paylaşımı Finansal kaynak paylaşımı Çok paydaşlı ortaklıklar Küresel işbirliği Kaynak yaratma stratejileri			
--	--	--	--

Kamu ortaklıkları Kamu-özel ortaklıklar Sivil toplum ortaklıkları Gelir Cinsiyet Yaş Irk Göçmenlik Engellilik Coğrafi konum Ayrıştırılmış veri Kaliteli veri Zamanlı veri Güvenilir veri			
--	--	--	--

\*Bu tablolar yazar tarafından oluşturulmuş olup, kullanımı izne bağlıdır.

**EK-3**

<b>ANAHTAR KELİMELERİN VE/VEYA SÖZ ÖBEKLERİNİN KATEGORİLEŞTİRİLMESİ</b>			
<b>AR-GE</b>	<b>AÇLIK</b>	<b>YERLEŞİM</b>	<b>AFET</b>
Araştırma Geliştirme	Açlığa son Açlık Aşırı yoksulluk Beslenme Kıtlık Su kıtlığı Yeterli gıda Yetersiz beslenme Yoksul/ Yoksulluk Yoksulluğa son verme Yoksulluk azaltma Gıda kayıpları Beslenme ihtiyacı Besleyici Besleyici gıda Gıda Güvenli gıda Küresel gıda israfı Gıda güvenliği Küresel gıda	Gecekondu İnsan yerleşimleri Kapsayıcı kentleşme Karşılabilir konut Kent/Kentleşme Kırsal Kırsal altyapı Konut Koruma/Korunma Yerleşim Yerleşim planlaması Yeterli konut	Afet Afet riski Afet yönetimi Afet bütçesi
<b>BİLGİ/BİLİM</b>	<b>ALTYAPI</b>	<b>MÜLKİYET</b>	<b>SOSYAL</b>
Bilgi Bilgi paylaşımı Bilim Bilime erişim Bilimsel araştırma Bilimsel kapasite Bilimsel program Güvenilir veri Kaliteli veri Zamanlı veri	Altyapı Bölgesel altyapı Dayanıklı altyapı Dayanıklı binalar Sınır ötesi altyapı	Çalınmış varlıklar Fikri mülkiyet Miras Mülk/ Mülkiyet	Barış Barışçıl toplumlar Yerel topluluklar Kaliteli yaşam Marjinal topluluklar Modern kölelik Nüfus Sosyal Sosyal hayat Sosyal koruma Sosyal koruma politikaları Sosyal olarak kapsanma Sosyal şok Sivil toplum ortaklıkları Toplum/ Toplumsal Yerli
<b>AYRIMCILIK</b>	<b>GÖÇ</b>	<b>HİZMET</b>	<b>YOLSUZLUK</b>
Ayrımcı olmayan politika Ayrımcı olmayan yasa Ayrımcılık	Düzenli göç Etnik köken Göç politikaları Göçebe	Bakım hizmetleri Bankacılığa erişim Güvenli kamusal alan	Kaçakçılık Kaçırılma Kaçak avlanma Kayıt dışı balıkçılık

Ayrımcılık içermeyen ticaret sistemi	Göçmen Göçmen işçi Göçmenlik Güvenli göç İrk Sorumlu biçimde göç	Güvenli konut Güvenli ulaşım Güvenli yeşil alan Güvenlik Hesap verilebilir kurumlar Hizmet Kamu hizmetleri Kapsayıcı kurumlar Temel hizmet Toplu taşıma Ulaşılabilir kamusal alan Ulaşılabilir yeşil alan Ulaşım Yükümlülükler	Rüşvet Rüşvet türleri Suçla mücadele Terör Yasadışı Yasadışı finansal akış Yasadışı silah akışı Yolsuzluk
<b>ETİK</b>	<b>ERİŞİM</b>	<b>KAYNAKLAR</b>	<b>SANAYİ</b>
Disiplin Etik Etkili kurumlar Etkili tedbirler Güven/Güvence Şeffaf/ Şeffaflık Şeffaf kurumlar Uygulamada şeffaflık	Erişilebilir su Erişilebilir ulaşım Erişim Erişim kolaylığı Evrensel erişim Gümrüksüz Pazar erişimi Güvenli erişim Hiyyene erişim Hizmetlere erişim İnternete evrensel erişim Kamusal erişim Karşılabilir ulaşım Kotasız Pazar erişimi Pazarlara erişim Sigortaya erişim Yenilikçiliğe erişim Yükseköğretime eşit erişim	Kaynak Kaynak kullanımı Kaynak verimliliği Kaynak yaratma stratejileri	Çevreye duyarlı endüstri Emek-yoğun sektör Emisyon/ Emisyonlar Faaliyet çeşitlendirme Kapsayıcı sanayileşme Kural temelli ticaret sistemi Küçük ölçekli işletme Pazar Sanayi çeşitliliği Sanayi yeniliği Sanayileşme Temiz endüstri Üretken faaliyet
<b>İŞLETME</b>	<b>İŞ</b>	<b>AİLE</b>	<b>EĞİTİM</b>
Çok paydaşlı İşbirlikleri Çok paydaşlı ortaklıklar Girişimcilik İşbirliği Meşru kurumlar Mikro ölçekli işletme Orta ölçekli işletme Ortaklık/ Ortaklıklar Paydaş Performans	Çalışan sayısı Çalışma örgütü Emniyetli çalışma Eşit iş Eşit ücret Genç istihdam Güvencesiz iş Güvenilir kurumlar Güvenli Güvenli çalışma İnsana yakışır iş	Aile Aile planlama Anne Anne ölüm Anne ölüm oranı Bebek Canlı doğum Cinsel Cinsel istismar Cinsiyet Cinsiyet eşitliği	Burs Eğitim/ Eğitimler Eğitim hizmetleri Eşit ilköğretim ve ortaöğretim Kaliteli ilköğretim ve ortaöğretim Kurs Mesleki beceri Mesleki eğitim Mesleki kurs Nitelikli eğitim

	İSG İstihdam İşe alım İşgücü Kariyer Personel/Personeller Tam istihdam Ücret politikaları Ücretsiz Üretken istihdam Zorla çalıştırma	Cinsiyet eşitsizliği Çocuk Çocuk evliliği Çocuk işçi/işçiliği Çocuk işkencesi Çocuk ölümü Çocuk ölüm oranı Çocuk gelişimi Emziren kadın Erkek Erken ölüm Erken yaşta evlilik Genç Hamile Hane/ hane halkı Kadın sünneti Kadın/ Kadınlar Kadınların güçlendirilmesi Kadınların ihtiyacı Kırılgan Kırılgan kesim Kız Kız çocuk Kız çocuklarının güçlendirilmesi Savunmasız Şiddet Şiddet kaynaklı ölüm Şiddeti önleme Şiddetsizlik kültürü Taciz Yeni doğan Yeni doğan ölüm Yetişkin Zorla evlendirilme	Nitelikli öğretmen Okul öncesi eğitim Okur-yazar Öğretmen Teknik beceri Teknik eğitim Teknik mühendislik Teknik yardım Ücretsiz ilköğretim ve ortaöğretim Üniversite eğitimi
<b>TARIM</b>	<b>ATIK</b>	<b>EKOSİSTEM</b>	<b>OKYANUSLAR</b>
Besin maddesi kirliliği Gıda emtia piyasaları Gıda üretici Çiftçi/Çiftçilik Mahsul Sulak alan/ alanlar Tarım Tarım dışı istihdam Tarım uygulamaları Tarımsal Tarımsal araştırma	Arıtılmamış atık Arıtılmamış atık su Arıtmak Atık/ atıklar Atık oluşumu Atık su Atık su arıtma Atıkların havaya salınımı Atıkların suya salınımı	Biyçeşitlilik Biyolojik çeşitlilik Biyolojik çeşitlilik kayı Biyolojik karakteristik Çevre/çevresel Çevresel Çevresel etki/Etkiler Çevresel şok Doğal habitatlar Doğal Kaynak	Balık stokları Balıkçı Balıkçılık Balıkçılık sübvansiyonları Deniz/Denizler Denizalanı Deniz ekosistemleri Deniz kaynakları Deniz kaynaklarını koruma

Tarımsal ihracat Tarımsal verimlilik Tohum Tohum bankaları Üretici Üretim	Atıkların toprağa salınımı Atıkların yönetimi Belediye atıkları Deniz atıkları Düzensiz çöp Kimya/ Kimyasal Kimyasal atık Kirlilik Kirlilik azaltma Tehlike/ Tehlikeli Tehlikeli kimyasal	Doğal kaynaklar Doğal miras Doğayla uyumlu yaşam Ekosistem Ekosistemi korumak Ekosistemi restore etme Ekosistemin korunması Ekosistemlerin korunması Genetik Genetik çeşitlilik Genetik kaynaklar Geri dönüşüm Geri kazanım Hayvan gen bankaları İklim İklim değişikliği İklim değişikliği ile mücadele İklim değişikliğine uyum İklim değişikliğinin etkileri İklim değişikliğinin önlenmesi Korunan türler Kültürel çeşitlik Restore Verimsiz fosil yakıt Yakıt Yeniden kullanım Yeşil iklim	Deniz kaynaklarını sürdürmek Deniz kirliliği Entegre su kaynakları Göl İçecek İçme suyu Kıyı alanı Kıyı ekosistemleri Kuraldışı balıkçılık Nehir Okyanus kaynaklarının korunması Okyanus sağlığı Okyanuslar Sağlıklı okyanuslar Sel/ Seller Su verimliliği Su kullanımı Su toplama Su ürünleri Su ve sanitasyon Su ekosistemi Su kalitesi Tahrip edici balıkçılık Tatlısu ekosistemleri Tuzdan arındırma Üretken okyanuslar Yasadışı balıkçılık
<b>KARA</b>	<b>HAVA</b>	<b>TEKNOLOJİ</b>	<b>FİNANSMAN</b>
Bitki Bitki bankaları Çölleşme Çölleşmeyle mücadele Dağ ekosistemleri Evcilleştirilmiş hayvan Kara ekosistemi Karasal ekosistem Korunan bitki türleri Korunan hayvan türleri Kurak alanlar Kuraklık Kültür bitkileri Orman/ Ormanlar	CO2 Hava Hava kalitesi Hava kirliliği Karbon Salınım Sera gazı	Bilgi teknolojileri Çevreye duyarlı teknoloji Deniz teknolojisi Dijital/ Dijitalleşme İletişim teknolojileri İletişim İnovasyon Kolaylaştırıcı teknoloji Teknoloji Teknoloji bankası Teknoloji geliştirme Teknoloji paylaşımı Teknoloji yükseltme	Borcun yeniden yapılandırması Borç finansmanı Borç yardımı Borç yükünü azaltma Finans/Finansal Finansal hizmet Finansal kaynak paylaşımı Finansal yardım İlave mali kaynak Mali Mali destek Mali hizmet

Ormanlaştırma Yeniden ağaçlandırma Yaban hayatı		Teknolojik destek Teknolojik kapasite Teknolojik yetkinlik Teknolojiye erişim Temiz teknoloji	Mali hizmetlere erişim Mali politikalar Mali risk Mikrofinans Muhasebe Sağlık Finansmanı Vergi Vergilendirme Yeniden yapılandırma
<b>KALKINMA</b>	<b>SAĞLIK</b>	<b>YÖNETİM</b>	<b>ENERJİ</b>
Bölgesel kalkınma planlaması Büyüme Ekonomi Ekonomik büyüme Ekonomik faydalar Ekonomik kalkınma Ekonomik kaynak Ekonomik olarak kapsanma Ekonomik şok Ekonomik ulaşım Ekonomik ulaşım Ekonomik verimlilik Gelir Gelir tahsilatı Gelirin artması Gelişim Gelişmekte olan ülke Gelişmiş ülke Evrensel ticaret sistemi Eylem programı İhracat İstikrarlı ekonomik büyüme Kalkınma Kalkınma stratejisi Kapasite artırımı Kapasite aşımı Kapsayıcı ekonomik büyüme Makroekonomik istikrar Rekabet Resmi kalkınma yardımı Savurgan tüketim Teşvik	Akıl sağlığı Bulaşıcı Bulaşıcı hastalık Engelli/ Engellilik Engellilerin ihtiyacı Gen bankaları Genel sağlık sigortası Halk Sağlığı Halk Sağlığının korunması Hastalık Hijyen İlaçlara erişim Temel sağlık Kamu sağlığı Madde bağımlılığı Ölüm Sağlık Sağlık riskleri Salgın Su kaynaklı hastalık Tedavi Uyuşturucu madde Ücretsiz bakım Üreme Yaralanma Yaş Yaşlı Yaşlıların ihtiyacı	Bağımsız Bağımsız denetim Bilimsel temelli yönetim Çevreye duyarlı yönetim ÇYS Denetim/kontrol Dönüşüm Entegre Entegre su kaynakları yönetimi İdare İklim değişikliğine yönelik yönetim İklim değişikliği için acil eylem planı İyi yönetim Kalite kontrol Kalite/ Kaliteli Kurumsal Küresel işbirliği Küresel iyileşme Küresel kaynak Küresel ortaklık Küresel yönetim Liderlik Planlı yönetim Politika uyumu Politika ve kurumsal uyum Politika/ Politikalar Raporlama Reformlar Risk Risk azaltımı/ azaltma Risk yönetimi Sağlık Yönetimi	Elektrik Enerji Enerji altyapısı Enerji hizmetleri Enerji verimliliği Enerjiye erişim Fosil yakıt Güvenilir enerji Karşılabilir enerji Küresel enerji Modern enerji Temiz enerji Yenilenebilir enerji

Ticaret Ticaret yardımı Turizm Ulusal kalkınma planlaması Ulusal planlar /planlama Ulusal politikalar Ulusal stratejiler Ulusal yasalarla uyum Uluslararası işbirliği Üretken kaynak Yabancı yatırım Yatırım destek rejimleri Yatırım/Yatırımlar/Yatırımcı Yerel katılım Yerel kültür Yerel planlar		Su ve sanitasyon yönetimi Turizmin sürdürülebilir yönetimi Yerleşim planlaması yönetimi Yönetim/ Yönetişim	
<b>HUKUK</b>	<b>GENEL</b>	<b>SÜRDÜRÜLEBİLİR</b>	<b>TAHRİBAT</b>
Adalet erişim Adalet eşit erişim Adil Adil erişim Adil paylaşım Adil sanitasyon Adil ticaret sistemi Çalışma hakları Eşit/Eşitlik Eşit erişim Eşit haklar Eşitliğin sağlanması Eşitlik sağlamak Eşitsizlik Fırsat Fırsat eşitliği Hak/Haklar Hakkaniyet Hukukun üstünlüğü İnsan hakları İnsan kaçakçılığı İnsan refahı İstismar Organize suçla mücadele Temel özgürlük Ulusal hukuk Yasaklama	Farkındalık Fayda/Faydalar Gönüllü Gösterge/Göstergele r Hedef/Hedefler İhtiyaç İlke/İlkeler İyileştirme İyileştirmek Mücadele Mücadele etme Önlem/ Önlemler Siyasi olarak kapsanma Strateji/ stratejik Sorumluluk/Sorumlu Sayısal beceri Sistemik konular Tasarruf Teknik destek Tedarik/ Tedarik zinciri Tekrar kullanım Trafik kazaları Uyum Uzmanlık paylaşımı Verim/ Verimlilik/Verimliliği	Sürdürülebilir Sürdürülebilir altyapı Sürdürülebilir binalar Sürdürülebilir ekonomik büyüme Sürdürülebilir enerji Sürdürülebilir geçim fırsatları Sürdürülebilir gıda Sürdürülebilir kalkınma Sürdürülebilir kalkınma hedefleri Sürdürülebilir kalkınma politikaları Sürdürülebilir kentleşme Sürdürülebilir kullanım Sürdürülebilir orman yönetimi Sürdürülebilir sanayileşme Sürdürülebilir tarım Sürdürülebilir tatlı su Sürdürülebilir turizm Sürdürülebilir tüketim Sürdürülebilir ulaşım Sürdürülebilir uygulamalar Sürdürülebilir üretim	Arazi Arazi Bozunumu Aşırı avlanma Bozulmuş araziler Bozulmuş orman Su kirliliği Toprak bozulması Toprak kalitesi Toprak kirliliği Toprakları restore etme Yeterli sanitasyon Zararlı etkiler Zararlı sübvansiyonlar Çevresel bozulma İstilacı türler

Yasal düzenlemeler Yasal kimlik Yol güvenliği	Verimli kullanım Yenilikçi Yenilikçilik Kültürel miras Nitelik/Nitelikli Kültür	Sürdürülebilir yaşam Sürdürülebilir yerleşim planı Sürdürülebilir yönetim Sürdürülebilirlik Su kaynaklarının sürdürülebilirliği Tüketim Yenilenebilir	
---	--	--	--

\*Bu tablolar yazar tarafından oluşturulmuş olup, kullanımı izne bağlıdır.

**EK-4**

<b>İŞLETMELERİN İÇERİK ANALİZİNE DÂHİL EDİLEN RAPORLAMA TÜRLERİ</b>					
<b>İşletme</b>	<b>Yıl</b>	<b>Rapor Türü</b>	<b>İşletme</b>	<b>Yıl</b>	<b>Rapor Türü</b>
<b>ARCLK</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ULKER</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>ARCLK</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ULKER</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>ARCLK</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ULKER</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>ARCLK</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ULKER</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>ARCLK</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ULKER</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>FROTO</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>CCOLA</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>FROTO</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>CCOLA</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>FROTO</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>CCOLA</b>	2020	Entegre Rapor
<b>FROTO</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>CCOLA</b>	2021	Entegre Rapor
<b>FROTO</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>CCOLA</b>	2022	Entegre Rapor
<b>TTRAK</b>	2018	Faaliyet Raporu	<b>AEFES</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>TTRAK</b>	2019	Faaliyet Raporu	<b>AEFES</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>TTRAK</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AEFES</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>TTRAK</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AEFES</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>TTRAK</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AEFES</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>OTKAR</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AYGAZ</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>OTKAR</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AYGAZ</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>OTKAR</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AYGAZ</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>OTKAR</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AYGAZ</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>OTKAR</b>	2022	Faaliyet Raporu	<b>AYGAZ</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>TOASO</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>TUPRS</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>TOASO</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>TUPRS</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>TOASO</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>TUPRS</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>TOASO</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>TUPRS</b>	2021	Faaliyet Raporu
<b>TOASO</b>	2022	Entegre Rapor	<b>TUPRS</b>	2022	Entegre Rapor
<b>MGROS</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ZOREN</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>MGROS</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ZOREN</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>MGROS</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ZOREN</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>MGROS</b>	2021	Entegre Rapor	<b>ZOREN</b>	2021	Entegre Rapor
<b>MGROS</b>	2022	Entegre Rapor	<b>ZOREN</b>	2022	Entegre Rapor
<b>DOAS</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AKSEN</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>DOAS</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AKSEN</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>DOAS</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AKSEN</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>DOAS</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>AKSEN</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>DOAS</b>	2022	Entegre Rapor	<b>AKSEN</b>	2022	Faaliyet Raporu
<b>SOKM</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ASELS</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>SOKM</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ASELS</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>SOKM</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ASELS</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>SOKM</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ASELS</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>SOKM</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ASELS</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>ENJSA</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ENKAI</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>ENJSA</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ENKAI</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu

<b>ENJSA</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ENKAI</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>ENJSA</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ENKAI</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>ENJSA</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>ENKAI</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>AKSA</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>KORDS</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>AKSA</b>	2019	Entegre Rapor	<b>KORDS</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>AKSA</b>	2020	Entegre Rapor	<b>KORDS</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>AKSA</b>	2021	Entegre Rapor	<b>KORDS</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>AKSA</b>	2022	Entegre Rapor	<b>KORDS</b>	2022	Faaliyet Raporu
<b>PETKM</b>	2018	Faaliyet Raporu	<b>THYAO</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>PETKM</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>THYAO</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>PETKM</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>THYAO</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>PETKM</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>THYAO</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>PETKM</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>THYAO</b>	2022	Faaliyet Raporu
<b>EREGL</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>TTKOM</b>	2018	Faaliyet Raporu
<b>EREGL</b>	2019	Entegre Rapor	<b>TTKOM</b>	2019	Faaliyet Raporu
<b>EREGL</b>	2020	Entegre Rapor	<b>TTKOM</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>EREGL</b>	2021	Entegre Rapor	<b>TTKOM</b>	2021	Faaliyet Raporu
<b>EREGL</b>	2022	Entegre Rapor	<b>TTKOM</b>	2022	Faaliyet Raporu
<b>KRDMD</b>	2018	Faaliyet Raporu	<b>TCELL</b>	2018	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>KRDMD</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>TCELL</b>	2019	Sürdürülebilirlik Raporu
<b>KRDMD</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>TCELL</b>	2020	Entegre Rapor
<b>KRDMD</b>	2021	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>TCELL</b>	2021	Entegre Rapor
<b>KRDMD</b>	2022	Sürdürülebilirlik Raporu	<b>TCELL</b>	2022	Entegre Rapor
<b>PGSUS</b>	2018	Faaliyet Raporu			
<b>PGSUS</b>	2019	Faaliyet Raporu			
<b>PGSUS</b>	2020	Sürdürülebilirlik Raporu			
<b>PGSUS</b>	2021	Faaliyet Raporu			
<b>PGSUS</b>	2022	Faaliyet Raporu			

## EK-5

### 17 SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFİ İÇİN GELİŞTİRİLEN KATEGORİLER VE TEMALAR

